

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Иван Д. Нинчић

УЛОГА МОБИЛНОСТИ И КОМУНИКАЦИЈЕ У
ФОРМИРАЊУ ИНИЦИЈАЛНИХ ХОРИЗОНАТА
ГВОЗДЕНОГ ДОБА У ЗАПАДНИМ ДЕЛОВИМА
СРПСКОГ ПОДУНАВЉА

докторска дисертација

Београд, 2026

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

Ivan D. Ninčić

THE ROLE OF MOBILITY AND
COMMUNICATION IN THE FORMATION OF
INITIAL IRON AGE HORIZONS IN THE
WESTERN PARTS OF THE SERBIAN DANUBE
REGION

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026

Ментор:

др Марија Љуштина, ванредни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Чланови комисије:

др Јасна Вуковић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Зорица Кузмановић, доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Александар Капуран, научни саветник, Археолошки институт, Београд

Датум одбране: _____

Изрази захвалности

Захваљујем се свима који су својим знањем, подршком и разумевањем допринели изради ове докторске дисертације. Посебну захвалност дугујем свом ментору, проф. др Марији Љуштини, која је својом посвећеношћу и подршком још од основних студија допринела мом интересовању за тему старијег гвозденог доба, као и реализацији ове дисертације. Александру Капурану се захваљујем на несебичној и преданој помоћи у изради илустрација и подршци током рада. Александру Булатовићу захвалан сам на помоћи у расветљавању недоумица у тумачењу материјалних остатака и на обезбеђеним средствима без којих апсолутно датавање не би било могуће. Захвалност на истрајној подршци и саветима који су били доступни у сваком тренутку дугујем Војиславу Филиповићу. Такође, захваљујем се на корисним смерницама Растку Васићу, Сорину–Кристијану Аилинкају и Марију Гаврановићу, као и Барију Молоју на љубазно уступљеним подацима. Јовану Коледину захвалан сам на неуморној помоћи у претраживању депоа Музеја Војводине, као и Дарку Радмановићу на уступљеном материјалу за датавање. Најзад, захваљујем се пријатељима и члановима породице на подршци, нарочито мојој Теодори, која је увек била уз мене, и мом Богдану на непрестаној мотивацији.

Улога мобилности и комуникације у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља

Апстракт

Иницијални хоризонти старијег гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља одликују се појавом иновација које нису биле заступљене у претходном периоду касног бронзаног доба. Међу њима се издвајају учесталија употреба гвожђа, усвајање Басараби стила у украшавању керамике, појава скелетног сахрањивања и присуство предмета понтско–кавказских одлика.

Предмет истраживања ове дисертације јесте улога мобилности и комуникације у формирању и развоју првих гвозденодопских заједница западног српског Подунавља, односно њихов одраз у материјалној култури. Географски оквир обухвата простор од границе Републике Србије са Хрватском и Мађарском до ушћа Велике Мораве, док хронолошки оквир одговара фази На В3/С1, односно крају 9. и 8. веку пре нове ере. Истраживање је засновано на студији случаја локалитета Гомолава, где су документовани сви релевантни елементи наведених иновација.

Методолошки приступ комбинује стилско–типолошко анализу керамике, анализу металних налаза и погребних целина, као и компаративну анализу са суседним регијама. Теоријски оквир заснива се на савременим концептима мобилности, комуникационих мрежа и културне хибридизације, који омогућавају тумачење иновација као резултата дуготрајних и вишесмерних контаката, а не масовних миграција.

Резултати показују да су кључне иновације усвојене кроз процес адаптације и локалне трансформације, уз очуван континуитет насељавања и становништва. Идентификоване су две главне сфере утицаја – источна, повезана са Басараби феноменом, и северна, повезана са предскитским групама Велике мађарске низије. Закључак дисертације је да су мобилност мањих размера и комуникација представљале основне механизме преношења знања, идеја и технологија у ширем географском и културном контексту, те да су заједно са аутохтоним елементом суделовале у креирању карактеристичних одлика материјалне и духовне културе старијег гвозденог доба западних делова српског Подунавља.

Кључне речи: старије гвоздено доба, босутска група, Басараби, мобилност, комуникација, српско Подунавље, Гомолава, групна гробница II

Научна област: Археологија

Ужа научна област: Археологија

УДК број: 903.5:930.85(497.11 Гомолава)"-08/-07"(043.3)

The role of mobility and communication in forming of the initial horizons of the Iron Age in western parts of the Serbian Danube region

Abstract

The initial horizons of the Early Iron Age in the western parts of the Serbian Danube region are characterized by the appearance of innovations that were not present in the previous period of the Late Bronze Age: the more frequent use of iron, the adoption of the Basarabi style in the decoration of pottery, the appearance of skeletal burials and the presence of objects with Pontic–Caucasian features.

The subject of this dissertation is the role of mobility and communication in the formation and development of the first Iron Age communities of the western Serbian Danube region, i.e. their reflection in material culture. The geographical framework covers the area from the border of the Republic of Serbia with Croatia and Hungary to the mouth of the Great Morava, while the chronological framework corresponds to the Ha B3/C1 phase, i.e. the end of the 9th and 8th centuries BC. The research is based on a case study of the Gomolava site, where all relevant elements of the aforementioned innovations are documented.

The methodological approach combines stylistic–typological analysis of pottery, analysis of metal finds and funerary data, as well as comparative analysis with neighboring regions. The theoretical framework is based on contemporary concepts of mobility, communication networks, and cultural hybridization, which allow for the interpretation of innovations as the result of long–term and multidirectional contacts, rather than mass migrations.

The results show that key innovations were adopted through a process of adaptation and local transformation, while maintaining the continuity of settlement and population. Two main spheres of influence were identified – the eastern one, associated with the Basarabi phenomenon, and the northern one, associated with the pre–Scythian groups of the Great Hungarian Plain. The conclusion of the dissertation is that small–scale mobility and communication represented the basic mechanisms of knowledge, ideas and technologies transfer in a wider geographical and cultural context, and that together with the autochthonous element they participated in the creation of characteristic features of the material and spiritual culture of the Early Iron Age of the western parts of the Serbian Danube region.

Key words: Early Iron Age, Bosut group, Basarabi, mobility, communication, Serbian Danube region, Gomolava, group grave II

Scientific field: Archaeology

Scientific subfield: Archaeology

UDK number: 903.5:930.85(497.11 Гомолава)"-08/-07"(043.3)

Садржај

Увод.....	1
Предмет и циљ истраживања.....	2
Теоријско методолошки оквир, хипотезе и истраживачка питања.....	5
Старије гвоздено доба у западним деловима српског Подунавља и непосредном окружењу.....	8
Хоризонт канеловане керамике касног бронзаног доба у Војводини.....	8
Старија фаза културе поља са урнама у југозападном делу Панонске низије.....	10
Даљска група.....	11
Басараби феномен.....	14
Босутска група.....	16
„Трако–кимерски“ налази – предмети понтско–кавказских одлика.....	25
Локалитет Гомолава.....	27
Историјат истраживања локалитета Гомолава.....	27
Хоризонт старијег гвозденог доба на локалитету Гомолава.....	30
Материјал и методе.....	32
Резултати анализе материјалне културе хоризонта старијег гвозденог доба локалитета Гомолава.....	36
Каталог налаза.....	36
Керамички материјал.....	116
Метални налази из слоја.....	158
Гробне целине са пратећим археолошким материјалом.....	159
Дискусија	
Хронолошко опредељење и порекло стилско–типолошких елемената керамике хоризонта старијег гвозденог доба локалитета Гомолава.....	171
Метални налази из насеобинског слоја локалитета Гомолава као показатељи потенцијалних сфера утицаја.....	199
Порекло погребних пракси и припадајуће материјалне културе из гробних целина са локалитета Гомолава.....	202
Улога аутохотног развоја у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба западних делова српског Подунавља.....	209
Улога и карактер мобилности и комуникације у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба западних делова српског Подунавља.....	211
Сфере утицаја и комуникационе руте.....	219
Почетак гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља.....	231
Закључак.....	234
Библиографија.....	243
Списак слика.....	265

Увод

Иницијални хоризонти гвозденог доба западног дела српског Подунавља одликују се иновацијама које су незабележене у претходном периоду касног бронзаног доба. Иновације које укључују фреквентнију појаву гвоздених предмета, усвајање Басараби стила у украшавању керамичких посуда, практиковање инхумације у погребном ритуалу и присуство предмета понтско–кавказских одлика (тзв. трако–кимерских предмета), дефинишуће су за зачетак гвозденог доба на овом простору. Докторска дисертација бавиће се пореклом ових иновација, односно улогом коју су одиграле мобилност и комуникације људских заједница у прошлости у њиховом преношењу из суседних или удаљених области.

Завршне фазе позног бронзаног и иницијалне фазе старијег гвозденог доба време су драстичних промена на широком простору Југоисточне Европе, Блиског Истока и Северне Африке. Процес праћен падом дотадашњег друштвеног система и економског модела, као и зачетком металургије гвожђа, у литератури је познат као колапс бронзаноноског света, који се догодио након 1200. године пре нове ере (Wertime, Muhly 1980; Stig Sorensen, Thomas 1989; Drews 1993; Potrebica 2013: 10–19; Cline 2014; Molloy 2022). Транзициони период између бронзаног и гвозденог доба западних делова српског Подунавља, такође је обележен променама одраженим у материјалним археолошким траговима, пре свега појавом гвоздених предмета. На прелазу из другог у први миленијум пре нове ере, односно из фазе На А у На В према Милер–Карпеовој подели за Средњу Европу (Müller–Karpe 1959), долази до формирања археолошких група током чијег трајања ће доћи до прве употребе гвожђа на овим просторима – даљске и босутске групе (Vinski–Gasparini 1973, 21–23; Vasić 1987a).

Упоредо са све присутнијим гвозденим предметима, широко распрострањени тренд Басараби стила у украшавању керамике захватио је и западне делове српског Подунавља. Ширећи се из матичне територије данашње Румуније (Vulpe A. 2001, 329–331), Басараби стил потпуно доминира средњом фазом развоја босутске групе (Тасић 1983: 123). Заједно са производима касне фазе Калакача хоризонта који јој претходе, Басараби керамика индикатор је промена у материјалној култури ширег простора Западног и Централног Балкана почев од друге половине 9. века пре нове ере (Gavranović 2021, 390).

Нове трендове у изради керамике прате и први гробови са инхумираним покојницима. Иако су подаци о некрополама оскудни, на основу постојећих података забележена је инхумација (Vasić 1987a, 548–551; Tasić 2005, 9; Петровић 2010; Стојић 2013, 43–69; Анђелић 2017), али и кремација као третман тела преминулих (Анђелић 2016). У односу на бронзаноноско традиције спаљивања покојника на овим просторима (Garašanin 1983a, 670), појава инхумације током прва два хоризонта босутске групе представљала би новину. Посебан значај има Групна гробница II на Гомолави, са 78 индивидуа пажљиво полаганих у јаму уз разноврсне гробне прилоге у виду хране, керамичких посуда и украсних предмета од метала (Tasić 1972b, 29–30). Гробница се издваја не само као пример специфичног погребног ритууса, већ и као својерстан пакет стилско–хронолошких и технолошких новина значајних за период.

Предмети понтско–кавказских одлика, у старијој литератури познати и као „трако–кимерски“ налази (Гарашанин 1973: 456–464; Vasić 1987b, 559–570), представљају симбол овог периода, те је он често називан „трако–кимерски“ хоризонт (Тасић 1983, 113–116). Представљају металне предмете за које се верује да имају источно порекло или да су израђивани по узору на предмете степских популација насељених северно од Црног Мора – углавном коњску опрему и њене украсне елементе. Документовани су у насеобинским контекстима са керамиком израђеном у маниру касне фазе Калакача и Басараби хоризонта,

затим уз скелетне гробове у оквиру групне гробнице II на Гомолави, као и у оставама хоризонта остава VI, често уз гвоздене предмете (Нинчић 2019).

У време појаве ових новина приметна је промена и у обрасцу похрањивања остава. Након краћег периода током за који се асоцира мали број откривених остава, следи тренд учесталијег похрањивања скупина предмета, али другачијег карактера и састава у односу на остава касног бронзаног доба. Поред појаве „трако–кимерских“ артефаката, као и раних гвоздених налаза, одају утисак мањих скупина предмета личне природе, за разлику од старијих остава са великом количином бронзаних, често оштећених предмета, налик секундарним сировинима, те су у иностраној литератури познате и као *scrap hoards* (Гарашанин 1973, 419–435; Garašanin 1983b; Gavranović 2021, 385–386; Huth 2024) – иако није искључена ни њихова култна намена (Teržan 1996; Hänsel, Hänsel 1997). У контексту других промена које се догађају у истом временском оквиру, занимљиво је приметити да и обичај похрањивања остава доживљава својеврсно раскидање са традицијама касног бронзаног доба.

Описане промене и новине допринеле су формирању укупних одлика материјалне културе која се одражава у археолошком запису иницијалних хоризоната старијег гвозденог доба на простору западног дела српског Подунавља. Узевши у обзир да представљају есенцијалне маркере транзиције локалних заједница у гвоздено доба, те да су упоредиве појаве документоване у непосредном или даљем окружењу овог подручја, отвара се питање њиховог порекла, односно удела аутохтоног развоја, насупрот спољним утицајима.

Предмет и циљ истраживања

У 8. веку пре нове ере, као што је приказано у уводном поглављу, догађају се промене које дефинишу почетак гвозденог доба у западном делу српског Подунавља. Већина ових промена може се сматрати иновацијама које имају паралеле у суседним географским областима, те се отвара питање егзогеног утицаја у њиховој адапцији. Широка дистрибуција гвоздених предмета, као примарна одлика зачетка гвозденог доба, могла се догодити уз значајан допринос спољног деловања. Милош Јевтић примећује да се остава са највећим бројем раних гвоздених налаза – секирама са ручицама (*Ärmchenbeile*) јављају на простору североисточне Србије и северозападне Бугарске, одакле претпоставља њихово даље ширење према северозападу заједно са Басараби трендом у изради керамике (Јевтић 2016, 10–11). Слично, Кристофер Пер (Christopher Pare) уочава улогу контакта са Бугарском, и даље Егејом, у развоју металургије гвожђа на ширем простору Средње Европе. Рани гвоздени примерци фибула, мачева и секира са бројним аналогијама у овим подручјима откривени су у Хрватској, Србији, Трансилванији и Чешкој (Pare 2021, 69; Pare 2025, 113–125). Поред могућег правца прилива са југоистока, извесно је да су контакти са заједницама тзв. „претскитског“ периода у Великој мађарској низији, са изразитим понтско–кавказким одликама у материјалној култури, допринели увођењу новог метала у свакодневне предмете. Предмети у којима се препознају узорци у изради пореклом из степа северно од Црног Мора, често откривани у контексту са гвозденим налазима, у нашу земљу доспели су вероватно са севера, где се већ у 9. веку пре нове ере јављају биметални бодежи и гвоздена копља на локалитетим групе Физешабоњ–Мезочат (*Füzesabony–Mezőcsát*) (Metzner–Nebelsick 2002; Kemenczei 2003; Pare 2021: 68).

Скелетно сахрањивање, које оквирно хронолошки коинцидира са појавом гвоздених предмета, такође се може повезати са трендовима који се јављају северно и источно од територије нашег интересовања. Инхумација је примарни начин сахрањивања популације Физешабоњ–Мезочат групе у Великој мађарској низији од 9. века пре нове ере (Metzner–Nebelsick 1998, 363–386), док је у ареалу Басараби феномена, даље према истоку, слика мање јасна. Подаци о сахрањивању, иако оскудни у односу на насеобинске локалитете, укључују некрополе са кремацијом, инхумацијом, као и биритуалне некрополе, при чему је специфично да некрополе са инхумацијом доминирају уз Дунав у југозападној Румунији (Vulpe A. 2001,

333–336). Сазнања о сахрањивању у босутској групи још су скромнија, па су одлике примарног ритуса и даље несигурне, али се појава скелетних гробова може сматрати новином у односу на претходни период касног бронзаног доба када преовладава кремација. Инхумација покојника у групним гробовима унутар насеља, каква је забележена на Гомолави, представља специфичан случај, али чије се аналогije, ипак, могу тражити у суседним регијама према истоку (Ailincăi 2016a).

Приметно је да је појава првих гвоздених предмета и инхумације у блиској асоцијацији са предметима понтско–кавказких одлика, тзв. „трако–кимерским“ налазима. Иако их одликују стилско–типолошке карактеристике производа из Причерноморја и Кавказа, изгледно је да потичу из Велике мађарске низије, где имају бројне аналогije, односно, да су само рађени по узору. Мала је вероватноћа да представљају директне импорте из удаљених степа северно од Црног Мора (Нинчић 2019). У нашој земљи, поред других контекста, чести су у оставама хоризонта VI, када долази до значајне промене у обрасцима похрањивања. Резултати досадашњих истраживања су показали да време фазе На В, када се развија босутска група, уочљиво оскудева налазима остава на територији Србије у односу на претходне фазе На А (хоризонти остава II и III), као и суседне територије Румуније и Мађарске (Pare 1998, 359–368). Већ током хоризонта III примећује се пад броја остава које се могу хронолошки диференцирати од претходног хоризонта, након чега следи хоризонт IV са неколицином регистрованих остава. Учесталија открића остава везују се тек за хоризонт VI (На В3/С1 – средина 8. века пре нове ере) окарактерисан похрањивањем предмета тзв. трако–кимерског стила (Garašanin 1983b; Pare 1998, 359–376; Vasić 2003, 7). Мањи број остава последњег хоризонта може се, уз извесну резерву, хронолошки одредити у нешто старији период (хоризонт V) (Metzner–Nebelsick 2002, 61). Уочљиво је да иницијални хоризонт развоја босутске групе прати слабије похрањивање остава, које квантитативно добија на значају са експанзијом Басараби феномена током другог хоризонта групе.

Описане промене и новине које означавају почетак гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља узимају маха током другог хоризонта босутске групе, којим доминира керамика украшена у Басараби стилу, иако се њихови зачеци донекле уочавају и у претходној фази. Експанзија тренда у украшавању керамике Басараби стила потекла је са територије данашње Румуније, захвативши наше крајеве најкасније у 8. веку, када је то доминантан начин украшавања керамике од Добруце на истоку до српског Срема и Бачке на западу (Vulpe A. 2001, 329). Новине у декорацији утицале су на формирање својеврсног керамичког хоризонта са локалним специфичностима које се ослањају на бронзанодопске традиције (Tasić 1971a, 63–69; Ninčić 2024, 310–311).

Иако се у својим почетним фазама суштински надовезују на наслеђе касног бронзаног доба, учестали налази гвоздених предмета у време развијених и касних фаза босутске и суседне даљске групе квалификују их у период старијег гвозденог доба. Упркос значајним променама у материјалној култури које се догађају током развоја обе групе, нису документовани археолошки трагови који би указивали на прекид насељавања или промену популација. Континуитет насеља босутске групе у односу на хоризонт канеловане керамике (тзв. Белегиш II–Гава хоризонт) који му претходи, потврђен је на локалитетима Феудвар, Калакача, Батка Ц код Перлеза и Иваново, датованих у 12–11. век пре нове ере (На А) (Ložnjak Dizdar 2004a, 20). Између хоризоната Калакача и Басараби на епонимном локалитету Градини на Босуту, није уочен прекид у насељавању, као ни докази који би указивали на промену популације. Важно је нагласити, међутим, да је завршне етапе насеља Калакача хоризонта обележио велики пожар са снажним одразом у стратиграфији насеља. Мештани Градине ипак су нивелисањем и обновом насеља наставили живот на истом месту и после девастирајуће непогоде (Medović, Medović 2010, 56). Археолошки подаци, стога, указују на непромењену стратегију насељавања која траје од последњих векова 2. миленијума и наставља се у 8. веку пре нове ере, што нам у извесној мери говори о континуитету насеља и становништва, иако се

примећује одређена трансформација у одликама материјалне културе оличена у неколико иновативних појава забележених и у суседним областима. Ако нема обимних флукуација људи, може се претпоставити алтернативни механизам за трансфер иновација међу људским заједницама у прошлости. У условима појачане људске мобилности и интензивираних комуникације између суседних и удаљених области, трансфер се могао одвијати кретањем популације у малим размерама, која су довољна за преношење нових идеја и техника/технологија а тешко се документују у археолошком запису.

Предмет истраживања докторске дисертације је улога мобилности и комуникације у формирању и развоју првих гвозденодопских заједница западних делова српског Подунавља, односно њихов одраз у материјалној култури. Током хоризонта 8. века пре нове ере на овом простору уочени су елементи потенцијално егзогеног развоја, који се сматрају иновацијом у односу на претходни хоризонт: распрострањенија употреба гвоздених предмета, скелетно сахрањивање, појава керамике украшене у Басараби стилу, појава предмета понтско–кавказских одлика и промене у обрасцима похрањивања остава.

Географски простор интересовања обухватаће западне делове тока Дунава кроз Србију, од границе са Хрватском и Мађарском, до ушћа Велике Мораве, где се у старијем гвозденом добу развија босутска група (Tasić 1971a; Vasić 1987a, 536). Ограничени простор је изабран пре свега због релативно добре археолошке истражености, али и одређене хомогености и континуитета у археолошком запису током Калакача и следећег Басараби хоризонта: даље према западу граничи се и у извесној мери преклапа са даљском групом (Ložnjak Dizdar 2004a, 20; Tasić 2005, 8), док у источним деловима српског Подунавља Басараби фази претходи хоризонт са нешто другачијом материјалном културом (cf. Vasić 1987b, 667; Вукмановић 1990, 43–49).

Хронолошки оквир релевантан за дисертацију односи се на период зачетка гвозденог доба – строго археолошком терминологијом, то је време фазе На В3/С1, односно краја 9. и 8. века пре нове ере, које одговара хоризонту остава VI, када долази до популаризације употребе гвожђа (Vasić 1977, 9; Pare 2017, 36). Из перспективе развоја археолошких група овог подручја, то је време завршне фазе првог хоризонта босутске групе (Калакача) и другог хоризонта босутске групе које одликује појава и развој тренда украшавања керамичких посуда у Басараби стилу (Tasić 1971a; Medović 1988, 388; Jevtić 1993a, 327–369; Medović, Medović 2010, 68–73, 150–153). Истраживањем ће неизоставно бити обухваћени и хоризонти који му непосредно претходе као важни предуслови развоја.

Предмет истраживања биће проучаван кроз студију случаја локалитета Гомолава, где је присутна већина елемената потенцијално егзогеног развоја који се сматрају иновацијом у односу на претходни хоризонт. Групне гробнице I и II, као и три појединачна гроба (1–3/1974) докази су праксе скелетног сахрањивања, док се у насеобинском слоју локалитета, као и у групним гробницама I и II јављају предмети од гвожђа који сведоче о почетку распрострањеније употребе овог материјала. Појава керамике украшене са раним елементима Басараба стила документована је у обе гробнице, док је у насеобинском слоју присутна и керамика развијеног Басараби стила. Слично, присуство предмета понтско–кавказских одлика забележено је у слоју, као и у групној гробници II.

Циљ истраживања је издвајање елемената који представљају потврду комуникације и мобилности у прошлости као механизма преношења знања и техника/технологије која су утицали на развој иницијалних хоризоната гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља у виду иновативних појава. Даље, циљ је препознавање порекла ових иновација, односно раздвајање аутохтоно развијених феномена од оних који се могу приписати спољним утицајима кроз комуникацију и контакте са суседним или удаљеним заједницама. Облици људске мобилности у прошлости преко којих су остварени ови контакти, главне сфере утицаја

из којих потичу, магистрални комуникациони коридори, као и споредне, локалне мреже дистрибуције у функцији катализатора истих, разматраће се као важне компоненте циљева истраживања.

Теоријско методолошки оквир, хипотезе и истраживачка питања

Истраживањем биће проверене две полазне хипотезе, а постављена су и три истраживачка питања на која ће бити покушано давање одговора:

Хипотеза 1: Улога спољних утицаја остварених кроз мобилност и комуникацију у развоју иницијалних хоризоната гвозденог доба је знатна: Мобилност људских популација мањих размера, а не миграције, представљале су механизам преношења знања, идеја и робе на прелазу из бронзаног у гвоздено доба. Једна од полазних претпоставки на којој ће се базирати дисертација јесте да људска мобилност у прошлости, као механизам преношења знања, идеја и робе у овом периоду, треба да буде сагледана као дуготрајан процес, а не као појединачни догађај. Старије претпоставке о миграцијама као основном покретачу промена које се дешавају током иницијалних фаза гвозденог доба (Tasić 1971, 63–69; Medović 1978, 58; Vasić 1987a, 545–554) до данас нису потврђене археолошким подацима и историјским изворима, док се из перспективе теоријских оквира археологије могу сматрати превазиђеним у својим традиционалним поједностављеним оквирима (cf. Anthony 1997; Chapman, Hamerow 1997; Van Dommelen 2014). Савремена тумачења мобилности људи у прошлости обухватају комплексније моделе циркулације људи на одређеној територији, који укључују двосмерну комуникацију мањих размера (трговина, индивидуална пресељења, егзогамни бракови, сезонска кретања сточара итд) (cf. Metzner–Nebelsick 2010; Dietrich 2012; Molloy 2016, 9–11), насупрот традиционалном схватању миграција као једнократног, једносмерног пресељења квантитативно значајније групе људе (Childe 1950; Tsuda 2011, 320–323). Кроз овакав модел кретања људи у прошлости, промене у материјалном одразу објашњавају се изложеношћу стилско–технолошким и идејним новинама из суседних или удаљених области, које се затим усвајају у локалној адаптираној изведби (Spataro, Furholt 2020: 15) а не доласком популације људи које их доносе са собом. Феномен усвајања иновација у прилагођеном облику, па чак и мешаних са локалним традицијама израде/поступања, дефинисан је моделом хибридизације у савременој археологији (Vuković 2017, 249–250; 2020, 136–137, 144–145; Spataro, Furholt 2020, 15). Посредством трговине, као једног од основних облика комуникације између заједница, присуство пожељних страних производа је стимулисало иновацију у локалним технологијама производње, ослањајући се на локалне ресурсе и могућности, тако да је разликовање страних импорта и локалних имитација користан приступ у идентификовању потенцијалних спољних подстицаја за иновације (Erb–Satullo 2020, 45).

Иновације забележене у материјалном трагу хоризонта На В3/С1 значајним делом указују на страну провенијенцију. Центар распрострањања Басараби стила украшавања посуда треба тражити у југоисточном Банату, североисточној Србији, северозападној Бугарској и даље на територији данашње Румуније (Vulpe A. 1965; Medović 1978, 48–52; Jevtić 1993a; Agre 2008; Agre 2013), која се делимично поклапа са зоном где доминирају некрополе са скелетним сахранама (Vulpe A. 2001, 333–336). Најранији гвоздени предмети и тренд интензивнијег депоновања остава повезују се са простором северозападне Бугарске (Jevtić 2016, 10–11; Pare 2021, 69), док се велики број аналогних случајева групног укопавања покојника у заједничке гробне јаме, али и сахрањивање унутар насеља, проналази на ширем географском подручју од Срема (Петровић 2010, 166), југоисточне Бачке (Анђелић 2017, 32–34), средњег тока Тисе (Király et al. 2013), све до Дњестра на истоку и Старе Планине на југу (Ailincăi 2016a). Предмети понтско–кавказких одлика, карактеристични за овај хоризонт, могли су настати под утицајем културе предскитског периода Физешабоњ–Мезочат из Велике мађарске низије (Patek 1993; Kemenczei 2003). Иако у стилско–типолошком смислу имају узор у удаљеним регијама северно од Црног Мора и Кавказа, већина ових предмета специфична је за Карпатску

котлину, те се чак простор заступљености једне форме фалера везује искључиво за границе данашње Србије (Metzner–Nebelsick 2002, 214–350; Нинчић 2019: 83–87). Физешабоњ–Мезочат група могла је, такође, представљати један од потенцијалних извора утицаја у усвајању инхумације као иновативног начина сахрањивања мртвих (Kemenczei 2003, 178).

Иновације детектоване у западним деловима српског Подунавља могле су се ширити из суседних и удаљених области процесом дифузије, кроз мреже друштвене комуникације. Иако је дифузионистички теоријски модел трансмисије знања, идеја и технологије (Rogers 2003; Valente 2005) погодан за тумачење порекла иновација на овом простору, концепт иновације као непромењивог пакета који се шири међукултурном трансмисијом, као и занемаривање комплексности процеса адопције, адаптације и реинвенције (Rice, Rogers 1980; Erb–Satullo 2020, 40), чине га донекле ограниченим. Са становишта социјалног конструктивизма у археолошкој теорији, у процесу адопције и дифузије неопходно је разумети какав друштвени утицај имају технолошке традиције унутар неке заједнице (Erb–Satullo 202, 39), што се чини нарочито важним у проучаваној области и периоду, где су очекиване локалне специфичности код усвојених иновација (cf. Tasić 1971a, 63; Metzner–Nebelsick 2002, 214–350; Нинчић 2019, 83–87), као и неки старији, традиционални елементи (Ninčić 2024, 310–311). Иновације се, кроз призму овог теоријског модела, усвајају у одговарајућем друштвеном, економском и културном окружењу, па је спора адопција или чак потпуно одбијање нових идеја и технологија могуће у неким срединама (Pfaffenberger 1990, 363; Van der Veen 2010, 9–10). Може се претпоставити да су локалне околности западног српског Подунавља биле погодне за усвајање иновација под спољним утицајем, те да је стапањем локалних традиционалних и спољних иновативних елемената процесом хибридизације настао нови културни идентитет (cf. Stockhammer 2012; Beaudoin 2013; Frieman 2013; Deagan 2013; Vuković 2017) оличен у археолошком запису босутске групе старијег гвозденог доба.

Хипотеза 2: Две главне сфере утицаја долазе са: 1. истока – из југоисточног Баната, југозападне Румуније, североисточне Србије и северозападне Бугарске; 2. севера – из Велике мађарске низије. Знатан део материјалног одраза хоризонта На В3/С1, као што је предочено претходном хипотезом, црпи аналогичне из ова два подручја. Источна сфера утицаја везује се за ареал Басараби феномена, док северна има доминантан предскитски понтско–кавказки карактер оличен кроз Физешабоњ–Мезочат групу. Нове идеје и праксе из ових области могле су бити преношене мрежама комуникације (cf. Valente 2005; Knappett 2013; Collar et al. 2015), при чему би пресудну функцију основног комуникационог коридора за остваривање културних контаката у правцу истока вршио речни ток Дунава, а према северу, поред Дунава, магистрална веза са Великом мађарском низијом била би успостављена током Тисе. Споредне комуникационе руте, користећи притоке обеју река, омогућиле би локалну дистрибуцију у залеђу, даље од непосредне близине дунавске обале.

Питање 1: Да ли је хронолошко и културно опредељење материјалних остатака стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба Гомолаве и групне гробнице II остало непромењено пола века након примарне публикације? У светлу новијих истраживања и података неопходно је извршити ревизију хронолошке и културне детерминације непубликованог материјала стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба, као и групне гробнице II пола века након њене првобитне публикације. Групна гробница II, као што је раније наглашено, издваја се као репрезентативна археолошка целина која садржи релевантне материјалне индикаторе иновација у хоризонту На В3/С1. Одговором на ово питање допринеће се потврди или оповргавању хипотезе о важној улози спољних утицаја на формирање ране фазе старијег гвозденог доба.

Питање 2: Да ли материјални докази из стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба Гомолаве и групне гробнице II указују на аутохтон развој или на стране утицаје? Утврђивање односа у коме се елементи страног порекла јављају наспрам аутохтоно развијених допринеће

расветљавању значаја који су спољни утицаји играли у формирању истраживаног хоризонта. Постоји могућност концептуалног трансфера иновација, при чему је основна идеја иновације егзогеног порекла, али је њена имплементација и реализација локална.

Питање 3: Да ли материјални докази из стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба Гомолаве и групне гробнице II указују на постојање континуитета између хоризонта Калакача и Басараби, односно хоризонта На В3/С1 и хоризонта који му непосредно претходи? Одговором на ово питање допринело би се потврди или оповргавању хипотезе о преношењу робе и знања кроз људску мобилност мањих размера. Потврда континуитета у односу на претходни хоризонт говорила би у прилог претпоставци о локалним заједницама које кроз комуникацију са суседним или удаљеним подручјима прихватају стилско–технолошке и идејне иновације без драстичних популационих промена.

Старије гвоздено доба у западним деловима српског Подунавља и непосредном окружењу

Ради добијања јасније слике босутске групе у ширем контексту културних феномена западних делова српског Подунавља и непосредног окружења, неопходно је дати кратак преглед историјата разумевања босутске групе, околних археолошких група, као и оних које јој хронолошки претходе. Поред босутске групе, старије гвоздено доба на овом простору у мањој мери обележила је и даљска група на западним ободима, као наставак периода културе поља са урнама у западном Срему. Значај за период имају и далекосежни Басараби феномен, али и предбасараби групе српског и румунског Подунавља, као и претскитске групе Велике мађарске низије са понтско–кавказким одликама материјалне културе које се код нас огледају у тзв. „трако–кимерским“ налазима. Међутим, развој старијег гвозденог доба на овом простору фундиран је у материјалном одразу хоризонта који се у домаћој литератури традиционално назива Белегиш II–Гава, чије познавање је неопходно ради разумевања аутохтоне компоненте насупрот иновативним. Сходно томе, најпре ће бити речи о хоризонтима који директно претходе старијем гвозденом добу у Војводини и западном Подунављу: хоризонт канеловане керамике и старију фазу културе поља са урнама.

Хоризонт канеловане керамике касног бронзаног доба у Војводини

Хоризонт канеловане керамике касног бронзаног доба у Војводини подразумева млађу фазу белегишке групе током које доминира украшавање посуда канелурама. Никола Тасић је датовање белегишке групе најпре сместио у распон од краја периода са ватинском и инкрустованом керамиком на овом простору, па све до појаве тзв. „трако–кимерских“ налаза, односно, старију фазу од 1400/1350. до 1150. године, а млађу од 1150. до 900/850. године пре нове ере, паралелно са периодом културе поља са урнама (Тасић 1974, 246; Тасић 1983, 96). Две деценије касније незнатно је кориговао датовање, повезавши почетак групе са појавом металних прилога у урнама у виду лунуластих привезака, витичастих увојака, украса у облику листа врбе и сл, а завршетак са појавом остава фазе На А2, налик налазу са локалитета Јаково–Економија Сава, односно до 1000. године пре нове ере (Тасић 2002, 183–184). Гарашанин је некрополе Белегиш–Иланца II датовао на основу металних предмета из исте оставе из Јакова у фазу На А1, уз могућност да налази некропола Кручени (Cruceni) и Роспи Ћуприје указују на још старије датовање – у фазу Br D (Garašanin 1983a, 674). Завршетак трајања групе Тасић види са почетком Калакача фазе босутске групе, за коју је везивао појаву „трако–кимерских“ предмета, након хоризонта остава На А2 (Тасић 1983, 121–123).

Белегишка група обухвата највећи део Војводине и румунски део Баната (Tasić 1974, 241). На северу Војводине се граничи са територијом културе гробних хумки (Hügelgräberkultur) (cf. Karuran 2019), на истоку залази у долине река Караша, Тамиша и Аранке, и простире се до Ђердапске клисуре, где се у то време развија група Инсула Банулуи (Insula Banului) (Tasić 1974, 241; Garašanin 1983a, 676; Тасић 2002, 170–172). На западу се захвата крајњи исток Хрватске, где се граничи са групама културе поља са урнама средњег Подунавља (Ložnjak Dizdār 2023), док се према југу не пружа даље од Саве и Дунава, иако се налази ове групе могу наћи у контексту локалних група (Булатовић, Јовић 2010, 42–47; Bulatović, Filipović 2017; Karuran, Bulatović 2020).

Најважније локалитете чине насеља Гомолава, Економија „Сава“ Јаково и Градац код Белегиша, Батка код Перлеза, Жидовар, Феудвар, као и некрополе Стојића гумно у Белегишу, Карабурма и Роспи ћуприја у Београду, Орешац и Иланца у Банату и некрополе у околини Сурчина (Garašanin 1983a, 671–672; Тасић 1983, 91–93; Тасић 2002, 170–173; Петровић 2006). За датовање и хронолошки след фаза белегишке групе од посебног значаја су некрополе на којима су документоване обе фазе групе, затим насеље Гомолава код Хртковаца у којем је

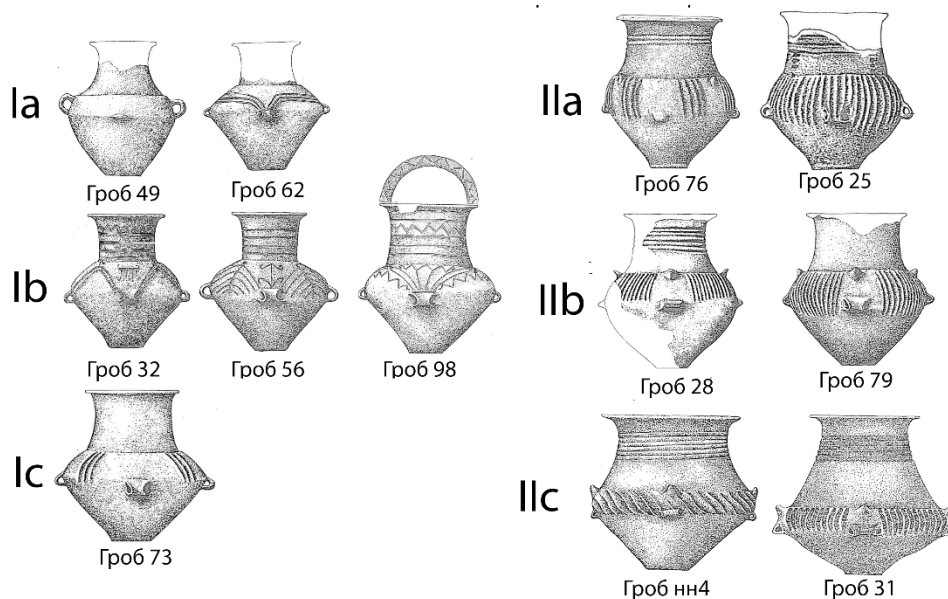
регистрована непрекинута стратиграфска секвенца међу фазама (Tasić 1974, 241–243). Остава откривена у контексту насеља Јаково–Економија Сава од изузетног је значаја за датовање, иако постоји одређено неслагање око датовања оставе у хоризонт остава II (Ha A1) (Garašanin 1983a, 674) или хоризонт остава III (Ha A2) (Тасић 2002, 183).

Сахрањивање током белегишке групе указује на прилично уједначен ритуал и обрасце некропола. Биран је равничарски предео, а урне покривене поклопцем су полагање у раке без хумке или друге гробне конструкције. Прилози у урнама су ређи у млађим фазама и укључују бронзани накит, ретко оружје, али и мање керамичке посуде (најчешће пехаре). Дуго коришћење истих гробаља је потврђено присуством гробова обе фазе белегишке групе, а у неким случајевима и старијих хоризоната (Tasić 1974, 243).

Главна одлика украшавања керамике старије фазе белегишке групе је лажни врпчasti орнамент – познат и као лажни шнур. Међу формама најбројније су: крушколике или биконичне посуде (урне) са цилиндричним вратом и хоризонтално извученим ободом, са четири дршке и украсима у виду врпчастог, лажног врпчастог орнамента или урезаних линија. У покушају да уочи еволуцију урни и асоцијацију између две фазе, Никола Тасић је издвојио три потфазе старијег хоризонта (Слика 1/ Ia–c). Најстаријој потфази (Ia) припадају урне са високим вратом и трбух са четири тракасте дршке, које имају скроман (урезане неправилне линије на врату или рамену) или никакав орнамент. По правилу, имају само тракасте дршке, на прелазу горњег и доњег дела урне, док се рожасте или правоугаоне пластичне дршке не јављају. У следећој потфази (Ib) урне су благо биконичне или крушкасте, са високим цилиндричним вратом, са углавном тракастим дршкама постављеним на прелазу горњег у доњи конус. Врат и раме су богато украшени мотивима вреже, гирландама, цик–цак тракама и другим орнаментима изведених врпчастом (шнур) техником и урезаним линијама, док је доњи део посуде је по правилу неукрашен. Потфаза Ic, према Тасићу, је значајна је за успостављање континуитета старијег и млађег периода групе. Типично су то урне са већином елемената који указују на старију фазу, али су присутни и неки детаљи који су карактеристични за наредни период: групе паралелних канелура на рамену или пластичне и рожасте дршке. шоље са једном дршком и пехари са једном дршком који воде порекло из времена ватинске културе; пехари са две дршке, или рожастим или волуастим додацима, или *ansa cornuta* дршкама (некада називани панонски пехари), који се јављају све до краја бронзаног доба (Tasić 1974, 242–244; Тасић 2002, 177–180).

У млађој фази, настављена је производња неких облика из претходне фазе, који су и по фактури слични, али се појављује керамика са црним премазом који је глачан до умереног сјаја, док се појављује украшавање великих посуда (урни) хоризонталним канелурама на врату и косим и вертикалним на трбуху (Слика 1/ IIa–c). Посуде су углавном лоше печене у односу на претходни период. Током најраније потфазе (IIa) мењају се облици урни, појављује се црногличана керамика али и канелуре у скромнијој мери. Урне су углавном крушколике, украшена сноповима канелура, са пластичним рожастим дршкама. Понекад могу имати на врату урезане линије и тачкасте убоде, као одлику старије фазе. У наредној потфази (IIb) јављају се лоптасте и крушкасте урне са све вишим вратом, мањим раменом и горњим конусом. Пластичне дршке у комбинацији са рожастим испупчењима на прелазу врата у раме јављају се уместо тракастих дршки. Последњу потфазу (IIc) представљају урне са још вишим вратом и изузетно кратким раменом са правоугаоном пластичном дршком и рожастим додатком изнад. Рама је украшена канелурама, које су чешће косе него вертикалне. Поред великих посуда (урни), јављају се и зделе са рожастим дршкама, ниске, трбушасте зделе са извученим ободом, зделе са трбухом извученим четвртасто у виду брадавица, биконични пехари са ниским цилиндричним вратом (тзв. Велатице пехар), шоље са дршком која надвисује обод и зделе са увученим ободом који може бити фасетиран, или ређе, тордиран. Треба нагласити да се црно глачање керамике у следећем, Калакача хоризонту, примењује у знатно мањој мери а затим потпуно губи (Tasić 1974, 242–244; Garašanin 1983, 679–680; Тасић 2002, 177–183). Поред

карактеристичних урни, значајан је и облик здела са увученим ободом, украшен фасетирањем или канеловањем, које се најпре појављују на територији југозападне Словачке и северозападне Мађарске током фазе Br D (Булатовић 2010), мада постоје тумачења о њиховом пореклу управо са територије групе Белегиш II у исто време (Przybyła 2009, 126–127), након чега постају облик карактеристичан за Карпатски басен наредних неколико векова.

Слика 1: Урне групе Белегиш (модификовано према Вранић 2002, 121, 122, 123 124, 129, 131, 134, 136, 137, 139, 145).

Старија фаза културе поља са урнама у југозападном делу Панонске низије

Истовремено са млађом фазом белегишке групе, западно од њене територије, развија се старија фаза културе поља са урнама у југозападном делу Панонске низије, која данас обухвата северни део Хрватске. Слично зони где доминира канелована керамика, култура поља са урнама не представља хомогену археолошку појаву, већ је одликују групе које се разликују хронолошки, као и у одразу материјалне културе. Главне заједничке чиниоце представља сахрањивање кремацијом у урнама на равним пољима, као и типови керамичких производа, који је раздвајају од зоне са канелованом керамиком на истоку (Ložnjak Dizdar 2014, 235 са даљом литературом), док се групе из северне Хрватске могу ближе сврстати у у културу поља са урнама средњег Подунавља (Ložnjak Dizdar 2005, 32). Током старије фазе периода поља са урнама на овом простору развијају се у непрекинутом хронолошком следу групе Вировитица и Барице Гређани, и Загреб, након чега их замењују током млађе фазе културе поља са урнама групе Велика Горица, у западном делу и група Даљ у источном делу северне Хрватске.

Група Вировитица представља најстарију фазу периода поља са урнама југозапада Панонске низије и траје током највећег дела 13. века. На основу керамичких производа са аналогјама у јужној и западној Трансданубији, њен почетак је датован у крај 14. и почетак 13. века пре нове ере, да би се завршила крајем 13. века и појавом керамике млађе фазе групе Бајердорф, која одликује групу Загреб (Vinski–Gasparini 1983, 555–557), док су касније истраживања њено трајање сместила су у шири опсег између Br B2 (C1) и Ha A1 (Teržan 1995, 325–327; Ložnjak Dizdar 2005, 30–32; Przybyła 2009, 73–74). Источна граница вировитичке групе је према подручју млађе фазе белегишке групе – Белегиш II, са најисточнијим локалитетом у Сотину код Вуковара. Познате некрополе групе су Вировитица и Сирова Каталена (Vinski–Gasparini 1983, 552–554).

Истовремено са групом Вировитица у северној Хрватској, у северној Босни и деловима Славоније, развија се група Барице–Гређани, која је од ње диференцирана пре свега на основу

специфичних карактеристика погребног ритуса, док су остали аспекти живота заједница обе групе вероватно били слични, укључујући елементе материјалне културе (Gavranović 2011, 246; Ložnjak Dizdar 2005: 34, 40, 41 Ložnjak Dizdar 2014, 236, 239). Преко спаљених остатака покојника ставља се здела, са дном окренутим према горе. У старијој фази више десетина гробова се покрива ниском хумком, док се у млађој фази ова пракса постепено напушта (Vinski–Gasparini 1983, 622–624; Minichreiter 1983; Ćović 1988).

Група Загреб обухвата фазе II и III старије фазе периода поља са урнама, тј. фазе Br D и Ha A1–A2, и почиње појавом карактеристика са аналогијама у групама Бајердорф–Велатице (Baierdorf–Velatice) Доње Аустрије и Чешке, пре свега у сахрањивању и керамичкој производњи. Територија распрострањања је приближно једнака групи Вировитица и заузима приближно највећи део савско–дравског међуречја, иако је највећи број локалитета откривен у њеном западном делу, одакле потиче и назив групе по карактеристичним некрополама на подручју Загреба (Врапче и Хорвати). Источну границу представља зона млађе фазе групе белегишке групе (Белегиш II), код које је такође документовано присуство керамичких елемената групе Бајердорф–Велатице (Vinski–Gasparini 1983, 566–568, 582–583; Przybyła 2009, 74–76). Канелована керамика јавља се као тренд у култури поља са урнама средњег Подунавља у 13. и 12. веку пре нове ере, и то нешто касније у јужним деловима Карпатског басена него у Доњој Аустрији, Моравској, југозападној Словачкој и северозападној Мађарској. Везује се за групу Бајердорф–Велатице, и по облицима посуда, изради и техникама канеловања се јасно разликује од канеловане керамике источних делова Карпатског басена (Ložnjak Dizdar 2023, 67). Као керамички тренд, проширио се већ у фазама BrD–HaA1 према југоистоку, где се, између осталог, мешао са зонама група Белегиш II и Загреб (Przybyła 2009, 125).

Даљска група

Ксенија Вински–Гаспарини поделила је културу поља са урнама на пет развојних фаза (I–V), при чему фазе I–III представљају старију културу поља са урнама, а фазе IV и V млађу: фаза IV – 1000–850. године пре нове ере (Ha B1 и делом Ha B2); фаза V – 850–750/700. године пре нове ере (делом Ha B2 и већи део Ha B3) (Vinski–Gasparini 1973, 21–23). Значајне за проучавање даљске групе су млађе фазе културе поља са урнама (IV–V) у оквиру којих је она издвојена као посебна група, да би се њено постојање наставило све до почетка 3. века пре нове ере, иако је након 6. века њен континуитет све теже пратити. Старију фазу, која одговара млађој фази културе поља са урнама прекида млађи хоризонт у којем се јављају налази понтско–кавказких („трако–кимерских“) одлика у гробовима и оставама 8. века пре нове ере, и који припада старијем гвозденом добу. Млађу фазу, поред поменутих налаза, карактерише и појава скелетних гробова у некрополама, као и гвоздених предмета (Vinski–Gasparini 1983, 605–609).

Ксенија Вински–Гаспарини закључује да се млађи период културе поља са урнама може поделити на две групе. Западна се простире од река Крке и Сутле до источног обода Славоније, више је оријентисана према југоисточном алпском кругу а ауторка је касније дефинише као групу Велика Горица. Развој западне групе види у континуитету млађе фазе групе Бајердорф–Велатице (Baierdorf–Velatice) посведоченом на некрополама у Великој Горици и Крупачама, односно у мирном еволутивном току из старије фазе културе поља са урнама (Vinski–Gasparini 1973, 150–152, 170–172; Vinski–Gasparini 1983, 583–599). Погребни ритуал у групи Велика Горица подразумева спаљивање људских остатака и смештање у урну, која је полагана у јаму на слој пепела и гаражи са остацима изгорелих костију, док је урна ретко поклапана зделом. Гробови су покривани каменом плочом, што указује на континуитет у односу на старију групу Загреб, мада нема камених саркофага (Vinski–Gasparini 1983, 594; Ložnjak Dizdar 2013).

Источна група, или група Даљ, простире се у Подунављу од Барање до западног Срема, где се граничи са граници са донекле истовременом босутском групом, док јој западна граница вероватно не прелази подручје барањско–славонског Подунавља. Батине, Даља, Вуковара и

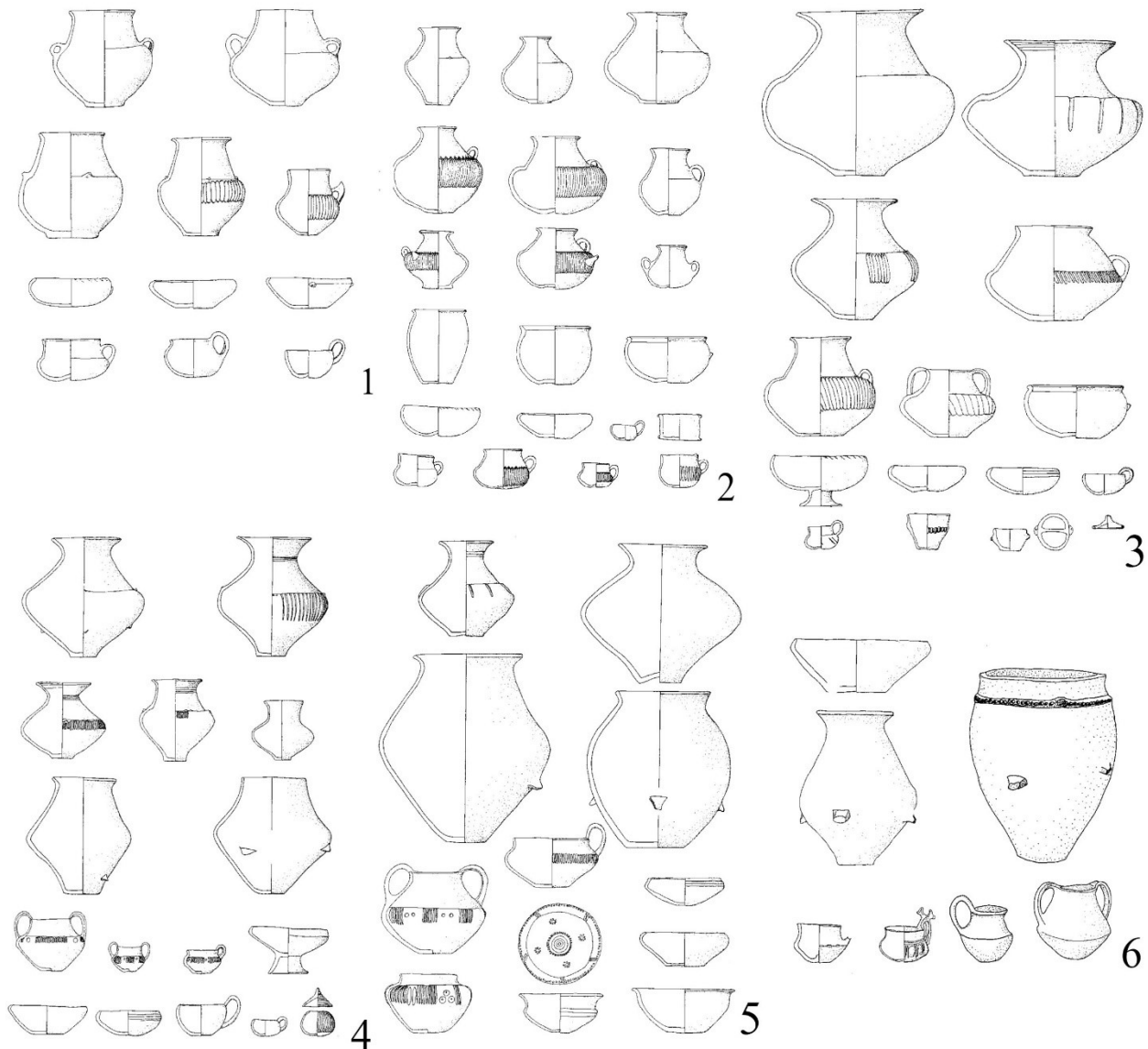
Шаренграда, Батина, Даљ и Вуковар. Источну групу, за разлику од западне, где се наставља континуитет из старије фазе културе поља са урнама, погодиле су велике промене на прелазу из старије у млађу фазу културе поља са урнама. Трајање културе поља са урнама у оквирима групе Даљ групе датује до појаве сахрањивања инхумацијом и нових елемената материјалне културне, пре свега испољених кроз тзв. „трако–кимерске“ налазе, односно до средине 8. века пре нове ере (Vinski–Gasparini 1973, 150–152, 158–160, 170–172; Vinski–Gasparini 1983, 601–603).

Сазнања о типовима насеља даљске групе донекле су несразмерна у односу на податке о некрополама. Познати локалитети су Новиград, Велики Варад код Ердута на Сави, Батина и Сотин (Vinski–Gasparini 1973, 152–153; Vinski–Gasparini 1983, 602–603; Ložnjak Dizdar, Hutinec 2013; Dizdar, Hršak, Ložnjak Dizdar 2019, 96). С друге стране, даљској групи припадају велике некрополе фазе IV и V, Батина, Даљ–Бусија и Вуковар–Лијева Бара и Дорослово–Ћепфелд, као и уништене некропола у Шаренграду и Сотину (Vinski–Gasparini 1973 158–160; Vinski–Gasparini 1983, 602–603).

Групу Даљ карактерише доминантно сахрањивање кремираних покојника, док се током 8. века јавља и скелетно сахрањивање, које прате прилози понтско–кавказких и централнобалканских одлика. Урне се након спаљивања покојника смештају у јаме без икакве конструкције и додавања гаражи, али са керамичким прилозима у виду различитих облика посуда. Поред грнчарије, метални налази и животињске кости сведоче о другим прилозима у гробовима. Откривени скелетни гробови опружени су на леђима са рукама уз тело, са главом на југу и ногама на северу или обрнуто. У односу на западног суседа у виду групе Велика Горица, сахрањивање се пре свега разликује у потпуном недостатку камених конструкција и додавања пепела и гаражи у гроб, али и пруством прилога у виду хране животињског порекла (Vinski–Gasparini 1983, 609–610; Ložnjak Dizdar 2013).

Керамика даљске групе украшена је углавном канелурама на трбуху великих посуда, или ободу здела. Јављају се и шрафирани троуглови, на доњем делу врата где се спаја са трбухом. Током млађе фазе јављају се и гирланде у псеудоврпчастој техници и низови „S“ мотива, који могу представљати утицај из зоне босутске групе (Vinski–Gasparini 1983, 614–615). Током касније фазе групе, односно у периоду од прве половине 6. до почетка 3. века пре нове ере, задржавају се облици из старије фазе, уз прихватање облика из околних група, пре свега источних Алпа. Скромније украшавање посуда наступа у 5. и 4. веку пре нове ере, слично као у суседној босутској групи (Vasić 1987, 534г). Велики допринос успостављању хронолошке табеле даљске групе начинила је Карола Мецнер Небелзик поделивши керамички материјал на шест хоризоната у својој опсежној студији *Der "Thrako–Kimmerische" Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder und Hallstattzeit Im Südöstlichen Pannonien*. Хоризонт I карактеришу неукрашене амфоре са цилиндричним вратом, лонци са коничним вратом и вертикалним канелурама, плитке зделе са „турбан“ ободом и шоље са дршком која надвисује обод (Слика 2/1). Хоризонт се изједначава са млађом фазом културе поља са урнама, односно фазом На В1 према хронолошкој подели Милер–Карпеа за Средњу Европу, која се датује у 10. век пре нове ере. Хоризонт II чине лонци коничног врата са дршком, сферичне зделе, шоље коничног врата са једном дршком, високи и сферични лонци итд (Слика 2/2). Временски наступа након хоризонта I, односно у фази На В2, која се датује у 9. век пре нове ере. Хоризонт IIIа одликују лонци коничног врата већих димензија него у претходном хоризонту, шоље са дршкама малих и средњих димензија више се не срећу, док су зделе и даље присутне. Кантароси се јављају као нови облик (Слика 2/3). Хоризонт се датује у прву половину и средину 8. века пре нове ере, односно у фазу На В3. Током хоризонта IIIб и даље су присутни кантароси, као и лонци коничног врата са наглашеним ободом, уз појаву скоро биконичних лонаца великих димензија. Затим ту су и плитке зделе, као и шоље са дршкама које надвисују обод (Слика 2/4). Хоризонт се датује почев од последње трећине 8. века, односно у фазу На С1. Хоризонт IV обележио је престанак употребе великих лонаца коничног врата, као и појава зделе комплекснијих

профила. Шоље са дршкама које надвисују обод настављају живот, уз повремено присуство кантароса (Слика 2/5). Хронолошки се асоцира са фазама На С2/Д1, односно за време средине 6. века пре нове ере. Следи хоризонт V, када се јављају сложенији облици шоља са дршкама које надвисују обод, укључујући и „трачку шољу“, чије порекло облика указује на Велику мађарску низију. Присутне су, такође, високе зделе, лонци великих димензија, кантароси итд (Слика 2/6). Везује се за фазе На Д2/3 и траје до краја 5. века пре нове ере. (Metzner–Nebelsick 2002, 167–179). Дариа Ложњак Диздар је у свом осврту на хронолошку таблицу немачке ауторке оспорила издвајање фазе На А2 из млађе културе поља са урнама и континуитета развоја даљске групе, позивајући се пре свега на постојање некропола групе Вал у Мађарској већ током фазе На А2, као и на датовање одређених гробова некрополе Ђепфелд у Дорослову у исту фазу (Ložnjak Dizdar 2004b, 231).

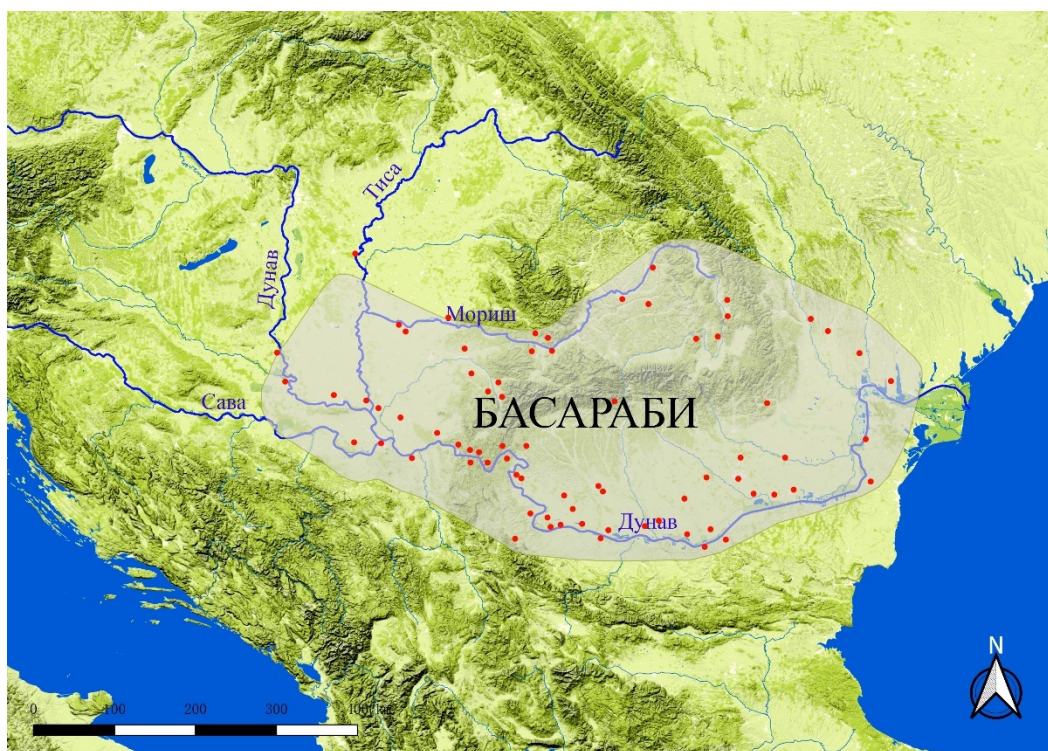

Слика 2: Керамички хоризонти даљске групе 1. Хоризонт I (Metzner–Nebelsick 2002, 168, Abb. 72); 2. Хоризонт II (Metzner–Nebelsick 2002, 170, Abb. 73); 3. Хоризонт IIIa (Metzner–Nebelsick 2002, 171, Abb. 74); 4. Хоризонт IIIb (Metzner–Nebelsick 2002, 173, Abb. 75); 5. Хоризонт IV (Metzner–Nebelsick 2002, 176, Abb. 76); 6. Хоризонт V (Metzner–Nebelsick 2002, 177, Abb. 77).

Басараби феномен

Одредница Басараби феномена потиче од некрополе са хумкама из раног гвозденог доба Басараби, откривене 1943. године у Олтенији, где је у хумке полагана бела инкрустирана црноглачана грнчарија са урезаним и утиснутим мотивима (Dumitrescu 1968), након чега су открића сличног керамичког материјала почела да се означавају ознаком Басараби (Vulpe R. 1952; 1957; Jevtić 1983, 35–38; Agre 2013). Упркос чињеници да је грнчарија из овог периода показивала значајан ниво стандардизације на великом подручју данашње Румуније (Vulpe A. 1965, 105; 2001), недостајали су други аспекти заједничког начина живота заједница у прошлости да би се овај археолошки запис квалификовао као одраз хомогене културе у археолошком смислу те речи (Ninčić 2024, 301–302).

Густина распрострањености насеља са Басараби керамиком изгледа да је највећа у долинама река Дунава и Мориша (Слика 3). Насеља су откривена у Банату и целој Влашкој низији у данашњој Румунији, Војводини и долини Мораве у Србији, јужним деловима Молдавије, као и подручјима на десној обали Дунава све до Балканских планина. Локалитети са Басараби керамиком нису документовани у Јужним Карпатима, брдовитим подручјима Олтеније и Влашке, деловима Трансилваније северно од реке Мореш, као и у централним и северним деловима румунске Молдавије (Vulpe A. 1965, 124; 1986, 71; 2001, 329–331).

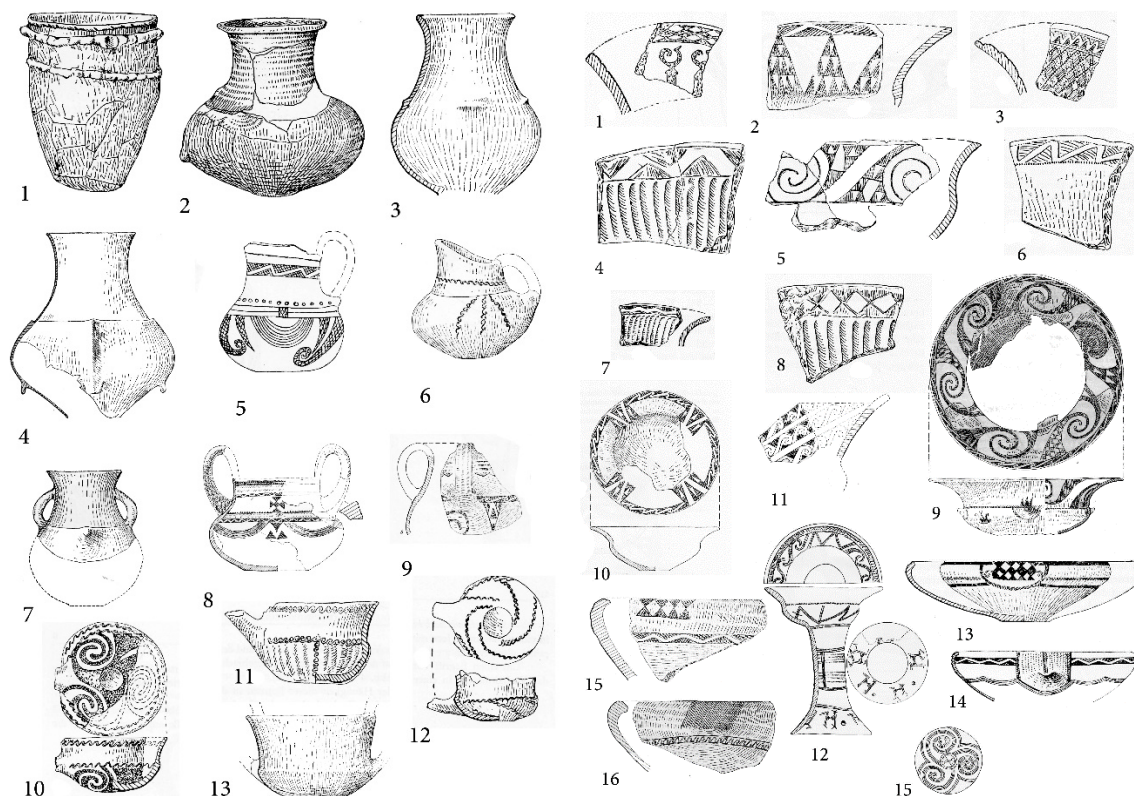

Слика 3: Распрострањање Басараби феномена (према Vulpe A. 2001, Fig 62).

Подаци о керамичкој производњи су, с друге стране, обилни и пружали су основу за идентитет материјалне културе хоризонта (Ninčić 2024, 302). Басараби грнчарија наставља традицију претходних хоризонта у погледу облика посуда и неких декоративних техника, при чему мотиви украшавања чине кључну разлику (Vulpe A. 2001, 327). Грнчарија грубе фактуре, свакодневна грнчарија је направљена од глине са додатком песка и шљунка, а чине је лонци са косим зарезима на задебљаном ободу и тракама испод обода. Чак и ови грубо израђени судови имају барем благо изглачану површину (Слика 4/1) (Vulpe A. 1965, 107).

Фина керамика се одликује добро углачаном површином којом се постиже ефекат сјаја. Најчешћи облици укључују: посуде лоптастог трбуха са високим вратом и извученим ободом које могу досезати до 1m. Ретко имају посебну декорацију, а коришћене су и као урне (Слика

4/2–4), крчази са једном или две дршке, а понекад и косим ободом, који се зрађују од веома fine глине и скоро увек су богато декорисани (Слика 4/5–7); пехари са лоптастим трбухом и једном или две дршке, често троугаоног пресека, које надвисују обод (Слика 4/8–9); мале шоље са дршкама које надвисују обод и имају шестоугаони или осмоугаони пресек. Често имају испупчење са унутрашње стране дна, налик умбу. Већином су израђене од fine глине и богато су украшене (Слика 4/10–13); зделе са извученим ободом су форма специфична за Басараби хоризонт и израђене су у финој фактури и украшене са унутрашње стране обода (Слика 5/1–11). У Олтенији су откривене зделе на високој цилиндричној ноzi, које су посебно честе на некрополи са хумкама у Басарабију (Слика 5/12); зделе са увученим ободима су честе и јављају се у различитим нијансама и различито украшене (Слика 5/13–16). Примерци са хоризонталним фасетама на ободу су типични за Басараби хоризонт (Vulpe A. 1965, 108–110).

Слика 4: Облици Басараби керамике – 1. (Vulpe 1965, Abb. 5/2); 2–4. (Vulpe 1965, Abb. 5/1, 5, 6); 5–7. (Vulpe 1965, Abb. 1/6; 4/5; 5/4); 8–9. (Vulpe 1965 Abb. 3/1; 4/6); 10–13. (Vulpe 1965, Abb. 1/1–3; 4/4); Слика 5: Декоративни мотиви Басараби керамике – 1–11. (Vulpe 1965, Abb. 1/7–11, 13–15; 2; 4/3, 7); 12. (Dumitrescu 1968, Fig. 31); 13–16. (Vulpe 1965, Abb. 4/1, 2, 9, 10).

Препознатљив стил Басараби грнчарије постигнут је декоративним техникама и мотивима. Описани облици грнчарије украшени су урезима, утискивањем, канелурама и инкрустацијом белом пастом. Приметан је строг распоред одређених мотива на специфичним зонама посуда. Јединствен утисак контраста постиже се у комбинацији са црноглачаном позадинском површином. Утиснути „S“ мотиви и концентрични кругови инкрустовани белом пастом посебно су индикативни за басараби керамiku. Други мотиви укључују цик–цак линије (Слика 5/4), меандре (Слика 5/11), хоризонталне и viseће „S“ облике (Слика 4/10–12; Слика 5/9, 13), спирале (Слика 4/10; Слика 5/5), урезане траке у гирландама или угловима (Слика 5/12, 14), ромбови у низовима или шрафирани троуглови, који такође могу бити подељени у шрафиране зоне (Слика 5/1–2), „трискелион“ (Слика 5/15), „малтешки крст“ (Слика 4/8), као и комбинације геометријских мотива који формирају шематизоване зооморфне представе (Слика 5/1, 12) (Vulpe A. 1965, 111–114). Занимљиво је да се посуде украшене препознатљивим Басараби мотивима појављују у много већем броју у погребним и култним контекстима (преко

30%), него у насеобинским контекстима (до 5%), где доминира посуђе за кућну употребу (око 25%), што сугерише да је ова врста грнчарије повезана са неком врстом културне активности (Vulpe A. 1965, 111; 2001: 336).

Украси се јављају само на финој керамици, чији су зидови црноглачани, те се на једној посуди могу јавити и више техника декорисања (урезивање, инкрустација, утискивање, канеловање). Бела инкрустација се изводи техником специфичном за Басараби керамику, тако што се делови који се инкрустују издубљују и онда испуњавају мрежом уреза, или чешће удубљења изведених посебним инструментом сличним чешљу. Утискивање често иде уз белу инкрустацију, најчешће у облику слова „S“, карактеристичног за Басараби керамику. Печат у облику концентричних кругова сличан је мотиву Бабадаг групе и чешће се јавља у румунској Молдавији него у Мунтенији (Vulpe A. 1965, 111–114).

Хронолошки гледано, сви ови керамички производи јављују се током 8. века пре нове ере, вероватно се настају крајем 9. века и коначно нестају средином 7. века. Датовање је постигнуто првенствено кроз металне налазе из гробова некропола Басараби, Балта Верде и Островул Маре. Почетак хоризонта је потврђен захваљујући стратиграфским подацима добијеним ископавањима у Градини на Босуту и Горнеи (Gornea) (Ђердап), што имплицира континуитет хоризонта Басараби са претходном фазом Горнеа–Калакача, датованом у 10–9. век пре нове ере. *Terminus ad quiet* хоризонта је појава групе Феригиле (Ferigile) у 7. веку, барем на територији Олтеније (Vulpe A. 2001, 337–338). Датовање почетка Басараби хоризонта у другу половину 9. века пре нове ере потврђено је апсолутним датумом са локалитета Тартарија (Tărtăria) у западној Трансилванији. Већи део трајања хоризонта захвата тзв. „халштатски плато“, који онемогућава апсолутно датовање методом изотопа угљеника, тако да је његов завршетак датован на основу карактеристичних налаза бронзаних врхова стрела са више локалитета у крај 7. века пре нове ере (Gogaltan 2021, 415 са даљом литературом). У смислу хронолошке табеле Средње Европе, хоризонт Басараби је био истовремен са фазама На В3/С1, које су истовремене са хоризонтима остава V и VI у Карпатском басену. Посебно је значајан хоризонт VI, који карактерише све већи број гвоздених предмета, као и налази понтско–кавказког карактера (тзв. „трако–кимерски налази“) (Pare 1998, 368–376).

Босутска група

Експанзија Басараби феномена одразила се и на простор западних делова српског Подунавља. Стање истражености старијег гвозденог доба српског Подунавља и његове непосредне околине у првој половини 20. века било је још увек на скромном нивоу, па и је и извођење прецизнијих закључака о археолошким културама које су га обележиле било онемогућено. Овај простор сврстан је у ареал културе поља са урнама, или касније и Басараби комплекса. Опсежна истраживања локалитета у Срему, као и осталим деловима Војводине, током шездесетих година изнедрила су резултате који су допринели стварању јасније слике о старијем гвозденом добу проучаваних крајева. Следећу деценију обележило је издвајање босутске групе, као специфичне целине старијег гвозденог доба Подунавља дефинисане на основу дистинктивних одлика материјалне културе и образаца насељавања.

Склапању слике о босутској групи допринела су истраживања више локалитета, где предњачи епонимно насеље Градина на Босуту, затим Гомолава, Калакача, Жидовар, Попов Салаш и др. Великани српске и југословенске археологије, међу којима су Никола Тасић, Милутин Гарашани, Растко Васић, Милош Јевтић, Предраг Медовић и многи други, својим писањем чинили су кораке према прецизнијим одговорима на питања генезе, хронологије, образаца насељавања и одлика материјалне културе групе.

Први корак у диференцијацији и дефинисању групе начинио је Никола Тасић 1971. године употребивши нови назив „босутска група“ за означавање стилско–хронолошке целине старијег гвозденог доба Срема и северне Србије. Осим епонимног локалитета на Босуту, чијим

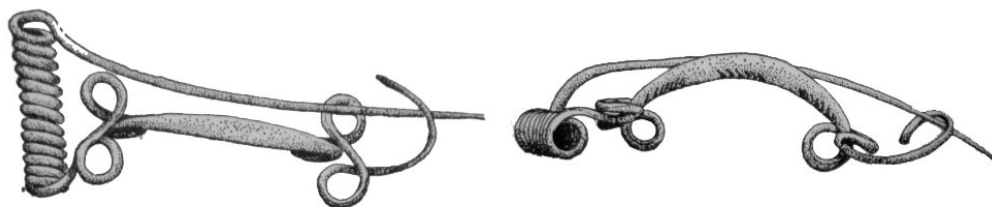
истраживањем је започето формирање идеје о посебној културној групи наведеног подручја, Тасић истиче допринос резултата које су донела истраживања Гомолаве, Калварије код Сремске Митровице, Шанчине у Белегишу, Поповог Салаша, Жидовара, Феудвара, Радојње, Злотске Пећине, Хајдучке воденице и Бољетина. Коментаришући облике насеља, уочава поделу на утврђена насеља (Гомолава, Босут, Белегиш, Стари Сланкамен, Феудвар и Жидовар) и насеља на неприступачним градинама или теренима (налазишта у Западној Србији и Тврдапу, као и Злотска пећина) (Tasić 1971a, 63–67; Tasić 1974, 259).

Набројани локалитети пружили су велику количину керамичког материјала (посуде са карактеристичним утиснутим „S“ мотивом, мотивом малтешком крста, зделе са повијеним ободом, пехари са косо засеченим ободом, шоље са канелованим трбухом) чији се аналогни примерци могу наћи на локалитетима у Румунији и Бугарској, односно у ареалу Басараби комплекса. Упркос основним одликама које асоцирају на Басараби, Тасић истиче специфичности локалног порекла као главни мотиватор за издвајање посебне групе. Сличност у материјалној култури са аналогним локалитетима у Румунији и Бугарској види као одраз миграторних кретања према западу, коју хронолошки и територијално повезује са феноменом наводних миграција тзв. „Трако–кимераца“. Тасић је управо у Басараби комплексу видео посредника у контактима источних номадских популација са културама карпатског басена. Упливом страних елемената започет је самосталан развој изражен локалним специфичностима (Tasić 1971a, 63–69; Tasić 1974, 270). Данас, још увек не постоје јасни археолошки трагови миграција у проучаваном периоду, међутим, алтернативни механизми преношења културних утицаја кроз неки облик људске мобилности (трговина, егзогамни бракови, индивидуалне миграције и сл.), знања и технологије не могу се одбацити.

Територија распрострањања босутске групе, пре њене диференцијације, сматрана је ареалом млађе фазе културе поља са урнама, односно „валско–даљске културе“, како је тада називана. На основу истраживања спроведених 60–их и 70–их година 20. века, уочена је значајна разлика између керамичког материјала валско–даљске групе и новооткривене босутске групе, иако постоје заједничке карактеристике металних предмета, нарочито у појави тзв. „трако–кимерских“ бронзаних предмета. Граница између ова два дистинктивна културна подручја, према Николи Тасићу, била би на западу линијом Винковци–Осијек, а на северу линијом јужна Бачка–Зрењанин (Tasić 1974, 269). Нова сазнања стечена истраживањима локалитета средином шездесетих година први пут су омогућила сагледавање српског дела Подунавља и њене непосредне околине као јединствене географске целине са специфичним одликама материјалне културе у старијем гвозденом добу. Дотадашња слаба истраженост овог простора приморавала је археологе да га сврставају у оквире доминантних културних групација са запада и истока: културе поља са урнама и Басараби комплекса. Тасићево издвајање босутске групе, пак, омогућило је проучавање њене области распрострањања кроз призму посебног развојног пута, а не у оквиру ширих комплекса са истока или запада, као и кроз временски оквир који обухвата време пре и после Басараби хоризонта. Босутска група убрзо је постала синоним за период старијег гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља (Ninčić in print).

Говорећи о времену њеног настанка, Никола Тасић је почетком осамдесетих сматрао да се босутска група јавља непосредно након хоризонта остава На А2 и после Белегиш групе у Подунављу. Овакав закључак омогућили су му налази керамике Белегиш II фазе у стратиграфским целинама које претходе босутским слојевима на Гомолави и Калакачи. Временску дискрепанцу од најмање два века између хоризонта остава На А2 и На В3 (који изједначава са временом почетка ране фазе Босутске групе и шаренградске остава) објашњава неадекватном употребом периодизације Милер–Карпеа за Средњу Европу на материјалу у Подунављу бивше СФР Југославије, као и дугом употребом бронзаних предмету у оставама. Почетак развоја босутске групе изједначава временски са појавом предмета тзв. „трако–кимерског“ стила на ширем подручју Карпатског басена, односу фазом На В3, што

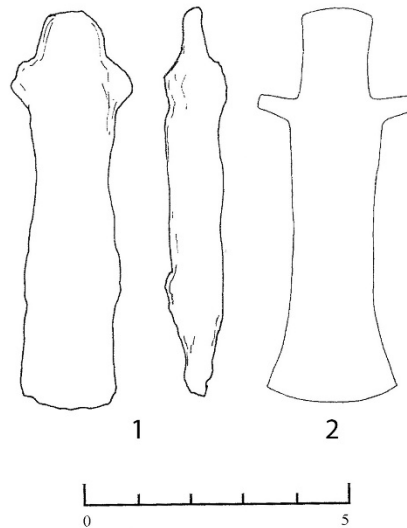
поткрепљује налазом фибуле у облику харфе (Слика 6) у Калакачи. Исту фибулу Растко Васић назива седласта фибула (*Sattelfibeln*) и датије је нешто раније, односно у фазу На В2, додајући да је њено могуће порекло са територије данашње Словеније (Тасић 1983, 121–123; Vasić 1999, 27–28). Раније датовање фибуле из Калакаче отвара могућност за померање трајања фазе Калакача један век уназад (На В2) у односу на Тасићево опредељење (На В3). У нешто познијој етапи своје каријере Никола Тасић је Калакача фазу датовао од 9. века и делом у 8. век пре нове ере, Басараби хоризонт 7–5. века и најстарију фазу од краја 5. до почетка 4. века пре нове ере (Tasić 2005, 11).

Слика 6: Фибула у облику харфе (седласта фибула) из Калакаче (Тасић 1983: Сл. 85).

Првобитна хронолошка табела босутске групе према Предрагу Медовићу, заснивала се на стратиграфској подели локалитета Градина на Босуту, односно раслојавању стратума старијег гвозденог доба означеног као Босут IIIa–c (Слика 2). Слојеви a–c, од најстаријег према најмлађем, одговарали би фазама Калакача, Басараби и хоризонту канеловане керамике (Medović 1978, 14). Никола Тасић је, сматравши да хронолошка таблица босутске групе заснована на стратиграфији епонимног локалитета може деловати нејасно, предложио је поделу групе на три дистинктивна хоризонта старијег гвозденог доба (I–III): Босут I – Калакача фаза, Босут II – фаза Басараби утицаја и Босут III – фаза канеловане керамике (Тасић 1983, 123).

Предраг Медовић објавио је целокупна дотадашња сазнања и резултате истраживања у својој књизи „Насеља старијег гвозденог доба у југословенском Подунављу“. Медовић, пре свега, упозорава на условну употребу термина „босутска група“, оценивши Тасићево дефинисање јединствене културне појаве у оквиру Басараби комплекса као преурањено. Даље, објашњава да се „босутска група“ не може доживљавати као део Басараби комплекса, који израженим карактеристикама доминира само средњом фазом насељавања Градине на Босуту, већ јој се мора приписати целокупан садржај насеља, са три хоризонта старијег гвозденог доба: Босут III a, b, и c (IV a, b, c). Слој I припадао би млађем неолиту, II бронзаном добу, а IV млађем гвозденом добу (Medović 1978, 13–14). Освежен прегледни рад о босутској групи Медовић је сачинио 1990. године у оквиру публикације Господари сребра (Медовић 1990). Поред уобичајене рекапитулације истраживања групе, географске распрострањености налазишта и хронолошке таблице која се заснива на слојевима Градине на Босуту, наводи и важно накнадно откриће једне секире са ручицама (*Ärmchenbeile*) у слоју IIIa Градине на Босуту (Слика 7), који препознаје као крај хоризонта Калакача. Почетак развоја групе кориговао је померивши га уназад, односно око 950. године пре нове ере (Медовић 1987; Медовић 1990, 23), а затим и даље око 1000. године пре нове ере (Hänsel, Medović 1991). У новијој монографској публикацији о насељу старијег гвозденог доба Градине на Босуту, Медовић је ревидирао и стратиграфску поделу насеља констатујући постојање енеолитског слоја. Богата историја насељавања Градине, према новим сазнањима, трајала је кроз неолит, енеолит, бронзано доба, старије и млађе гвоздено доба, са сваком од етапа регистровано у једном од хоризоната означених I – V. У новој номенклатури слој старијег гвозденог доба означен је римским бројем IV, те је хоризонт насеља типа Калакача сада IVa, Басараби хоризонт IVb а слој насеља са канелованом керамиком и сивом керамиком тзв. „сремске групе“ постао IVc (Medović, Medović 2010, 17–18).

Слика 7: Гвоздена секира са ручицама са Градине на Босуту 1. Цртеж налаза; 2. Реконструкција на основу рендгенског снимка (Medović, Medović 2010, Sl. 57/1–1a);

Користећи се хронолошком табелом Драге и Милутина Гарашанина за гвоздено доба на тлу Србије и Македоније (гвоздено доба I – IV) (Гарашанин 1973, 401–406), Медовић је покушао да смести развојне фазе босутске групе у хронолошке оквире прецизније од поделе Милер–Карпеа за Средњу Европу. Најпре се осврнуо на време које претходи појави босутске групе, које Никола Тасић везује за белегишку групу (Тасић 1983, 122). Период је дефинисан на основу слојева са црноглачаном керамиком на којима директно лежи слој Босут IIIa (IVa) (Босут I) регистрованих на Гомолави, Јакову–Економија Сава, Грацу у Старом Сланкамену и Сланом Бари у Новом Саду. Новије анализе материјала са локалитета Јаково–Економија Сава јасно су показале стратиграфско присуство насеља из касног бронзаног и млађег гвозденог доба, без поуздано утврђеног хоризонта старијег гвозденог доба (Спасић, Љуштина 2019), те се овај локалитет не може сматрати показатељем стратиграфског континуитета група Белегиш и Босут. Гвоздено доба I Милутина Гарашанина, које одговара овом времену, Медовић је на територији босутске групе везао за ватинску групу, чијим посредством су се шириле друге културне групе, међу којима препознаје „Гава комплекс“. Трајање ове фазе смешта између 1300 – 900. године пре нове ере (Medović 1978, 41–43).

Фазу Босут IIIa смешта у гвоздено доба II, пре свега критикујући Тасићево изједначавање хоризонта насеља типа Калакача са временом групне гробнице II у Гомолави. Сматра да метални предмети из групне гробнице II, као и керамички материјал украшен шрафираним троугловима, „јеловом гранчицом“ и белом инкрустацијом, припадају пре гвозденом добу III (Medović 1978, 43), иако је касније датовао радије у завршне фазе Калакача хоризонта (Медовић 1990, 28). Сличног мишљења је и Кристофер Пер који у групној гробници II препознаје керамику Басараби стила, а на основу металних налаза је датује у хоризонт остава VI, односно у 8. век пре нове ере (Слика 4) (Pare 1998, 373). Фибулу из Калакаче (Harfenfibeln/Sattelfibeln), са друге стране, Медовић датује најкасније у фазу Ha B3 (Medović 1978, 43). Пре свега захваљујући металним налазима из Калакаче и Гомолаве, гвоздено доба II датује у распон од 900 – 750. године пре нове ере (Medović 1978, 43–45), односно нешто раније него Никола Тасић (cf. Тасић 1983, 121–123) и Милутин Гарашанин (cf. Гарашанин 1973, 461–463). Насеља Калакача фазе поделио је на равничарска и градинска, уз претпоставку о постојању комплексног система одбране у Калакача фази који се састојао од мреже утврђених насеља повезаних ланцем комуникације (Медовић 1990, 24), насупрот тврдањама Растка Васића да су одбрамбени системи насеља слабо познати у босутској групи (Vasić 1987a, 546). Калупи за ливење карика од бронзе откривени на Калакачи сведоче о локалној изради металних производа (Слика 8). Предмети од гвожђа су ретки, што Медовић тумачи спорим усвајањем нове технологије, као и одсуством налазишта гвоздене руде у српском Подунављу, те се ови

ретки примерци могу сматрати импортима (Медовић 1990, 27).

Слика 8: Калуп за ливење бронзаних карика из Калакача (Медовић 1990, 129, Сл. 23).

Керамика хоризонта Калакача је груба и руком рађена, али уједначеног квалитета (Слика 9). Високи и витки лонци–питоси за жито украшени су хоризонталним пластичним тракама, питоси урезаним гирландама, низовима утиснућа и језичастим дршкама. Зделе су тордиране по ободу, са урезаним гирландама, низовима убода и сноповима урезаних косих линија. Пехари су заобљених форми и идентично украшени као друге посуде, шоље разноврсних облика. Медовић закључује да је керамика подређена функцији, без много маште и луксузне декорације, те се драстично разликује од облика у претходном периоду касног бронзаног доба и наредном периоду развијеног гвозденог доба. Промену структуре становништва у прошлости види као једно од могућих објашњења ове појаве, коју доводи у везу са раном појавом гвоздених предмета (Медовић 1990, 27–28).

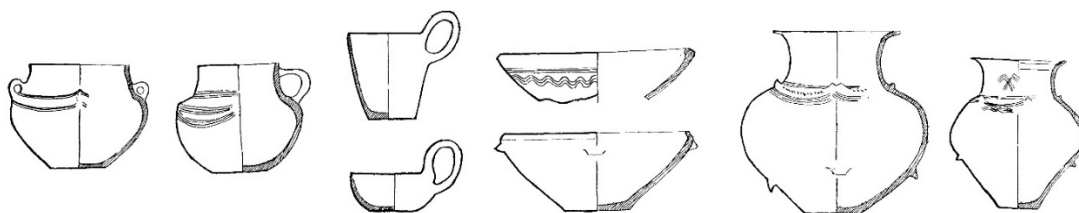
За фазу насеља типа Калакача карактеристично је откриће преко стотину насеља, са малом количином података о некрополама. Медовић групне гробнице I и II из Гомолаве препознаје као припадајуће хоризонту Калакача и сматра их изузетима радије него типичним примерима сахрањивања. Групну гробницу II ближе опредељује у сам крај живота насеља типа Калакача, што правда налазима од бронзе, као и керамичких посуда које традиционалном декору додају нове елементе, као што су шрафирани троуглови и урезане јелове гранчице на врату посуда. Појаву групних гробница повезује са могућом културном, а можда и етничком сменом становништва у српском Подунављу (Медовић 1990, 28). Медовић верује да би локација гробља насеља на Босуту могла бити неких 800m источно од самог насеља, на левој обали Босута, где су 2003. године откривени латенски гробови, са регистрованим извесним старијим елементима (Medović, Medović 2010, 294).

Хоризонт Босут IIIb, који Медовић изједначава са фазом гвозденог доба III према Гарашаниновој хронолошкој табели, јасно је стратиграфски издвојен најпре променама у орнаментици керамичких посуда. Керамичке форме претходне фазе задржале су се у време Басараби стила, док у украшавању доминира нови жигосани „S“ мотив, спирала, шрафирани троугао, малтешки крст и при крају овог периода, танким линијама урезане шематизоване људске и животињске представе (Слика 10). Мотиви су често били испуњени белом бојом, те су посуде живописније и атрактивније него у претходном периоду. Аутор истиче да порекло Басараби стила види у локалитету острва Банулуи у румунском делу Ђердапа и њему сродним локалитетима у југозападној Румунији, североисточној Србији и југоисточном Банату (Medović 1978, 48–52), за разлику од румунског археолога Вулпеа, који средиште Басараби комплекса види даље на истоку (Vulpe A. 1965, 105–132). Откривен је приближно исти број насеља, често на ранијим положајима, са идентичним техникама градње кућа и сличним одбрамбеним системом насеља. Уз извесни напредак у привреди и друштвено–економским односима, начин живота одвијао се истоветно као у претходној фази. Некрополе периода Басараби керамике нису откривене у западним деловима српско–хрватског Подунавља (Медовић 1990, 28–29).

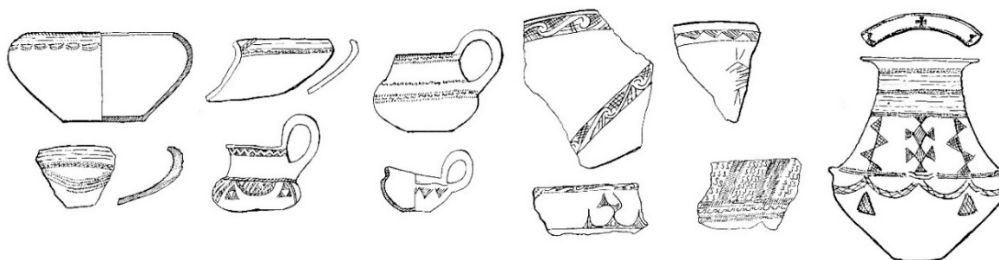
Бавећи се Басараби феноменом у својој непубликованој докторској тези, Милош Јевтић разматра процесе њене генезе на територији Србији. Басараби у раду третира као посебну културу и као важна питања износи њен однос са босутском групом, као и са целокупним Басараби комплексом. Поред могућности да се Басараби развио из традиција локалних бронзанодопских група, износи и могућност продора коњаничких народа из јужних руских степа (Кимераца), као носиоца подстицаја за развој нове културе. Керамику украшену утискивањем речног острва Инсула Банулуи, која се у контекстима често јавља са керамиком Калакача хоризонта, види као прву фазу Басараби културе (Басараби I) и датује је око 850–750. године пре нове ере. Басараби II, који назива хоризонтом са керамиком украшеном у Басараби стилу, датује 750–650. године, док Басараби III изједначава са хоризонтом налаза из злотске групе, односно смешта у распон 650–550. године пре нове ере. Територијално је ограничава на рекама Дунавом, Моравом и Нишавом, са источном границом у северозападној Бугарској и југозападној Олтенији. На основу наведеном подручја распрострања Јевтић Басараби доводи у везу са историјским етницитетом Трибала (Јевтић 1993а, 391–400).

Коментаришући наводе Вулпеа о динамичним сточарским групама у улози преносиоца Басараби културе, Медовић сматра вероватнијом идеју о пресудном утицају сеоба тзв. „трако–кимерских“ племена, која се догађају једновремено са почетком ширења Басараби комплекса и појавом хоризонта остава На В3 (хоризонт остава VI), са алтернативом у виду размене добара и трговине (Медовић 1978, 58). Иако су идеје о миграцијама већих размера источних номадских популација према западу данас углавном одбачене, неки облици преношења културних утицаја не могу се искључити као могућност (Metzner–Nebelsick 2010).

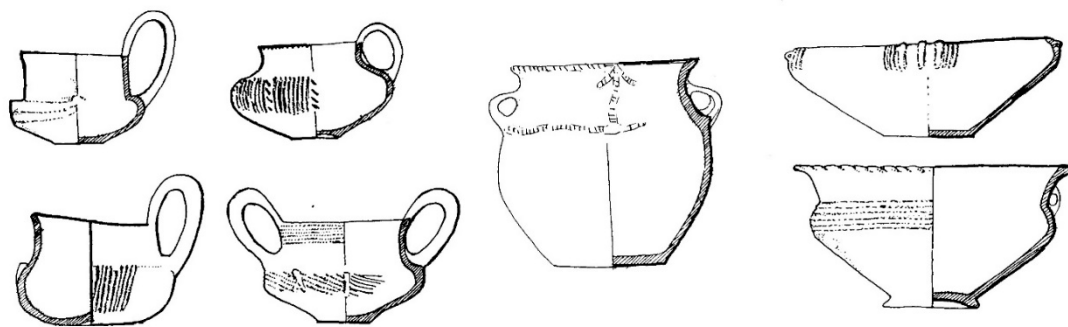
Фаза Босута IIIс издвојена је захваљујући моћном слоју од преко 2m на Градини на Босуту, који се наставља директно на слој хоризонта Босута IIIб, чиме је претпостављена њена велика дужина трајања. Слој је јасно издвојен променом у украшавању керамике које се везује за средину 6. века и трајаће наредна три века (Слика 11). Основни керамички облици поново остају, док се од декоративних елемената појављује само канелура, па тако облици делују доста униформно. Током фазе канеловане керамике не долази до промене образаца насељавања, формирања нових насеља, као ни до промена у привреди и друштвено–економским односима. У најмлађим фазама насеља Феудвар долази до општег пада стандарда у погледу квалитета кућа, одржавања система утврђења насеља, земљорадњи и сточарству. Медовић закључује да су током 5. века пре нове ере једино скитска племена могла узнемирити ове просторе, за шта нема поузданих археолошких трагова. Изједначујући га са Гарашаниновим гвозденим добом IV, Медовић датује Босут IIIс у временски распон између 550–300. године пре нове ере (Медовић 1978, 52–55; Медовић 1990, 29–30).

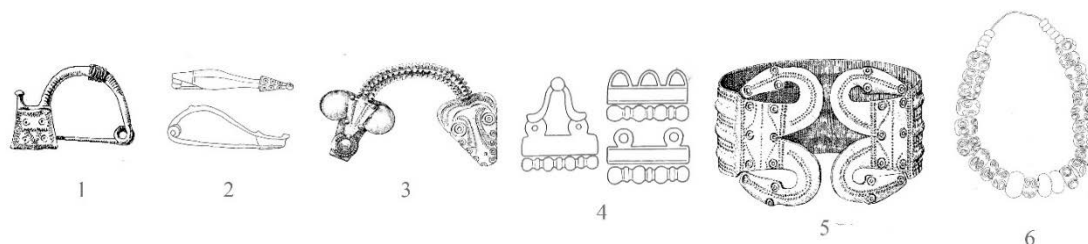
Слика 9: Облици керамичких посудеа фазе Калакача (Vasić 1987a:539, Sl. 30).

Слика 10: Облици и декорација керамичких посуда Басараби фазе (Vasić 1987, 543, Sl. 31).

Слика 11: Облици и декорација керамичких посуда фазе са канелованом керамиком (Vasić 1987, 547, Sl. 32).

Слика 12: Карактеристични налази сремске групе – 1. Фибула са четвртастом стопом и дугмастим испупчењем из Кузмина (Brunšmid 1902, 71, Sl. 31); 2. Чертоза фибула из скелетног гроба 4 некрополе у Стубарлији (Medović 2007, 16, Sl. 9/10); 3. Шарнирска фибула (Vasić 1987a, T. LVI/5a); 4. Неколико типова чланака астрагалних појасева (Todorović 1964, T.I. 1.); 5. Наруквица са завршетком у облику змијске главе (Vasić 1987a, T. LVI/2); 6. Стаклене перле из скелетног гроба 6 у Стубарлији (Medović 2007, 7, Sl. 6/7).

Керамичким производима старијег гвозденог доба на централнобалканском подручју бавио се Милош Јевтић. Пишући о касној фази старијег гвозденог доба у српском делу Ђердапа и Кључа регистрованој на локалитетима Биљевина код Велеснице, Михајловац и Руженка, зделе са високом ногом, купасте шоље са дршком која надвисује обод и лонце са потковичастим и дугметасти дршкама Јевтић је повезао са Фериђиле (Ferigile) групом у Олтенији (Jevtić 1983, 37–38). Слично, пехари и шоље из Руженке, као и слепоочничарке са купастим завршецима из Добре, како примећује Растко Васић, указују на сличност са истовременом „скитоидном“ групом Ђумбруд (Ciumbrud) у Трансилванији (Vasić 1987c, 670).

Прегледни рад о сазнањима о босутској групи дао је Растко Васић у монументалном издању Праисторија југословенских земаља (Vasić 1987a), представљајући дотадашње податке о локалитетима, географској распрострањености, хронологији, типовима насеља, сахрањивању и економији. За разлику од Николе Тасића (cf. Тасић 1983, 116), налазе тзв. „трако–кимерског“ стила из остава (Адашевци, Синошевић, Рудовци и др.) датује у крај фазе Босут I, односно највећим делом у фазу Босут II (На В3/С1). Растко Васић сматра да појава ове групе не би могла бити каснија од прелаза 2. у 1. миленијум, наводећи да на Калакачи, Гомолави и Јакову–Економији Сави овој фази претходи хоризонт црноглачане канеловане керамике групе Белегиш II. Као што је раније напоменуто, на локалитету Јаково–Економија Сава није поуздано утврђен хоризонт старијег гвозденог доба (Спасић, Љуштина 2019) који би сведочио о континуитету групе Белегиш и ране фазе босутске групе. Даље наводи да налаз фибуле у облику харфе, нађене у млађем делу насеља на Калакачи и коју би упркос различитим мишљењима требало на основу паралела у Љубљани и Великој Горици датовати у фазу На В2, односно 9. век пре нове ере. Крају хоризонта припадала би Групна гробница II са Гомолаве, чија керамика садржи неке елементе који ће доминирати у следећој фази (сложенији урезани мотиви, бела инкрустација). Пошто метални прилози делују нешто старији од других сличних налаза из Срема и Србије и припадају свакако На В3, Васић закључује да крај фазе Босут I (Калакача) не би требало бити каснији од прве половине 8. века пре нове ере (Vasić 1987a, 542–545). У рецентнијим радовима, Дариа Ложњак Диздар сматра да новија истраживања све јасније потврђују континуитет босутске групе са Белегиш II хоризонтом касног бронзаног доба

Срема, јужне Бачке и Баната, наводећи као примере присуство овог хоризонта на локалитетима Феудвар, Калакача, Батка С код Перлеза и Иваново у Банату, датованог у 12–11. век пре нове ере (Ložnjak Dizdar 2004, 20).

Васић, такође, наводи могућност немирног и наглог преласка између фаза Босут I и II, где треба рачунати на долазак насељеника са источног Балкана. Слично као Никола Тасић (cf. Tasić 1971a, 63–69) и Предраг Медовић (cf. Medović 1978, 58), миграције са истока види као потенцијални механизам преношења културних утицаја са матичне територије Басараби комплекса. Појаву керамике Басараби стила током фазе Босут II у нашем Подунављу, као и на широком пространству од јужне Русије до јужне Аустрије везује за кретања сточарских група. Фаза Босут II, у нашој земљи датована је по угледу на периодизацију Басараби културе у Румунији према А. Вулпеу (Vulpe). Васић прихвата датовање њеног почетка у средину 8. века, уз корекцију њене завршнице око 600. године према Драгану Поповићу, заснованој на анализи керамичког материјала (Popović 1981b, 44). Датовање фазе Босут III од почетка 6. до краја 4. века му делује прихватљиво узевши у обзир интензивност насељавања на које указује слој ове фазе на Босуту, који је „два пута дебљи од претходна два“ (Vasić 1987a, 545–554). Различити фактори сложених постдепозиционих процеса утичу на формирање слојева археолошких налазишта, односно дебљина слоја не мора представљати одраз његовог трајања у временском смислу, те и овај закључак ваља узети са резервом.

Кроз случај хоризонта са канелованом керамиком (Босут III) на локалитету Жидовар код Вршца, Марија Љуштина изнела је своја схватања о променама у материјалној култури и обрасцима насељавања у односу на претходну фазу у којој доминира Басараби керамика (Босут II). Задржавши неке елементе који су карактерисали претходни период (као што керамички облици и декорација), уз континуирано насељавање истих насеља, популације касне етапе старијег гвозденог доба прихватиле су извесне новине одражене у материјалној култури, као што су до тада непознати облици металних предмета и упадљиво присуство Фериђиле керамике пореклом из Олтеније. Стиче се утисак о континуитету популације отворене за прихватање импулса заједница из суседних регија. Закључује, међутим, да је за коначно асоцирање налаза из гробова сремске групе са хоризонтом канеловане керамике босутске групе неопходна детаљна публикација материјала са до сада истражених локалитета. Потврди оваквог тумачења допринели би нови налази са терена, као што је откриће типичног материјала сремске групе (чертоза фибуле и сиве керамичке шоље) у контексту са канелованом керамиком на Петроварадинској тврђави (Ljuština 2010a; Ljuština 2010b).

Говорећи о проблему мале количине података о сахрањивању у босутској групи у западним деловима нашег Подунавља, Растко Васић наводи групне гробнице са Гомолаве као примере који се не могу сматрати типичном погребном праксом овог периода, већ сматра да би Групна гробница II могла представљати доказ друштвеног расловања, ако се узме у обзир да је уз два скелета откривен богат накит од бронзе, гвожђа, камена, стакла и ћилибара, док су остали скелети били знатно сиромашнији. Поред њих набраја налазе скелетног сахрањивања у Пећинама код Врдника (Босут I), Хртковца (Босут III), као и спаљене гробове из Ритопека (Босут III) и Циглане из Сремске Митровице (Босут II). Налаз из Рудоваца Васић тумачи као гроб истакнутог појединца, нејвероватније племенског старешине, са утицајем страних коњаничких елемената са истока (Vasić 1987a, 548–551), иако нема поузданих података за тумачење овог налаза као гроба (Гарашанин 1954, 37; Гарашанин 1956, 338). Познатим гробовима који се везују за босутску групу Никола Тасић касније је додао и налазе из Асфалтне Базе код Земуна и Јаше Томића (Tasić 2005, 9). Локалитет Асфалтна База је поред остатака насеља датованог у фазе Босут IVa и делом у IVb, садржала и налазе скелетних гробова такође датованих у рану фазу босутске групе, углавном према керамичком материјалу (Петровић 2010). Истој фази припадала би и некропола са спаљенима покојницима у урнама Петља код Бешке. Некропола је откривена 2009. године источно од села Бешка, око 3,5 km од насеља Калакача, приликом заштитних истраживања поводом изградње ауто–пута Е–75. Судећи према

великом броју фрагмената керамичких посуда, може се претпоставити да се састојала од већег броја урни које су уништене пољопривредном обрадом земље. Драган Анђелић датовоа је некрополу код Бешке у рану фазу босутске групе (Босут IVa), односно Калакача хоризонт, пре свега на основу керамичког материјала, као и уз помоћ једина два метална налаза – бронзане слепоочничарке са „псеудоосмицом“ и фрагмента бронзане пуноливене наруквице са попречним зарезима (Анђелић 2016). Некропола у Мојсињу код Чачка, на којој су између осталих регистровани скелетни гробови предбасараби хоризонта (Никитовић, Стојић, Васић 2002), географски је знатно удаљена од подручја српског Подунавља, као примарне зоне распрострања босутске групе, те се њена асоцијација са истом не може сматрати поузданом. Јован Коледин, у свом раду о групној гробници I, бавио се могућностима појаве новог погребног ритуала израженог у овим колективним сахранама у време прелаза са касне фазе хоризонта са канелованом керамиком на рани период босутске групе (Koledin 2016, 127–134).

Интересантне релације могу се уочити између последње фазе босутске групе и феномена тзв. „сремске групе западнобалканског комплекса“. Први карактеристични налази који су допринели уочавању посебног археолошког феномена потичу из радова Јосипа Бруншмида са почетка прошлог века (Brunšmid 1902), као и из публикације репрезентативне оставе из Чуруга из пера Миодрага Грбића 1928. године (Грбић 1928). Формирању јединствене слике о предметима заједничких хронолошких, географских и морфолошких одлика допринело је и писање Јована Тодоровића о астрагалним појасевима средином шездесетих година 20. века (Todorović 1964), као и разматрање спољних утицаја који су довели до формирања овог феномена кроз рад Ксеније Вински–Гаспарини и Зденка Винског (Vinski, Vinski–Gasparini 1962). Милутин Гарашанин је, у покушају да дефинише ову појаву и смести је у културно–хронолошки контекст, писао о дотадашњим сазнањима о сремској групи у својој Праисторији на тлу Србије (Гарашанин 1973, 511–515).

Према дотадашњем стању истражености, Милутин Гарашанин је налазе сремске групе везао за шире подручје Срема, делове Бачке (налаз из Чуруга), уз могућност ширења јужно од Саве. Примећује да је феномен за сада познат без регистрованих података о насељавању, односно искључиво на основу гробних налаза. Доступне информације о контекстима проналаска, иако непоуздане и непотпуне, наводе Гарашанина на закључак о типичном погребном ритусу који укључује равне скелетне сахране, као што је то случај у Вучедолу, Кузмину, Адашевцима (гробни налаз који не треба мешати са оставом из истог места) и два гроба у Сремској Митровици. Сремску групу карактеришу најпре налази накита и то: фибуле са четвртастом ногом и дугмастим испупчењем (Слика 12/1), Чертоза фибуле (тип V и XIII према подели Бибе Тержан) (Teržan 1977, 317–344) (Слика 12/2), фибуле чурушког типа или Штрпци типа (такође познате као шарнирске фибуле) (Слика 12/3), фибуле са увијеним луком из Чуруга, астрагални појасеви најчешће типа Срем у варијанти Осијек (Filipović, Mladenović 2017; Dizdār, Topić 2018) (Слика 12/4), наруквице са завршецима у облику змијске главе (Слика 12/5), сребрно прстење украшено техником гранулације и стаклене перле (Слика 12/6). Од оружја присутни су криви гвоздени мачеви и листолика копља. Хронолошки, Гарашанин је сремску групу поделио у две етапе: ранију, изражену на налазиштима Вучедол и Сремска Митровица I (фабрика танина), коју карактеришу Чертоза и фибуле са четвртастом ногом и дугметом, огрлице и стаклене перле; каснију етапу уочио је у Чуругу и Сремској Митровици II, са типичним налазима шарнирских фибула, фибула са увијеним луком, наруквица и прстења. Укупно трајање обе етапе смешта у временски распон 6 – 4. века пре нове ере (Гарашанин 1973, 511–515). Растко Васић је период трајања сремске групе повезао са стратиграфским хоризонтима Гомолаве и Градине на Босуту који се датују у прелаз између старијег и млађег гвозденог доба, односно сместио у хоризонт IV према сопственој подели старијег гвозденог доба. Порекло утицаја и традиција које су утицале на формирање неких њених елемената, поготово астрагалних појасева, видео је у Гласинцу, у ранијој фази а потом и са запада у познијим фазама. Појавама у којима препознаје гласиначке утицаје касније је додао и ребрасте фибуле са трапезастом ногом, фибуле са квадратном ногом и дугметом, делом

Чертоза фибуле, двојне игле са двопетљастом главом и „илирске“ шлемове. Упливу са запада приписао је шупље бронзане наруквице, Чертоза фибуле и самострелне фибуле. Упркос јаким спољним утицајима, Васић закључује јак аутохтони утисак у изведби предмета који се посебно осећа у остави из Чуруга (Vasić 1977; Vasić 1987д).

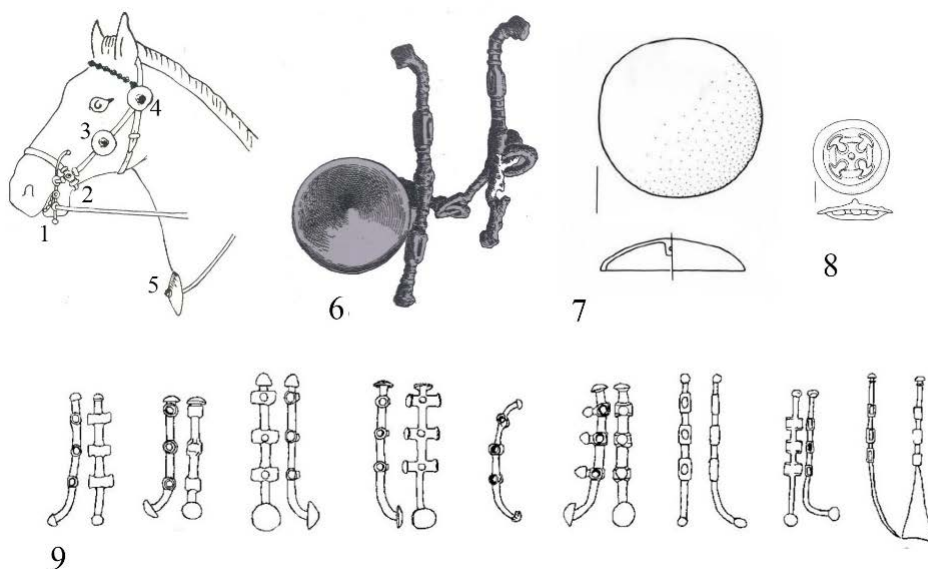
Драган Поповић је 1981. године истакао чињеницу да је босутска група дефинисана на основу насеобинских налазишта, без познатих некропола, док је сремска група издвојена пре свега карактеристичним гробним налазима, иако постоји релативна хронолошка подударност последњег хоризонта босутске групе и феномена сремске групе. Недостајуће везе које би недвосмислено потврдиле асоцијацију две археолошке групе су, са једне стране, налази керамичког материјала у гробовима сремске групе, а са друге стране метални предмети у насеобинским слојевима Босута IIIc (касније IVc) (Popović 1981б, 37–41). Поред Поповића, допринос истраживању сремске групе пружили су и радови Предрага Медовића и Бернхарда Хензела (Bernhard Hänsel), проучавањем хоризоната босутске групе и њиховим повезивањем са налазиштима сремске групе, нарочито израженим кроз публикацију некрополе Стубарлија у близини насеља старијег гвозденог доба у Феудвару. Важну потврду асоцијације сремске и последње фазе босутске групе Медовић види у налазима Чертоза фибула у контексту са канелованом керамиком завршног хоризонта Босута у слојевима још увек непубликованог гвозденодопског насеља на Петроварадину (Medović 1978; Медовић 1990; Medović, Hänsel 2006; Медовић 2007). Новија анализа материјала са некропола сремске групе предочила је могућност остваривања културне размене изражене кроз одређене облике гробних прилога (каури пужеви, стаклене перле и керамички пршљенци) са територијом Велике мађарске низије, посредством Тисе у улози комуникационе магистрале, поред већ препознатих веза са југом и западом (гласиначка и долењска група) (Ljuština et al. 2019; Ljuština et al. 2019; Ljuština 2020).

„Трако–кимерски“ налази – предмети понтско–кавказских одлика

Одредница „трако–кимерског“ стила, предмета, налаза итд. односи се на специфичан скуп металних налаза, који се углавном односе на функционалне и украсне елементе коњске опреме, који се већ крајем 9. и током 8. века јављају на територији Карпатског басена. Налази овог скупа указују на одређена стилска и техничка решења која порекло имају у производњи номадских заједница северно од Црног Мора. Рани истраживачи овог феномена тумачили су их миграцијама Кимераца, једног од историјских етницитета понтско–кавказске зоне, према западу, где је мешањем са локалним племенима Трачана настао „трако–кимерски“ културни ареал. Недостатком археолошких и историјских доказа о кретањима номада према Средњој Европи, као и удаљавањем од миграционистичких идеја археологије прве половине 20. века, појава предмета овог скупа објашњавана је све више културним контактима који су у Карпатском басену довели до усвајања извесних елемената духовне и материјалне културе номадских народа са истока, а који се одразио у групи Физешабоњ–Мезочат (*Füzesabony–Mezőcsát*) Велике мађарске низије. Поред карактеристичних налаза, утицаји са истока деловали су и на погребне обичаје, те се после дуге традиције кремације касног бронзаног доба у Великој мађарској низији од 9. века адоптира инхумација са прилозима у виду бронзаног и гвозденог оружја и накита и комада животињског меса (Нинчић 2019, 1–6 са даљом литературом).

Скupu „трако–кимерских“ налаза на нашој територији припадају псалије, фалере (Слика 13/1–6), бронзани елементи за провлачење, укрштање и украшавање ремења, са њима се асоцирају и разне врсте привезака које тумаче као украсни елементи коњске опреме. Откривани су у највећој мери у контексту остава хоризоната V и VI, знатно мање као гробни прилози, уз велики број случајних открића. Свега неколико детектовано је у културном слоју насеља. Најупечатљивији налази су псалије код којих је под утицајем источних култура усвојен технолошки напреднији принцип изведбе са отворима у једној равни, а затим су развијени и локални типови Карпатског басена са лучно повијеним једним крајем (Слика 13/9). Стилско–

типолошка анализа псалија имплицира да су контакти са понтско–кавказском регијом служили као катализатор у технолошком напретку, али да се ипак не ради о простим копијама или импортима, већ локалним адаптацијама по постојећем узору. Упоредива ситуација је и у случају фалера, код којих се јавља и „српска“ варијанта калотастих фалера са четвртастом ушицом које су карактеристичне за територију Србије (Слика 13/7). Поред псалија и фалера, у коњску опрему уврштени су бронзани елементи за провлачење, укрштање и украшавање ремења, пре свега дугмад, где спада и једноставни облик калотасте дугмади са прстенастом стопом, који је специфичан за Карпатски басен а северно од Црног Мора се сматра импортом и имитацијом узора са запада. Извесна аутономија у развоју облика дугмади потврђена је и типом са „печуркастим“ перфорацијама који се везује за простор Карпатског басена, Југоисточне Алпе и Балкан (Слика 13/8). Модели привезака који се везују за украсну функцију на коњској опреми, као што су привесци у облику протоме птице и звонасти привесци, с друге стране, имају дугу традицију израде почев од краја бронзаног доба, те се могу сматрати аутохтоним облицима. Привесци облика птичјег кавеза, пак, имају порекло у удаљеним крајевима Ирана. Међу описаним облицима, псалије указују на највећи степен оправданости асоцијације са источним популацијама. По свему судећи, принцип изведбе је моделован према источним узорима, иако су у питању локалне варијанте, пре него импорти и директне копије. Слично би се могло закључити и за моделе фалера из старијег халштата. Дугмад за провлачење ремења показују велики ниво аутономности, са прототиповима у На А, иако велики хијатус до На В3 онемогућава закључак о континуитету облика. Њихова улога у упрезању коња је, такође, под знаком питања ако се узму у обзир контексти налаза где су откривана са другим комадима накита. Привесци са протомама птица, иако откривани као украсни део псалија, пре указују на дугу традицију популарног симболичког мотива који води порекло из културе поља са урнама. Асоцијација кружних и звонастих привезака са „трако–кимерским“ скупом налаза, такође, делује мало вероватна, пре свега због локалне географске распрострањености а затим улоге украсног дела ношње. Стога, употреба одреднице „трако–кимерски предмет“ оправдана је само у случају неких производа, а може се сматрати корисном у смислу хронолошке и географске дефиниције, али без икакве вредности етничке атрибуције (Нинчић 2019, 79–86).

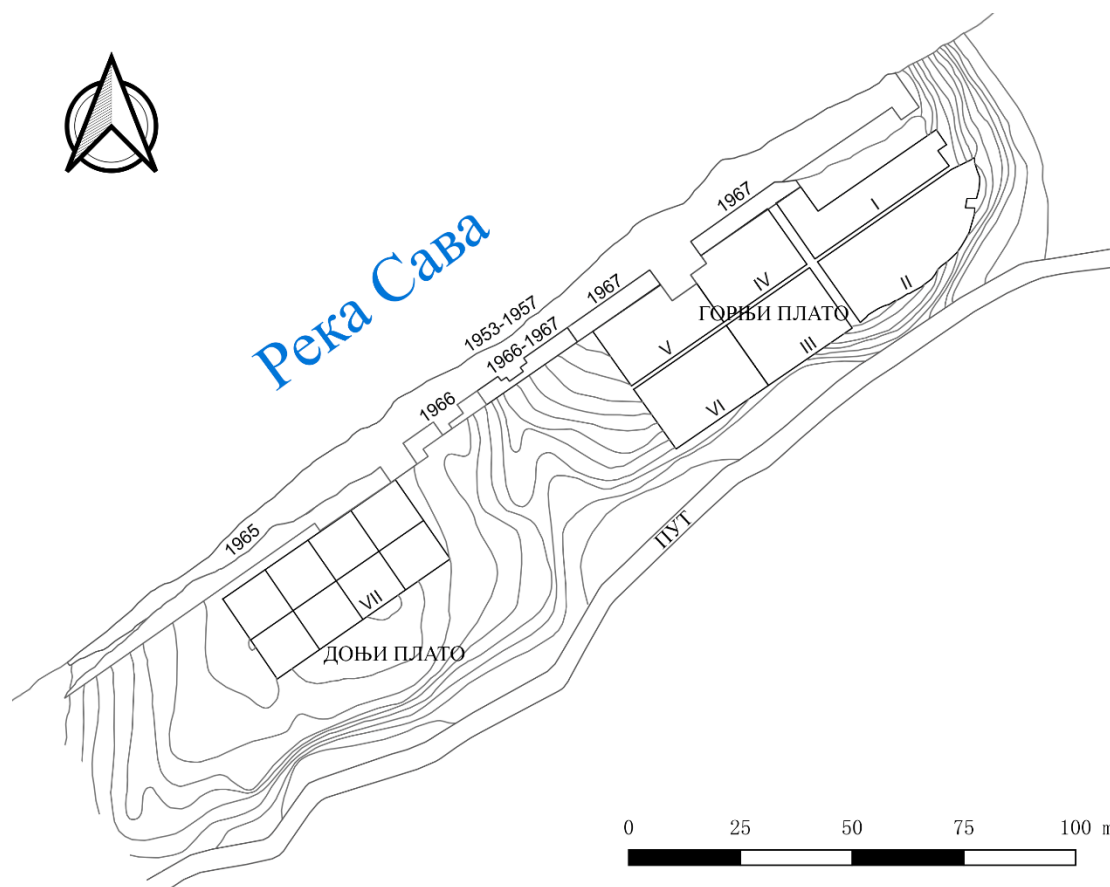

Слика 13.: „Трако–кимерски“ предмети – 1. Реконструкција употребе бронзаних делова коњске опреме 1. Псалије; 2. Крстасто дугме за укрштање ремења; 3–5. Украсне плоче – Фалере (Вински 1955, Сл. 28); 6. Фалере прикачене на псалије са жвалама откривене *in situ* у гробу у Доби (Doba) у Мађарској (Gallus, Horvath 1939, pl. LXI/2); 7. „Српска варијанта“ фалера (Metzner–Nebelsick 2002, 349, Abb.161); 8. Калотасто дугме са „печуркастим“ перфорацијама (Metzner–Nebelsick 2002, 304–307, Abb. 139–142a–b); 9. Типови псалија са лучним повијеним крајем (Metzner–Nebelsick 2002, Abb. 97).

Локалитет Гомолава

Локалитет Гомолава изабран је за студију случаја дисертације као налазиште са највећим потенцијалом за екстракцију података о иницијалним хоризонтима старијег гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља, а чији резултати истраживања до сада нису целовито публиковани а ни подробно анализирани. На локалитету је пре свега документован континуитет насељавања од хоризонта Белегиш II, преко ране фазе босутске групе (Калакача), а затим и до фазе са Басараби стилем, што је од изузетног значаја за праћене непрекинутог развоја локалних група. Поред стамбеног хоризонта, две откривене групне гробнице сведоче о необичној погребној пракси са великим бројем индивидуа сахрањених унутар насеља, са великим бројем дијагностички осетљивих прилога, који доприносе прецизнијем хронолошком и културном опредељењу локалитета, као и укупног хоризонта старијег гвозденог доба у западном Подунављу. Додатан допринос пружају три непубликована скелетна гроба, такође откривена у оквиру насеља, који допуњују иначе оскудне податке о погребном ритусу старијег гвозденог доба.

Историјат истраживања локалитета Гомолава

Слика 14: Локалитет Гомолава са зонама ископавања по годинама и блоковима I–VI (горњи плато) и VII (доњи плато);

Локалитет Гомолава код Хртковаца познат је археолошкој јавности преко 120 година, и у том периоду истраживан је различитим интензитетом и са великим или малим прекидима. Први пут је регистрован крајем 19. века захваљујући сеоском учитељу и поверенику Археолошког музеја у Загребу Мату Вохалском, који је налазе који су му доносили земљорадници слао Јосипу Бруншмиду. Вохалски је, по налогу Бруншмида, обавио кратка ископавања 1904. године откривши енеолитски, бронзаноопски, халштатски и латенски

материјал, док је исте године Бруншмид открио и неолитски слој, вероватно наставивши стратиграфска истраживања на истом месту. Наредни покушај да се обаве кратка истраживања на Гомолави 1908. године, Вохалски је прекинуо истог дана због лоших временских услова, уз слабе резултате (Vohalski 1898; Димитријевић 1956, 5–6). Прикупљен материјал, који се чува се у Археолошком музеју у Загребу, описао је и објавио Стојан Димитријевић 1956. године. Његова вредност, међутим, умањена је одсуством документованог археолошког контекста. Од укупног фонда налаза, свега два фрагмента препозната су као халштатски производи (Димитријевић 1956, 26–27). Наредних неколико деценија Гомолава је пала у заборав и проћи ће два светска рата пре него што је поново пробудила знатижељу истраживача.

Значајан помак догодио се 1950. године, када је Гомолава Решењем Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе Народне републике Србије, број 1641/50 од 30.12.1950. године, утврђена као непокретно културно добро под заштитом државе. Уследила су прва модерна ископавања 1953. године, када је постављена квадратна мрежа 2x2 m. Резултате ових истраживања објавио је Растко Рашајски 1954. године, где описује документоване слојеве из неолита, енеолита, бронзаног доба, латена, римског периода и раног средњег века, док хоризонт старијег гвозденог доба није забележен (Рашајски 1954). Наставак кампање током 1954. године објављен је делимично у раду о латенским пећима (Веселиновић 1957), док преостали резултати истраживања сезоне када је откривена и групна гробница I нису објављени. Истраживања 1953–54. године започета су у пробном и систематском маниру, међутим, због јаке речне ерозије, значајан део локалитета девастирала је Сава, тако да су ископавања 1955–56. године била заштитног карактера. Ископаван је најугроженији појас ширине 6 m уз саму обалу, где откривен богат неолитски слој, затим бакарно доба, местимични бронзано-допски налази, као и веома богат латенски слој и неколико римских јама (Нађ 1960). Резултате истраживања енеолитског (вучедолско–костолачко–баденског) слоја током 1957. године објавио је Милорад Гирић (Гирић 1960), док је латенски материјал представљен нешто касније (Секереш 1961).

Ископавања су затим прекинута све до 1965. године, када су обновљена у приобалном делу (Гирић 1965), односно обухватале су углавном колону VII у секторима VII–XIII. Детаљну стратиграфију истраживања до 1965. описао је Борислав Јовановић, наводећи да бронзано доба и старије гвоздено доба чине сједињен, континуиран слој дебљине од 0.60–1.40 m, док на неким местима достиже дебљину до 1.70 m. Јовановић, такође, закључује да се слој уједначено пружа дуж целог профила јужног платоа. Сложеност и слабу очуваност стамбених хоризоната укупног слоја бронзаног и старијег гвозденог доба приписује брзој промени археолошких група тог времена. У слоју који већински припада бронзаном добу једини очувани непокретни остаци су арматуре пећи и огњишта, без очигледних остатака стамбених објеката (Јовановић 1965a).

Исте године Никола Тасић је објавио резултате истраживања позноенеолитског, бронзано-допског и слоја старијег гвозденог доба у кампањама 1965–1966. Слој старијег гвозденог доба разматран је, такође, као део бронзано-допског слоја јер је „констатован на мањој површини и у оквиру једног још недовољно издиференцираног хоризонта“ (Тасић 1965, 195), што има смисла узевши у обзир да је босутска група дефинисана тек неколико година касније. Тасић овом приликом напомиње откриће тзв. „халштатског гумна“, како је најпре називана групна гробница 1, откривеног 1954. године са стилски јединственим материјалом. Наводи, такође, и постојање две зоне са лепом и набојем у квадратима 39–38 (на релативној дубини 1.89 m) и 41 (р.д. 1.62), закључивши да је насеље старијег гвозденог доба на Гомолави било краткотрајно (Тасић 1965b, 202–224). Исте године објављени су и резултати истраживања неолитског, латенског и средњевековног слоја Гомолаве (Брукнер 1965a; Јовановић 1965b; Брукнер 1965b; Нађ 1965), као и годишњи извештај о ископавањима за 1965. годину у Археолошком прегледу 7 (Јовановић et al. 1965), док је наредна сезона публикована је у кратком извештају у Археолошком прегледу 8. Током кампање за 1966. годину захваћена и површина

тзв. „халштатског гумна“, богата керамиком старијег гвозденог доба (фасетиране зделе, турбан ободи, утиснут „S“ орнамент) (Tasić et al. 1966).

Истраживања су настављена 1967–1971. године, при чему је прва етапа, до 1969. године, представљала наставак заштитних радова у приобалном појасу. Истраживања 1967–69. године, током којих су откривани налази из старијег гвозденог доба, објављена су у извештајима у Археолошком прегледу (Brukner 1967; Brukner 1968; Jovanović 1969). Почев од 1970. године, истраживања на Гомолави врше се на широким откопним површинама (Jovanović 1970). У извештају о стратиграфским одликама Гомолаве након ове кампање Борислав Јовановић наводи да и даље нема јасног разграничења између бронзанодопског и слоја старијег гвозденог доба, али су они ипак одвојени у стратиграфској секвенци локалитета подељеној на осам хоризоната (неолитски, раноенеолитски, позноенеолитски, бронзанодопски, халштатски, латенски, римски и средњевековни), при чему је хоризонт старијег гвозденог доба означен римском цифром V (Јовановић 1971а). Исте године објављени су извештаји о открићима у оквиру латенског и римског слоја на Гомолави (Брукнер 1971; Јовановић 1971б; Поповић 1971). У кратком извештају са ископавања 1971–72. у Археолошком прегледу 13–14, Богдан Брукнер закључује да је током две кампање у потпуности истражен халштатски и познобронзанодопски слој на горњем платоу, при чему је откривена групна гробница 2 (Brukner 1972).

Никола Тасић 1972. године објављује резултате истраживања слоја старијег гвозденог доба у периоду од 1969–1971. године. Посебно наглашава значај ископавања вођених након заштитних радова 1969. године у приобалном делу, а која су се одвијала широким ископом у блоковима I–VI на горњем платоу, када је откривена и највећа количина материјалних остатака старијег гвозденог доба, укључујући и групну гробницу 2 (Тасић 1972а), која је посебно публикована исте године (Тасић 1972б).

Током кампање 1973. године истраживани су само неолитски и латенски слој (Brukner 1973), док је током 1974. године истраживан и слој старијег гвозденог доба у блоковима II, III и VI, када је констатована да су објекти овог хоризонта углавном уништени интензивним грађевинским делатностима у млађем гвозденом добу. Откривени су и остаци одбрамбеног система у североисточном делу блока II, као и дислоциране људске кости у блоку III, за које је Богдан Брукнер посумњао да се могу довести у везу са гробницом у блоку IV (групна гробница 2) (Brukner 1974). У наставку истраживања 1975. године истражен је стамбени хоризонт старијег гвозденог доба испод нивелационог иловастог слоја из латенског периода, где грађевински радови нису нарушили старији слој, у блоку II и североисточном, источном и југоисточном делу блока III. Поново су откривене дислоциране људске кости у југозападном делу блока II, недалеко од места где су откривене и претходне године, као и једна већа кружна јама испуњена иловачом са положеним убијеним крупним и ситнијим домаћим животињама (Brukner 1975). Кампање 1976–77. године откриле су углавном винчанске и латенске слојеве (Brukner 1976; Brukner 1977), док су ископавања 1978. била концентрисана на доњи плато, односно блок VII, где је углавном истраживан римски слој. Испод наведеног слоја откривен је стамбени хоризонт са већим објектом за становање (у квадрату H, 8. откопни слој), за који се најпре веровало да припада старијем гвозденом добу (Petrović 1979), док је наредне сезоне утврђено да одговара костолачком хоризонту. Исте године закључено је да су ретки налази старијег гвозденог доба указују на кратак боравак људи на платоу, без остатака постојане архитектуре. Издваја се једна јама у квадрату B1, богата керамичким и остеолошким материјалом, фрагментима лепа, гаражи и већим бројем преклада, датована у време почетка босутске групе (Petrović 1980). Током три кампање од 1980–82. истраживани су старији слојеви (неолит и енеолит) у блоку VII (Petrović 1982; Petrović 1985; Girić 1988), након чега горњи и доњи плато локалитета више нису истраживани (Слика 14 и 15).

Фокус истраживања померио се затим на простор непосредне околине тела Гомолаве, те су махом истраживани римски хоризонти на потезима Врања, Крчевина и дуж улице Иве

Лоле Рибара (Dautova Ruševljan 2016, 37). Североисточно од тела, дуж обале Саве, заштитним археолошким истраживањима 1991. године откривена је античка некропола, по којој је налазиште добило назив Гомолава–некропола (Dautova Ruševljan 1992). Последња истраживања на овој локацији, и Гомолави уопште, спроведена су у заштитном маниру 2017–18. године, када су, поред античке некрополе, истражени и богати слојеви средњег и касног бронзаног доба, велики број латенских грнчарских пећи, као и укопи богати керамичким материјалом и урушене пећи из периода старијег гвозденог доба (сонде 8, 10 и 11) (Лучић 2019, 17–18).

Драгоценост Гомолаве за археологију и културно наслеђе Србије потврђена је Одлуком о категоризацији из 1990. године, чиме је Гомолава категорисана као непокретно културно добро од изузетног значаја (Службени гласник Републике Србије 16/90). Током више од једног века истраживања знатан део локалитета је испитан и остварени су вредни резултати у проучавању старијег гвозденог доба у западном делу српског Подунавља.

Слика 15: Зоне ископавања локалитета Гомолава у односу на данашњи ток Саве.

Хоризонт старијег гвозденог доба на Гомолави

Археолошки материјал старијег гвозденог доба у највећој мери припада насеобинском слоју, а такође, присутне су и две групе гробнице и три појединачна гроба. Јаме нису јасно десигниране и документоване, па се не могу узети као поуздане затворене целине. Откривени материјал је скоро у потпуности керамички, уз мањи број металних налаза.

Хоризонт старијег гвозденог доба на Гомолави је врло слабо очуван у поређењу са насељима других периода, што се према Николи Тасићу може приписати другачијој економији, типу и обрасцима насељавања становништва овог времена, као и оштећењима која су начинила каснија латенска насеља. Археолошки трагови кућа нису регистровани, док су од објеката документоване само малобројне јаме, огњишта и мање површине са набијеном и запеченом земљом. Хоризонт је стратиграфски смештен између слоја са канелованом керамиком Белегиш II групе и латенском слоја који га је директно нарушавао (Tasić 1988, 47–53).

Никола Тасић издвојио је три хоризонта старијег гвозденог доба на Гомолави. Хоризонт Гомолава Va изједначио је са Калакача фазом босутске групе, односно временом групне гробнице II, са керамичким материјалом који укључује зделе са увученим ободом, разне облике пехара, лонце са дршком и пластичном траком око обода или у ободу, дубоке питосе итд. Типичан украс је урезивање, најчешће у форми гирланди сачињених од неколико урезаних линија (на зделама и амфорама) и мотив „јелове гранчице“, постављен вертикално на врату питоса. Мотив шрафираног троугла јавља се ретко у овом хоризонту. Хоризонт Гомолава Vb, одговара другој фази босутске групе, када се на облицима посуда из претходне фазе јављају утицаји Басараби стила, пре свега карактеристичног утиснутог „S“ мотива. Тасић га је датовао у време од друге половине 8. до почетка 6. века пре нове ере, пре свега на основу налаза омега игле која одговара периоду 7–6. века пре нове ере. Последњи хоризонт, Гомолава Vc, изједначио је са фазом Босут III, закључивши да се задржавају неке форме здела и пехара са доминантним украшавањем у виду канеловања. Тасић закључује да су датовањем методом радиоактивног угљеника добијени апсолутни датуми следећих хоризоната: Белегиш II (1115 ± 55), Босут I (730 ± 60), Босут II (645 ± 50) и Латен (130 ± 50) (Tasić 1988, 53–58).

Материјал и методе

Проучавани материјал подразумевао је керамички и метални материјал из слоја старијег гвозденог доба на локалитету Гомолава, као и покретни археолошки материјал из групне гробнице II, и слабије очуване и налазима сиромашније групне гробнице I.

Будући да је само незнатан удео керамичког материјала објављен у научној литератури, његовој анализи посвећена је највећа пажња, ради склапања комплетније слике о керамичком инвентару Гомолаве у старијем гвозденом добу као нарочито осетљивом одразу традиције и иновације у материјалној култури. Треба нагласити да је анализа извршена на ограниченом узорку, те да њен циљ није да представи целокупан керамички асортиман Гомолаве, већ прикаже стилско–типолошке одлике релевантне за циљ истраживања, пре свега карактеристичне форме посуда и њихову асоцијацију са одређеним техникама украшавања. Узорак не представља реалну статистичку слику заступљености посуда, што није од пресудног значаја за овај рад. У анализу су укључене 293 каталожке јединице (фрагменти и целе посуде), које припадају главном инвентару збирке Гомолаве. Јединице су обележене ознакама „АП“ (Археологија праисторија) за ископавања 1954–1969 и „Г“ (Гомолава), за ископавања 1970–1979. Селекција материјала је извршена прегледањем целокупног главног инвентара Гомолаве, који чини приближно 250 кутија са керамиком, при чему су издвојени фрагменти и посуде који одликама одговарају периоду старијег гвозденог доба: лонци украшени пластичним тракама са утиснућима/урезима, зделе са увученим фасетираним/канелованим ободом, питоси и амфоре украшене карактеристичним урезаним и утискиваним украсима, пехари са дршкама које надвисују обод, украси испуњени инкрустацијом итд. Прегледом је установљено да има примерака који првобитно нису издвојени као припадајући старијем гвозденом добу, па су и они издвојени за анализу. Затим је настављено са прегледом књига теренског инвентара (ТИ), ради издвајања примерака чије је опредељење у хоризонт старијег гвозденог доба условљено контекстом ископавања а не типичним одликама израде. Такође, прегледом књига теренских инвентара утврђено је да неки примерци који су првобитно опредељени у старије гвоздено доба заправо њему не припадају. Дакле, овај рад је ограничен на јединице главног инвентара са Г и АП ознаком, које су издвојене из теренског инвентара и носе највише дијагностичких елемената за стилско–типолошко опредељење. Остали материјал није уврштен у базу за анализу јер превазилази задате оквири рада, али би га у даљем раду требало анализирати како би се добили детаљнији подаци о насељу старијег гвозденог доба.

Прегледом историјата истраживања на Гомолави утврђено је да је слој старијег гвозденог доба ископан, у мањој или већој мери, од почетка истраживања локалитета 1954. године, завршно са 1979. годином. Наредних година фокус истраживања је померен на стратиграфски старије слојеве насеља. У раду је издвојен материјал са истраживачких кампања 1954, 1956–57, 1965–75 и 1978–1979. године. Током кампања 1976–77. године завршавана су истраживања неолитског слоја на горњем платоу и започета истраживања доњег платоа, која се изнедрила углавном латенске налазе из горњих слоја насеља, због чега недостаје материјал из тих година. Материјал потиче из приобалних сектора које су касније урушени током реке Саве, истраживаних 1954–1969. године, као и из блокова I–VI (горњи плато), истраживаних након 1970. године и блока VII (доњи плато), истраживаног након 1977. године. Будући да су затворене целине ретко уочаване током ископавања и непоуздано дефинисане, подаци о прецизнијим контекстима су незнатни, те рад није подразумевао контекстуалну анализу, већ се у већој мери заснивао на материјалу из насеобинског слоја.

Приликом анализе керамичког материјала коришћена је Microsoft Excel база података у коју су бележени подаци о контексту сваке појединачне анализиране каталожке јединице (колоне А–I), датовање из инвентарних књига (M), датовање предложено у овом раду (L), цртеж и фотографија (M), као и карактеристике сваког од њих (O–AY). Контекстуални подаци

укључивали су број главног инвентара, број теренског инвентара, годину, сектор, сонду, блоку, квадрат, колону, откопни слој и врсту контекста (слој, јама, гроб итд). Подаци о карактеристикама посуде укључивали су форму посуде, боју, фактуру и третирање површине. Затим су бележени присутни делови посуде и њихова профилација (обод, врат, раме, трбух, дно, дршка), као и украси и технике украшавања на сваком појединачном делу. У базу су уношени цртежи (А. Капуран)¹ и фотографије (аутор рада) сваке појединачне каталошке јединице. Укупно је бележено 34 категорије за сваку јединицу унету у базу.

Каталошке јединице представљене су у раду каталогом који се састоји од података о налазу (број главног инвентара, број теренског инвентара, година и контекст налаза) и детаљног описа предмета. Постојећи описи из инвентарних књига Музеја Војводине нису коришћени, већ је урађено поновно детаљно описивање налаза ради савременије и уједначеније терминологије и редоследа. Каталог са цртежима и фотографијама сваке јединице саставни је део аналитичког одељка рада и налази се у наставку.

Даља анализа керамичког материјала подразумевала је раздвајање различитих форми посуда, које су потом описиване и у оквиру којих су препознаване различите варијанте. За сваку форму анализирана је орнаментика како би се испитало да ли постоји преференција ка коришћењу одређених орнаменталних техника за одређене форме посуда. Посебан део анализе односио се на врсте орнамената и коришћене технике, као важне детерминанте керамичког стила старијег гвозденог доба. Примењивана је дескриптивна статистика како би се утврдила заступљеност одређених форми, заступљеност варијанти унутар форми, као и корелација између форми посуда и орнаментике.

Други сегмент анализе представља анализа металних предмета из слоја. Они су детаљно описани и типолошко хронолошки опредељени у складу са аналогјама.

Трећи сегмент анализе представља анализа археолошког материјала из групне гробнице I и групне гробнице II. Како је већ представљено у уводним поглављима, гробнице су претходно публиковане у научној литератури, но и даље показују потенцијал за сакупљање података и интерпретацију. Иако се у литератури предлаже њихово датовање, културно опредељење, и интерпретација дођаја који су довели до њиховог формирања, неопходно је након више од пола века поново прегледати археолошки материјал, документовати, свеобухватно представити и ставити у контекст целокупног хоризонта старијег гвозденог доба на Гомлави, као и нових научних сазнања о периоду. Метални материјал из гробнице је детаљно описан и типолошко хронолошки опредељен у складу са аналогјама, док је керамички материјал анализиран на исти начин као и керамика из слоја. Даља анализа подразумевала је поређење са керамичким материјалом из слоја како би се утврдили хронолошки и стратиграфски односи хоризоната старијег гвозденог доба на Гомлави.

Четврти сегмент анализе представљају налази појединачних гробова са Гомлаве. Значај овог сегмента лежи у представљању три скелетна гроба из депоа Музеја Војводине, раније непознатих научној јавности. Будући да само један од три гроба откривена у кругу мањем од 10 m има гробне прилоге, примењено је апсолутно датовање остеолошког материјала AMS методом радиоактивног угљеника (C14), како би се гробови могли хронолошки позиционирати.

Методе провере хипотеза и одговарања на истраживачка питања

Провера хипотеза и истраживачких питања засниваће на неколико основних метода: стилско-типолошкој и типолошко хронолошкој анализи керамичког и металног материјала, компаративној анализи гробног ритуса, датовању узорака AMS (Accelerator Mass Spectrometry)

¹ Овом приликом још једном се захваљујем Александру Капурану на цртежима налаза и на великој пожртвованости и истрајности приликом израде истих упркос препрекама са којима смо се сусрели.

методом радиоактивног угљеника (C14) и анализа најефикасније путање (*Least Cost Analysis*).

Стилско–типолошка и типолошко–хронолошка анализа керамичког материјала и металних предмета

Метода стилско–типолошке анализе керамичког материјала и металних предмета биће примењена у провери прве хипотезе, као и код сва три истраживачка питања. Прва хипотеза заснива се на претпоставци да су стилско–типолошке, технолошке и идејне новине преношене кроз разне облике људске мобилности мањих размера у прошлости, а затим локално усвојене у адаптираној форми. Преношење новина изражено кроз материјалну компоненту културе локалних заједница, биће проверено методом стилско–типолошке анализе керамичког и металног материјала из стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба Гомолаве и групне гробнице II. Висок степен варијабилности облика, насупрот униформности, очекиван је као показатељ деловања иновација. Посебан значај у идентификовању иновација имало би препознавање хибридних облика, као облика у којима се мешају традиционални и иновативни технолошки стилови (Vuković 2020, 145). Очекивано је да археолошки подаци, упркос узорима у удаљеним или суседним областима, показују локалне специфичности у виду разлика у морфолошким карактеристикама предмета, што ће бити један од важних критеријума за идентификовање спољних утицаја у иновацијама (Erb–Satullo 2020, 46).

Стилско–типолошка и типолошко–хронолошка анализа керамичког материјала и металних предмета биће примењена при давању одговора на прво истраживачко питање, које се односи на ревизију хронолошке и културне припадности материјала из стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба Гомолаве и групне гробнице II. Примена истог метода допринеће одговору на друго истраживачко питање, које се односи на порекло анализираних материјала из стамбеног хоризонта и групне гробнице II. Утврђивање потенцијалних морфолошких специфичности (форми, профилација итд.) требало би да покаже да ли се ради о предметима локалног порекла, локалне израде по страном узору или потпуно страног порекла (тј. импортима). У случају трећег истраживачког питања, метода би подразумевала анализе и компарацију са керамичким материјалом претходног хоризонта, укључујући поређење форми, профилација, као и технолошких карактеристика израде, у циљу утврђивања постојања континуитета између истраживаног хоризонта и хоризонта који му претходи.

Анализа погребног ритуала

Анализа погребног ритуала у случају групне гробнице II са Гомолаве, као и три непубликована скелетна гроба из старијег гвозденог доба, биће примењена у провери прве и друге хипотезе, као и при давању одговора на прво и друго истраживачко питање. Провера прве хипотезе засниваће се на анализи погребног ритуала и компарацији са аналогним примерима у ближем и даљем окружењу (уп. Ailincăi 2016) уз компарацију погребног ритуала са праксом у претходним периодима. Компарацијом елемената ритуала, скупа придружених налаза из гробнице, хронолошке и културне припадности између групне гробнице II и других сличних примера сахрањивања, биће тестирана оправданост њеног сврставања у један широко распрострањен тренд третмана мртвих.

У светлу новијих истраживања и литературе, анализа погребног ритуала групне гробнице II, допринеће одговору на прво истраживачко питање, које се односи на ревизију културне и хронолошке припадности гробнице. Иста метода анализе, уз проналажење одговарајућих аналогних примера сахрањивања у ближем или даљем окружењу, биће примењена у одговарању на друго истраживачко питање.

Анализе најефикасније путање (*Least Cost Analysis*)

Ради провере претпоставке о долинама великих река у улози комуникационих коридора примењена је анализа најефикасније путање (*Least Cost Analysis*) при софтверу за географске

информационе системе (ГИС). Анализа најефикасније путање (LCA) користи се у археологији, у циљу разумевања потенцијалних кретања људи кроз пејзаж у прошлости уз претпоставку да људи током кретања доносе рационалне одлуке о путањи, настојећи да минимизују „трошак“ (нпр. време, напор, енергију) при путовању између тачака у простору. Заснива на нагибу терена добијеном из растеризованог дигиталног модела висина (Digital Elevation Model), одакле се даље рачуна цена кретања кроз сваки ћелијски елемент растера (White 2015). Иако се модели идеалних путања добијени овом методом не могу сматрати реалним реконструкцијама кретања људи у прошлости, узевши у обзир да не узимају у обзир неке факторе као што су структура и проходност земљишта, ипак пружају корисне податке који се затим могу поредити са археолошким подацима.

За потребе анализе коришћен је бесплатан софтвер Quantum GIS, за који је затим преузета DEM мапа Карпатског басена и Подунавља, такође, бесплатно са сервиса NASA Earthdata SRMT, са резолуцијом од приближно 90m. За преузимање је коришћен SRTM Downloader plug-in у оквиру софтвера Quantum GIS. Анализа најефикасније путање изведена је уз помоћ Least-Cost Path 1.1 plug-in-a аутора Flow Map Group за исти софтвер.

Датовање узорака AMS методом радиоактивног угљеника (C14)

Апсолутно датовање затворене целине на локалитету Гомолава допринело је одговору на прво истраживачко питање, које се односи на хронолошко и културно опредељење материјалних остатака стамбеног хоризонта старијег гвозденог доба на локалитету. AMS методом радиоактивног угљеника (C14), која је извршена у сарадњи са Isotopech Zrt. лабораторијом из Дебрецина у Мађарској, могуће је апсолутно датовање остеоолошког материјала (Molnár et al. 2013), а тиме и другог археолошког материјала или појаве (нпр. скелетне сахране) који су откривени заједно у релативно сигурном затвореном археолошком контексту.

Очекивано је да тестирање хипотеза прикаже деловање спољних сфера културне интеракције на формирање идентитета материјалне културе на истраживаном простору, те да основни механизам трансфера утицаја чини људска мобилност и комуникација. Одговорима на истраживачка питања ревидираће се културно и хронолошко опредељење стратума насеља из старијег гвозденог доба Гомолаве, као и једне од најрепрезентативнијих археолошких целина периода – групне гробнице II, као и однос елемената материјалне културе који указују на локални развој са једне стране, и егзогене утицаје са друге стране. Једна од очекиваних могућности је мешање аутохтоних традиција и спољних иновативних елемената, који су довели до формирања специфичне материјалне културе као саставног дела идентитета босутске групе. Очекивани одговор на треће истраживачко питање требало би да прикаже постојање континуитета између Калакача и Басараби хоризонта босутске групе, односно непостојање доказа о прекиду развоја између две фазе.

Резултати анализе материјалне културе хоризонта старијег гвозденог доба локалитета Гомолава

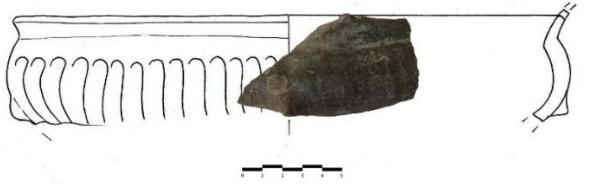
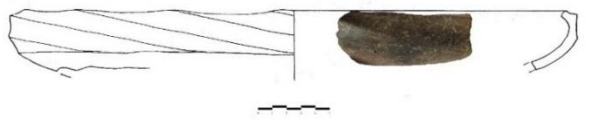

У овом поглављу представљени су резултати анализе материјалне културе хоризонта старијег гвозденог доба локалитета Гомолава. Најпре је представљен каталог целокупног инвентара налаза, а затим анализе керамичког материјала, металних налаза из слоја и гробних целина са пратећим материјалом.

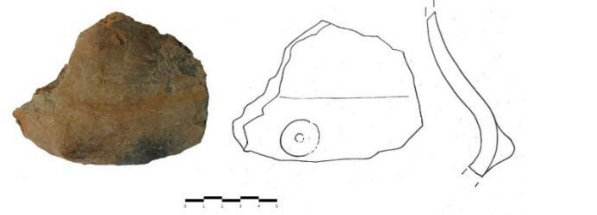

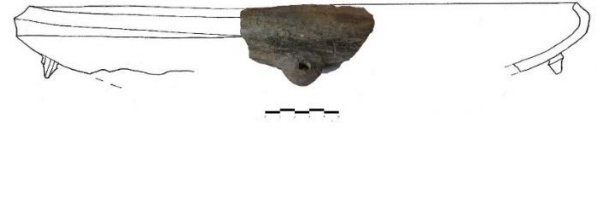
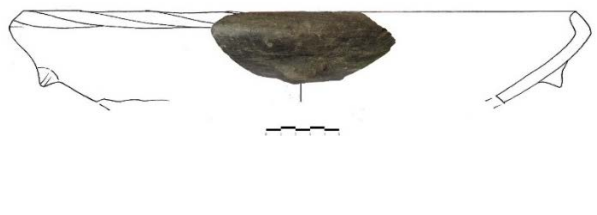
Каталог

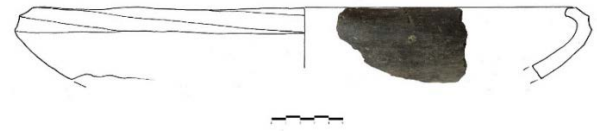

Први део резултата истраживања представљен је у форми каталога у којем су за сваки обрађени фрагмент керамике, а потом и метални налаз, како из групних гробница, тако и археолошког слоја, као и остале ситних налаза, дати основни подаци о контексту, опис, ауторово датовање, као и илустрација.

Керамика		
1.	<p>Број главног инвентара: АП 15</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1954.</p> <p>Контекст: Сонда VIII, ОС 7, испод латенске пећи</p> <p>Опис: Фрагмент дела благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, хоризонтално канелованог рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, средње фактуре, са кореном дршке полукружног пресека и брадавичастим дршкама на рамену. Украшен плитком кружном јамицом испод корена дршке.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
2.	<p>Број главног инвентара: АП 22</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1954</p> <p>Контекст: Сонда VII, ОС 5</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела трбуха зделе, црно-окер боје, средње фактуре, пригачане површине. Украшен дубоким хоризонталним урезаним линијама на трбуху.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
3.	<p>Број главног инвентара: АП 25</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1956.</p> <p>Контекст: Сонда VII, ОС 5</p> <p>Опис: Фрагмент равног задебљаног обода лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је кружним утиснућима на ободу и хоризонталном пластичном траком са косим утиснућима прстом испод обода.</p>	

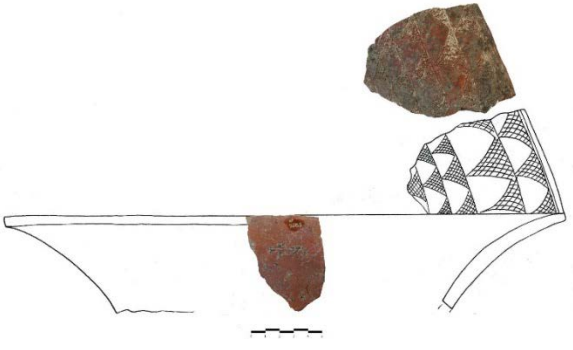

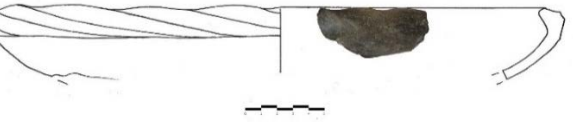

4.	<p>Број главног инвентара: АП 1286</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1956.</p> <p>Контекст: Кв. 82, III/В.</p> <p>Опис: Фрагмент хоризонтално фасетираног обода и коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, пригладане површине. Без орнамената.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
5.	<p>Број главног инвентара: АП 1297</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1956.</p> <p>Контекст: Кв. 82, III/В.</p> <p>Опис: Фрагмент разгнутаг обода и цилиндричног врата питоса, окер боје, грубе фактуре, пригладане површине. Украшен је плитким хоризонталним канелурама на врату.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
6.	<p>Број главног инвентара: АП 2357</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1956.</p> <p>Контекст: Кв. 76–78/IV–V, неолитска кућа</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црно–окер боје, fine фактуре, глатчане површине, са брадавичастом дршком испод обода. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
7.	<p>Број главног инвентара: АП 2371</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Сектор VII, ОС 10, VM/19</p> <p>Опис: Фрагмент увученог фасетираног обода зделе, црне боје, fine фактуре, глатчане површине, са брадавичастом дршком испод обода. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
8.	<p>Број главног инвентара: АП 2405</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Сектор VI, ОС 6, VM/49</p> <p>Опис: Фрагмент равног обода неједнаке висине, цилиндричног врата, наглашеног рамена, сферичног трбуха и благо конкавног дна пехара. Сиве боје, fine фактуре, глатчане површине, са кореном дршке кружног пресека и брадавичастом дршком на рамену. Украшен је сноповима косих плитких канелура на трбуху које формирају троугаона поља.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	

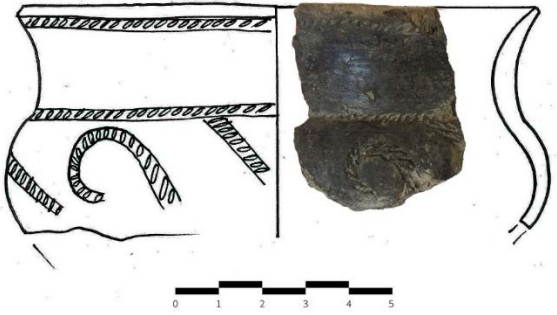

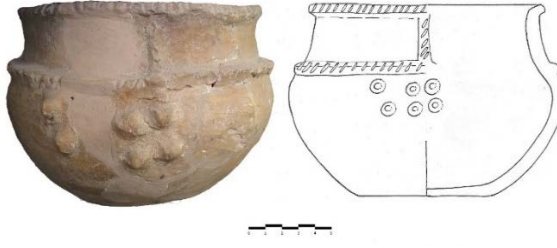
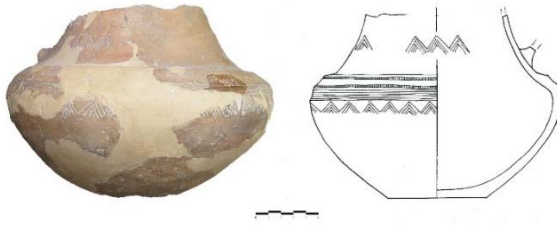
<p>9.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2454 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: „Славонски слој“, ОС 2.57 m Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, коничног врата, благо наглашеног рамена и хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са брадавичастом дршком на трбуху. Трбух је украшен вертикалним плитким канелурама. Датовање: Босут III</p>	
<p>10.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2476 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Кв. 76/IX, испод латенске пећи. Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глачане површине. Нема других орнамената. Датовање: Босут I</p>	
<p>11.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2482 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела трбуха зделе, окер боје, средње фактуре. Украшен хоризонталним дубоко урезаним линијама на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>12.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2488 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен снопом хоризонталних урезаних линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>13.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2489 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела трбуха зделе, окер-сиве боје, средње фактуре, пригачане површине, са језичастом дршком на трбуху. Украшен је сноповима урезаних линија које се пружају хоризонтално са обе стране дршке, као и у виду гирланди од дршке. Датовање: Босут I</p>	

<p>14.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2492 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и хемисферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, пригачане површине, са кореном дршке полукружног пресека. Украшен је хоризонталним урезаним линија изнад и испод рамена, као и снопом истих линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>15.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2499 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент дела цилиндричног врата, наглашеног рамена и коничног трбуха питоса, црно-окер боје, грубе фактуре, са једном брадавичастом дршком испод рамена.</p>	
<p>16.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2504 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, гачане површине, са језичастом дршком испод обода. Украшен је сноповима урезаних линија које се пружају хоризонтално уз дршку, као и вертикално испод дршке. Датовање: Босут I</p>	
<p>17.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2505 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, гачане површине, са језичастом вертикално перфорираном дршком на трбуху. Нема других орнамената. Датовање: Босут I</p>	
<p>18.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2506 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7. Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, гачане површине, са језичастом дршком на трбуху. Нема других орнамената.</p>	

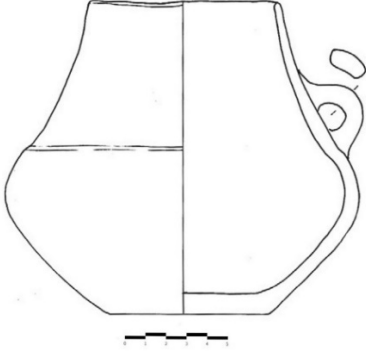
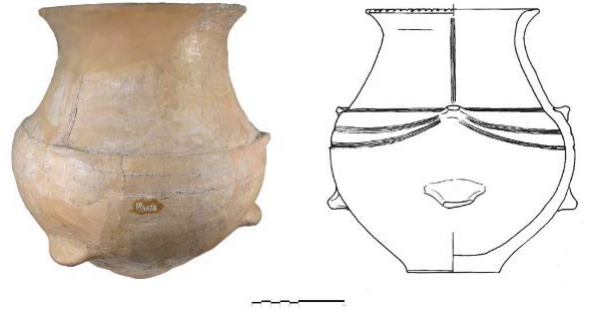
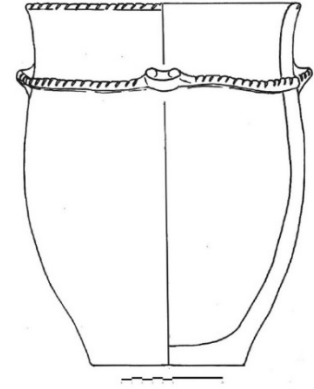
19.	<p>Број главног инвентара: АП 2507</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7.</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Нема других орнамената.</p>	
20.	<p>Број главног инвентара: АП 2509</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7.</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Нема других орнамената.</p>	
21.	<p>Број главног инвентара: АП 2511</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7.</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог, задебљаног обода, коничног врата, благо наглашеног рамена и дела благо заобљеног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре, са језичастом дршком изнад рамена. Украшен је на ободу пластичном траком са утиснућима прстом и хоризонталном пластичном траком украшеном утиснућима прстома која се пружа са обе стране језичасте дршке.</p>	
22.	<p>Број главног инвентара: АП 2516</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7.</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са кореном дршке непознатог облика на трбуху.</p>	
23.	<p>Број главног инвентара: АП 2518</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1957.</p> <p>Контекст: Велика халштатска јама поред Сонде 7.</p> <p>Опис: Фрагмент разгрнутог обода питоса, окер-сиве боје, грубе фактуре. Украшен је са унутрашње стране фасетама на ободу.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	

<p>24.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2630 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Халштатска јама 19. Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и благо заобљеног трбуха лонца, окер-сиве боје, грубе фактуре, са језичастом дршком испод обода. Украшен је хоризонталном пластичном траком са утиснућима прстом која се пружа са обе стране дршке. Косо према доле пружа се још једна идентична трака.</p>	
<p>25.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2653 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Латенска јама 18 Опис: Фрагмент разгрнутог изнутра хоризонтално фасетираног обода и дела цилиндричног врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Украшен је са унутрашње стране снопом урезаних вертикалних линија на ободу, као и идентичним вертикалним снопом са спољне стране испод обода. Датовање: Босут II</p>	
<p>26.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2654 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Латенска јама 18 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре. Без других орнамената.</p>	
<p>27.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2656 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Латенска јама 18 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, тамно браон боје, fine фактуре. Без других орнамената.</p>	
<p>28.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2664 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Латенска јама 18 Опис: Фрагмент увученог обода и дела коничног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре, са пластичном потковичастом дршком на трбуху. Без других орнамената.</p>	

<p>29.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2665 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Слој испод шута, ОС 5. Опис: Фрагмент разгрнутог обода питоса, наранџасте боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен са унутрашње стране хоризонталним низовима висећих шрафираних троуглова испуњених белом инкрустацијом. Датовање: Босут II</p>	
<p>30.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2902 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Кв. 88/V–А Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, фасетираног рамена и сферичног трбуха пехара. Црно–браон боје, fine фактуре, гачане површине са кореном дршке кружног пресека.</p>	
<p>31.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2932 Број ТИ: Нема Година: 1957. Контекст: Сектор V, кв. 48, испод халштатског гумна Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, коничног врата, благо наглашеног рамена, сферичног трбуха и равног дна пехара, тамно браон боје, грубе фактуре. Украшен је двама вертикално постављеним ниским пластичним ребрима на трбуху. Датовање: Босут III</p>	
<p>32.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2996 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Сонда 1, кв. 64/V, ОС 4 Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, гачане површине. Без других орнамената.</p>	
<p>33.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2997 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Сонда 1, кв. 64/V, ОС 4 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, гачане површине. Украшен је на трбуху снопом урезаних хоризонталних линија, испод које се пружа урезана хоризонтална таласаста линија. Датовање: Босут I</p>	

<p>34.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 2998 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Сонда 1, кв. 64/V, ОС 4 Опис: Фрагмент благо разгнута обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глатчане површине. Украшен је хоризонталним низовима ситних косих уреза изведених алатком на ободу и изнад рамена посуде. На трбуху је истом техником изведен полукружни мотив, као и коса линија. Датовање: Босут II</p>	
<p>35.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4820 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Лонац равног обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена, коничног трбуха и равног дна, браон боје, грубе фактуре, са малим тунеластим и дугметастим дршкама на рамену. Украшен је вертикалним урезима на ободу, и хоризонталном пластичном траком са вертикалним урезима на рамену. Датовање: Босут I</p>	
<p>36.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4821 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Лонац благо разгнута обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена, хемисферичног трбуха и равног дна. Окер боје, грубе фактуре, са брадавичастим дршкама на трбуху. Украшен је хоризонталном пластичном траком са вертикалним урезима на ободу и вертикалном пластичном траком са косим урезима на врату. На рамену се налази хоризонтална пластична трака са косим урезима. Датовање: Босут I</p>	
<p>37.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4822 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Фрагментован пехар са коничним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, хемисферичним трбухом и равним дном. Окер боје, fine фактуре, приглатчане површине, са кореном тракасте дршке на врату. Украшен је на врату хоризонталним низом урезаних зракасто шрафираних троуглова без основице и урезаним снопом хоризонталних линија изнад рамена. На рамену се налазе два хоризонтална низа малих јамица изведених радлом, испод којих је урезани</p>	

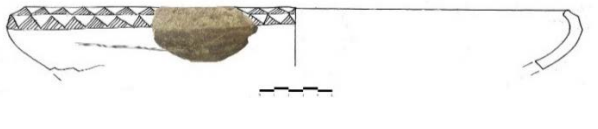
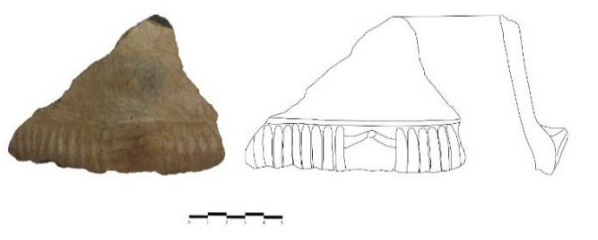
	<p>сноп хоризонталних линија. На трбуху испод рамена је хоризонтални низ урезаних зракасто шрафираних троуглова. Орнаменти су испуњени белом инкрустацијом.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
38.	<p>Број главног инвентара: АП 4823</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1954.</p> <p>Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I</p> <p>Опис: Пехар разгрнутог обода, коничног врата, хоризонтално фасетираног рамена, коничног трбуха и равног дна. Црно-браон боје, fine фактуре, глачане површине са две тракасте дршке на рамену. Украшен је снопом хоризонталних урезаних линија на врату изнад рамена, затим са четири вертикалне ниске апликације на рамену, а на трбуху низом хоризонталних уреза изведених алатком, и још једним снопом урезаних хоризонталних линија.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
39.	<p>Број главног инвентара: АП 4824</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1954.</p> <p>Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I</p> <p>Опис: Пехар равног обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, хемисферичног трбуха и равног дна. Окер боје, fine фактуре, пригличане површине, са тракастом дршком. Украшен је на врату изнад рамена урезаним хоризонталним низом косо шрафираних троуглова. На рамену се налази хоризонтални низ јајица изведених радлом, испод којих је урезани сноп таласастих линија.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
40.	<p>Број главног инвентара: АП 4825</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1954.</p> <p>Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I</p> <p>Опис: Фрагментовани питос разгрнутог обода, коничног врата, хоризонтално фасетираног рамена и коничног трбуха. Окер-браон боје, средње фактуре, глачане површине, са две труксте тунеласте дршке на врату, као и још две мале тунеласте дршке на врату. На врату испод обода налази се мала тракаста дршка са дугметастом апликацијом, као и једна велика тракаста дршка која се спаја са ободом, на којој се налази тањираста апликација. На трбуху се налазе четири језичасте дршке. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	

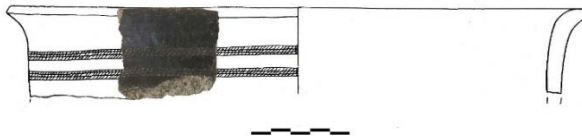
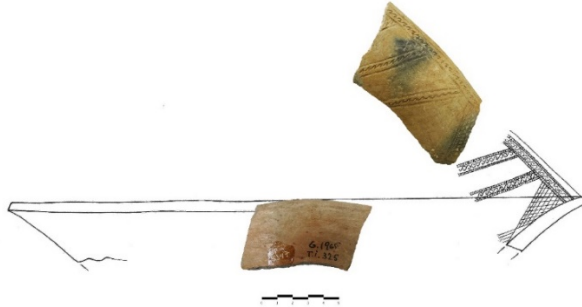
<p>41.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4826 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Пехар са благо разгрнутим ободом, коничним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, хемисферичним трбухом и равним дном. Окер боје, фине фактуре, пригличане површине, са тракастом дршком која надвисује обод. На рамену се налази урезани вертикални низ таласастих линија. Украшен је на рамену урезаним снопом хоризонталних линија и хоризонталним низом урезаних косо шрафираних троуглова. Датовање: Босут I</p>	
<p>42.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4827 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Амфора равног обода, коничног врата, благо наглашеног рамена, коничног трбуха и равног дна. Са тракастом дршком на рамену. Без орнамената. Датовање: Босут I</p>	
<p>43.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4828 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Питос разгрнутог обода, коничног врата, благо наглашеног рамена, сферичног трбуха и равног дна, окер боје, средње фактуре, са рожастим дршкама на рамену и језичастим на трбуху. Украшен је косим урезима на ободу, снопом вертикалних урезаних линија на врату, и још једним хоризонталним на врату изнад обода. На рамену се од рожастих дршки у виду гирланди пружају по два снопа урезаних линија. Датовање: Босут I</p>	
<p>44.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4829 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Групна гробница I Опис: Лонац–питос благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена, благо заобљеног издуженог трбуха и равног дна, са језичастом дршком на рамену. Украшен је косим урезима на ободу и хоризонталном пластичном траком на рамену са косим урезима. Датовање: Босут I</p>	

<p>45.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4830 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Група гробница I Опис: Питос разгранутог обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и сферичног трбуха. Окер–сиве боје, средње фактуре, пригачане површине, са језичастим дршкама на трбуху. Украшен је на врату вертикалним сноповима урезаних таласастих линија, вертикалним мотивима „јелове гранчице“ и урезаним вертикалним низом зракасто шрафираних ромбова. На врату изнад рамена налази се урезани сноп хоризонталних линија, на којем лежи урезани хоризонтални низ косо шрафираних троуглова. Раме је украшено хоризонталним низом урезаних снопова кратких косих линија. Датовање: Босут I</p>	
<p>46.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4831 Број ТИ: Нема Година: 1954. Контекст: Халштатско гумно/Група гробница I Опис: Питос разгранутог обода, коничног врата, наглашеног рамена и коничног трбуха. Наранцасте боје, грубе фактуре, пригачане површине, са тунеластом дршком на врату и језичастом дршком на трбуху. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија на врату изнад рамена. Идентично изведени снопови линија се пружају у виду гирланди на рамену. Датовање: Босут I</p>	
<p>47.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4896 Број ТИ: 176 Година: 1965. Контекст: Сектор IX, кв. 38/7, ОС 7 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер боје, fine фактуре. Украшен је на трбуху снопом урезаних хоризонталних линија, испод које се пружа идентично изведен сноп таласасте линије, а испод ње још један идентично изведен сноп који се пружа у виду гирланде. Датовање: Босут I</p>	
<p>48.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 4897 Број ТИ: 209 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 33–32, ОС 7 Опис: Фрагмент дела коничног врата пехар браон боје, fine фактуре. Украшен је хоризонталним низовима утиснутих „S“ мотива, испод којих се пружају још два вертикална таква низа, оивичена</p>	

	низовима утиснућа изведених алатком.	
49.	<p>Број главног инвентара: АП 4912</p> <p>Број ТИ: 184</p> <p>Година: 1965.</p> <p>Контекст: Сектор XI, кв. 21/20, ОС 4</p> <p>Опис: Фрагмент тракасте дршке пехара окер боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшена је подужним плитким канелурама, оивиченим подужним низом утиснутих „S“ мотива.</p>	
50.	<p>Број главног инвентара: АП 4947 (Спаја се са 4951)</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1965.</p> <p>Контекст: Сектор IX, кв. 39–38, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент увученог канелованог обода и дела трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, пригачане површине, са језичастом дршком на трбуху. Украшен је на трбуху снопом урезаних хоризонталних линија испод обода и идентично изведеним линија које се полукружно пружају испод дршке и настављају са обе стране у виду гирланди. Испод њих је идентично изведена цикак линија.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
51.	<p>Број главног инвентара: АП 4948</p> <p>Број ТИ: 271</p> <p>Година: 1965.</p> <p>Контекст: Сектор IX, кв. 37–36, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент равног задебљаног обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и дела благо заобљеног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је косим урезима на задебљаном ободу, и хоризонталном пластичном траком са косим урезима на трбуху.</p>	
52.	<p>Број главног инвентара: АП 4949</p> <p>Број ТИ: 208</p> <p>Година: 1965.</p> <p>Контекст: Сектор IX, кв. 35–34, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент врата и почетка рамена лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је вертикалним пластичним тракама са кружним јамицама.</p>	
53.	<p>Број главног инвентара: АП 4950</p> <p>Број ТИ: 207</p> <p>Година: 1965.</p> <p>Контекст: Сектор IX, кв. 34–35, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер-браон боје, средње фактуре, са кореном језичасте дршке на трбуху. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија са обе стране дршке, као и сноповим идентично изведених линија које се у виду гирланди спуштају</p>	

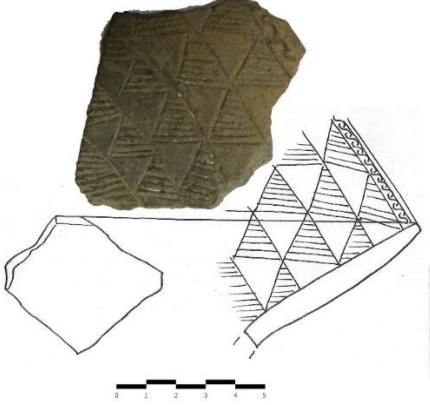

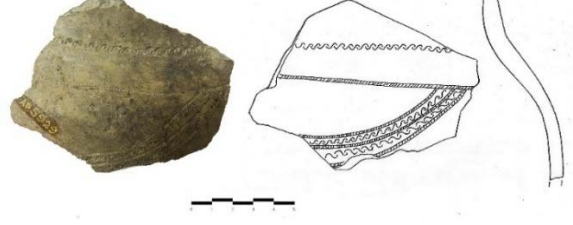

	<p>са обе стране дршке. Датовање: Босут I</p>	
54.	<p>Број главног инвентара: АП 4951 (Спаја се са 4947 – видети илустрацију) Број ТИ: 272 Година: 1965. Контекст: Сектор IX, кв. 39–38, ОС 9 Опис: Фрагмент увученог канелованог обода и дела трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, пригачане површине, са језичастом дршком на трбуху. Украшен је на трбуху снопом урезаних хоризонталних линија испод обода и идентично изведеним линија које се полукружно пружају испод дршке и настављају са обе стране у виду гирланди. Испод њих је идентично изведена цик-цак линија. Датовање: Босут I</p>	
55.	<p>Број главног инвентара: АП 4956 Број ТИ: 245 Година: 1965. Контекст: Сектор IX, кв. 35–34, ОС 9 Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе браон-окер боје, fine фактуре, са кореном језичасте дршке на трбуху. Украшен је испод обода снопом хоризонталних урезаних линија са обе стране дршке, као и идентично изведеном цик-цак линијом испод ње. Датовање: Босут I</p>	
56.	<p>Број главног инвентара: АП 5088 Број ТИ: 211 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 33–32, ОС 8 Опис: Фрагмент увученог канелованог обода и трбуха зделе, тамно браон боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних и косих линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
57.	<p>Број главног инвентара: АП 5089 Број ТИ: 213 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 33–32, ОС 8 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, коничног врата и наглашеног рамена лонца, окер сиве боје, грубе фактуре, са кореном тунеласте дршке на рамену. Украшен је на рамену двема хоризонталним пластичним линијама са косим урезима које се пружају са обе стране корена дршке.</p>	

<p>58.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5099 Број ТИ: 288 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 24–25, ОС 9 Опис: Фрагмент разгрнутог обода зделе, окер–браон боје, fine фактуре, пригладане површине. Украшен је са унутрашње стране урезним висећим шрафираним троуглом, око којег се шрафиране траке формирају троугаона поља. Датовање: Босут I</p>	
<p>59.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5103 Број ТИ: 305 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 25, ОС 10 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода и цилиндричног врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Врат је украшен урезаном вертикалном шрафираним траком. Лево и десно од ње пружају се урезане вертикалне линије од којих се према споља теменима пружају урезани троуглови без основице, шрафирани зракастим линијама. Датовање: Босут I</p>	
<p>60.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5104 Број ТИ: 304 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 25, ОС 10 Опис: Фрагмент увученог фасетираног обода и дела трбуха зделе, окер–браон боје, глатчане површине. Фасете обода украшене су хоризонталним низовима урезаних шрафираних троуглова. Трбух је украшен закривљеним снопом урезаних хоризонталних линија. Датовање: Босут II</p>	
<p>61.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5106 Број ТИ: 317 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 29–31, ОС 11 Опис: Фрагмент коничног врата и благо наглашеног вертикално канелованог рамена пехара, окер боје, средње фактуре, глатчане површине, са брадавичастом дршком на рамену. Украшен је хоризонталном канелуром на врату изнад рамена, испод које се пружа хоризонтални низ плитких вертикалних канелура са обе стране дршке. Датовање: Босут III</p>	

<p>62.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5107 Број ТИ: 312 Година: 1965. Контекст: Сектор XI, кв. 23–24, ОС 8 Опис: Фрагмент разгрнутог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер–сиве боје са спољашње и црне боје са унутрашње стране, средње фактуре. Обод је са унутрашње стране украшен тракама изведеним низовима ситних утиснућа изведених радлом, између којих се налази низ утиснутих „S“ мотива. Делимично је очуван и урезан шрафирани троугао. Датовање: Босут II</p>	
<p>63.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5108 Број ТИ: 318 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 28–26, ОС нема Опис: Фрагмент разгрнутог обода и коничног врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Врат је украшен таласастим плитким хоризонталним канелурама. Датовање: Босут II</p>	
<p>64.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5110 Број ТИ: 488 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 30–31, ОС 12 Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са језичастом дршком на трбуху. Нема других орнамената.</p>	
<p>65.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5115 Број ТИ: 498 Година: 1965. Контекст: Сектор X, кв. 30–32, ОС 13 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода и цилиндричног врата лонца, црне боје, средње фактуре, пригачане површине. Украшен је двама хоризонталним сноповима који се састоје од три реда линија изведених лажном врпчастом техником.</p>	
<p>66.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5347 Број ТИ: 325 Година: 1965. Контекст: Сектор XI, кв. 17–15, ОС 8 Опис: Фрагмент разгрнутог обода зделе, окер боје, fine фактуре. Украшен је са унутрашње стране хоризонталном траком која се састоји од две линије изведене лажном врпчастом техником између којих је низ утиснутих „S“ мотива. Од ње се укосе спуштају идентично изведене траке, као и урезани</p>	

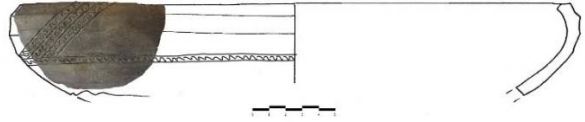

	<p>висећи шрафирани троугао. Датовање: Босут I</p>	
67.	<p>Број главног инвентара: АП 5348 Број ТИ: Нема Година: 1965. Контекст: Сектор XI, кв. 15–17, ОС 8 Опис: Фрагмент разгрнутог обода питоса, окер боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је са унутрашње стране двама хоризонталним тракама, једном уз сам обод и другом уз прелаз на трбух, које се састоје од две линије изведене лажном врпчастом техником између којих је низ утиснутих „S“ мотива. Испод траке уз обод спушта се урезани висећи шрафирани троугао. Са спољашње стране украшен је на прелазу у трбух још једном идентично изведеном хоризонталном траком. Датовање: Босут II</p>	
68.	<p>Број главног инвентара: АП 5356 Број ТИ: 392 Година: 1965. Контекст: Сектор XI, кв. 19–17, ОС 12 Опис: Фрагмент благо увученог косо канелованог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер-сиве боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија, испод које се налази идентично изведена хоризонтална таласаста линија. Датовање: Босут I</p>	
69.	<p>Број главног инвентара: АП 5444 Број ТИ: 401 Година: 1965. Контекст: Сектор XI, кв. 11–12, ОС 12 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, фасетираног рамена и коничног трбуха пехара, окер боје, грубе фактуре, гачане површине са ушастом дршком. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	
70.	<p>Број главног инвентара: АП 5519 Број ТИ: 457 Година: 1966. Контекст: Сектор XIII, кв. 4 до –4, ОС 7–8, ров Опис: Фрагмент врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Украшен је урезаним вертикалним мотивом „јелове гранчице“, као и урезаном хоризонталном цик-цак линијом између којих су косе линије, тако да стварају утисак шрафираних троуглова. Датовање: Босут I</p>	

<p>71.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5633 Број ТИ: 138 Година: 1966. Контекст: Сектор VIII, кв. 46–45, ОС 4 Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, са фрагментованом језичастом дршком на трбуху. Украшена је сноповима урезаних линија које се пружају хоризонтално и у виду гирланди са обе стране дршке. Датовање: Босут I</p>	
<p>72.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5639 Број ТИ: 145 Година: 1966. Контекст: Сектор VIII, кв. 44–46, ОС 5 Опис: Фрагмент коничан врата питос, окер боје, грубе фактуре, пригачане површине. Украшена је двама шрафираним троугловима и делимично очуваном шрафираном траком. Датовање: Босут I</p>	
<p>73.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5885 Број ТИ: Нема Година: 1967. Контекст: Сектор VII, кв. 61–63, ОС 9 Опис: Фрагмент разгрнутог обода и дела трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је са унутрашње стране низом утиснутих „S“ мотива уз сам обод и урезаним шрафираним троугловима уз прелаз на трбух зделе. Датовање: Босут II</p>	
<p>74.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5917 Број ТИ: 139 Година: 1967. Контекст: Сектор VI, кв. 64–65, ОС 5, крај огњишта. Опис: Фрагмент разгрнутог обода и дела трбуха зделе, црно–окер боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је са унутрашње стране преломљеним тракама од урезаних линија које су испуњене низовима утиснутих „S“ мотива. Датовање: Босут II</p>	

<p>75.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5923 Број ТИ: Нема Година: 1967. Контекст: Сектор VI, кв. 70–71, ОС 5 Опис: Фрагмент разгрнутог обода зделе, сиве боје, средње фактуре. Украшен је са унутрашње стране уз сам обод низом утиснутих хоризонталних „S“ мотива, испод којег је четири реда хоризонталних низова висећих шрафираних троуглова, испод чега је делимично очувано шрафирано поље. Приметни су ситни трагови беле инкрустације. Датовање: Босут I</p>	 <p>The image shows a photograph of a dark, irregular pottery fragment on the left and a corresponding line drawing on the right. The drawing highlights the decorative patterns: a row of 'S' motifs along the rim, followed by four rows of triangles, and a partially visible field below. A scale bar at the bottom indicates measurements from 0 to 5 cm.</p>
<p>76.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5924 Број ТИ: 119 Година: 1967. Контекст: Сектор VI, кв. 72–74, Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехара, сиве боје, средње фактуре, са кореном дршке ромбоидног пресека. Украшен је на дну врата траком шрафираном косим линијама изведеним лажном врпчастом техником. Трбух је украшен широком траком шрафираном косим и контракосим линијама изведеним лажном врпчастом техником. Датовање: Босут I</p>	 <p>The image shows a photograph of a large, dark pottery fragment in the center, with line drawings of its context on either side. The drawings show a rim with a decorative band and a shoulder with another band. A scale bar at the bottom indicates measurements from 0 to 5 cm.</p>
<p>77.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5929 Број ТИ: 152 Година: 1967. Контекст: Сектор VI, кв. 66–67, ОС 6 Опис: Фрагмент дела врата, рамена и трбуха пехара, окер–сиве боје, средње фактуре, пригличане површине. Украшен је на врату хоризонталним низом утиснутих „S“ мотива, док је на трбуху украшен хоризонталном линијом изведеном радлом испод које се у виду гирланди спушта двострука трака изведена низовима утиснутих „S“ мотива оивичених линијама изведеним радлом. Датовање: Босут II</p>	 <p>The image shows a photograph of a dark pottery fragment on the left and a line drawing on the right. The drawing shows a rim with 'S' motifs and a body decorated with a horizontal line and a garland-like pattern. A scale bar at the bottom indicates measurements from 0 to 5 cm.</p>
<p>78.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 5942 Број ТИ: 177 Година: 1967. Контекст: Сектор VI, кв. 64–65, ОС 7 Опис: Фрагментовани конични поклопац, браон боје, грубе фактуре. Украшен је са спољне стране у горњем делу тракама изведеним урезаним хоризонталним линијама између којих су низови утиснутих „S“ мотива. Између трака су плитке хоризонталне канелуре. Идентично изведена трака је уз обод поклопца. Са унутрашње стране украшен је урезаним хоризонталним и</p>	 <p>The image shows a photograph of a dark, conical pottery fragment on the left and a line drawing on the right. The drawing shows a lid with decorative bands and 'S' motifs. A scale bar at the bottom indicates measurements from 0 to 5 cm.</p>

	вертикалним шрафираним тракама	
79.	<p>Број главног инвентара: АП 5943</p> <p>Број ТИ: 179</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор VI, кв. 64–65, ОС 7</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, коничног врата, наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехара, окер боје, грубе фактуре, са кореном дршке полукружног пресека. Украшена је низом утиснутих хоризонталних „S“ мотива уз обод. На трбуху је украшен урезаним троуглом и траком у виду гирланде изведеном урезаним линијама између којих је низ утиснутих „S“ мотива.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
80.	<p>Број главног инвентара: АП 5944 (спаја се са 5954)</p> <p>Број ТИ: 178</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор VI, кв. 64–65, ОС 7</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, хоризонтално канелованог рамена и хемисферичног трбуха пехара, окер-браон боје, fine фактуре. Украшен је уз обод траком изведеном урезаним хоризонталним линијама између којих се пружа низ утиснутих „S“ мотива. На врату, изнад канелованог рамена налази се идентично изведена трака. Испод рамена на трбуху налази се хоризонтални низ утиснутих „S“ мотива, испод којег се у виду гирланде пружа двострука трака изведена идентично као на ободу и врату.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
81.	<p>Број главног инвентара: АП 5946</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор VI, кв. 66–67, ОС 7</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода и дела коничног врата и рамена пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са дршком правоугаоног пресека, која надвисује обод. Дршка је украшена у доњем делу кратким плитким попречним канелурама.</p>	
82.	<p>Број главног инвентара: АП 5954 (спаја се са 5944 – видети илустрацију)</p> <p>Број ТИ: 102</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор VI, кв. 64–65, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, канелованог рамена и хемисферичног трбуха пехара, окер-браон боје, fine фактуре. Украшен је уз обод траком изведеном урезаним хоризонталним линијама између којих се пружа низ утиснутих „S“ мотива. На врату, изнад канелованог рамена налази се</p>	

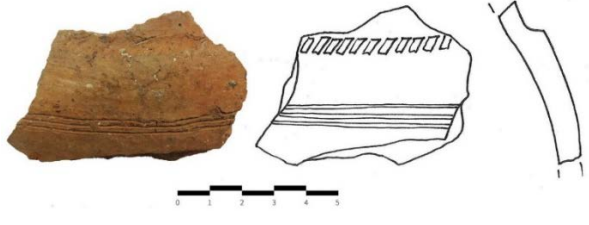
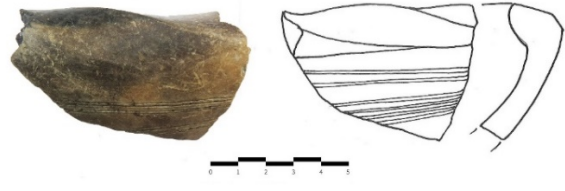

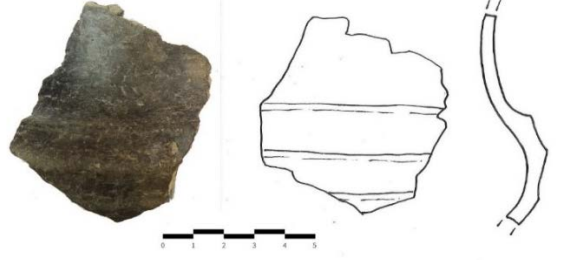
	идентично изведена трака. Испод рамена на трбуху налази се хоризонтални низ утиснутих „S“ мотива, испод којег се у виду гирланде пружа двострука трака изведена идентично као на ободу и врату.	
83.	<p>Број главног инвентара: АП 5970</p> <p>Број ТИ: 241</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор VI, кв. 68–69, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагмент коничног врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Украшен двама низовима утиснутих „S“ мотива. Испод њих се пружа вертикална трака која се састоји од два паралелна низа вертикално постављених урезаних шрафираних троуглова који се додирују теменима.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
84.	<p>Број главног инвентара: АП 6028</p> <p>Број ТИ: 319</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор V, кв. 82–83, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, браон боје, средње фактуре, гљачане површине. Трбух је украшен сноповима урезаних хоризонталних линија.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
85.	<p>Број главног инвентара: АП 6029</p> <p>Број ТИ: 311</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор V</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, наглашеног рамена, хемисферичног трбуха и равног дна пехара, црно-браон боје, fine фактуре, гљачане површине. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија на врату изнад рамена и на трбуху.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
86.	<p>Број главног инвентара: АП 6101</p> <p>Број ТИ: 317</p> <p>Година: 1967.</p> <p>Контекст: Сектор IV, кв. 84–87, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент коничног врата питоса, окер-браон боје, средње фактуре. Украшен је хоризонталним канелурама у горњем делу, испод којих се пружа урезана хоризонтална шрафирана трака. Испод ње се пружа урезана вертикална трака која се састоји од цик-цак линије између које су шрафирана поља. Орнаменти имају ситне трагове беле инкрустације.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	

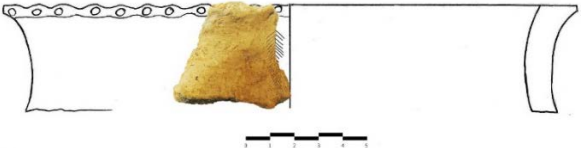
<p>87.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6102 Број ТИ: 316 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 84–87 Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, тамно сиве боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је на трбуху траком која изведена урезаним хоризонталним линијама, између којих се пружа низ утиснутих „S“ мотива. Идентично изведена трострука трака пружа се косо од траке на трбуху до обода посуде. Орнаменти имају трагове беле инкрустације. Датовање: Босут II</p>	
<p>88.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6104 Број ТИ: 294 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 9 Опис: Фрагмент разгнута, изнутра хоризонтално канелованог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, гачане површине, са рожастом дршком на ободу. Трбух је украшен хоризонталним фасетама. Датовање: Босут III</p>	
<p>89.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6105 (спојен са 6118) Број ТИ: 293 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 9 Опис: Фрагмент благо разгнута обода „Г“ профилације и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је на трбуху сноповима урезаних хоризонталних линија које на неким местима прелазе у цик-цак форму. Датовање: Босут I</p>	
<p>90.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6106 Број ТИ: 291 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 9 Опис: Фрагмент благо разгнута обода, цилиндричног врата, канелованог рамена и дела хемисферичног трбуха пехара, црно-браон боје, fine фактуре, пригачане површине, са рожастом дршком на рамену. Без других орнамената. Датовање: Босут III</p>	

<p>91.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6107 Број ТИ: 289 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 9 Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и благо заобљеног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је на ободу хоризонталном пластичном траком са косим и контракосим урезима, као и идентичном траком рамену са косим урезима.</p>	
<p>92.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6112 Број ТИ: 280 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 86–87, ОС 10 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата и почетка рамена пехара, сиво–наранџасте боје, грубе фактуре са примесама ситног камена, са масивном тракастом дршком која надвисује обод. Украшен је на врату, изнад рамена, урезаним зракасто шрафираним троугловима без основице. Датовање: Босут II</p>	
<p>93.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6114 Број ТИ: 285 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 86–87, ОС 10 Опис: Фрагмент врата, хоризонтално фасетираног рамена и дела сферичног трбуха пехара, окер–браон боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је трима урезаним шрафираним троугловима који је леже не снопу урезаних хоризонталних линија на врату изнад рамена. Трбух је украшен хоризонталним низовима ситних утиснућа изведених радлом. Датовање: Босут I</p>	
<p>94.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6115 Број ТИ: 288 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 86–87, ОС 10 Опис: Фрагмент благо разгрнутог и благо задебљаног обода и дела цилиндричног врата лонца, црно–окер боје, грубе фактуре. Украшен је косим урезима на задебљаном ободу, као и урезаним верикалним мотивом „јелове гранчице“ на врату.</p>	

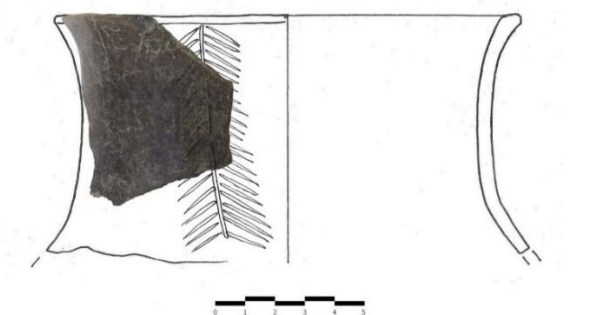
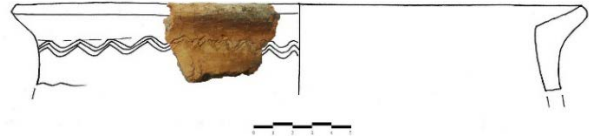

<p>95.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6116 Број ТИ: 320 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 10 Опис: Фрагмент равног благо разгнутаг обода и коничног врата питоса, окер боје, средње фактуре, пригладане површине. Украшен је косим урезима на задебљаном ободу, као и урезаним верикалним мотивом „јелове границе“ на врату. Датовање: Босут I</p>	
<p>96.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6118 (спојен са 6105 – видети илустрацију) Број ТИ: 322 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 10 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода „Г“ профилације и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, пригладане површине. Украшен је на трбуху сноповима урезаних хоризонталних линија које на неким местима прелазе у цик-цак форму. Датовање: Босут I</p>	
<p>97.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6119 Број ТИ: 321 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 10 Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, тамно сиве боје, fine фактуре, гладане површине. Украшен је на трбуху сноповима урезаних хоризонталних линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>98.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6124 Број ТИ: 328 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 87, ОС 11 Опис: Фрагментовани пехар благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, хемисферичног трбуха и равног дна пехара, сиве боје, fine фактуре, гладане површине. Са тракастом дршком која има дугметасту апликацију на највишем делу. Дршка надвисује обод. Украшен је на врату урезаном вертикалном линијом уз коју се пружа низ надоле косих кратких урезаних линија. Рапе је украшено двама нивовима урезаних кратких косих линија, док се на трбуху налази хоризонтална кривудава урезана линија. Датовање: Босут I</p>	

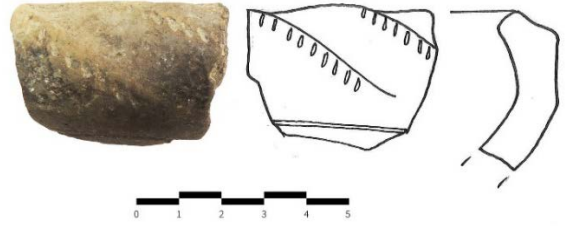

<p>99.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6126 Број ТИ: 339 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 88–89, ОС 11 Опис: Фрагмент разгрнутог обода питоса, сиве боје са спољашње стране, браон боје са унутрашње стране, грубе фактуре. Украшен је са унутрашње стране обода урезаном хоризонталном линијом коју теменима додирују са обе стране низови урезаних зракасто шрафираних троуглова без основице. Датовање: Босут II</p>	
<p>100.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6130 Број ТИ: 335 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 87, ОС 12, бр. гроб Опис: Фрагмент благо увученог хоризонтално фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са језичастом дршком на трбуху. Нема других орнамената.</p>	
<p>101.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6132 Број ТИ: 365 Година: 1967. Контекст: Сектор IV, кв. 84–85, ОС 13 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је сноповима кривудавих урезаних хоризонталних линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>102.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6419 Број ТИ: 150 Година: 1968. Контекст: Сектор VII, кв. 63, ОС 17, арматура ленђелске пећи. Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, глчане површине, са језичастом дршком на трбуху. Нема других орнамената.</p>	
<p>103.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6447 Број ТИ: 39 Година: 1969. Контекст: Сектор VIII, кв. 44–45, ОС 4 Опис: Фрагмент разгрнутог обода, цилиндричног врата и благо наглашеног рамена лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је низовима косих уреза изведених алатком на рамену.</p>	

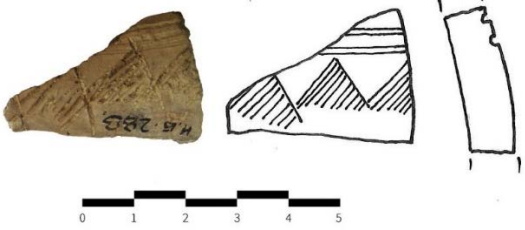
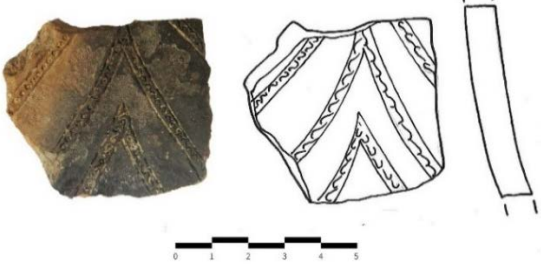

<p>104.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6451 Број ТИ: 42 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 34–35, ОС 5 Опис: Фрагментована дршка шоље правоугаоног пресека са дугметасти продужетком, сиве боје, fine фактуре, гачане површине. Украшен је кратким косим урезаним линијама.</p>	
<p>105.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6460 Број ТИ: 94 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 34–37, ОС 6 Опис: Фрагмент дела коничног врата, благо наглашеног рамена и трбуха пехара наранџасте боје, грубе фактуре. Украшен је на рамену низовима правоугаоних утиснућа изведених радлом, као и снопом урезаних хоризонталних линија на трбуху.</p>	
<p>106.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6462 Број ТИ: 95 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 40–41, ОС 6 Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црно-окер боје, fine фактуре, гачане површине. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>107.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6465 Број ТИ: 97 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 42–43, ОС 6. Опис: Фрагмент разгрнутог обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и дела благо заобљеног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре, са масивном језичастом дрпком на рамену. Украшен је хоризонталном пластичном траком на ободу, као и још једном таквом траком на рамену, са обе стране дршке, која има и масивна утисућа прстом.</p>	
<p>108.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6466 Број ТИ: 100 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 34–35, ОС 7 Опис: Фрагмент цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и дела сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, гачане површине. Нема других орнамената.</p>	

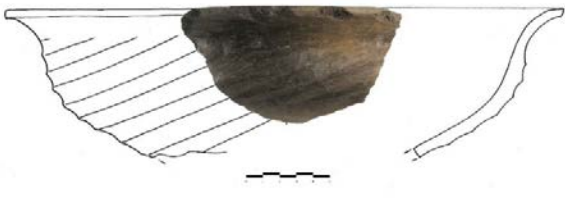
109.	<p>Број главног инвентара: АП 6468 Број ТИ: 157 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 36–37, ОС 7 Опис: Фрагмент разгрутог обода, коничног трбуха и равнoг дна шоља, светло браон боје, грубе фактуре. Нема орнамената.</p>	
110.	<p>Број главног инвентара: АП 6469 Број ТИ: 103 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 36–37, ОС 7 Опис: Фрагмент благо наглашеног рамена пехара, црне боје, средње фактуре. Украшен је снопом хоризонталних урезаних линија, испод којих се пружа хоризонтални низ урезаних шрафираних троуглова.</p>	
111.	<p>Број главног инвентара: АП 6470 (спојено са 6716) Број ТИ: 102 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 36–37, ОС 7 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, окер боје, средње фактуре, глчане површине. Украшен је на трбуху сноповима урезаних хоризонталних линија, које на неким местима праве цик-цак облик. Датовање: Босут I</p>	
112.	<p>Број главног инвентара: АП 6474 Број ТИ: 105 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38–39, ОС 7 Опис: Фрагмент коничног поклопца окер-браон боје, грубе фактуре, са две велике кружне перфорације. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија, испод којих је хоризонтални низ урезаних шрафираних троуглова.</p>	
113.	<p>Број главног инвентара: АП 6475 Број ТИ: 107 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38–39, ОС 7 Опис: Фрагмент равнoг обода и хемисферичног трбуха зделе, окер-браон боје, грубе фактуре. Украшен је урезаним кривудавим хоризонталним линијама на трбуху. Датовање: Босут III</p>	
114.	<p>Број главног инвентара: АП 6476 Број ТИ: 108 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38–39, ОС 8</p>	

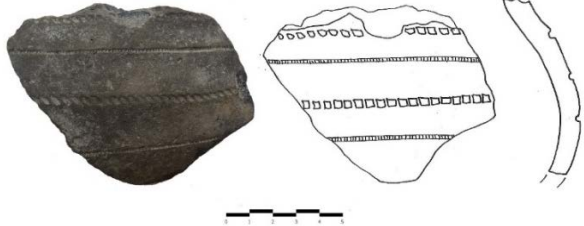

	<p>Опис: Фрагмент благо разгрутог и задебљаног обода и дела цилиндричног врата лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је кружним утиснућима на задебљаном ободу и урезаним вертикалним мотивом „јелове границе“ испод обода.</p>	
115.	<p>Број главног инвентара: АП 6477 Број ТИ: 110 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38–39, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент дела цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и дела сферичних трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, пригачане површине, са језичастом дршком на рамену. Украшен је снопом урезаних таласастих линија.</p>	
116.	<p>Број главног инвентара: АП 6478 Број ТИ: 112 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38–39, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрутог обода и коничног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је хоризонталном пластичном траком са кружним утиснућима на ободу, као и идентично изведеном траком која се спушта вертикално испод ње.</p>	
117.	<p>Број главног инвентара: АП 6479 Број ТИ: 113 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38–39, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент коничног врата и дела рамена пехара, браон боје, грубе фактуре са кратком тракастом дршком. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија, на врату изнад рамена, као и хоризонталним нивовима косих утиснутих јамица изведених алатком на трбуху.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
118.	<p>Број главног инвентара: АП 6480 Број ТИ: 114 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 40–41, ОС 7</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела коничног трбуха зделе, сиво–окер боје, fine фактуре, гачане површине, са језичастом дршком на трбуху. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија, и линија које се пружају у виду гирланди и према доле.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	

<p>119.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6481 Број ТИ: 115 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 40–41, ОС 7 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Са дршком кружног пресека која навицује обод и брадавичастом дршком на рамену. Украшена је низом утиснутих сумарно изведених „S“ мотива испод обода и траком испуњеном низом косих уреза на врату изнад рамена. На трбуху је украшен четвороструким снопом изведеним лажном врпчастом техником који се пружа у виду гирланде. Датовање: Босут II</p>	
<p>120.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6482 Број ТИ: 116 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 40–41, ОС 7 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода и цилиндричног врата питоса, сиве боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је урезаним вертикалним мотивом „јелове границе“. Датовање: Босут I</p>	
<p>121.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6485 Број ТИ: 133 Година: 1969. Контекст: Сектор VIII, 46, ОС 7 Опис: Фрагмент разгнутаг обода и дела врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Украшен је снопом урезаних хоризонталних таласастих линија испод обода.</p>	
<p>122.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6490 Број ТИ: 137 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 43–35, ОС 7 Опис: Фрагмент рамена и дела трбуха пехара, окер боје, грубе фактуре. Украшен урезаним хоризонталним линијама на горњем и доњем делу рамена.</p>	
<p>123.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6491 Број ТИ: 144 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 38–39, ОС 8 Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црно–окер боје, fine фактуре, глчане површине. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	

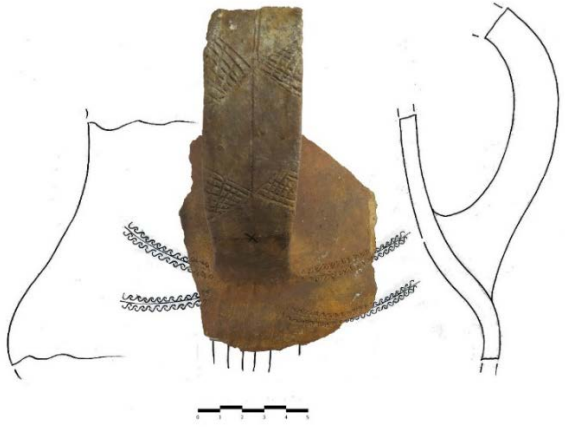
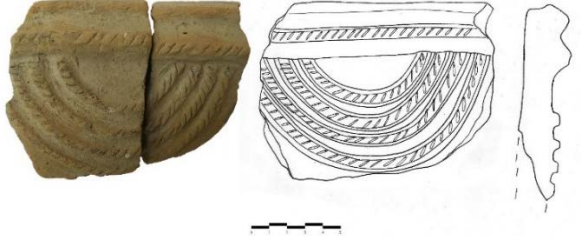

<p>124.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6492 Број ТИ: 145 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 38–39, ОС 8 Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода зделе, окер–браон боје, грубе фактуре. Украшен је косим низовима јамица изведених алатком које прате канелуре. Датовање: Босут I</p>	
<p>125.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6501 Број ТИ: 165 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 34–35, ОС 9 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, сиве боје, средње фактуре. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>126.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6502 Број ТИ: 162 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 38, огњиште Опис: Фрагмент трбуха зделе, црно–браон боје, грубе фактуре са примесама ситног камена. Са унутрашње стране украшена је снопом урезаних хоризонталних таласастих (или цик–цак) линија. Са спољне стране украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија, између којих се пружају снопови урезаних хоризонталних таласастих (или цик–цак) линија. Датовање: Босут I</p>	
<p>127.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6503 Број ТИ: 169 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 40–41, ОС 9 Опис: Више фрагмената врата, наглашеног рамена и дела трбуха питоса, окер–браон боје, грубе фактуре, пригачане површине. Украшен је на рамену једним вертикалним четвороструким низом изведеним лажном врпчастом техником.</p>	
<p>128.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6522 Број ТИ: 195 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, 34, ОС 10 Опис: Фрагмент обода, коничног трбуха и равног дна зделе, окер боје, грубе фактуре. Без орнамената.</p>	
<p>129.</p>	<p>Број главног инвентара: АП 6536 Број ТИ: 218</p>	

	<p>Година: 1969.</p> <p>Контекст: Сектор IX, кв. 42–43, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагмент увученог обода лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен испод обода урезаном хоризонталном линијом испод које се пружа хоризонтални низ урезаних viseћих шрафираних троуглова, испод којих је други низ идентично изведених троуглова са којима се додирују теменима.</p>	
130.	<p>Број главног инвентара: АП 6541</p> <p>Број ТИ: 288</p> <p>Година: 1969.</p> <p>Контекст: Сектор IX, кв. 38, ОС 12</p> <p>Опис: Фрагмент рамена пехара, окер боје, fine фактуре. Украшен урезаним хоризонталним линијама у горњем делу, испод којих су урезани шрафирани троуглови.</p>	
131.	<p>Број главног инвентара: АП 6716 (спојено са 6470 – видети илустрацију)</p> <p>Број ТИ: 72</p> <p>Година: 1969.</p> <p>Контекст: Сектор II, 104, ОС 3</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, окер боје, средње фактуре, глчане површине. Украшен је на трбуху сноповима урезаних хоризонталних линија, које на неким местима праве цик-цак облик.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
132.	<p>Број главног инвентара: АП 6735</p> <p>Број ТИ: 281</p> <p>Година: 1969.</p> <p>Контекст: Сектор III, 96–97, ОС 7</p> <p>Опис: Фрагмент врата пехара, црне-окер боје, средње фактуре. Украшен је тракама постављеним у виду шеврона, које су изведене урезаним линијама испуњеним низовима утиснутих „S“ мотива.</p>	
133.	<p>Број главног инвентара: Г 185</p> <p>Број ТИ: 350</p> <p>Година: 1970.</p> <p>Контекст: Блок I, 100–102, XII–XIV, ОС 4</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, рамена и трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре, са језичастом дршком на рамену. Обод је украшен пластичном траком са утиснућима прстом. На рамену се такође налази пластична трака украшена утиснућима прстом.</p>	

<p>134.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 347 Број ТИ: 645 Година: 1970. Контекст: Блок V, 67–74, VIII–XIV, ОС 6 Опис: Фрагментована тракаста дршка пехара, сиве боје, грубе фактуре. Украшена је са два мрежасто шрафирана троугла, која се додирују теменима. Датовање: Босут II</p>	
<p>135.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 348 Број ТИ: 647 Година: 1970. Контекст: Блок V, 67–74, VIII–XIV, ОС 6 Опис: Фрагмент дела цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и коничног трбуха и рамена зделе окер боје, грубе фактуре, са пластичном језичастом дршком на рамену. Украшен је низом косих уреза, а испод и изнад њих је орнамент гирланди од урезаних линија.</p>	
<p>136.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 349 Број ТИ: 648 Година: 1970. Контекст: Блок V, 67–74, VIII–XIV, ОС 6 Опис: Фрагмент цилиндричног врата и дела наглашеног рамена пехара тамно сиве боје, fine фактуре, гљачане површине. Украшена је двема паралелним, вертикалним низовима “S” мотива. Датовање: Босут II</p>	
<p>137.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 508 Број ТИ: 955 Година: 1970. Контекст: Блок IV, 85–87, X–XI, ОС 7 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и трбуха пехара наранџасте боје, fine фактуре, гљачане површине. На врату се налази орнамент од три урезане хоризонталне линије на којима леже два шрафирана троугла. На рамену се налазе два хоризонтална низа јамица утиснутих радлом, између којих су косе, урезане линије у супротним правцима. Датовање: Босут I</p>	
<p>138.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 521 Број ТИ: 1013 Година: 1970. Контекст: Блок VI, 67–68, XV–XVI, ОС 7 Опис: Фрагмента благо разгрнутог обода и хемисферичног трбуха зделе црне боје, fine фактуре, гљачане површине. Трбух је украшен косим канелурама.</p>	

<p>139.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 681 Број ТИ: 75 Година: 1971 Контекст: Блок V, 68,67, XIII–XIV, ОС 8 Опис: Фрагмент хоризонтално фасетираног рамена и сферичног трбуха пехара црне боје, fine фактуре. Украшен је ситнијим и крупнијим наизменично постављеним паралелним хоризонталним тракама орнамент изведеног радлом. Датовање: Босут II</p>	
<p>140.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 708 Број ТИ: 22 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 78,79, X–XII, ОС 8, целина Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и коничног трбуха зделе црно–окер боје, fine фактуре, глчане површине, са језичастом дршком испод обода. Од дршке се пружа орнамент од танких, урезаних линија у виду гирланди. Датовање: Босут I</p>	
<p>141.</p>	<p>Број главног инвентара: 719 Број ТИ: 32 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 80–83, VIII–X, ОС 8 Опис: Фрагмент благо увученог косо канелованог обода и дела коничног трбуха зделе, црно–окер боје, fine фактуре, глчане површине, са малом брадавичастом дршком на рамену. Украшен је косим канелурама. Датовање: Босут III</p>	
<p>142.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 726 Број ТИ: 43 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 84–87, VIII–X, ОС 8 Опис: Фрагмент цилиндричног врата, благо наглашеног рамена, сферичног трбуха и равнoг дна пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са брадавичастом дршком на рамену. Украшен паралелно постављеним косим канелурама на трбуху, као и кружном јамицом испод дршке. Датовање: Босут III</p>	
<p>143.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 727 Број ТИ: 44 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 84–87, VIII–X, ОС 8 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре,</p>	

	<p>гачане површине. Украшен је низом хоризонталних утиснутих “S” мотива испод обода и на рамену. На трбуху се налази урезана хоризонтална линија, испод које се пружа споп косих паралелних урезаних линија.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
144.	<p>Број главног инвентара: Г 731 Број ТИ: 83 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–87, XIII–XIV, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, гачане површине. Украшен је урезаним вертикалним мотивом „јелове гранчице“ са унутрашње стране. Са спољне стране је украшен са три урезане паралелне хоризонталне линије и три урезане таластасте паралелне хоризонталне линије.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	<p>The image shows a dark, curved fragment of pottery. To its right is a line drawing of the same fragment, highlighting a wavy pattern on its inner surface. A scale bar is located below the drawing.</p>
145.	<p>Број главног инвентара: Г 732 Број ТИ: 84 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–87, XIII–XIV, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгранутог обода, цилиндричног врата, рамена и дела фасетираног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, гачане површине, са масивном тракастом дршком која надвисује обод. Раме и трбух су украшени хоризонталним урезаним линијама.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	<p>The image shows a dark, curved fragment of pottery with a handle. To its right is a line drawing of the same fragment, highlighting a handle and a wavy pattern on its inner surface. A scale bar is located below the drawing.</p>
146.	<p>Број главног инвентара: Г 733 Број ТИ: 86 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–87, X–XIV, ОС 8</p> <p>Опис: Фрагмент разгранутог обода, благо наглашеног рамена и коничног трбуха зделе црне боје, fine фактуре, гачане површине, са два пута вертикално перфорираном језичастом дршком. Са унутрашње стране обод је орнаментисан урезаном уском шрафираном траком, изнад које су шрафирани троуглови.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	<p>The image shows a dark, curved fragment of pottery with a handle. To its right is a line drawing of the same fragment, highlighting a handle and a wavy pattern on its inner surface. A scale bar is located below the drawing.</p>

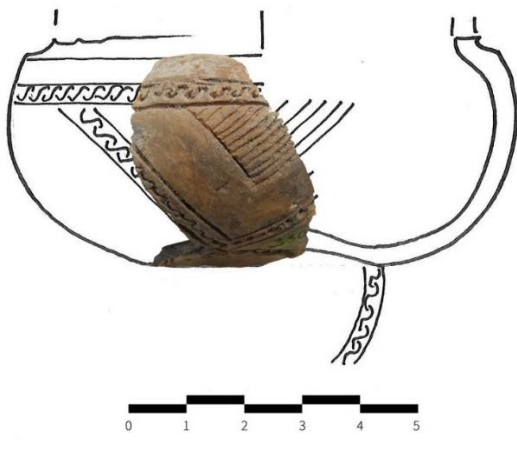
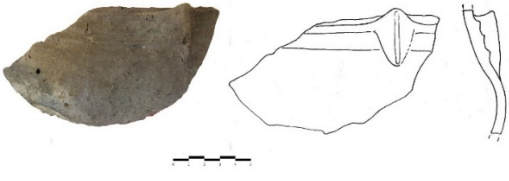

<p>147.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 734 Број ТИ: 87 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–87, X–XIV, ОС 8 Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и хемисферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глатчане површине, са тракастом дршком која надвисује обод. Раме и трбух су украшени урезаним хоризонталним линијама, док је прелаза са рамена на трбух украшен утиснутим хоризонталним мотивима шеврона изведених алатком. Датовање: Босут I</p>	
<p>148.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 750 Број ТИ: 224 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77, XIV, ОС 9 Опис: Фрагмент цилиндричног врата и рамена великог пехара, окер боје, fine фактуре, са масивном тракастом дршком. Украшен је вертикалном урезаном линијом по средини дршке, коју теменима додирују четири шрафирана троугла. Од корена дршке, на рамену пружају се по две хоризонталне урезане линије, које са горње и доње стране имају низове утиснутих “S” мотива. Од дршке се према доле пружају вертикалне канелуре у ширини дршке. Датовање: Босут II</p>	
<p>149.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 751 Број ТИ: 225 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77, XIV, ОС 9 Опис: Два спојена фрагмента равног задебљаног обода и дела трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре. Задебљани обод је украшен хоризонталном пластичном траком, испод које се налази још једна хоризонтална пластична трака украшена косим урезима, на које се надовезују четири концентрично постављене полукружне пластичне траке, такође са косим урезима.</p>	
<p>150.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 755 Број ТИ: 172 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 79–80, VIII–XII, ОС 9 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, и благо наглашеног рамена и дела трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је хоризонталном пластичном траком са утиснућима претом на ободу, као и хоризонталном пластичном траком са косим урезима на рамену.</p>	

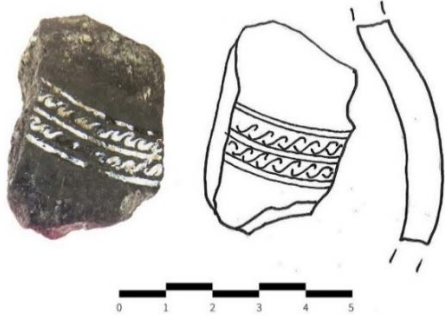

<p>151.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 757 Број ТИ: 133 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81–82, VIII, ОС 9 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, цилиндричног врата и дела наглашеног рамена пехар сиве боје, fine фактуре, глачане површине. Украшен је вертикалним мотивом „јелове границе“. Датовање: Босут I</p>	
<p>152.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 758 Број ТИ: 137 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81–82, VIII, ОС 9 Опис: Фрагмент разгнутаг обода и цилиндричног врата питоса, тамно браон боје, грубе фактуре. Украшен је на врату урезаним мотивом „јелове границе“. Датовање: Босут I</p>	
<p>153.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 759 Број ТИ: 140 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81–82, VIII, ОС 9 Опис: Фрагмент разгнутаг, изнутра хоризонтално фасетираног обода и хемисферичног косо канелованог трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, глачане површине. Трбух је украшен косим канелурама. Датовање: Босут III</p>	
<p>154.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 760 Број ТИ: 211 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81–82, XI–XII, ОС 9 Опис: Фрагмент благо извученог обода и коничног врата лонца окер боје, грубе фактуре. Украшен је пластичном траком на ободу, као и са три вертикалне пластичне траке са косим урезима. Датовање: Босут II</p>	
<p>155.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 761 Број ТИ: 214 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81–82, XI–XII, ОС 9 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода и коничног врата пехар црне боје, грубе фактуре, глачане површине. На врату је украшен урезаним шрафираним троугловима. Датовање: Босут II</p>	

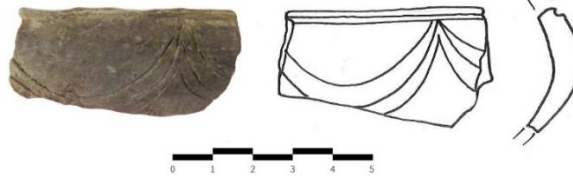

<p>156.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 770 Број ТИ: 242 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 79–80, 83–84, XI–XIV, ОС 9 Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врат, благо наглашеног рамена и дела благо заобљеног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре, са језичастом дршком на трбуху. Обод је украшен пластичном хоризонталном траком са косим урезима, испод које се налази јој још једна пластична хоризонтална трака у нивоу дршке, украшена косим урезима.</p>	
<p>157.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 771 Број ТИ: 203 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–78, 83–84/VIII–X, ОС 9 Опис: Фрагмент врата питоса, светло сиве боје, грубе фактуре. Украшен је са три вертикалне урезане линије, од којих се са обе стране пружају кратке косе линије. Датовање: Босут I</p>	
<p>158.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 772 Број ТИ: 204 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–78, 83–84/VIII–X, ОС 9 Опис: Фрагмент сферичног трбуха пехара светло браон боје, fine фактуре, глачане површине. Украшен је шрафираним тракама у облику слова „V“. Датовање: Босут I</p>	
<p>159.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 773 Број ТИ: 205 Година: 1971. Контекст: Блок IV, IV, 77–78, 83–84/VIII–X, ОС 9 Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и дела коничан трбуха зделе, сиве боје, fine фактуре, глачане површине. Површина је украшена сноповима урезаних хоризонталних и вертикалних линија. Датовање: Босут I</p>	
<p>160.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 774 Број ТИ: 210 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–78, 83–84/VIII–X, ОС 9 Опис: Фрагмент равног обода, коничног врата и фасетираног рамена пехара, наранџасте боје, fine фактуре, глачане површине, са широком тракастом дршком на којој се налазе две плитке вертикалне канелуре. Рапе је украшено са три низа утиснутих косих зареза.</p>	

	Датовање: Босут II	
161.	<p>Број главног инвентара: Г 776</p> <p>Број ТИ: 157</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 81–84, VIII–X, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент коничног врата, наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехар, црне боје, fine фактуре, глчане површине. На рамену се налази орнамент од три хоризонталне линије која се састоје од кратких зареза, изнад којих су два пара утиснутих мотива розете на врату. Изнад једног пара види се теме урезаног шрафираног троугла.</p>	
162.	<p>Број главног инвентара: Г 777</p> <p>Број ТИ: 158</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 81–84, VIII–X, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент врата питоса, светло браон боје, грубе фактуре. Украшена је урезаним вертикалним мотивом „јелове гранчице“.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
163.	<p>Број главног инвентара: Г 782</p> <p>Број ТИ: 164</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 82–83/VIII, ОС 9, арматура латенске пећи</p> <p>Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе окер боје, fine фактуре, глчане површине са језичастом дршком испод обода.</p>	
164.	<p>Број главног инвентара: Г 788</p> <p>Број ТИ: 232</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 83–84, XIII–XIV, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент увученог тордираног обода и дела фасетираног коничног трбуха зделе, светло браон боје, грубе фактуре, са језичастом дршком на прелазу обода у трбух. Украшен је са два снопа плитких канелура које се у виду гирланди спуштају од дршке.</p>	
165.	<p>Број главног инвентара: Г 806</p> <p>Број ТИ: 286</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 77–78, XIII–XIV ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент врата пехар, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је урезаним орнаментом траке која је испуњена меандрима налик „S“ мотиву и шрафираним троугловима између њих. Испод ње се налази хоризонтална линија изведена лажном врпчастом техником.</p>	

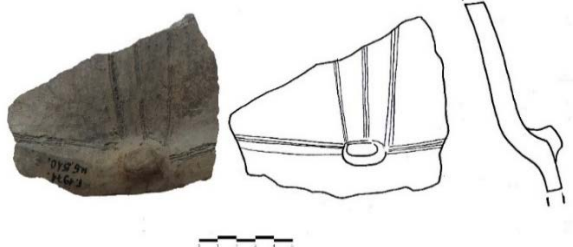

	Датовање: Босут II	
166.	<p>Број главног инвентара: Г 814</p> <p>Број ТИ: 399</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 80/XI, ОС 9, Јама</p> <p>Опис: Више фрагмената равног обода, цилиндричног врата, наглашеног рамена, сферичног трбуха и благо конкавног дна пехара, црне боје, fine фактуре и глчане површине, са кореном дршке на врху рамена и ободу. Украшен је са две хоризонталне траке испод обода изведене лажном врпчастом техником, испод које се види део ромбоидног урезаног шрафираног мотива на врату. На прелазу између рамена и трбуха су још две хоризонталне траке у лажној врпчастој техници. Од ових трака пружају се према доле траке које оивичавају троугаона поља испуњена канелурама.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
167.	<p>Број главног инвентара: Г 819</p> <p>Број ТИ: 334</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок V, 75–76, IX–XII, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент хоризонтално фасетираног рамена и сферичног косо канелованог трбуха пехара, црне боје, грубе фактуре. Врат је украшен са три урезане хоризонталне линије, испод којих је низ урезаних кратких косих зареза.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
168.	<p>Број главног инвентара: Г 820</p> <p>Број ТИ: 335</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок V, 75–76, IX–XII, ОС 9</p> <p>Опис: Фрагмент дела цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, сферичног трбуха и равног дна пехара сиве боје, fine фактуре, глчане површине, са кореном дршке округлог пресека на рамену. Украшен је на врату урезаним вертикалним линијама које се пружају од корена дршке према горе и на трбуху урезаним линијама које се у виду гирланди пружају од корена дршке. На рамену је украшен са четири утиснута хоризонтална низа тачкастих мотива изведених алатком.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	

<p>169.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 825 Број ТИ: 188 Година: 1971. Контекст: Блок V, 73–74, XI–XII, ОС 9 Опис: Фрагмент равног обода, коничног врата, рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са масивном тракастом дршком која је украшена са два подужна пластична ребра. Украшен је са по три снопа урезаних хоризонталних линија које се пружају од корена дршке на врату и рамену. Датовање: Босут I</p>	
<p>170.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 844 Број ТИ: 330 Година: 1971. Контекст: Блок V, 71–74, VIII–XIV, ОС 9 Опис: Фрагмент хоризонтално фасетираног рамена, сферичног трбуха и конкавног дна пехара, окер боје, fine фактуре. Украшен је урезаном хоризонталном траком на трбуху, која је испуњена низом утиснутих „S“ мотива, од које се пружа још једна оваква трака која оивичава троугаоно поље, унутар којег се налази мали урезани косо шрафирани троугао. Са доње стране, конкавно дно је оивичено још једном урезаном траком са утиснутим „S“ мотивом. Датовање: Босут I</p>	
<p>171.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 860 Број ТИ: 306 Година: 1971. Контекст: Блок V, 69–71, XI–XII, ОС 9, целина из пепелишта Опис: Фрагмент дела врата, хоризонтално канелованог рамена и дела трбуха пехара, сиве боје, грубе фактуре, са пластичном дршком троугаоног пресека. Без других орнамената.</p>	
<p>172.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 877 Број ТИ: 258 Година: 1971. Контекст: Блок I, 91–92, IX–X, ОС 10 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са брадавичастом дршком на прелазу у конични трбух. Датовање: Босут III</p>	

<p>173.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 889 Број ТИ: 192 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 99–102, XII–XIV, ОС 9 Опис: Фрагмент трбуха пехара црне боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је са две траке урезаних линија, испуњених низом утиснутих „S“ мотива. Орнамент је инкрустован белом бојом. Датовање: Босут II</p>	
<p>174.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 890 Број ТИ: 193 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 99–102, XII–XIV, ОС 9 Опис: Фрагмент дела коничног врата, благо наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехара окер боје, грубе фактуре, са неперфорираном пластичном дршком на врату. Украшен је урезаном хоризонталном траком на врату и трбуху, и хоризонталним низом косих од косих паралелних уреза. Датовање: Босут I</p>	
<p>175.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 891 Број ТИ: 196 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 99–102, XII–XIV, ОС 9 Опис: Фрагмент благо разгнут обода, коничног врата, хоризонтално фасетираног рамена и дела хемисферичног трбуха пехара црне боје, средње фактуре. Обод је украшен урезаним хоризонталним цик-цак линијама, од којих се спушта вертикални низ урезаних шрафираних ромбова, који се завршава хоризонталним низом од три шрафирана троугла. Троуглови леже на спону урезних хоризонталних линија на рамену посуде. На најширем делу трбуха налази се низ урезаних косих зареза, испод којих је низ хоризонталних цик-цак линија. Датовање: Босут I</p>	
<p>176.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 908 Број ТИ: 265 Година: 1971. Контекст: Блок I, 97–98, XI–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, окер боје, fine фактуре, пригачане површине. Украшен је низом урезаних косих зареза на фасетама. Датовање: Босут I</p>	

<p>177.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 934 Број ТИ: 540 Година: 1971. Контекст: Блок V, 67–70, VIII–X, XIII–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела конично трбуха зделе црне боје, fine фактуре, глчане површине, са брадавичастом дршком испод обода. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	
<p>178.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 935 Број ТИ: 542 Година: 1971. Контекст: Блок V, 67–70, VIII–X, XIII–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врата, наглашеног рамена, сферичног трбуха и благо конкавног дна пехара, сиве боје, средње фактуре, са кореном дршке кружног пресека и брадавичастом дршком на рамену. Врат и трбух су украшени плитким хоризонталним канелурама. Датовање: Босут III</p>	
<p>179.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 943 Број ТИ: 391 Година: 1971. Контекст: Блок V, 76/XIV, ОС 10, јама Опис: Фрагмент сферичног трбуха пехара, сиве боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је урезаном хоризонталном линијом на прелазу у трбух, од које се спуштају по две урезане линије у виду гирланди. Датовање: Босут I</p>	
<p>180.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 947 Број ТИ: 503 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–78, XIII–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент разгрнутог обода зделе, браон боје, fine фактуре. Са унутрашње стране је украшен на ободу урезаном хоризонталном траком испуњеном низом утиснутих „S“ мотива, од које се три исте траке спуштају косо према доле. Датовање: Босут I</p>	
<p>181.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 953 Број ТИ: 562 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 77–82, XI–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент коничног врата, хоризонтално фасетираног рамена и дела сферичног трбуха пехара црне боје, грубе фактуре, са тунеластом дршком на врату. Украшен је урезаним косо шрафираним висећим троугловима на врату и рамену, урезаним хоризонталним линијама на врату и хоризонталним низом ситних утиснућа</p>	

	изведених радлом. Датовање: Босут I	
182.	Број главног инвентара: Г 972 Број ТИ: 429 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 80–81, XII, ОС 10 Опис: Фрагмент разгрнутог обода и коничног врата питоса, тамно сиве боје, грубе фактуре, са малим брадавичастим дршкама на врату испод обода. Украшен је на врату танким урезаним вертикалним линијама од које се одвајају хоризонтални снопови кратких истих таквих линија. Датовање: Босут II	
183.	Број главног инвентара: Г 974 Број ТИ: 432 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 80–81, XII, ОС 10 Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са језичастом дршком на трбуху. Нема других орнамената.	
184.	Број главног инвентара: Г 976 Број ТИ: 565 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 83–84, XIII–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент равног обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и дела благо заобљеног трбуха пехар, црне боје, средње фактуре. Украшен је испод обода са три низа хоризонталних уреза изведених лажном врпчастом техником, и још једним идентичним низим на рамену, испод које се налази низ утиснутих „S“ мотива.	
185.	Број главног инвентара: Г 977 Број ТИ: 522 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 83–84, XIII–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода, и дела коничног трбуха зделе, тамно сиве боје, средње фактуре, са језичастом дршком испод обода. Украшен је на трбуху снопом урезаних полукружно постављених линија испод дршке, као и по једним снопом који се пружа са обе стране дршке у виду гирланди. Датовање: Босут I	

<p>186.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 978 Број ТИ: 435 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 80–81, XII, ОС 10 Опис: Фрагмент благо увученог хоризонтално фасетираног обода и дела хемисферичног трбуха зделе светло браон боје, средње фактуре, са језичастом дршком испод обода. Без других орнамената.</p>	
<p>187.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 981 Број ТИ: 477 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 85–87, XI–XII, ОС 10 Опис: Фрагмент дна сацака светло браон боје, грубе фактуре, са округлом перфорацијом на средини.</p>	
<p>188.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 983 Број ТИ: 510 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 85–87, XIII–XIV, ОС 10 Опис: Фрагмент коничног врата, наглашеног рамена и дела трбуха пехар, светло сиве боје, грубе фактуре, са дугметастом дршком. Украшен је два снопа урезаних хоризонталних линија које се пружају са обе стране дршке, као и још три снопа која се пружаје од дршке према горе. Датовање: Босут I</p>	
<p>189.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1021 Број ТИ: 496 Година: 1971. Контекст: Блок I, 89–90, XIII–XIV, ОС 11 Опис: Два фрагмента равног обода, ниског цилиндричног врата, косо канелованог рамена и дела коничног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, гљачане површине, са кореном тракасте дршке. Косе канелуре на рамену оивичене су снопом урезаних хоризонталних линија са горње и доње стране. Датовање: Босут III</p>	
<p>190.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1033 Број ТИ: 607 Година: 1971. Контекст: Блок I, 91–92, 99–105, XII–XIV, ОС 11 Опис: Фрагмент хоризонтално фасетираног рамена и трбуха пехара црне боје, fine фактуре, гљачане површине. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија на рамену и трбуху, као и низом косих кратких зареза на рамену. На трбуху је хоризонтални низ урезаних шрафираних троуглова.</p>	

	Датовање: Босут I	
191.	<p>Број главног инвентара: Г 1055</p> <p>Број ТИ: 596</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 81–84, VIII–X, ОС 11</p> <p>Опис: Здела са косо фасетираним ободом неједнаке висине, коничним трбухом и равним дном, светло окер боје. Украшена је урезаном хоризонталном линијом испод обода, испод које се вертикално спуштају урезане линије према доле.</p>	
192.	<p>Број главног инвентара: Г 1057</p> <p>Број ТИ: 519</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 84/IX, ОС 10 и 11, јама</p> <p>Опис: Фрагмент разгнутаг обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Са унутрашње стране обода украшен је низом урезаних шрафираних троуглова а са спољне стране трбуха пластичном траком са косим урезима.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
193.	<p>Број главног инвентара: Г 1061</p> <p>Број ТИ: 569</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 77–82, VIII–XIV, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагмент плашта сацака, окер боје, грубе фактуре.</p>	
194.	<p>Број главног инвентара: Г 1062</p> <p>Број ТИ: 570</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 77–82, VIII–XIV, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, благо коничног врата, наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је испод обода низом утиснутих „S“ мотива, испод којег је урезани висећи шрафирани троугао. На прелазу врата и рамена налази се још један низ утиснутих „S“ мотива, испод којих се спуштају на обе стране још по два низа утиснутих „S“ мотива у виду гирланди, између којих је урезаних шрафирани троугао.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
195.	<p>Број главног инвентара: Г 1063</p> <p>Број ТИ: 571</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 77–82, VIII–XIV, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагмент благо увученог хоризонтално фасетираниг обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црно–наранџасте боје, fine фактуре. Украшен је косим низом утиснутих „S“ мотива оивичених урезаним линија. Исти низ налази се</p>	

	<p>хоризонтално постављен испод обода посуде.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
196.	<p>Број главног инвентара: Г 1064</p> <p>Број ТИ: 574</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 77–82, VIII–XIV, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагмент равног обода, хемисферичног трбуха и равног дна плитке шоље, црне боје, са тракастом дршком која надвисује обод. Испод дршке се налазе три округле утиснуте јамице. Нема других украса.</p>	
197.	<p>Број главног инвентара: Г 1087</p> <p>Број ТИ: 653</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок V, 68–69, IX–X, ОС 10–12, Између два нивоа костолочког стамбеног хоризонта.</p> <p>Опис: Фрагмент равног обода, коничног врата, хоризонтално фасетираног рамена, коничног трбуха и равног дна пехара, црно–окер боје, fine фактуре, гљачане површине. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија испод обода, на рамену и трбуху, са два урезана шрафирана троугла на врату и једним низом ситних јамица изведених радлом на трбуху.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
198.	<p>Број главног инвентара: Г 1111</p> <p>Број ТИ: 746</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок V, 76/XII, ОС 11</p> <p>Опис: Фрагментован пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, хемисферичним трбухом и конкавним дном, сиво–окер боје, fine фактуре, гљачане површине, са три ројасте дршке на рамену. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
199.	<p>Број главног инвентара: Г 1134</p> <p>Број ТИ: 692</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 85–87, XIII–XIV, ОС 12</p> <p>Опис: Фрагмент разгнутаг обода и коничног врата питоса окер боје, грубе фактуре. Без орнамената.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
200.	<p>Број главног инвентара: Г 1135</p> <p>Број ТИ: 694</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 85–87, XIII–XIV, ОС 12</p> <p>Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе,</p>	

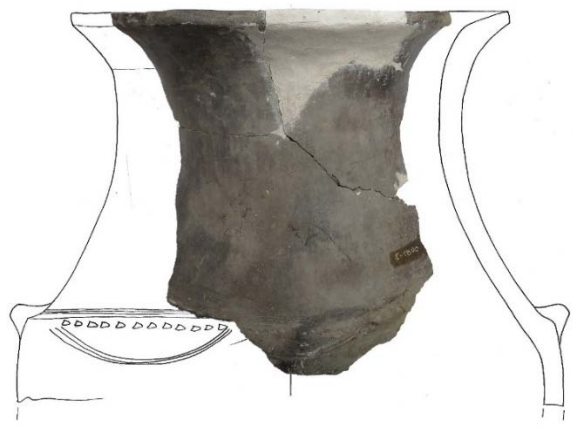

	црно-окер боје, fine фактуре, глачане површине, са језичаста дршком испод обода. Нема других орнамената.	
201.	<p>Број главног инвентара: Г 1137</p> <p>Број ТИ: 751</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок IV, 77, XIV, ОС 12</p> <p>Опис: Фрагментован пехар са благо разгнутим ободом неједнаке висине, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, хемисферичним трбухом и благо конкавним дном црне боје, fine фактуре, глачане површине, са три мале брадавичасте дршке на рамену и фрагментованом тракастом дршком која надвисује обод. Испод једне од брадавичастих дршки налази се плитка кружна јамица.</p>	
202.	<p>Број главног инвентара: Г 1157 (вероватно припада истој посуди као и 1167)</p> <p>Број ТИ: 579</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок I, 97–98, XI–XIV, ОС 12.</p> <p>Опис: Фрагмент разгнутаг обода здела светло окер боје са спољне стране, тамно сиве боје са унутрашње стране, средње фактуре. Са унутрашње стране обод је украшен урезаном уском шрафираном траком, на чијем крају се назире можда део урезаног шрафираног троугла.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
203.	<p>Број главног инвентара: Г 1167 (вероватно припада истој посуди као и 1157)</p> <p>Број ТИ: 766</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок I, 95–98, XI–XIV, ОС 13.</p> <p>Опис: Фрагмент разгнутаг обода здела светло окер боје са спољне стране, тамно сиве боје са унутрашње стране, средње фактуре. Са унутрашње стране обод је украшен урезаном уском шрафираном траком, од које се спушта низ шрафираних троуглова који леже на празној урезаној траци.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
204.	<p>Број главног инвентара: Г 1177</p> <p>Број ТИ: 908</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок I, 89–90, XIII–XIV, ОС 13</p> <p>Опис: Фрагмента благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глачане фактуре са кореном тракасте дршке. На рамену је украшен снопом урезаних хоризонталних линија, на којима лежи низ урезаних шрафираних троуглова. На трбуху се налазе и два низа ситних јамица изведених радлом,</p>	

	<p>испод којих је и низ урезаних цик-цак линија. Датовање: Босут II</p>	
205.	<p>Број главног инвентара: Г 1184 Број ТИ: 911 Година: 1971. Контекст: Блок IV Опис: Фрагмент разгранутог обода и дела хемисферичног трбуха зделе, окер-црне боје, fine фактуре, глачане површине. Обод је са унутрашње стране украшен сноповима косих вертикалних канелура. Датовање: Босут III</p>	
206.	<p>Број главног инвентара: Г 1192 Број ТИ: 912 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 80-81, XII-XIII, ОС 13-14, Јама 1 Опис: Фрагмент разгранутог обода и дела заобљеног трбуха питоса тамно сиве боје, грубе фактуре. Испод обода налази се пластична трака. Нема других орнамената.</p>	
207.	<p>Број главног инвентара: Г 1202 Број ТИ: 991 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 76, XII, ОС 11 Опис: Фрагментована шоља малих димензија са равним ободом неједнаке висине, хемисферичног трбуха, светло сиве боје, грубе фактуре, са дршком округлог пресека која надвисује обод. Без орнамената.</p>	
208.	<p>Број главног инвентара: Г 1206 Број ТИ: 747 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81/X, ОС 13 Опис: Фрагментовани пехар равног обода неједнаке висине, цилиндричног врата, наглашеног рамена, хемисферичног трбуха и равног дна, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са три мале брадавичасте дршке на рамену. Украшен је сноповима од по три косе плитке канелуре на трбуху.</p>	
209.	<p>Број главног инвентара: Г 1279 Број ТИ: 1018 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 81, IX, ОС 14 Опис: Фрагментовани пехар са благо разгранутим ободом неједнаке висине, цилиндричног врата, хоризонтално канелованог рамена, ниског хемисферичног трбуха и равног дна, црне боје, fine фактуре, са тракастом дршком која надвисује обод и малим брадавичастим дршкама на рамену.</p>	

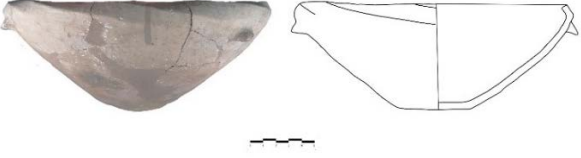
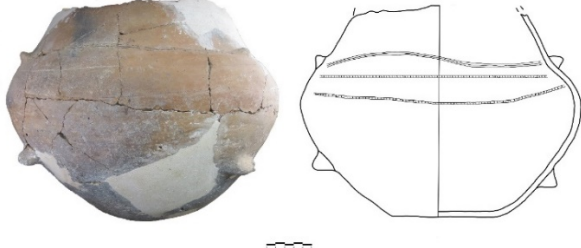

	<p>Око брадавичастих дршки пружају се полукружно три плитке канелуре.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
210.	<p>Број главног инвентара: Г 1301</p> <p>Број ТИ: 919</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок I, 91–92, XIII–XIV, ОС 14</p> <p>Опис: Фрагмент дела цилиндричног врата, благо наглашеног рамена, хемисферичног трбуха и благо конкавног дна пехара, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са кореном дршке на рамену. Без других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	
211.	<p>Број главног инвентара: Г 1302</p> <p>Број ТИ: 981</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок I, 93–94, XIII–XIV, ОС 14</p> <p>Опис: Фрагмент благо увученог обода и благо заобљеног трбуха шоље, окер боје, fine фактуре, глачане површине, са масивном тракастом дршком која надвисује обод. Нема орнамената.</p>	
212.	<p>Број главног инвентара: Г 1305</p> <p>Број ТИ: 942</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Блок I, 97–98, XII–XIV, ОС 14</p> <p>Опис: Фрагмент благо увученог хоризонтално фасетираног обода и хемисферичног трбуха зделе, сиво–окер боје, fine фактуре, глачане површине. На фасетама обода украшен је са три низа ситних елипсоидних јамица.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
213.	<p>Број главног инвентара: Г 1331</p> <p>Број ТИ: 9</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, ОС 14, при глачању профила</p> <p>Опис: Фрагментовани пехар са благо разгрнутим ободом, цилиндричним вратом, благо наглашеним раменом, хемисферичним трбухом, и благо конкавним дном. Сиве боје, fine фактуре, пригласане површине, са две тракасте дршке које надвисују обод и две брадавичасте дршке на рамену. Трбух је украшен благо искошеним вертикалним уским и дубоким канелурама.</p>	
214.	<p>Број главног инвентара: Г 1336</p> <p>Број ТИ: 32</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, 91–92, XII, ОС 15</p> <p>Опис: Фрагментован пехар благо разгрнутог обода неједнаке висине, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, косо</p>	

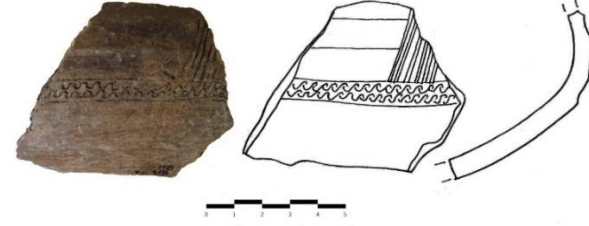

	<p>канелованог хемисферичног трбуха, са равним дном, црне боје, fine фактуре, глачане површине. Са једном тракастом дршком која надвисује обод и три мале брадавичасте дршке на рамену.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
215.	<p>Број главног инвентара: Г 1338</p> <p>Број ТИ: 35</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, 97–98, XI–XII, ОС 15</p> <p>Опис: Фрагментовани пехар са благо разгрнутим ободом, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, хемисферичног трбуха и равнoг дна, окер боје, fine фактуре, са рожастом дршком на рамену. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
216.	<p>Број главног инвентара: Г 1339</p> <p>Број ТИ: 36</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, 97–98, XI–XII, ОС 15</p> <p>Опис: Фрагмент дела коничног врата, рамена и хемисферичног трбуха пехара, окер боје, украшен плитким вертикалним канелурама на трбуху.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
217.	<p>Број главног инвентара: Г 1346</p> <p>Број ТИ: 76</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, 93–94, ОС 15</p> <p>Опис: Фрагмент цилиндричног врата и рамена питоса, сиве боје, средње фактуре са тракастом дршком на рамену. Украшен је изнад дршке са две урезане вертикалне линије које са спољних страна имају кратке косе урезане линије. На рамену се налази идентично изведена хоризонтална линија.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
218.	<p>Број главног инвентара: Г 1401</p> <p>Број ТИ: 242</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, 99–100, XII–XIV, ОС 15</p> <p>Опис: Фрагмент увученог хоризонтално фасетираног обода зделе, коничног трбуха и равнoг дна зделе, црно–окер боје, fine фактуре, глачане површине. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
219.	<p>Број главног инвентара: Г 1523</p> <p>Број ТИ: 505</p> <p>Година: 1972.</p> <p>Контекст: Блок I, 90, XII, ОС 17</p> <p>Опис: Здела са благо увученим хоризонтално фасетираним ободом, хемисферичним трбухом и</p>	

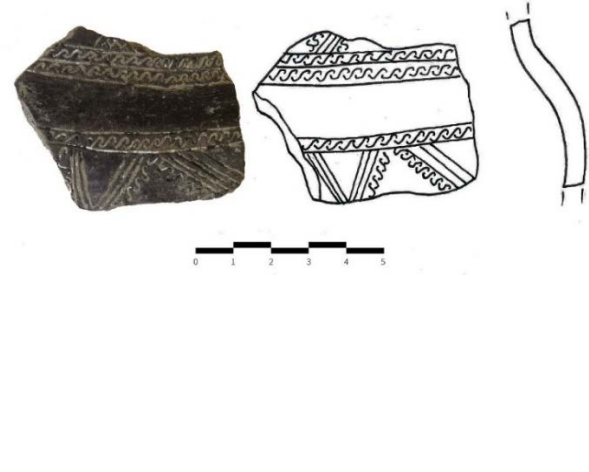
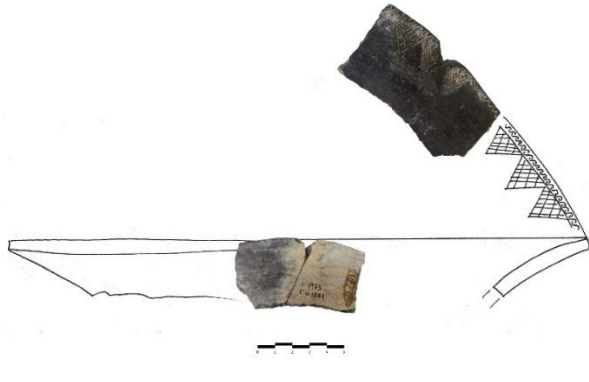
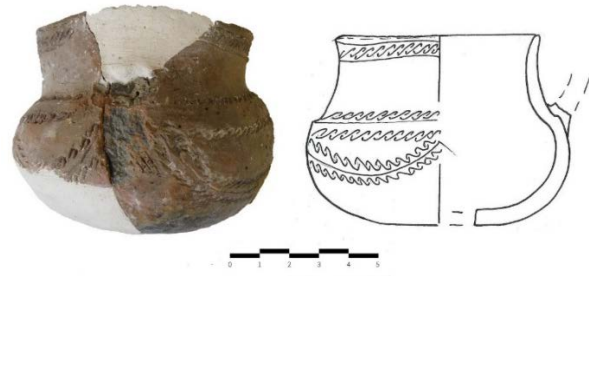
	равним дном, окер боје, fine фактуре, глачане фактуре са три рожасте дршке на ободу и тунеластом дршком на трбуху. Нема других орнамената.	
220.	<p>Број главног инвентара: Г 1552</p> <p>Број ТИ: 670</p> <p>Година: 1972</p> <p>Контекст: Блок I, 95–96, X–XIV, ОС 16</p> <p>Опис: Фрагмент дела врата, благо наглашеног рамена и хемисферичног трбуха пехара окер боје, fine фактуре, глачане површине. Врат је украшен урезаним шрафираним троуглом, на рамену се налази трака од урезаних хоризонталних линија, испуњена низом утиснутих „S“ мотива. На трбуху се налази идентична хоризонтална линија, као и још две које се косо спуштају у виду гирланди.</p> <p>Датовање: Босут II</p>	<p>The image shows a photograph of a pottery fragment on the left and a corresponding line drawing on the right. The drawing includes a scale bar at the bottom with markings from 0 to 5. The fragment features a wavy line pattern and a 'S' motif.</p>
221.	<p>Број главног инвентара: Г 1797</p> <p>Број ТИ: Нема</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Група гробница II</p> <p>Опис: Пехар са равним ободом, коничним вратом, хоризонтално фасетираним раменом и делом хемисферичног трбуха, окер боје, fine фактуре, глачане површине, са тракастом дршком која надвисује обод. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија на ободу, рамену и трбуху. На снопу линија на врату лежи урезани шрафирани троугао. На трбуху се налази и хоризонтални низ ситних јамица изведених радлом. Сви урезани мотиви су испуњени белом инкрустацијом.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	<p>The image shows a photograph of a complete pottery jug on the left and a corresponding line drawing on the right. The drawing includes a scale bar at the bottom with markings from 0 to 5. The jug has a handle and decorative horizontal lines.</p>
222.	<p>Број главног инвентара: Г 1798</p> <p>Број ТИ: 1085</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Група гробница II</p> <p>Опис: Фрагмент разгрнутог обода, цилиндричног врата, канелованог рамена и дела трбуха питоса, окер–сиве боје, грубе фактуре са језичастом дршком на рамену. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	<p>The image shows a photograph of a pottery fragment on the left and a corresponding line drawing on the right. The drawing includes a scale bar at the bottom with markings from 0 to 5. The fragment shows a fluted rim and a neck.</p>
223.	<p>Број главног инвентара: Г 1799</p> <p>Број ТИ: 1086</p> <p>Година: 1971.</p> <p>Контекст: Група гробница II</p> <p>Опис: Фрагмент разгрнутог обода и цилиндричног врата питоса окер боје, грубе фактуре. Украшени је са три снопа урезаних вертикалних линија, као и једном урезаном вертикалном косо шрафираним траком.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	<p>The image shows a photograph of a pottery fragment on the left and a corresponding line drawing on the right. The drawing includes a scale bar at the bottom with markings from 0 to 5. The fragment shows a neck and a body with vertical lines.</p>

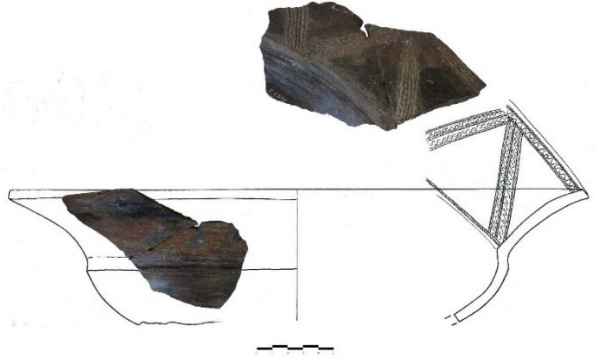

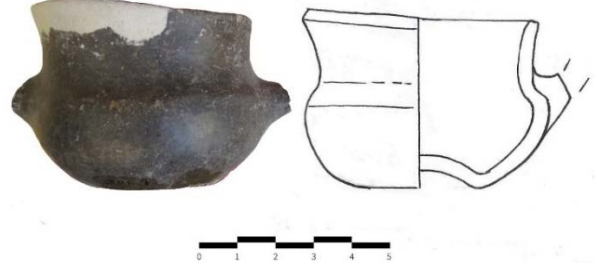
<p>224.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1800 Број ТИ: 1087 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Фрагмент разгрнутог обода, цилиндричног врата, наглашеног рамена и дела трбуха питоса, сиве боје, грубе фактуре, са језичастом дршкама на рамену. На рамену је украшен снопом урезаних хоризонталних линија, испод које се пружају идентичне линије у виду гирланди. Унутар гирланде налази се хоризонтални низ ситних неправилних јамица изведених алатком. Датовање: Босут I</p>	
<p>225.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1801 Број ТИ: 1088 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Пехар са равним ободом, коничним вратом, фасетираним раменом и хемисферичним трбухом, сиве боје, fine фактуре, глачане површине, са кореном тракасте дршке. На врату је украшен урезаним хоризонталним и вертикалним низовима шрафираних троуглова са остацима инкрустације, док се на рамену налазе хоризонтални низови кратких косих уреза изведених алатком. Датовање: Босут I</p>	
<p>226.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1802 Број ТИ: 1089 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Фрагментатовани пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, наглашеним раменом, хемисферичним трбухом и равним дном, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са тракастом дршком која надвисује обод. Рапе је украшено урезаним снопом хоризонталних линија, а на трбуху се налазе хоризонтални низови ситних јамица изведених радлом. Датовање: Босут I</p>	
<p>227.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1803 Број ТИ: 1090 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом и хемисферичним трбухом, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са две тракасте дршке украшене плитким вертикалним канелурама које надвисују обод. Украшен је урезаном хоризонталном цик-цак линијом на ободу, рамену и трбуху. На рамену се налази хоризонтална линија изведена радлом. Урезани украси имају трагове</p>	

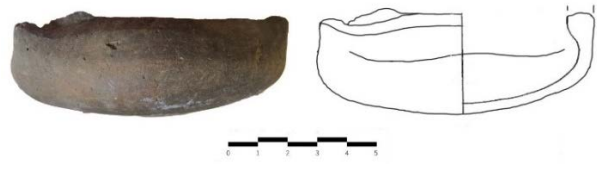
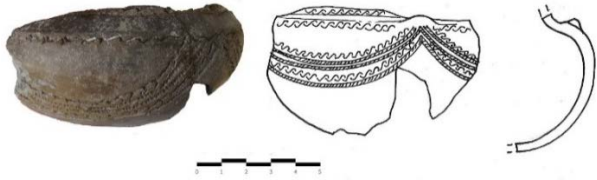

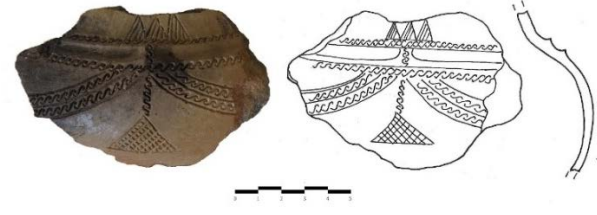
	<p>беле инкрустације. Датовање: Босут I</p>	
228.	<p>Број главног инвентара: Г 1804 Број ТИ: 1091 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, хемисферичним трбухом и равним дном, црне боје, fine фактуре, са две мале тракасте дршке на рамену. Украшен је изнад рамена снопом урезаних хоризонталних линија, које у средишњем делу посуде прелазе у цик-цак мотив, а затим се опет настављају у хоризонталну линију. Још један сноп хоризонталних линија налази се на трбуху посуде. Датовање: Босут I</p>	
229.	<p>Број главног инвентара: Г 1805 Број ТИ: 1092 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Пехар малих димензија са равним ободом, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом и хемисферичним трбухом, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са једном тракастом дршком које надвисује обод. Изнад рамена налази се сноп урезаних хоризонталних линија, на којем леже два урезана шрафирана троугла. Идентичан сноп хоризонталних линија налази се и на трбуху. Прелаз са рамена на трбух је украшен низом кратких косих зареза изведених алатком. На орнаментима су приметни трагови беле инкрустације. Датовање: Босут I</p>	
230.	<p>Број главног инвентара: Г 1806 Број ТИ: 1093 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Пехар са равним ободом, коничним вратом, хоризонтално фасетираним раменом и хемисферичним трбухом, сиве боје, fine фактуре, глчане површине, са две тракасте дршке које надвисују обод. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија изнад рамена и на трбуху. На рамену се налази урезани вертикални мотив „јелове гранчице“. Датовање: Босут I</p>	

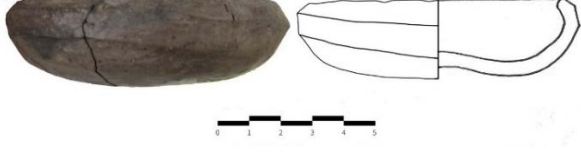

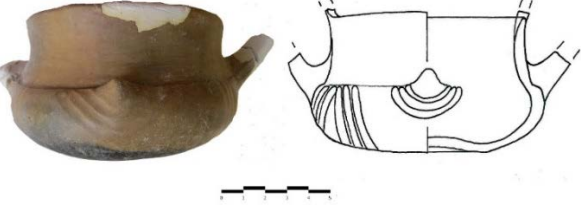
<p>231.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1807 Број ТИ: 1094 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагментовани пехар са равним ободом, коничним вратом, хоризонтално фасетираним раменом и хемисферичним трбухом, сиве боје, фине фактуре, глачане површином. Врат је украшен сноповима урезаних вертикалних линија. Украшен је и сноповима урезаних хоризонталних линија изнад рамена и на трбуху. На снопу линија изнад рамена леже три урезана шрафирана троугла. Датовање: Босут I</p>	
<p>232.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1808 Број ТИ: 1095 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагментована здела са увученим косо фасетираним ободом, коничним трбухом и равним дном, светло окер боје, грубе фактуре, глачане површине, са малим језичастим дршкама испод обода. Нема других орнамената. Датовање: Босут I</p>	
<p>233.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1809 Број ТИ: 1096 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагментован питос, коничног врата, наглашеног рамена, коничног трбуха и равног дна, окер боје, грубе фактуре, са четири мале брадавичасте дршке на врату и четири језичасте дршке на трбуху. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија на врату и низовима хоризонталних јамица изведених радом на врату и рамену. Датовање: Босут I</p>	
<p>234.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 1810 Број ТИ: Нема Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагмент разгрнутог обода, коничног врата и наглашеног рамена питоса сиве боје, грубе фактуре, са малом тракастом дршком на рамену. Украшен је са два урезана вертикална низа шрафираних троуглова на врату, између којих се налази урезани вертикални мотив „јелове гранчице“. Изнад рамена налази се урезани хоризонтални низ шрафираних троуглова. Орнаменти имају трагове беле инкрустације. Датовање: Босут I</p>	

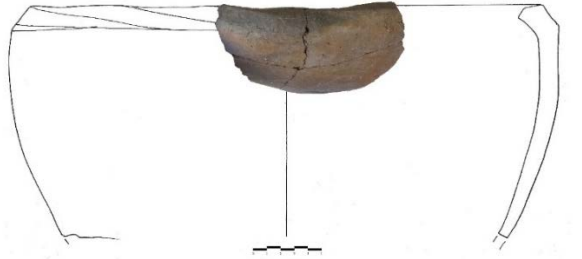

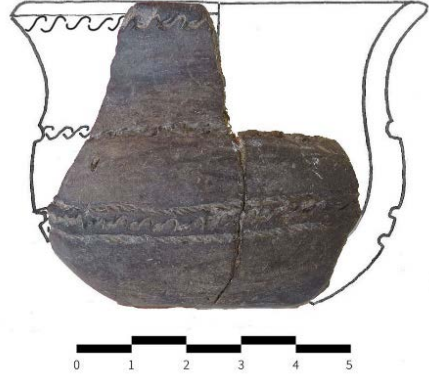

<p>235.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2001 Број ТИ: 445 Година: 1973. Контекст: Блок III, 77–78, XVII–XVIII, ОС 8 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и дела сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са кореном дршке кружног пресека. Украшен је на врату и трбуху тракама од урезаних хоризонталних линија које су испуњене низовима утиснутих „S“ орнамената. На трбуху се од ових трака спуштају идентичне траке у виду гирланди. Орнаменти имају трагове беле инкрустације. Датовање: Босут I</p>	
<p>236.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2003 Број ТИ: 458 Година: 1973. Контекст: Блок III, 81–82, XVII–XIX, ОС 8 Опис: Фрагмент дела хемисферичног и у горњем делу хоризонтално фасетираног трбуха пехара браон боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је косим снопом урезаних вертикалних линија преко канелура у горњем делу трбуха, а испод њега и траком од урезаних хоризонталних линија испуњених са два реда утиснутих „S“ мотива.</p>	
<p>237.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2004 Број ТИ: 459 Година: 1973. Контекст: Блок III, 81–82, XVII–XIX, ОС 8 Опис: Фрагмент дела врата, рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са кореном дршке елипсоидног пресека. Украшен је на рамену хоризонталном траком оивиченом шрафираним уским тракама, испуњеном низом утиснутих „S“ мотива. Идентична душлирана трака спушта се од дршке према доле у виду гирланде на трбуху, Датовање: Босут I</p>	
<p>238.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2005 Број ТИ: 460 Година: 1973. Контекст: Блок III, 81–82, XVII–XIX, ОС 8 Опис: Фрагмент разгнутаг обода зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Са унутрашње стране обода украшен је урезаном хоризонталном траком испуњеном меандрима налик „S“ мотиву, између којих се налазе шрафирани троуглови. Датовање: Босут II</p>	

<p>239.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2290 Број ТИ: 1059 Година: 1973. Контекст: Блок III, 81–82, XIX–XX, ОС 9 Опис: Фрагмент разгнутаг обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, гљачане површине. Обод је украшен траком од урезаних хоризонталних линија испуњеном утиснутим „S“ мотивом. Трака је испуњена белом инкрустацијом. Датовање: Босут II</p>	
<p>240.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2291 Број ТИ: 1060 Година: 1973. Контекст: Блок III, 81–82, XIX–XX, ОС 9 Опис: Фрагмент дела врата, благо наглашеног рамена и сферичног трбуха малог пехара, црне боје, fine фактуре, гљачане површине. Украшен је тракама урезаних хоризонталних линија испуњених утиснутим „S“ мотивом на рамену и трбуху. На трбуху се налазе и снопови косих урезаних линија који формирају троугаона поља, која са спољне стране имају низове утиснутих „S“ мотива. Орнаменти имају трагове беле инкрустације.</p>	
<p>241.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2292 Број ТИ: 1061 Година: 1973. Контекст: Блок III, 81–82, XIX–XX, ОС 9 Опис: Фрагмент разгнутаг обода зделе, црне боје са унутрашње а окер–сиве боје са спољне стране, fine фактуре, гљачане површине. Са унутрашње стране обод је украшен низом утиснутих „S“ мотива, испод којих се налазе урезани висећи шрафирани троуглови. Датовање: Босут I</p>	
<p>242.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2333 Број ТИ: 1 Година: 1974. Контекст: Блок VI, кв. 75/XII, ОС 10 Опис: Фрагментовани пехар са благо разгнутим ободом, цилиндричним вратом, благо наглашеним раменом и сферичним трбухом, окер боје, fine фактуре. Украшен је траком од урезаних хоризонталних линија испуњених утиснутим „S“ мотивом на ободу, као и низовима утиснутих хоризонталних „S“ мотива на рамену и трбуху. Дупли низ истих мотива спушта у виду гирланди на трбуху посуде, измђу којих је урезана линија. Приметни су трагови беле инкрустације у орнаментима. Датовање: Босут I</p>	

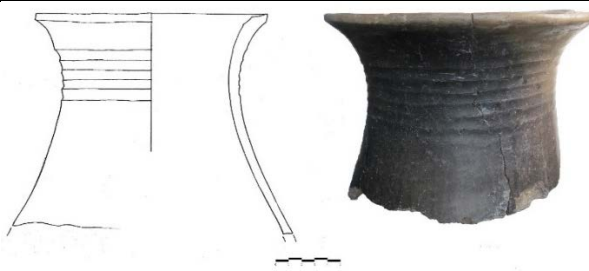

<p>243.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2342 Број ТИ: 139 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 83–84, XIX–XX, ОС 10 Опис: Фрагмент разгнутаг обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црне боје fine фактуре, глачане површине. Обод је украшен хоризонталном траком оивиченом лажним врпчастим орнаментом испуњеном низом утиснутих „S“ мотива, испод којих се спуштају дупли коси низови утиснутих „S“ мотива оивичени лажним врпчастим орнаментом. Прелаз обода у трбух зделе украшен је хоризонталном траком изведеном лажним врпчастим орнаментом. Са спољне стране испод обода налази се линија изведена лажним врпчастим орнаментом. Датовање: Босут II</p>	
<p>244.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2369 Број ТИ: 242 Година: 1974. Контекст: Блок VI, 67–68, XVII–XVIII, ОС 11 Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глачане површине са језичастом дршком испод обода. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	
<p>245.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2390 Број ТИ: 307 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 85, XIX, ОС 11 Опис: Пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, хоризонтално канелованим раменом, ниским хемисферичним трбухом и равним дном, сиве боје, fine фактуре, глачане површине, са две дршке кружног пресека које надвисују обод и рожнатим дршкама на рамену. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	
<p>246.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2392 Број ТИ: 309 Година: 1974. Контекст: Блок III, 84, XIX, ОС 11 Опис: Фрагментован мали пехар са благо разгнутим ободом неједнаке висине, цилиндричним вратом, наглашеним раменом, хемисферичним трбухом и конкавним дном, црне боје, fine фактуре, глачане површине, са коренима две дршке кружног пресека. Нема других орнамената.</p>	

<p>247.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2394 Број ТИ: 311 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 86, XV, ОС 11 Опис: Хоризонтално фасетирано раме и ниски хемисферични трбух пехара, сиве боје, fine фактуре, глачане површине, са малим рожастим дршкама на рамену. Нема других орнамената.</p>	
<p>248.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2401 Број ТИ: 346 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 83–84, XIX–XX, ОС 11 Опис: Фрагмент хоризонтално фасетираног рамена и сферичног трбуха малог пехара црне боје, fine фактуре, глачане површине, са брадавичастом дршком на рамену. Украшен је низом утиснутих хоризонталних „S“ мотива испод рамена и на трбуху идентичним низовима, заједно са низовима у лажној врпчастој техници, који се пружају у виду гирланди. Орнаменти имају трагове беле инкрустације. Датовање: Босут I</p>	
<p>249.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2402 Број ТИ: 347 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 83–84, XIX–XX, ОС 11 Опис: Фрагмент благо увученог хоризонтално фасетираног обода и дела коничног трбуха зделе светло браон боје, fine фактуре, глачане површине са језичастом дршком испод обода. Испод фасета на трбуху налази се хоризонтална трака од урезаних линија испуњена утиснутим „S“ мотивом. Датовање: Босут II</p>	
<p>250.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2405 Број ТИ: 377 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 85–87, XVII–XVIII, ОС 11 Опис: Фрагмент дела врата, рамена и сферичног трбуха пехара окер боје, fine фактуре, глачане површине. Изнад и испод рамена украшен је низом утиснутих хоризонталних „S“ мотива. На врату, три урезана шрафирана троугла леже на горњем низу. На рамену, између ова два низа налази се хоризонтална канелура која је прекинута утиснутим вертикалним низом „S“ мотива, који се доле додирује са теменом урезаног уздужно и попречно шрафираног троугла. Идентични двоструки низови спуштају се на трбуху у виду гирланди, оивичени урезаним линија. Датовање: Босут I</p>	

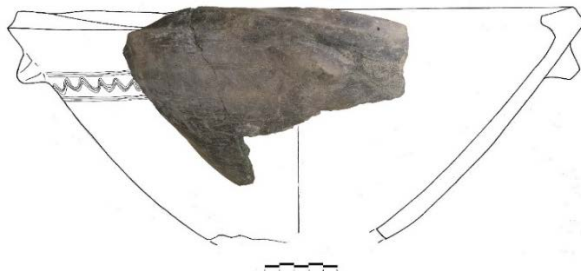

<p>251.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2406 Број ТИ: 378 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 85–87, XVII–XVIII, ОС 11 Опис: Фрагмент разгрнутог обода и цилиндричног врата питоса, окер боје, грубе фактуре. Врат је украшен плитким хоризонталним канелурама. Датовање: Босут II</p>	
<p>252.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2410 Број ТИ: 384 Година: 1974. Контекст: Блок III, 85–87, XVII–XVIII, ОС 11 Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода и хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Нема других орнамената.</p>	
<p>253.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2422 Број ТИ: 426 Година: 1974. Контекст: Блок II, кв. 97–98, XIX–XX, ОС 10, Гроб бр. 1 Опис: Мала здела са благо увученим ободом, хемисферичним трбухом и конкавним дном, сиве боје, fine фактуре. Цела површина зделе је украшена крупним фасетама. Нема других орнамената.</p>	
<p>254.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2438 Број ТИ: 488 Година: 1974. Контекст: Блок VI, кв. 73–77, XVII, ОС 12 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, коничног врата, наглашеног рамена, коничног трбуха и равног дна пехара, сиво–окер боје, fine фактуре. Врат је украшен урезаним вертикалним мотивом „јелове гранчице“. Раме и трбух су украшени хоризонталним низовима кратких косих уреза изведених алатком. Датовање: Босут I</p>	
<p>255.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2452 Број ТИ: 534 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 82, XVI, ОС 12 Опис: Фрагментовани мали пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, благо наглашеним раменом, ниским хемисферичним трбухом и конкавним дном, окер боје, fine фактуре и глчане површине, са рожастим дршкама на рамену и кореном две дршке. Украшен је на трбуху сноповима косих плитких канелура, које окружују и рожасту дршку.</p>	

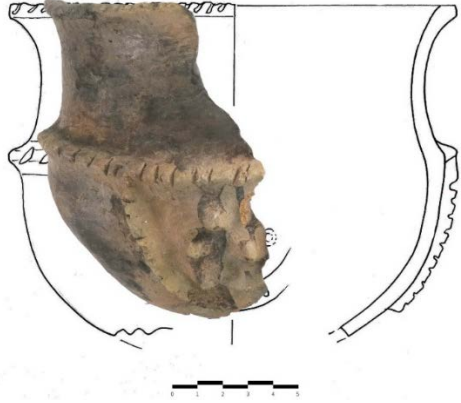

256.	<p>Број главног инвентара: Г 2456 Број ТИ: 555 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 82–85, XVII–XVIII, нема ОС Опис: Фрагмент благо увученог косо канелованог обода, и дела коничног трбуха лонца, окер–сиве боје, средње фактуре. Нема других орнамената.</p>	
257.	<p>Број главног инвентара: Г 2484 Број ТИ: 692 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 86–87, XV–XVI, ОС 13 Опис: Фрагментат благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и дела сферичног трбуха пехара, светло окер боје, fine фактуре, глчане површине. Обод је украшен хоризонталном траком од урезаних линија које су испуњене утиснутим „S“ мотивом. Раме је украшено урезаним хоризонталним низом утиснутих „S“ мотива. Трбух је украшен сноповима урезаних линија које су пружају у виду гирланди.</p>	
258.	<p>Број главног инвентара: Г 2491 Број ТИ: 708 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 81–87(?) / XVII–XX, ОС 13 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, благо наглашеног рамена, цилиндричног врата и сферичног трбуха пехара црне боје, fine фактуре. На ободу и врату је украшен утиснутим хоризонталним низовима „S“ мотивима. Идентичан низ налази се на трбуху оивичен линијама изведеним у лажној врпчастој техници. Датовање: Босут I</p>	
259.	<p>Број главног инвентара: Г 2493 Број ТИ: 726 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 81–84, XVII–XX, ОС 13 Опис: Фрагмент разгрнутог обода, коничног врата и дела рамена пехара, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са тракастом дршком која надвисује обод. Украшен је са две подужне плитке канелуре, оивичене линијама изведеним лажним врпчастим орнаментом.</p>	
260.	<p>Број главног инвентара: Г 2494 Број ТИ: 727 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 86–87, XIX–XX, ОС 13 Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода, коничног трбуха зделе, црно–окер боје, fine фактуре. Украшен је сноповима урезаних хоризонталних линија на трбуху.</p>	

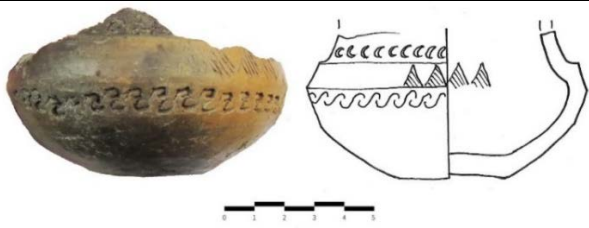

	Датовање: Босут I	
261.	<p>Број главног инвентара: Г 2495</p> <p>Број ТИ: 728</p> <p>Година: 1974.</p> <p>Контекст: Блок III, кв. 86–87, XIX–XX, ОС 13</p> <p>Опис: Фрагмент благо увученог косо фасетираног обода и хемисферичног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Испод обода украшен је хоризонталном траком изведеном урезаним линијама између којих је низ утиснутих „S“ мотива.</p>	
262.	<p>Број главног инвентара: Г 2497</p> <p>Број ТИ: 740</p> <p>Година: 1974.</p> <p>Контекст: Блок II, кв. 93–94, XIX–XX, ОС 12</p> <p>Опис: Фрагмент наглашеног рамена и сферичног трбуха пехара, окер боје, fine фактуре. Украшен је на рамену хоризонталном траком изведеном урезаним линијама између којих је низ утиснутих „S“ мотива, испод којег је хоризонтална линија изведена лажном врпчастом техником. Од ње се у виду гирланди спуштају двоструки низови „S“ мотива, оивичени линијама изведеним лажном врпчастом техником. Орнаменти су били испуњени белом инкрустацијом.</p> <p>Датовање: Босут I</p>	
263.	<p>Број главног инвентара: Г 2499</p> <p>Број ТИ: 742</p> <p>Година: 1974.</p> <p>Контекст: Блок II, кв. 94, XV, ОС 12</p> <p>Опис: Фрагмент равног обода неједнаке висине, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена и ниског хемисферичног трбуха малог пехара и благо конкавног дна, окер–сиве боје, fine фактуре са коренима две тракасте дршке и две брадавичасте дршке на рамену. Нема других орнамената.</p> <p>Датовање: Босут III</p>	
264.	<p>Број главног инвентара: Г 2530</p> <p>Број ТИ: 848</p> <p>Година: 1974.</p> <p>Контекст: Блок VI, кв. 75–77, XV–XVIII, ОС 14</p> <p>Опис: Фрагмент увученог косо фасетираног обода, коничног трбуха зделе, црне боје, fine фактуре, глчане површине, са две брадавичасте дршке на трбуху. Нема других орнамената.</p>	

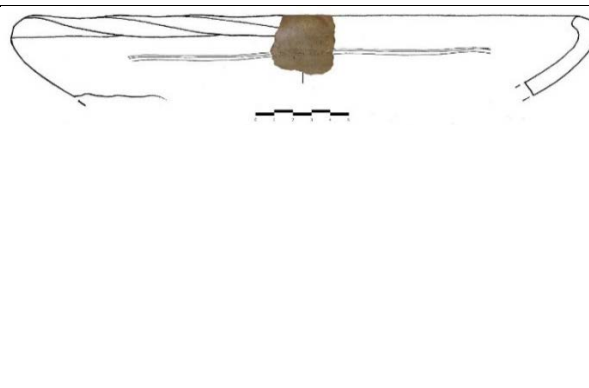

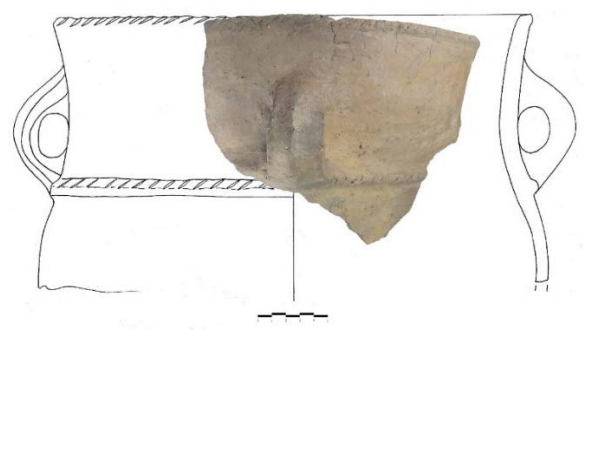
<p>265.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2536 Број ТИ: 876 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 82–83, XVI–XVII, ОС 14 Опис: Фрагментован пехар са благо разгрнутим ободом неједнаке висине, цилиндричним вратом, благо наглашеним раменом, сферичним трбухом и равним дном, окер боје, fine фактуре и глчане површине, са брадавичастим дршкама на рамену и кореном дршке кружног пресека. Трбух је украшен сноповима косих плитких канелура које формирају троугаона поља. Датовање: Босут III</p>	
<p>266.</p>	<p>Број главног инвентара: 2543 Број ТИ: 877 Година: 1974. Контекст: Блок III, кв. 82–83, XVI, ОС 14 Опис: Разгрнут изнутра хоризонтално фасетиран обод и цилиндричан врат питоса, црне боје, средње фактуре, глчане површине. Врат је украшен плитким хоризонталним канелурама. Датовање: Босут III</p>	
<p>267.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2547 Број ТИ: 954 Година: 1974. Контекст: Блок II, кв. 93–96, XV–XVI, ОС 13 Опис: Здела са увученим косо фасетираним ободом, хемисферичним трбухом и благо конкавним дном, светло окер боје, fine фактуре, глчане фактуре. Нема других орнамената.</p>	
<p>268.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2548 Број ТИ: 955 Година: 1974. Контекст: Блок II, кв. 93–96, XV–XVI, ОС 13 Опис: Фрагмент разгрнутог обода питоса, црне боје, fine фактуре, глчане површине. Украшен је са унутрашње стране обода са две хоризонталне траке изведене урезаним линијама између којих је низ утиснутих „S“ мотива. Датовање: Босут II</p>	
<p>269.</p>	<p>Број главног инвентара: 2645 Број ТИ: 257 Година: 1975. Контекст: Блок II, кв. 93–94, XXI–XXII, ОС 14 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, рамена, благо коничног трбуха и равнoг дна пехара, окер боје, грубе фактуре са језичастом дршком. Украшен је на рамену пластичном траком са косим урезима на рамену.</p>	

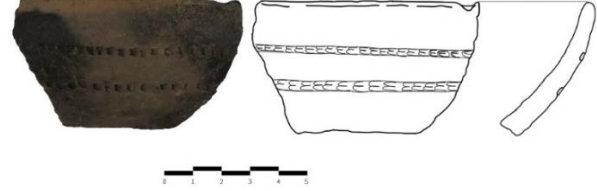
<p>270.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2647 Број ТИ: 262 Година: 1975. Контекст: Блок II, кв. 91–92, XVII–XVIII, ОС 14 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, рамена и сферичног трбуха пехара, црне боје, fine фактуре, са кореном ромбоидне дршке на рамену. Украшен је низом утиснутих хоризонталних „S“ мотива на ободу и на рамену. Од корена дршке пружају се у виду гирланди траке изведене урезаним линијама између којих је низ утиснутих „S“ мотива. Испод дршке се налази урезани мотив шрафираног „малтешког крста“. Орнаменти имају трагове беле инрустације. Датовање: Босут II</p>	
<p>271.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2648 Број ТИ: 263 Година: 1975. Контекст: Блок II, кв. 90, XX, ОС 14 Опис: Фрагментовани пехар, благо разгрнутог обода, коничног врата, благо наглашеног рамена, хемисферичног трбуха и благо конкавног дна, окер–сиве боје, fine фактуре са кореном дршке кружног пресека. Нема орнаменте.</p>	
<p>272.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 2650 Број ТИ: 293 Година: 1975. Контекст: Блок III, кв. 82–83, XVII–XVIII, ОС 16 Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, косо канелованог рамена, коничног трбуха и равног дна пехара, светло браон боје, fine фактуре, са кореном тракасте дршке на рамену. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	
<p>273.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 3374 Број ТИ: Нема Година: 1977. Контекст: Блок VII, кв. 44 Опис: Фрагментовани пехар са благо разгрнутим ободом, цилиндричним вратом, благо наглашеним раменом, сферичним трбухом и равним дном, црне боје, fine фактуре, гачане површине са кореном дршке кружног пресека. Трбух је украшен вертикални, благо закошеним, плитким канелурама.</p>	

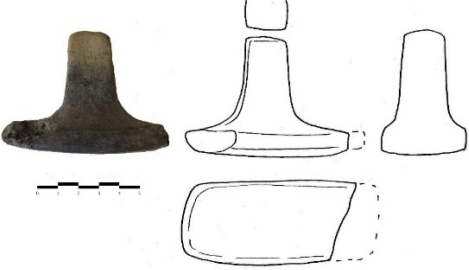

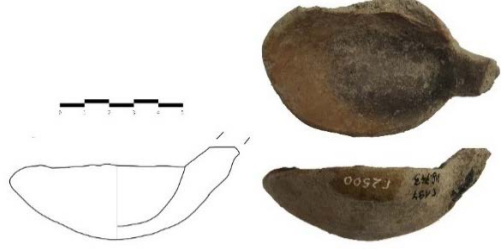
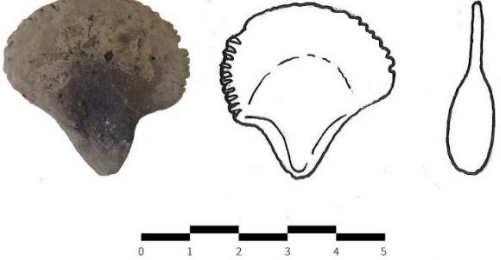
<p>274.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 3775 Број ТИ: 204 Година: 1978. Контекст: Блок VII, F-1-4, ОС 4 Опис: Фрагмент разгнутаг обода и дела цилиндричног врата питоса сиве боје, грубе фактуре. Украшен је са унутрашње стране са два низа хоризонталних утиснутих „S“ мотива између којих су два низа урезаних шрафираних троуглова који се додирују теменима. Са спољне стране обод је украшен са две хоризонталне линије изведене лажном врпчастом техником, а врат је украшен плитким хоризонталним канелурама. Датовање: Босут II</p>	
<p>275.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 3955 Број ТИ: 837 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. С3-4, ОС 6 Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода и коничног трбуха зделе, сиве боје, fine фактуре, пригладане површине, са језичастом дршком на трбуху. Украшен је на трбуху са два снопа урезаних хоризонталних линија, између којих је идентично изведена цик-цак линија. Датовање: Босут I</p>	
<p>276.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 3985 Број ТИ: 923 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. D-2, ОС 6 Опис: Фрагментован пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, наглашеним раменом, ниским хемисферичним трбухом и равним дном, црно-браон боје, fine фактуре, глчане површине са кореном дршке кружног пресека и брадавичастом дршком на рамену. Нема других украса.</p>	
<p>277.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4012 Број ТИ: 1012 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. H-3, ОС 7, зона уз источни профил блока Опис: Пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, наглашеним раменом, хемисферичним трбухом и равним дном, светло браон боје, fine фактуре, са тракастом дршком која надвисује обод. Без орнамената.</p>	

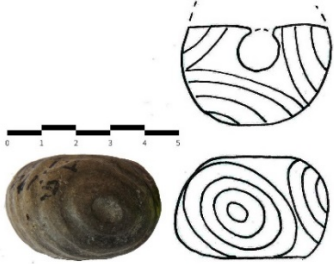

<p>278.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4031 Број ТИ: 1097 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. F-3, ОС 7 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и дела сферичног трбуха лонца, окер боје, грубе фактуре. Украшен је хоризонталном пластичном траком на рамену, са косим урезима, испод које се полукружно пружа друга пластична трака, такође, са косим урезима.</p>	
<p>279.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4080 Број ТИ: 1154 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. B-1, ОС 8 Опис: Фрагмент благо разгнутаг обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и хемисферичног трбуха пехар, окер-сиве боје, грубе фактуре. Украшен је хоризонталном пластичном траком са косим зарезима на ободу и рамену. Испод траке на рамену пружа се полукружна трака, такође, са косим зарезима, унутар које је група од неколико брадавичастих испупчења.</p>	
<p>280.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4121 Број ТИ: 183 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. H3, ОС 9, Јама Опис: Мали пехар са благо разгнутим ободом неједнаке висине, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, хемисферичним трбухом и равним дном. Црно-браон боје, fine фактуре, пригладане површине, са дршком кружног пресека која надвисује обод и једном брадавичастом дршком на рамену. Без орнамената. Датовање: Босут III</p>	
<p>281.</p>	<p>Број главног инвентара: Нема Број ТИ: 174 Година: 1979. Контекст: Блок VII, Кв. H3, ОС 9, Јама Опис: Фрагмент увученог хоризонтално канелованог обода и дела коничног трбуха зделе, црно-браон боје, fine фактуре, глчане површине са брадавичастом дршком испод обода. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	

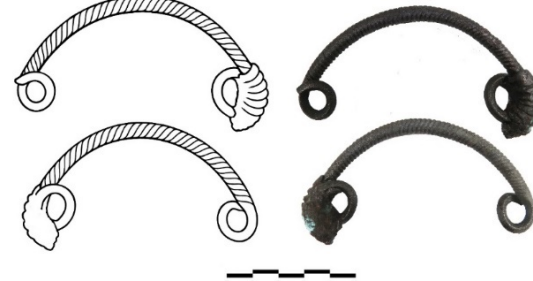
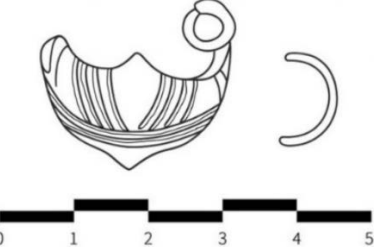
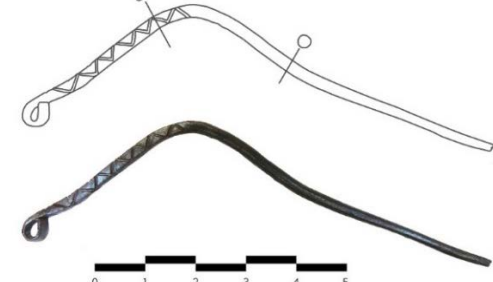

<p>282.</p>	<p>Број главног инвентара: Нема Број ТИ: 175 Година: 1979. Контекст: Блок VII, Кв. НЗ, ОС 9, Јама Опис: Фрагмент разгнутаг обода и дела цилиндричног врата питоса, сиве боје, средње фактуре, пригачане површине. Украшен са спољне стране испод обода траком од два хоризонтална низа изведена лажном врпчастом техником, између којих се налази утиснути низ „S“ мотива. На ободу се налазе две хоризонталне траке које се састоје од низа изведеног лажном врпчастом техником и утиснутог низа „S“ мотива. Датовање: Босут II</p>	
<p>283.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4122 Број ТИ: 201 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. А 2–4, ОС 9 Опис: Фрагмент цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, хемисферичног трбуха и благо конкавног дна пехара окер–сиве боје, fine фактуре, гачане фактуре. Украшен је на врату и трбуху хоризонталним низом утиснутих „S“ мотива, док је на рамену низ урезаних шрафираних троуглова. На трбуху је још један хоризонтални низ утиснутих „S“ мотива. Датовање: Босут II</p>	
<p>284.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4132 Број ТИ: 303 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. F 1–4, ОС 10 Опис: Шоља са равним ободом, коничним трбухом и благо конкавним дном, браон боје, fine фактуре, гачане површине, са масивном дршком која надвисује обод. Без орнамената.</p>	
<p>285.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4148 Број ТИ: 390 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. А–3, ОС 9 Опис: Фрагментован мали пехар, са благо разгнутим ободом, цилиндричног врата, хоризонтално фасетираног рамена, ниског хемисферичног трбуха и благо конкавног дна. Светло браон боје, fine фактуре, гачане површине, са брадавичастим дршкама на рамену, и две тракасте дршке које надвисују обод. Нема других орнамената. Датовање: Босут III</p>	

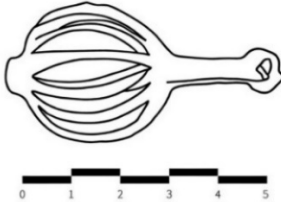

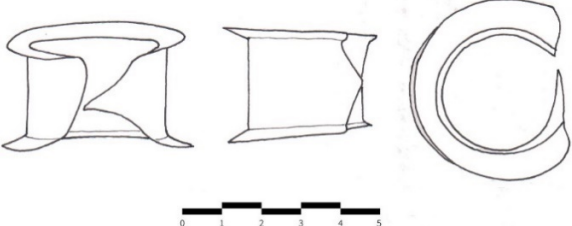
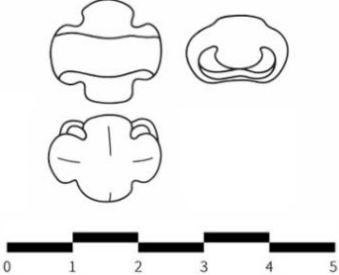

<p>286.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4196 Број ТИ: 619 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. G3, ОС 11, укуп код источног угла. Опис: Пехар са равним ободом, цилиндричним вратом, хоризонтално фасетираним раменом, коничним трбухом и равним дном. Окер боје, фине фактуре, са тракастом дршком која надвисује обод. Трбух је украшен сноповима урезаних хоризонталних линија, које на неким местима кривудају и леме се. Датовање: Босут I</p>	
<p>287.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4197 Број ТИ: 620 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. G3, ОС 11, укуп код источног угла Опис: Фрагмент увученог косо канелованог обода, и дела коничног трбуха зделе, окер боје, фине фактуре, глачане површине. Украшен је снопом урезаних хоризонталних линија на трбуху. Датовање: Босут I</p>	
<p>288.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4233 Број ТИ: 823 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. B1, ОС 11–12, јама уз северни профил Опис: Три фрагмента благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и благо заобљеног трбуха обода лонца, окер боје, грубе фактуре, са језичастом дршком на рамену. Обод је украшен косим урезима, док се на рамену налази хоризонтална пластична трака украшена косим зарезима.</p>	
<p>289.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4234 Број ТИ: 824 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. B1, ОС 11–12, јама уз северни профил Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, благо наглашеног рамена и благо заобљеног трбуха амфора, окер боје, грубе фактуре, са тракастом дршком на рамену која има подужно ребро на средини. Украшен је косим зарезима на ободу, као и хоризонталном пластичном траком украшеном косим зарезима на рамену.</p>	

<p>290.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4235 Број ТИ: 825 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. В1, ОС 11–12, јама уз северни профил Опис: Пехар благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, хоризонтално канелованог рамена, хемисферичног трбуха и равног дна. Тамно сиве боје, грубе фактуре, са рожастом дршком, као и малом тракастом дршком на рамену. Испод рожасте дршке спуштају се три плитке вертикалне канелуре. Датовање: Босут III</p>	
<p>291.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4236 Број ТИ: 826 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. В1, ОС 11–12, јама уз северни профил Опис: Фрагмент увученог обода и дела трбуха лонца, окер–сиве боје, грубе фактуре, са хоризонтално постављеном тракастом дршком на трбуху, украшеном двама подужним канелурама. Нема других орнамената.</p>	
<p>292.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4237 Број ТИ: 827 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. В1, ОС 11–12, јама уз северни профил Опис: Фрагмент благо разгрнутог обода са језичастим испупчењем, цилиндричног врата, рамена и дела трбуха лонца окер–сиве боје, грубе фактуре. На рамену је украшен хоризонтална пластична трака са косим зарезима. Нема других орнамената.</p>	
<p>293.</p>	<p>Број главног инвентара: Г 4238 Број ТИ: 828 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. В1, ОС 11–12, јама уз северни профил Опис: Фрагмент равног обода и дела хемисферичног трбуха зделе, црно–окер боје, грубе фактуре. Украшен је испод обода на трбуху двама хоризонталним низовима неправилних јамица изведених алатком.</p>	
<p>Ситни налази од глине</p>		

1.	<p>Број главног инвентара: АП 6489 Број ТИ: 135 Година: 1969. Контекст: Сектор IX, кв. 43–35, ОС 7 Опис: Предмет елипсоидног пљоснатог облика израђен, окер боје, fine фактуре. Са једне стране налази се таласаста пластична трака.</p>	
2.	<p>Број главног инвентара: Г 959 Број ТИ: 484 Година: 1971. Контекст: Блок IV, 78, XIV, ОС 10 Опис: Преклад пирамидалног облика, наранџасте боје, грубе фактуре, вертикално перфориран. Украшен је мотивом меандра од дубоко урезаних линија.</p>	
3.	<p>Број главног инвентара: Г 1304 Број ТИ: 973 Година: 1971. Контекст: Блок I, 95, XIII, ОС 14 Опис: Фрагментована глачалица црне боје, средње фактуре, са дршком правоугаоног пресека.</p>	
4.	<p>Број главног инвентара: Г 1332 Број ТИ: 10 Година: 1972. Контекст: Блок I, 92–93, XI, ОС 14, испод пода пећи – ситни налази Опис: Кашика израђена од печене земље црно–наранџаста боје, елипсоидног облика, са зашиљеним врхом и фрагментованом дршком.</p>	
5.	<p>Број главног инвентара: Г 2500 Број ТИ: 743 Година: 1974. Контекст: Блок II, кв. 99, XVIII, ОС 12 Опис: Фрагментована хемисферична кашика црно–окер–црне боје, средње фактуре, са делом тракасте дршке.</p>	
6.	<p>Број главног инвентара: Г 3867 Број ТИ: 611 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. F–3, ОС 5 Опис: Инструмент (радла) за украшавање керамике, од печене земље сиво–окер боје, fine фактуре, са спљоштеним функционалним делом, по чијој су ивици коси паралелни зарези.</p>	

7.	<p>Број главног инвентара: AP 4888 Број ТИ: 229 Година: 1965. Контекст: Сектор XI, кв. 16–17, ОС 6 Опис: Фрагментовани сферични пршљенак, браон–окер боје, средње фактуре. Украшен је дубоким концентричним урезаним линијама на три стране пршљенка.</p>	
8.	<p>Број главног инвентара: Г 561 Број ТИ: 1075 Година: 1970. Контекст: Блок I, 93/ХIII, ОС 8 Опис: Сферични пршљенак, окер боје, fine фактуре. Украшен је дубоко урезаним концентричним круговима.</p>	
9.	<p>Број главног инвентара: Г 722 Број ТИ: 37 Година: 1971 Контекст: Блок IV, 84–87, VIII–X Опис: Биконични пршљенак, окер боје, грубе фактуре. Украшен је са три утиснута мотива спирале, између којих се налази низ тачкастих утиснућа. Вертикално је перфориран.</p>	
10.	<p>Број главног инвентара: Г 884 Број ТИ: 419 Година: 1971. Контекст: Блок I, 89/XI, ОС 9 Опис: Биконични пршљенак, црне боје, fine фактуре, вертикално скроз перфориран. Украшен је са три групе концентричних кругова, између којих су поља испуњена тачкастим орнаментом.</p>	
11.	<p>Број главног инвентара: Г 3912 Број ТИ: 660 Година: 1978. Контекст: Блок VII, кв. Н–2, ОС 5, објект Опис: Биконични пршљенак, од сиво–окер печене земље, fine фактуре. Украшен урезаним мотивом „јелове гранчице“ на једном конусу и урезаним потковичастим мотивом на другом.</p>	

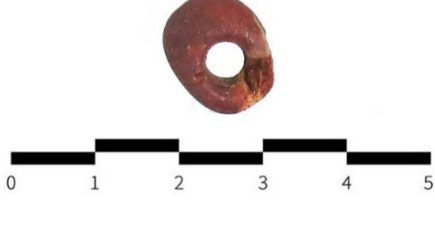

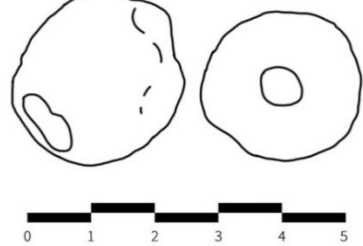
12.	<p>Број главног инвентара: Г 4143 Број ТИ: 385 Година: 1979. Контекст: Блок VII, кв. С1, ОС 10, јама Опис: Биконични пршљенак, окер боје, средње фактуре, украшен са три стране дубоко урезаним мотивом спирале.</p>	
Метални налази из слоја		
1.	<p>Број главног инвентара: АП 6120 Број ТИ: 444 Датум: 21.08.1967. Контекст: Сектор IV/88, ОС 10 Опис: Фрагментована бронзана наочараста фибула са спојницом у облику „осмице“.</p>	
2.	<p>Број главног инвентара: Г 3884 Број ТИ: 628 Датум: 14.08.1978. Контекст: Блок VII, Кв. D3, ОС 5 Опис: Двопетљасти лучна фибула са тордираним луком и задебљаном стопом са попречним наборима.</p>	
3.	<p>Број главног инвентара: АП 6755 Број ТИ: 355 Датум: 03.10.1969. Контекст: Сектор III, Кв. 99, ОС 8 Опис: Чунаста фибула са петљом и благо истуреним бочним крилцима. Украшена је уздужним и попречним урезаним линијама. Фибула није пронађена у Музеју.</p>	
4.	<p>Број главног инвентара: Г 4120 Број ТИ: 182 Датум: 07.08.1979. Контекст: Блок VII, Кв. НЗ, ОС 9, Јама Опис: Бронзана игла са петљом. Горњи део игле је правоугаоног пресека, док је доњи кружног, према врху игле. Горњи део игле је украшен урезаном цик-цак линијом.</p>	
5.	<p>Број главног инвентара: АА 630 Број ТИ: Нема. Датум: 1957. Контекст: Непознат. Опис: Бронзана омега игла.</p>	

6.	<p>Број главног инвентара: Г 81 Број ТИ: 165 Датум: 25.08.1970. Контекст: Блок V, 69/10, ОС 2 Опис: Привезак – “bird cage“</p>	
7.	<p>Број главног инвентара: АП 6488 Број ТИ: 347 Датум: 20.09.1969. Контекст: Сектор VIII, Кв. 46, ОС 5 Опис: Бронзани привезак у облика птичје протоме.</p>	
8.	<p>Број главног инвентара: Г 2566 Број ТИ: 945 Датум: 27.08.1974. Контекст: Блок III, Кв. 87–XV, ОС 14 Опис: Бронзани калемасти украсни предмет.</p>	
9.	<p>Број главног инвентара: Г 378 Број ТИ: 763 Датум: 08.09.1970. Контекст: Блок IV, 75–76/XI, ОС 6 Опис: Бронзано крстасто дугме са алком за качење са доње стране.</p>	
10.	<p>Број главног инвентара: Г 518 Број ТИ: 942 Датум: 16.09.1970. Контекст: Блок IV, 82. Опис: Бронзана апликација облика алке, са закривљени наставком са једне стране и остатком сличног фрагментованог наставка са друге стране.</p>	
11.	<p>Број главног инвентара: Г 2424 Број ТИ: 428 Датум: 08.08.1974. Контекст: Блок II, кв. 89/XIX, ОС 10 Опис: Бронзани врх двобриде стреле.</p>	

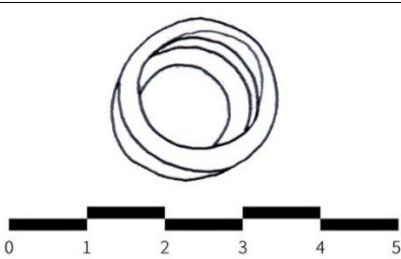

Налази из групне гробнице II		
1.	<p>Број главног инвентара: Г 1739 Број ТИ: 1081 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана наочараста фибула са спојницом у облику „осмице“.</p>	
2.	<p>Број главног инвентара: Г 1740 Број ТИ: 1082 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана наочараста фибула са спојницом у облику „осмице“.</p>	
3.	<p>Број главног инвентара: Г 1741 Број ТИ: 1084 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана фалера са закивком на средини на којој виси привезак облика сидра. Обод фалере украшен је урезаним низом косо шрафираних троуглова, док је према средини фалере кружни низ косо шрафираних ромбова.</p>	
4.	<p>Број главног инвентара: Г 1742 Број ТИ: 1084 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзани калемасти украсни предмет.</p>	

5.	<p>Број главног инвентара: Г 1743 Број ТИ: 1084 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани калемасти украсни предмет.</p>	
6.	<p>Број главног инвентара: Г 1744 Број ТИ: 1084 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Наруквица од бронзане жице. Предмет није пронађен.</p>	
7.	<p>Број главног инвентара: Г 1745 Број ТИ: 1084 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Наруквица од бронзане жице.</p>	
8.	<p>Број главног инвентара: Г 1746 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Наруквица од бронзане жице.</p>	
9.	<p>Број главног инвентара: Г 1747 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Гвоздена наруквица кружног пресека са попречним урезима.</p>	
10.	<p>Број главног инвентара: Г 1748 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани сегменти украсне гарнитуре, можда појаса, који се састоје од ситних правоугаоних комада лима са пресавијеним крајевима.</p>	

11.	<p>Број главног инвентара: Г 1749 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани ланац који се састоји од карика од бронзаних лима малих димензија.</p>	
12.	<p>Број главног инвентара: Г 1750 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани калемасти украсни предмет са два снопа урезаних попречних линија.</p>	
13.	<p>Број главног инвентара: Г 1751 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Стаклена перла, сферичног облика, тамно сиве боје. Предмет није пронађен.</p>	
14.	<p>Број главног инвентара: Г 1752 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Под истим бројем инвентарисани су зуб овце/козе и коња са перфорацијом, као и једна обрађена животињска кост уметнута у бронзану цевчицу.</p>	
15.	<p>Број главног инвентара: Г 1753 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагмент бронзаних салтелеона.</p>	
16.	<p>Број главног инвентара: Г 1754–1757 Број ТИ: 850–852, 857 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Четири бронзане перле неправилног сферичног облика.</p>	

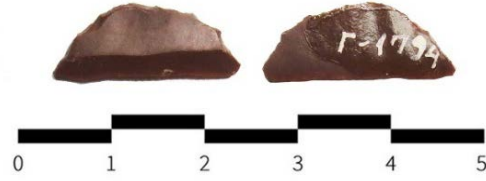

17.	<p>Број главног инвентара: Г 1758 Број ТИ: 871 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Два фрагмента бронзаног лима малих димензија савијених у облик купе.</p>	
18.	<p>Број главног инвентара: Г 1759 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Стаклена перла неправилног облика.</p>	
19.	<p>Број главног инвентара: Г 1760 Број ТИ: 853 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Перла неправилног елипсоидног облика израђена од ћилибара.</p>	
20.	<p>Број главног инвентара: Г 1761 Број ТИ: 854 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Перла неправилног облика израђена од печене земље.</p>	
21.	<p>Број главног инвентара: Г 1762 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Камена перла неправилног дискоидног облика.</p>	
22.	<p>Број главног инвентара: Г 1763 Број ТИ: 860 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Перла неправилног облика израђена од печене земље.</p>	

23.	<p>Број главног инвентара: Г 1764 Број ТИ: 872 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани звонасти привезак.</p>	
24.	<p>Број главног инвентара: Г 1765 Број ТИ: 872 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани звонасти привезак, украшен ажурирањем.</p>	
25.	<p>Број главног инвентара: Г 1766 Број ТИ: 873 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзано калотасто дугме.</p>	
26.	<p>Број главног инвентара: Г 1767 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Перла од печене земље.</p>	
27.	<p>Број главног инвентара: Г 1768 Број ТИ: 861 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзана кружна апликација са четири испупчења са једне стране. Према наводима у инвентарној књизи, имала је коштану перлу која није очувана.</p>	
28.	<p>Број главног инвентара: Г 1769 Број ТИ: 874 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзано калотасто дугме.</p>	

29.	<p>Број главног инвентара: Г 1770 Број ТИ: 875 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Коштана алка.</p>	
30.	<p>Број главног инвентара: Г 1771 Број ТИ: 876 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагментован бронзани прстен са делом јако кородираног гвозденог предмета.</p>	
31.	<p>Број главног инвентара: Г 1772–1773 Број ТИ: 877 Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Два бронзана прстена спојена корозијом.</p>	
32.	<p>Број главног инвентара: Г 1774 Број ТИ: Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Фрагмент троугаоног гвозденог предмета, са повијеном једном страном. На површини су забележени трагови тканине.</p>	
33.	<p>Број главног инвентара: Г 1775 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзани прстен са отвореним крајевима. Један крај се завршава проширењем.</p>	
34.	<p>Број главног инвентара: Г 1776 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II Опис: Бронзана жица, вероватно део наруквице.</p>	
35.	<p>Број главног инвентара: Г 1777 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Група гробница II</p>	

	Опис: Бронзана игла.	
36.	Број главног инвентара: Г 1778 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Камени привезак неправилног овалног облика са перфорацијом на једном крају.	
37.	Број главног инвентара: Г 1779 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Гвоздено сечиво ножа или српа.	
38.	Број главног инвентара: Г 1780 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Коштана перла/алка.	
39.	Број главног инвентара: Г 1781 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзани калемасти украсни предмет.	
40.	Број главног инвентара: Г 1782 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана жица, можда фрагменти прстена.	
41.	Број главног инвентара: Г 1783 Број ТИ: 1080 Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана наочараста фибула са спојницом у облику „осмице“.	

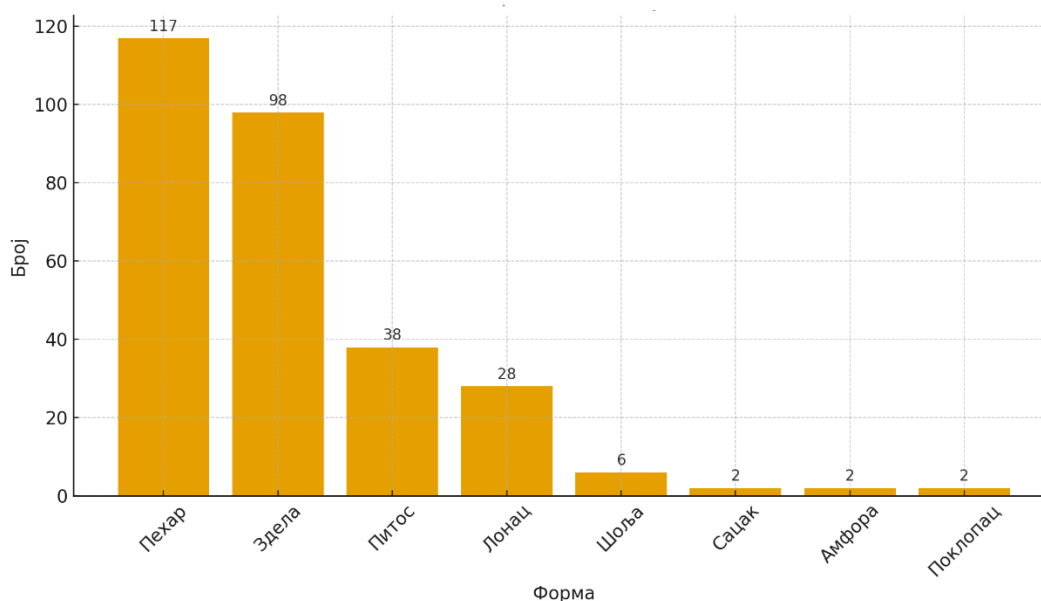
42.	<p>Број главног инвентара: Г 1784 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана жица са прстенастим привеском на једном крају.</p>	
43.	<p>Број главног инвентара: Г 1785 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Два бронзана предмета повијеног клинастог облика, четвороугаоног пресека, са проширеним главама.</p>	
44.	<p>Број главног инвентара: Г 1786 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзани прстен.</p>	
45.	<p>Број главног инвентара: Г 1787 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзани звонасти привезак.</p>	
46.	<p>Број главног инвентара: Г 1788 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана жица</p>	
47.	<p>Број главног инвентара: Г 1789 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана жица, можда прстен.</p>	

48.	<p>Број главног инвентара: Г 1790 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзани калемасти украсни предмет.</p>	
49.	<p>Број главног инвентара: Г 1791 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Коштани троугаони привезак са великом перфорацијом на средини.</p>	
50.	<p>Број главног инвентара: Г 1792 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Гвоздена наруквица са отвореним крајевима.</p>	
51.	<p>Број главног инвентара: Г 1793 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Бронзана кружно повијена жица.</p>	
52.	<p>Број главног инвентара: Г 1794 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Камено сечиво</p>	
53.	<p>Број главног инвентара: Г 1795 Број ТИ: Нема. Година: 1971. Контекст: Групна гробница II Опис: Камени привезак неправилног облика са перфорацијом на средини.</p>	

Керамички материјал

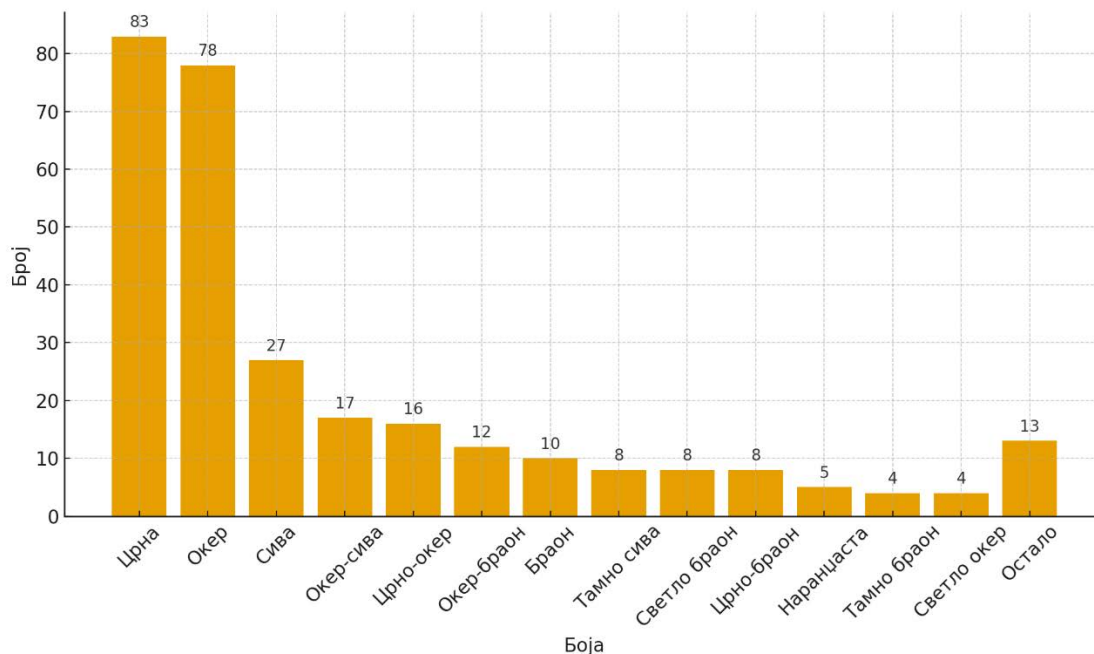
Керамички материјал подељен је на осам категорија на основу морфолошких одлика: лонци, питоси, амфоре, зделе, пехари, шоље, поклопци и сацаи. Предност у категорисању је дата форми у односу на функцију, тако да су посуде радије сврставане у категорије на основу морфолошке сродности, иако неке одлике, као што су димензије, могу указивати на другачију функцију, што ће бити детаљније образложено на конкретним случајевима. Овакав критеријум је успостављен зарад циља истраживања где су форме и њихова асоцијација са одређеним украсима и техникама украшавања значајније од функције посуда. Дакле, типови посуда диреференцирани током анализе представљају радије скуп одређених морфолошких одлика него одређена врста посуде (лонац, питос, амфора итд.) у њеном традиционалном смислу.

Као што је раније напоменуто, узорак не представља целокупну слику керамичког асортимана Гомолаве, као ни реалну статистичку заступљеност типова. Од укупног броја каталошких јединица (293), највећи број посуда чине пехари (117 – 39.93%) и зделе (98 – 33.45%), што указује на то да је један од водећих критеријума за издвајање јединица главног музејског инвентара из теренског инвентара Гомолаве представљала препознатљивост карактеристичних облика периода али и богата декорација карактеристичним украсима. Затим су ту питоси (38 – 12.97%), лонци (28 – 9.56%), шоље (6 – 2.05%), сацаи (2 – 0.68%), амфоре (2 – 0.68%) и поклопци (2 – 0.68%) (Слика 16).

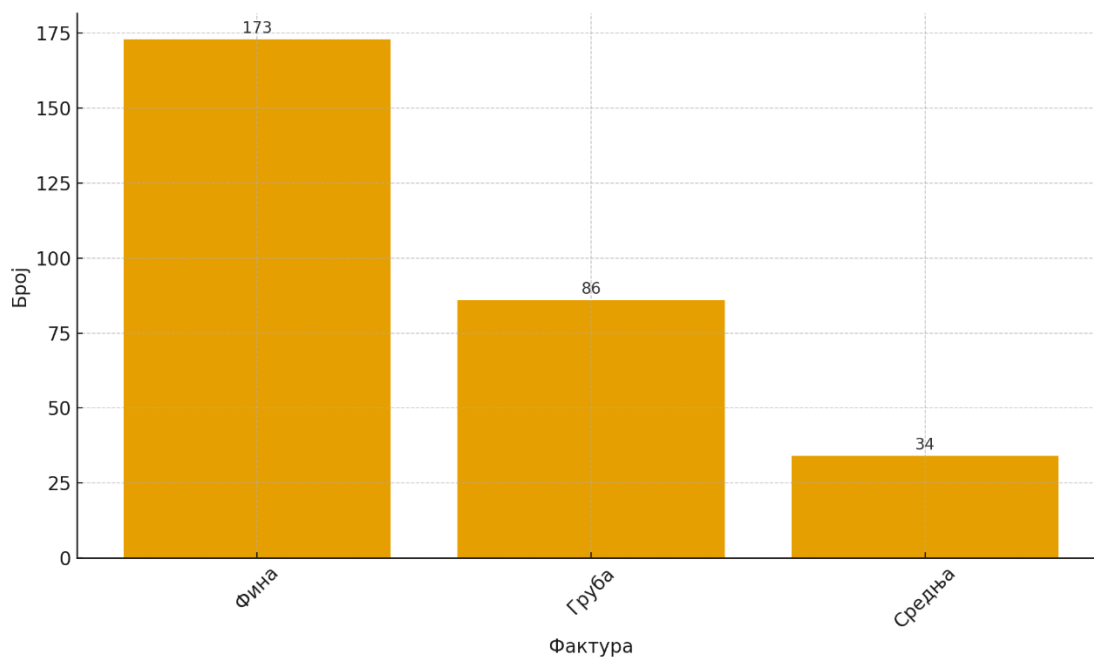
Слика 16: Форме посуда у узорку.

Најчешће се јавља црна боја (83 – 28.33%), затим окер (78 – 26.62%), сива (27 – 9.22%), окер–сива (17 – 5.8%), црно–окер (16 – 5.46%), окер–браон (12 – 4.1%), браон (10 – 3.41%), тамно–сива (8 – 2.73%), светло браон (8 – 2.73%), црно–браон (8 – 2.73%) и наранџаста (5 – 1.71%). Ређе се појављују тамно браон (4 – 1.37%), светло окер (4 – 1.37%), светло сива (3 – 1.02%) и сиво–окер (2 – 0.68%). По једном се појављују црна/окер–сива, светло браон, окер/тамно сива, црно–наранџаста, браон–окер, окер–сива/црна, сиво–наранџаста и светло наранџаста (Слика 17).

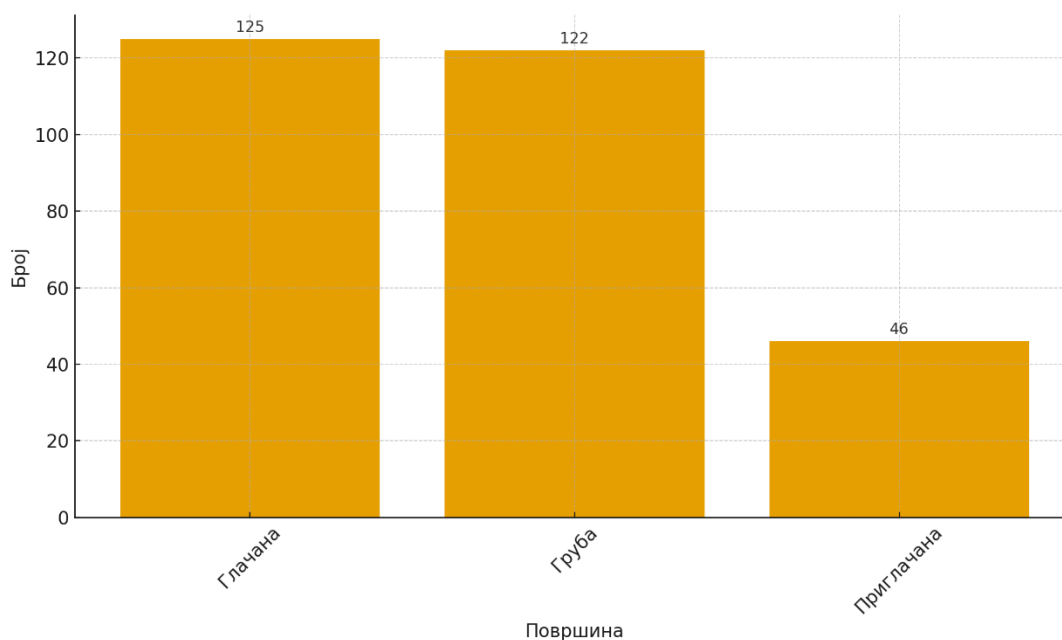
Слика 17: Заступљеност боја у узорку.

Фактура је у највећем броју случајева фина (173 – 59.04%), скоро упола мање има примерака са грубом фактуром (86 – 29.35%) а најмање је заступљена средња фактура (34 – 11.6%) (Слика 18).

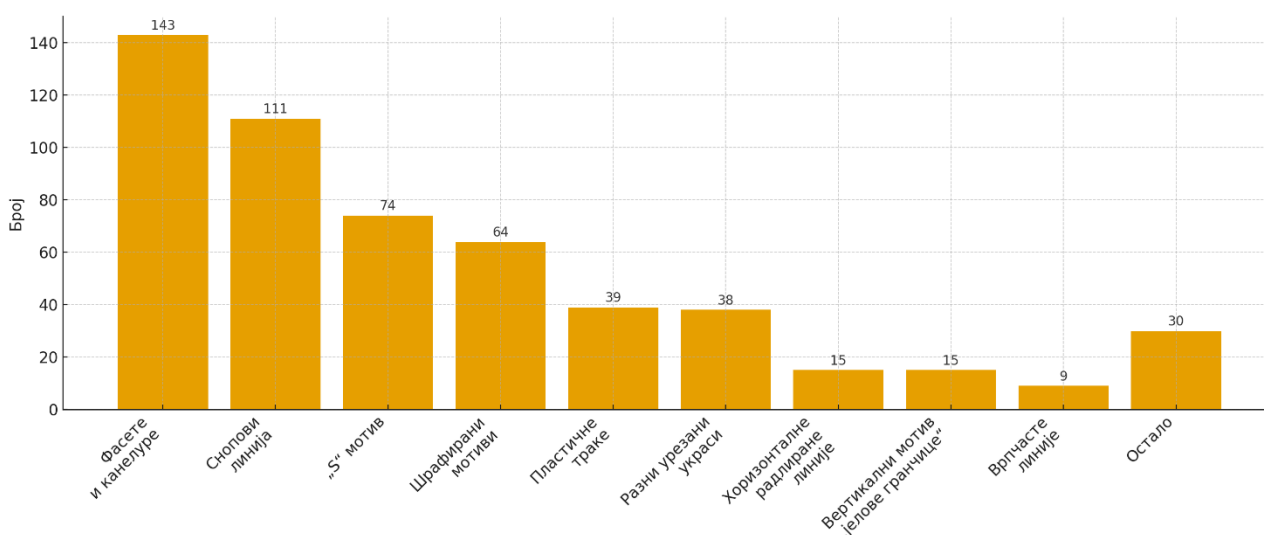
Слика 18: Заступљеност фактура посуда у узорку.

Глачана (122 – 41.64%) и груба површина (125 – 42.66%) заступљене су скоро подједнако, док је пригlačана забележена у мањем броју случајева (46 – 15.7%) (Слика 19). На локалитету Гомолава откривена је и једна керамичка глачалица за обраду површине посуда (Г 1304).

Слика 19: Заступљеност обраде површине посуда у узорку.

Међу украсима за целокупан керамички узорак најчешће су бележене фасете и канелуре (143 – 26.6%), а затим и снопови урезаних линија (111 – 20.6%), које могу бити хоризонталне, вертикалне, таласасте, цик-цак итд. Следе утиснути „S“ мотиви у низовима или тракама (74 – 13.8%), као и шрафирани мотиви (64 – 11.9%), који укључују у највећем броју троуглове, али повремено и ромбове и траке. Пластичне траке (39 – 7.2%) јављају се у хоризонталним, вертикалним, косим и полукружним положајима, и то махом на лонцима. Разни урезани украси (38 – 7.1%) укључују различите урезане облике, углавном појединачне линије у различитим распоредима. Затим, ту је вертикални мотив „јелове гранчице“ (15 – 2.8%), као и хоризонталне линије изведене радлом (15 – 2.8%) и лажном врпчастом техником (9 – 1.7%). Ређе се појављују различити украси као што су кружне јамице, нивози кратких косих уреза (или утиснућа), концентрични кругови, језичаста испупчења итд (Слика 20).

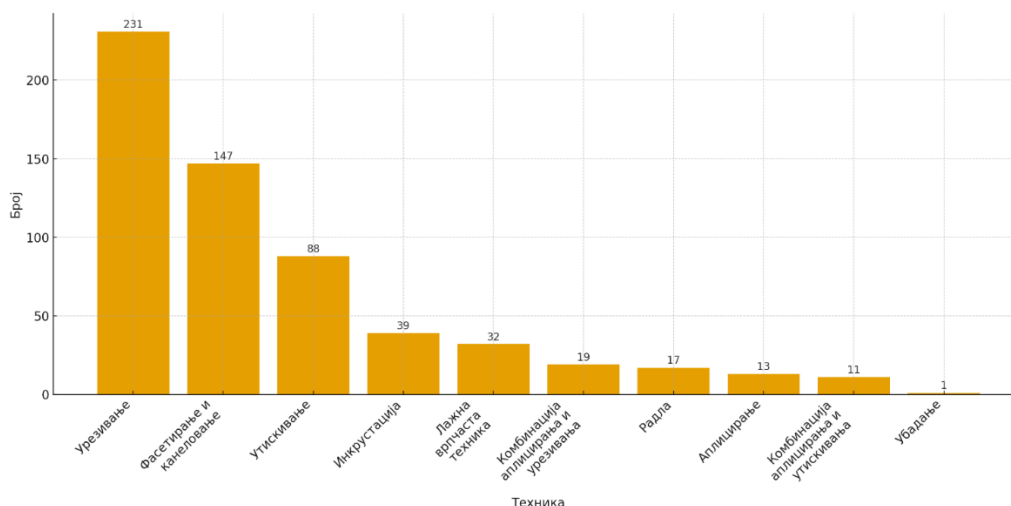

Слика 20: Заступљеност орнамената у узорку.

При украшавању посуда из узорка коришћено је неколико орнаменталних техника: урезивање, утискивање, фасетирање и канеловање, радла, лажна врпчаста техника, инкрустација и аплицирање. Урезивање се изводи превлачењем зашиљене алатке преко површине посуде, који оставља урезане мотиве (Vuković 2017a, 68). У анализираном узорку

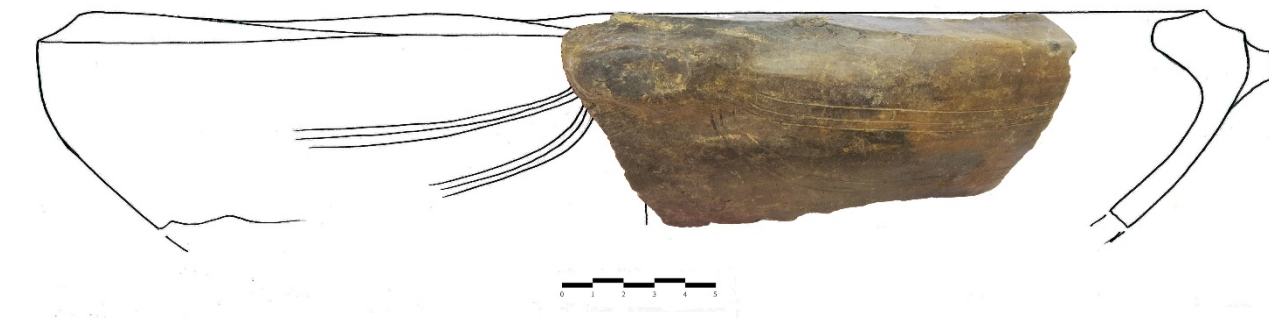
чест је мотив „снопова“ урезаних линија, који вероватно изведен неком врстом алатке са 3–5 зашиљених врхова. Утискивање, са друге стране, подразумева остављање отисака прстом или алатком (Vuković 2017a, 68) и присутно је у обе изведбе у узорку. Карактеристично је утискивање прстима на пластичним тракама лонаца, као и утискивање „S“ мотива специјалном алатком. Присутно је и утискивање радлом, које оставља низове ситних правоугаоних јамица. Радлирање подразумева утискивање алатком – радлом, која се састоји од точка са матрицом који се окреће на осовини и оставља континуиран отисак (Rice 1987: 145; Mckenzie–Clark 2015: 138), а карактеристична је за керамику украшену у Басараби стилу босутске групе (Medović, Medović 2010: 117). Посебно је издвојена лажна врпчаста техника која подражава утискивање канапа (*schnurr*) специјалном алатком, као културно и хронолошки осетљива техника. У периоду старијег гвозденог доба забележена је на просторима група Инсула Банулуи и Бабадаг, где су откривене и алатке за извођење ове технике (Jevtić 19936; Jevtić 1994, 130), а једна таква алатка пронађена је и на Гомолави (Г 3867). У једном случају забележено је и убадање зашиљеном алатком, која оставља једноставна тачкаста утиснућа на површини посуде, те знатно разликује од иначе комплекснијих мотива извођених утискивањем. Аплицирање је присутно углавном на лонцима, где се овом техником изводе хоризонталне, вертикалне, косе и понекад полукружне пластичне траке, често додатно украшене кратким урезаним линијама или утиснућима прстом. Инкрустација је очувана на извесном броју посуда и подразумева испуњавање белом пастом мотива изведених урезивањем или утискивањем. Нарочито карактеристичне технике за проучавани период су фасетирање и канеловање. Фасетирање је декоративна техника која подразумева одсецање равних паралелних површина, тако да посуда уместо заобљених добија полигоналну површину која може бити коса, хоризонтална или вертикална. Изводи се неком оштром алатком, вероватно ножем или жицом. Сродна техника је канеловање, која подразумева прављење жљебова на равној површини, који, такође, могу бити распоређи косо, хоризонтално или вертикално. Изводи се превлачењем алатке са заобљеним врхом преко површине посуде.

Најчесталије примењивана техника је урезивање (231 – 38.6%), а затим, фасетирање и канеловање (147 – 24.6%). Јављају се још: утискивање (88 – 14.7%), инкрустација (у комбинацији са урезивањем и утискивање – 39 – 6.5%), лажна врпчаста техника (32 – 5.4%), комбинација аплицирања и урезивања (19 – 3.2%), радла (17 – 2.8%), аплицирање (13 – 2.2%), комбинација аплицирања и утискивања (11 – 1.8%) и убадање (1 – 0.17%) (Слика 21).

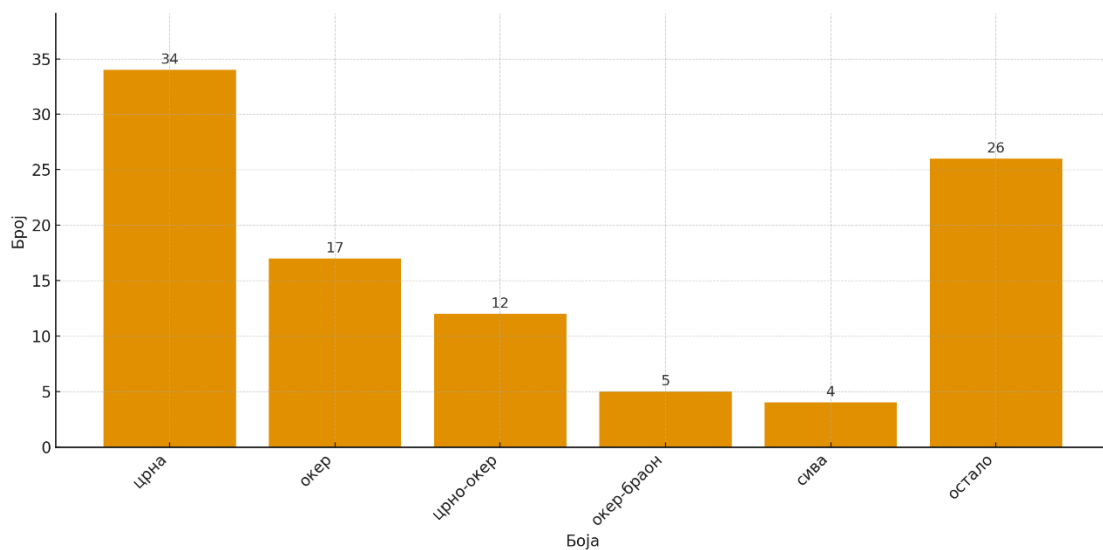
Слика 21: Заступљеност техника орнаментисања у узорку.

Зделе

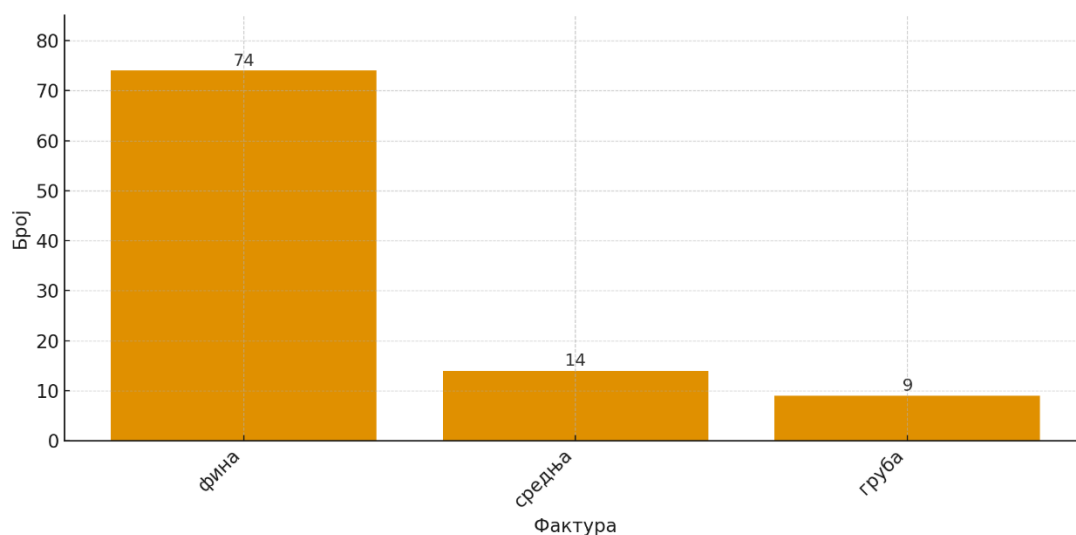

Слика 22: Пример зделе (Г 708).

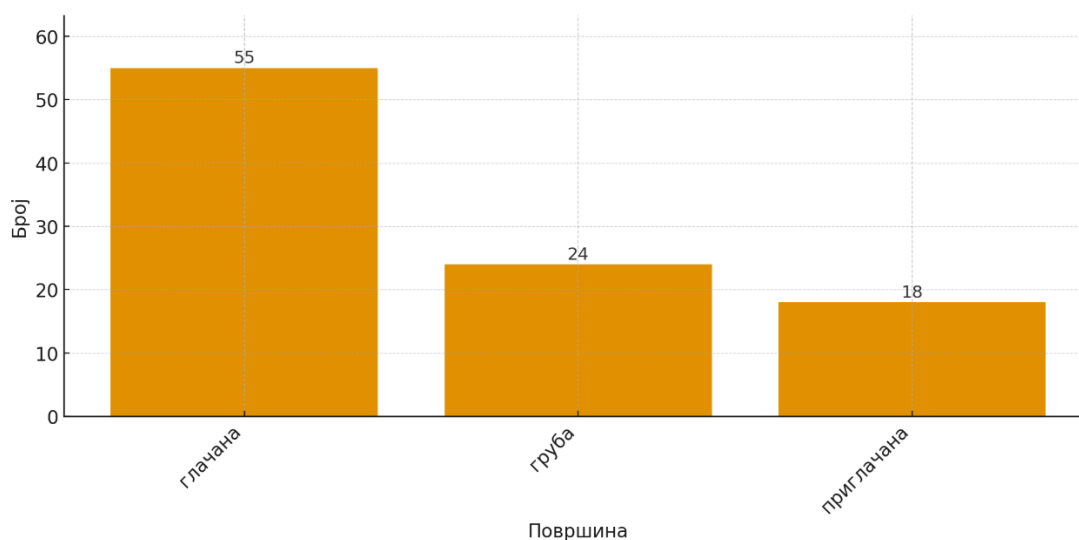
Међу зделе су опредељене ниске посуде чија висина не прелази највећи пречник (Vuković 2017a, 61) (Слика 22). Зделе броје 98 примерака од укупно 293 каталожке јединице. Најбројнији су примерци црне боје (34 – 34.7%), затим окер (17 – 17.3%), затим комбинације црно–окер (12 – 12.2%), окер–браон (5 – 5.1%) и сива (4 – 4.1%). Боје које се појављују ређе чине 26.5% узорка: светло браон (3), светло окер (3), тамно браон (2), браон (2), црно–браон (2) и друге ређе комбинације истих нијанси (Слика 23). Фина фактура присутна је код 74 примерка (76.3%), средња код 14 (14.4%), а груба код 9 (9.3%) (Слика 24). Површина је најчешће третирана глачањем (55 – 56.7%) или пригачавањем (18 – 18.6%), док је груба површина код здела присутна на 24 примерка (24.7%) (Слика 25).

Слика 23: Зделе – заступљеност боја.

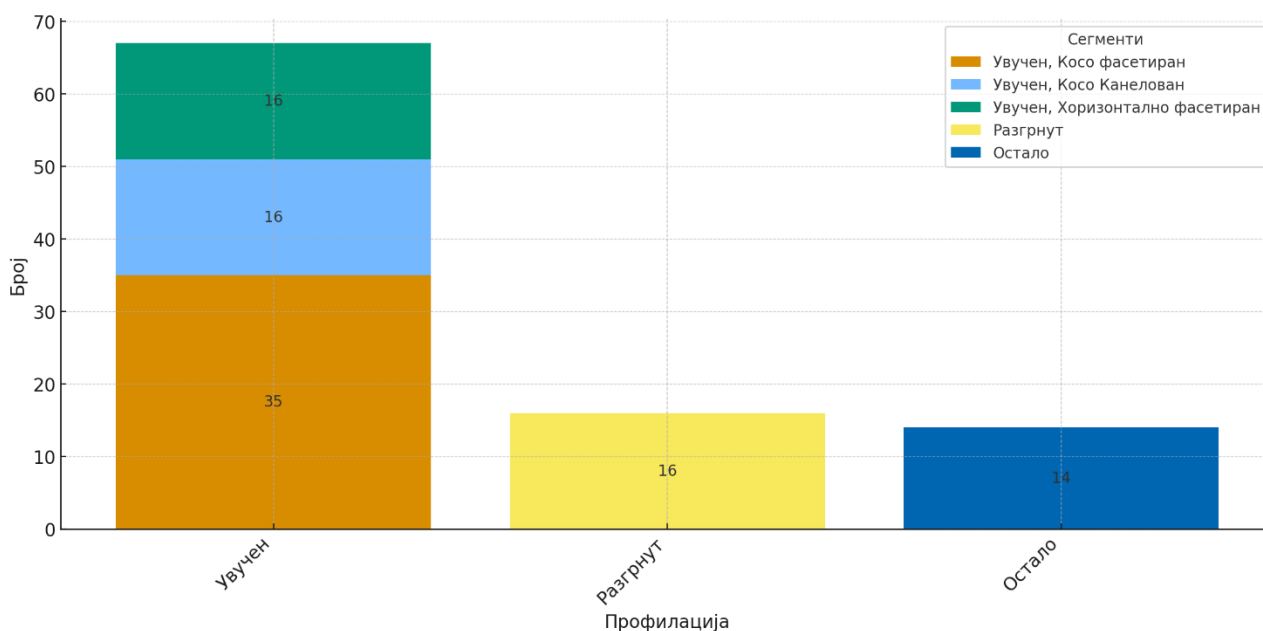

Слика 24: Зделе – заступљеност фактура.

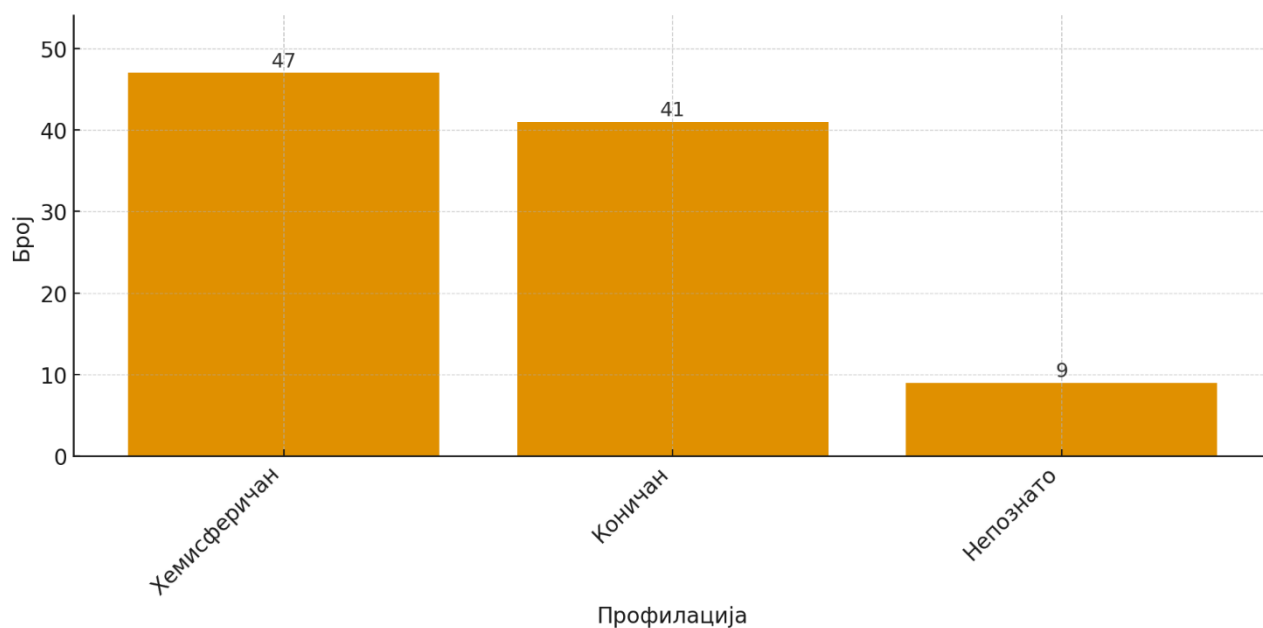
Слика 25: Зделе – заступљеност обраде површина.

Форме здела са увученим ободом су најбројније са 67 примерака (69.1%), и јављају се најчешће у варијанти са косо фасетираним ободом (35 – 36.1%), а затим и косо канелованим (16 – 16.5%) и хоризонтално фасетираним ободом (16 – 16.5%). Разгнут обод је присутан код 16 примерака (16.5%), док остало (14 – 14.4%) чине малобројни примерци (1–3) обода који могу бити равни, благо разгнута, благо разгнута са Т–профилацијом, разгнута са хоризонталним фасетирањем или канеловањем са унутрашње стране, увучени–тордирани, увучени хоризонтално канеловани и хоризонтално фасетирани (Слика 26).

Слика 26: Зделе – профилација обода.

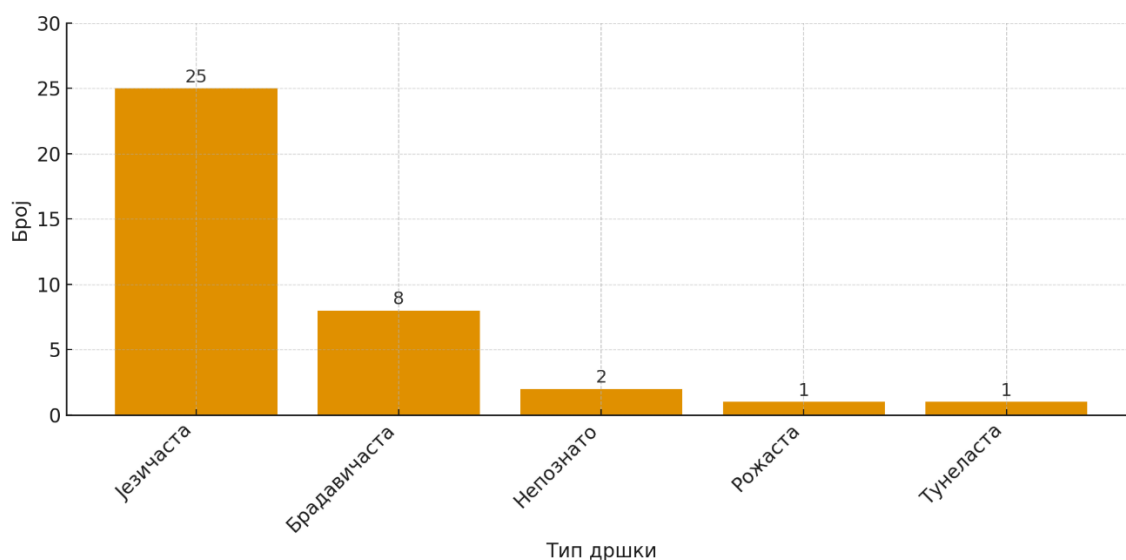
Трбух зделе је најчешће хемисферичан (47 – 48.5%) или коничан (41 – 42.3%), где треба нагласити да је често разлика између ова два облика трбуха мала и врло је тешко одредити га у једну од категорија. Код 9 примерака (9.3%) трбух није био у довољној мери очуван да би се одредила његова профилација (Слика 27).

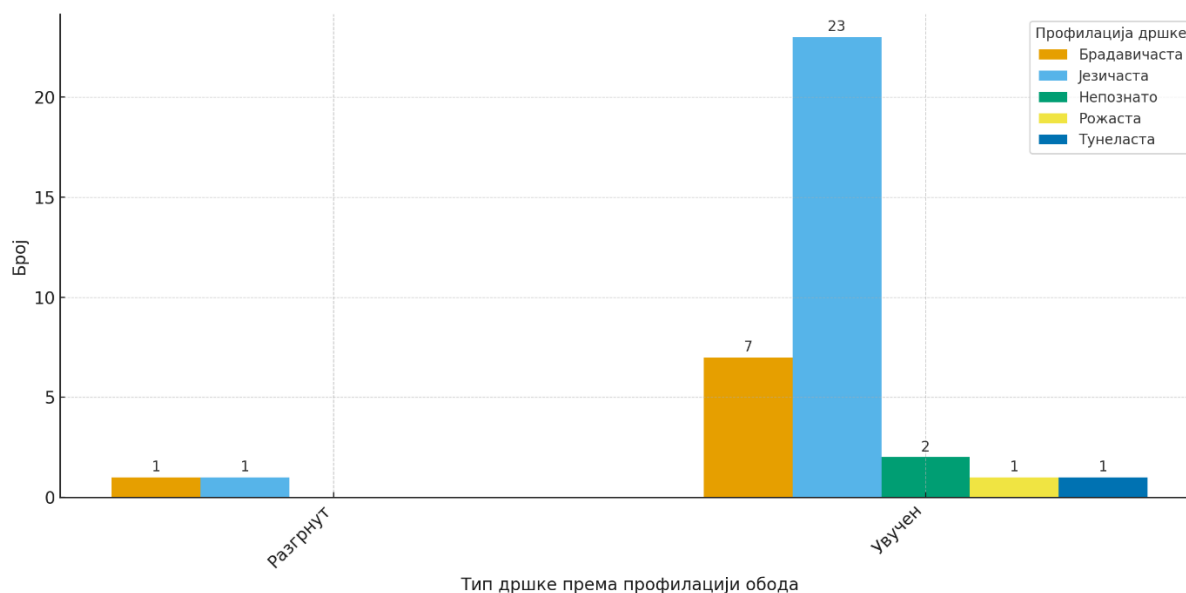
Слика 27: Зделе – профилација трбуха.

Дно здела у огромној већини примерака није очувано (92), док се међу ретким очуваним налазе 4 равна дна и по једно конкавно/благо конкавно.

На већини примерака здела нема очуваних дршке (61), а на зделама разгнута обода присутне су само у два случаја – једна језичаста и једна брадавичаста. На зделама са увученим ободом најбројнија је језичаста дршка (23 – 71.4%), а затим и брадавичаста (7), док су рожаста и тунеласта дршка присутне само у по једном примерку. На два примерка очуван је само корен дршке, те профилација дршке није могла бити одређена (Слике 28 и 29).

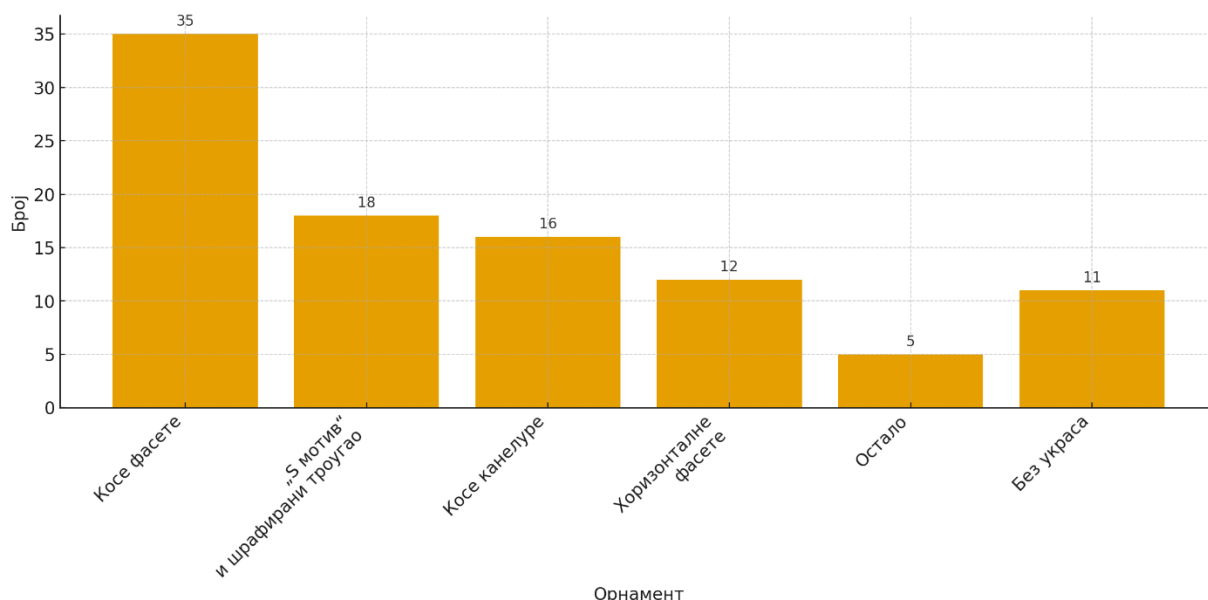

Слика 28: Зделе – типови дршки.

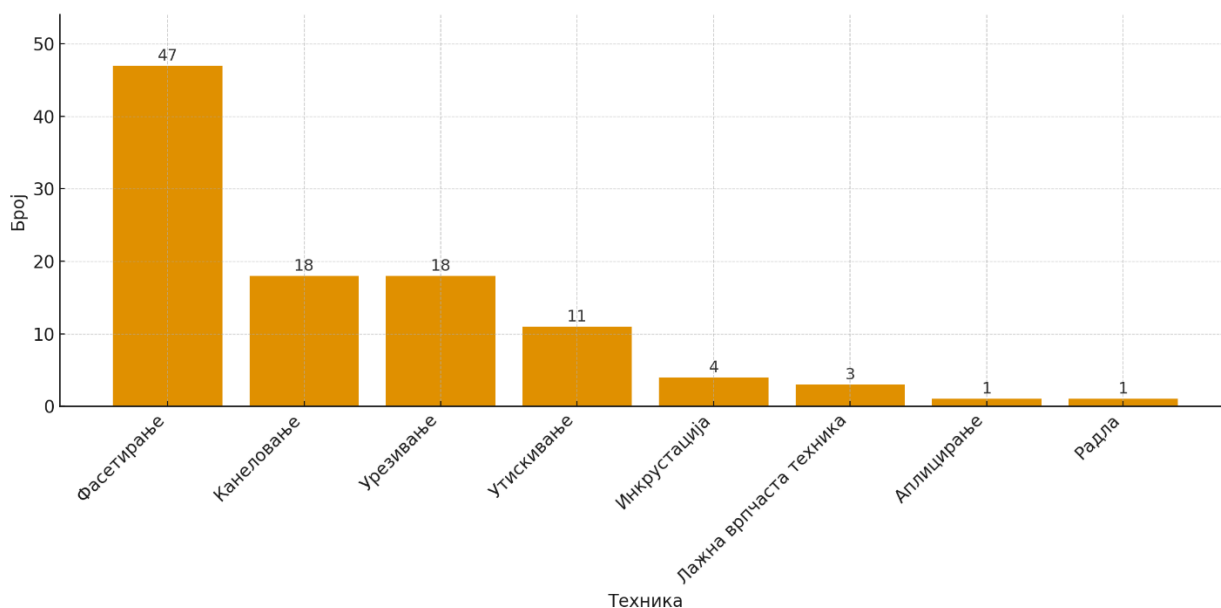
Слика 29: Зделе – тип дршке према профилацији обода.

Украси на ободу су присутни код 86 од 98 примерака здела, док 12 нема украсе. Најбројније су косе фасете (35), а затим и „S“ мотив и шрафирани троугао, који често иду заједно (18). Следеће по бројности су косе канелуре (16) и хоризонталне фасете (12). У категорију украса који се јављају појединачно (5) спадају тордирање обода, снопови косих канелура, низови елипсоидних утиснућа, хоризонталне канелуре са унутрашње стране, као хоризонталне канелуре са спољашње стране (Слика 30).

Слика 30: Зделе – орнаменти на ободу.

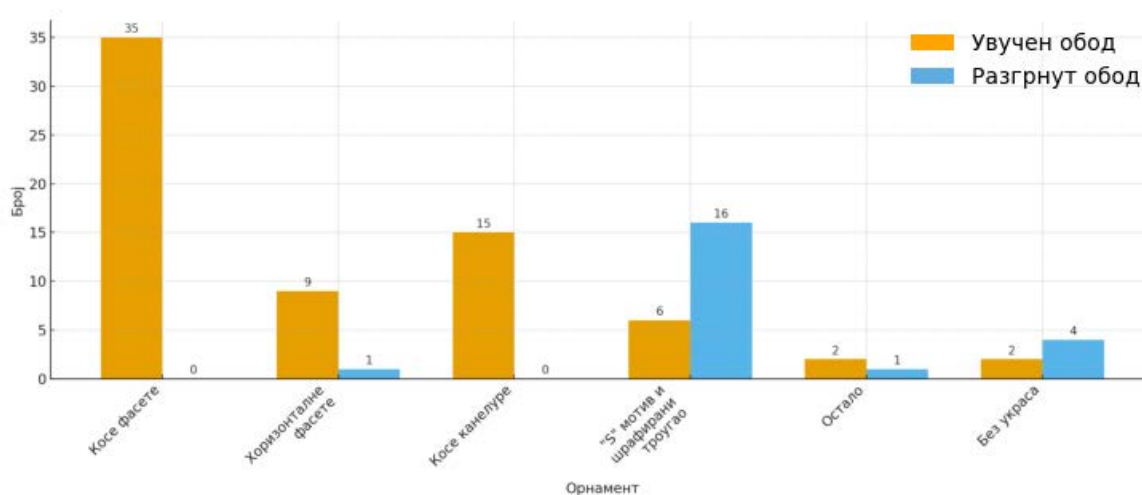
Најчешће технике украшавања на ободу су фасетирање (47 – 45.6%), канеловање (18 – 17.5%) и урезивање (18 – 17.5%), док се друге технике јављају у комбинацији са њима и ту спадају утискивање (11 – 10.7%), инкрустација (4 – 3.9%), лажна врпчаста техника (3 – 2.9%), аплицирање (1 – 1.0%) и радла (1 – 1.0%) (Слика 31). Мали број примерака са инкрустацијом не мора подразумевати слабу примену ове технике, већ њену слабу очуваност која може укључивати факторе хабања приликом коришћења, постдепозиционе услове, као и третман налаза након ископавања (прање, сушење, складиштење).

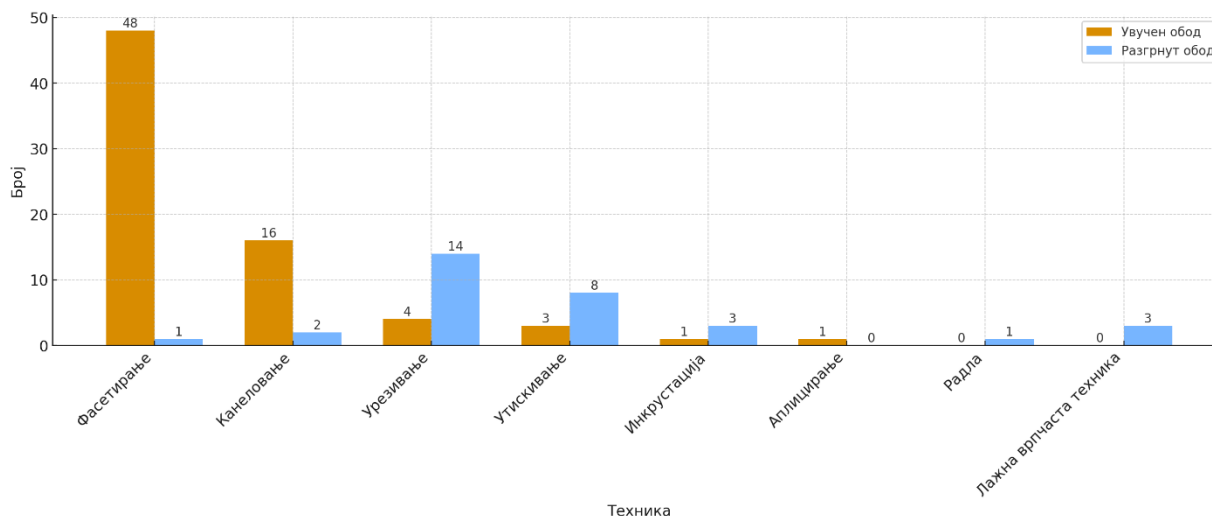
Слика 31: Зделе – технике орнаментисања обода.

На ободима здела са увученим ободом доминирају косе фасете (35 – 50.7%), хоризонталне фасете (9 – 13.0%) и косе канелуре (15 – 21.7%), односно врло блиске технике фасетирања (48 – 65.8%) и канеловања (16 – 21.9%). Знатно ређе се јављају „S“ мотив и шрафирани троуглови (6 – 8.7%), који се изводе техникама утискивања (3 – 4.1%), односно урезивања (4 – 5.5%). Технике инкрустације (1 – 1.4%) и аплицирања (1 – 1.4%) су регистроване на по једном примерку, док су два без украса (2 – 2.9%) (Слике 32 и 33).

На ободима здела са разгрнутим ободом доминира украшавање „S“ мотивом и шрафираним троугловима (16 – 72.7%), изведено у комбинацији техника утискивања (8 – 25.0%) и урезивања (14 – 43.8%). Док су технике фасетирања и канеловања скоро потпуно одсутне: хоризонтално фасетирање (1 – 3.1%) јавља се на једном примерку са унутрашње стране обода, а хоризонтално и косо канеловање (2 – 6.2%) са унутрашње стране обода по једном. Инкрустација је довољно очувана да би била прибележена на три примерка (3 – 9.4%), док се лажна врпчаста техника (3 – 9.4%) и употреба радле (1 – 3.1%) јављају ретко. Без украса је 4 примерка (4 – 18.2%) (Слике 32 и 33).

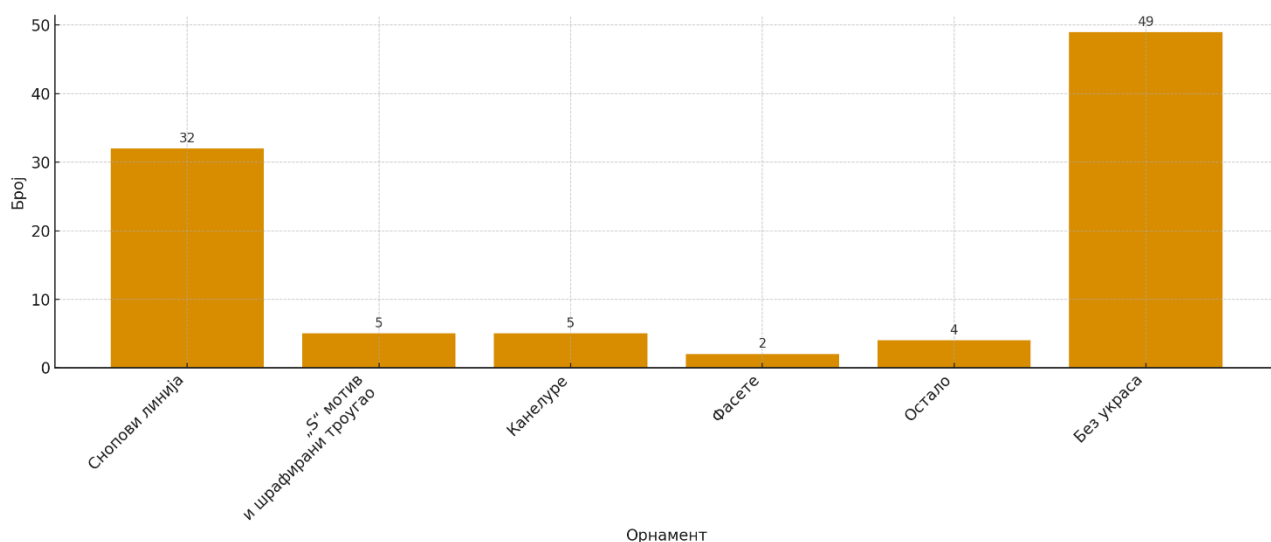

Слика 32: Зделе – орнаменти на ободу према профилацији обода.

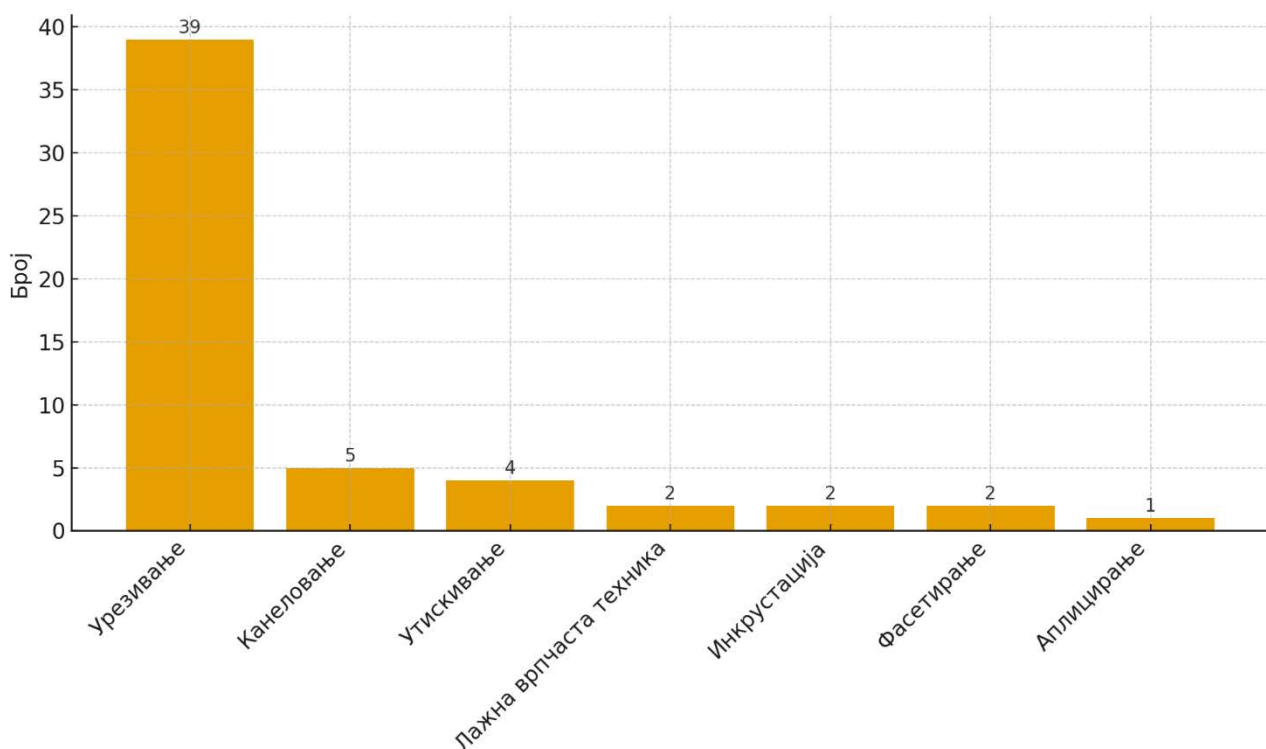
Слика 33: Зделе – технике орнаментисања обода према профилацији обода.

Украшавање на трбуху зделе није присутни на чак 49 примерака здела, што чини приближно једну половину (50.5%), где треба нагласити да на 9 примерака трбух није довољно очуван да би се говорило о украсу. Међу орнаментима који се јављају на трбуху преовлађују урезани снопови линија (32 – 66.67%), који могу бити вертикални, хоризонтални, цик-цик, у виду гирланди итд. Затим, много мањем броју су присутне канелуре (5 – 10.42%), фасете (2 – 4.17%), и „S“ мотив у комбинацији са шрафираним троугловима (5 – 10.42%), док у остале, углавном урезане украсе, спада 4 примерка (8.33%) (Слика 34).

Слика 34: Зделе – орнаменти на трбуху.

Међу украшеним трбусима доминира техника урезивања (39 – 70.9%), док остале технике заједно чине мање од 30%: канеловање (5 – 9.1%), утискивање (4 – 7.3%), фасетирање (2 – 3.6%), инкрустација (2 – 3.6%), лажна врпчаста техника (2 – 3.6%) и аплицирање (1 – 1.8%) (Слика 35).

Слика 35: Зделе – технике орнаментисања трбуха.

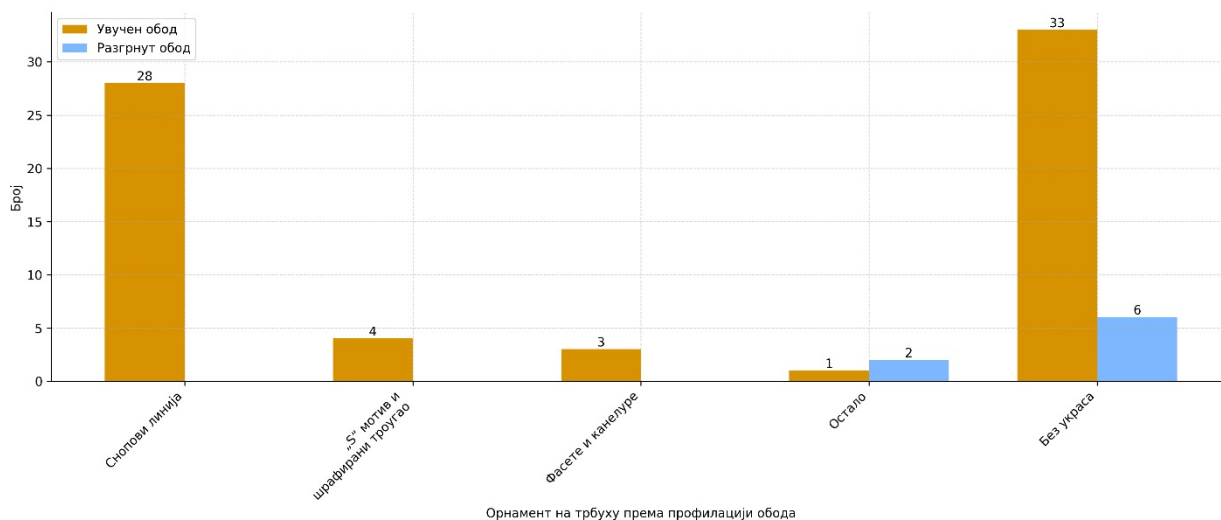
На трбусима здела са увученим ободом доминира украс урезаних снопова линија (28 – 40.6%), а у много мањем броју присутне су канелуре (2 – 2.9%), фасете (1 – 1.4%) и „S“ мотив у комбинацији са шрафираним троуглом (4 – 5.8%). Свега један примерак је сврстан у категорију „остало“ (1 – 1.4%). Без украса на трбуху зделе са увученим ободом је 33 примерка (47.8%) (Слика 36).

Посматрано кроз технике украшавања, на трбуху здела са увученим ободом јавља се најчешће урезивање (33 – 84.6%), а од других техника присутно је само још утискивање (3 –

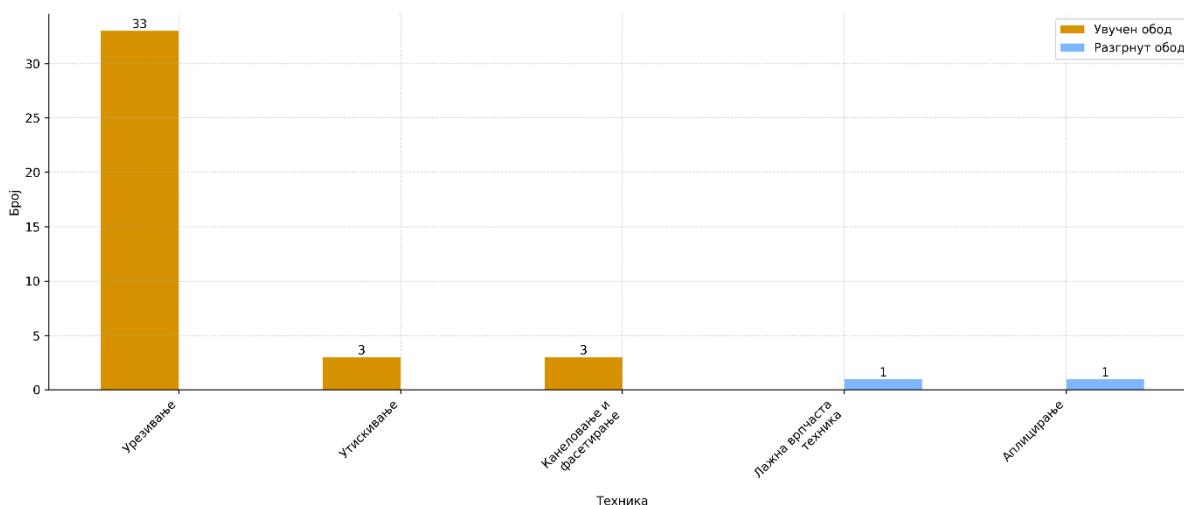
7.7%), канеловање (2 – 5.1%) и фасетирање (1 – 2.6%) (Слика 37).

Много мањи број здела са разгнутим ободом има довољно очуван трбух да би се говорило о украшавању (8). Међу орнаментима се јављају се по једном хоризонтална врпчаста линија и хоризонтална пластична трака са косим урезима (Слика 36).

Забележене технике украшавања на трбуху здела са разгнутим ободом су лажна врпчаста техника и аплицирање у комбинацији са урезивање (Слика 37).

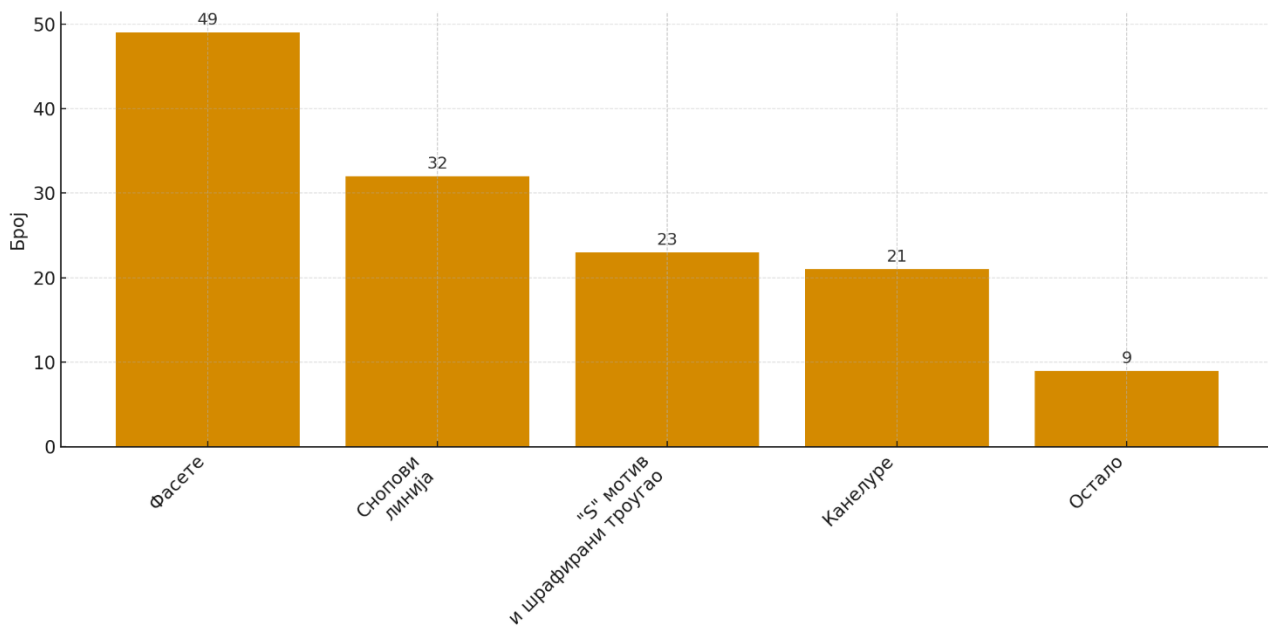
Слика 36: Зделе – орнамент на трбуху према профилацији обода.

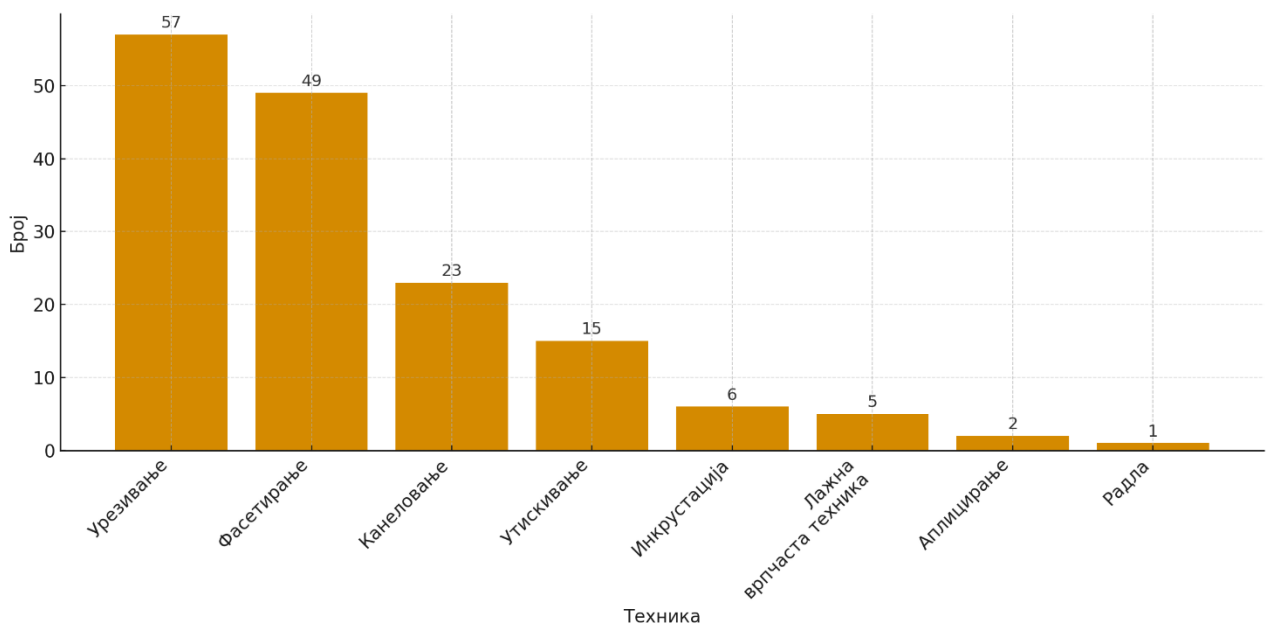
Слика 37: Зделе – технике орнаментисања трбуха према профилацији обода.

Од јако малог броја очуваних дна здела (6), ниједно није било украшено.

Укупно гледанао, код здела, најчесталији украс су фасете (49), затим снопови линија (32), „S“ мотив и шрафирани троугао (23), канелуре (21), и остали украси који се јављају појединачно (9) (Слика 38). Најпримењиванија техника је урезивање (57), а често је и фасетирање (49) и канеловање (23), након којих следи утискивање (15), инкрустација (6), лажна врпчаста техника (5), аплицирање (2) и радла (1) (Слика 39).

Слика 38: Зделе – орнаменти укупно.

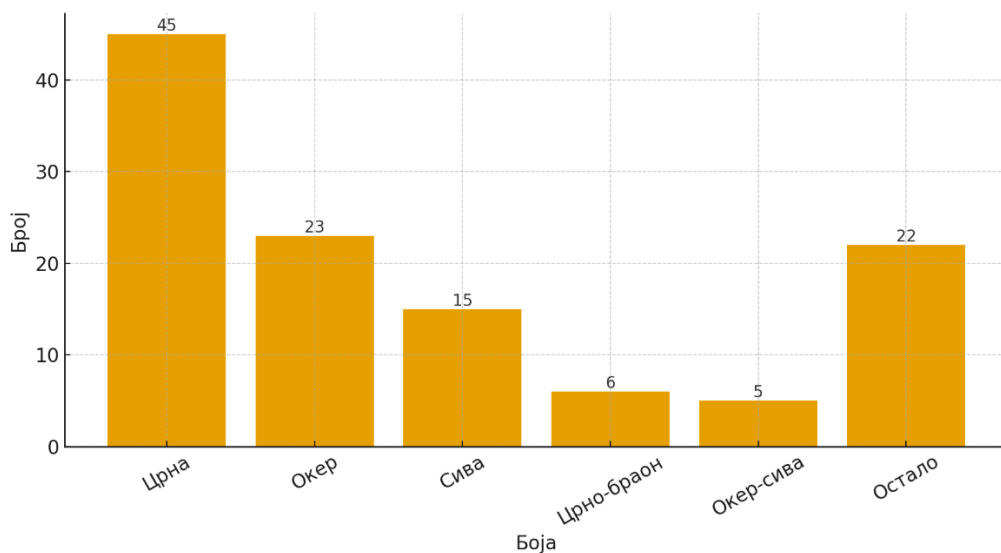
Слика 39: Зделе – технике орнаментисања укупно.

Пехари

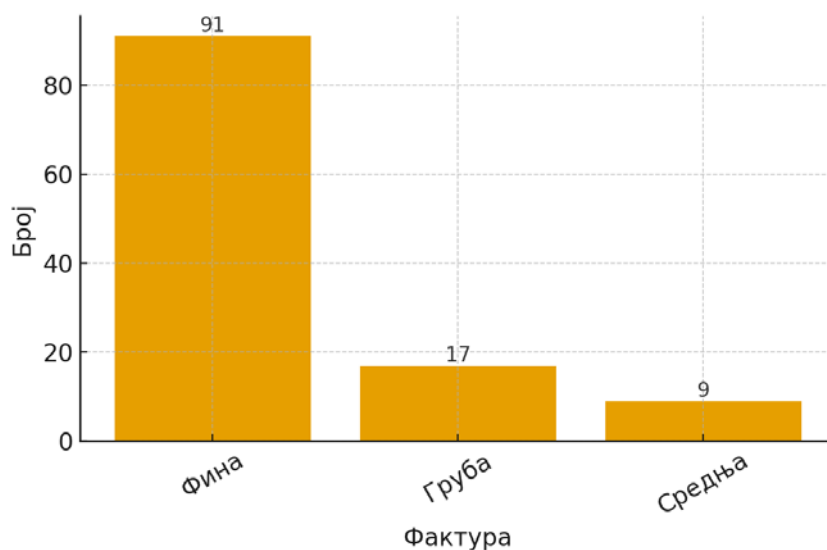

Слика 40: Пример пехара (Г 1805).

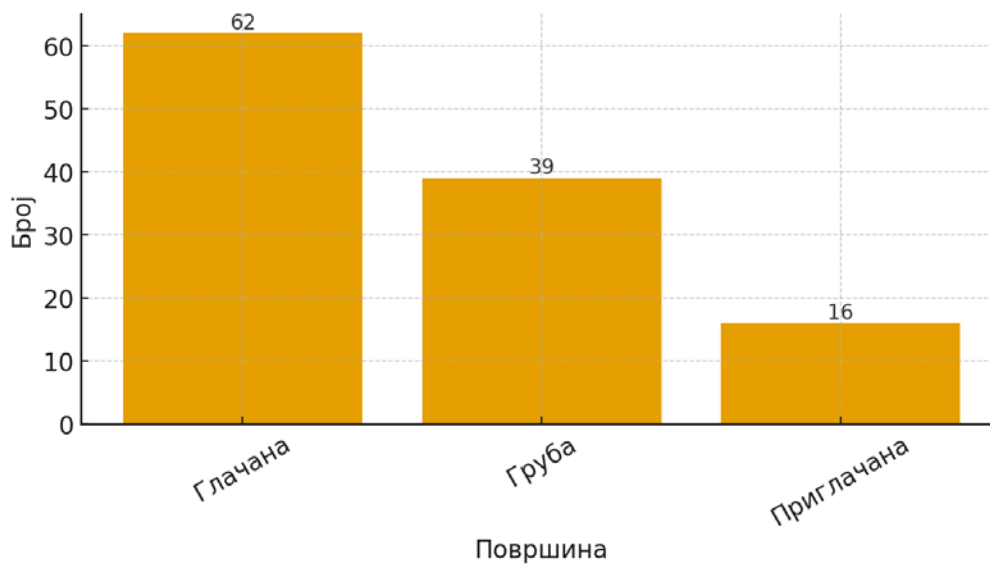
Међу пехаре су сврставане посуде према типологији Предрага Медовића за локалитете Калакача и Градина на Босуту (Medović 1988, 384–385; Medović, Medović 2010) и Милоша Јевтића (Јевтић 2011) и преовлађујућу дефиницију пехара за периоде металних доба, према којој они подразумевају посуде формом ближе крчазима, са рецепијентом комплексније профилације и бар једном дршком која надвисује обод (Vuković 2017a, 62) (Слика 40). Из постојећег каталога издвојено је 117 пехара, међу којима преовладава црна боја (45 – 38.46%), затим окер (23 – 19.66%), сива (15 – 12.82%), црно–браон (6 – 5.13%), окер–сива (5 – 4.27%). У мање заступљене боје и комбинације боја (1–3 примерка) спадају светло–браон (3), браон (3) окер–браон (3), тамно сива (2), наранџаста (2), сиво–окер (2), црно–окер (2), светло окер (1), светло браон (1), тамно браон (1), светло сива (1) и сиво–наранџаста (1) (Слика 41). Фактура је у највећем броју случајева фина (91 – 77.78%), док се груба (17 – 14.53%) и средња (9 – 7.69%) фактура јављају знатно ређе (Слика 42). Површина је већински глачана (62 – 52.99%), али се јављају и примерци са пригlačаном (16 – 13.68%) и грубом текстуром (39 – 33.33%) (Слика 43).

Слика 41: Пехари – заступљеност боја.

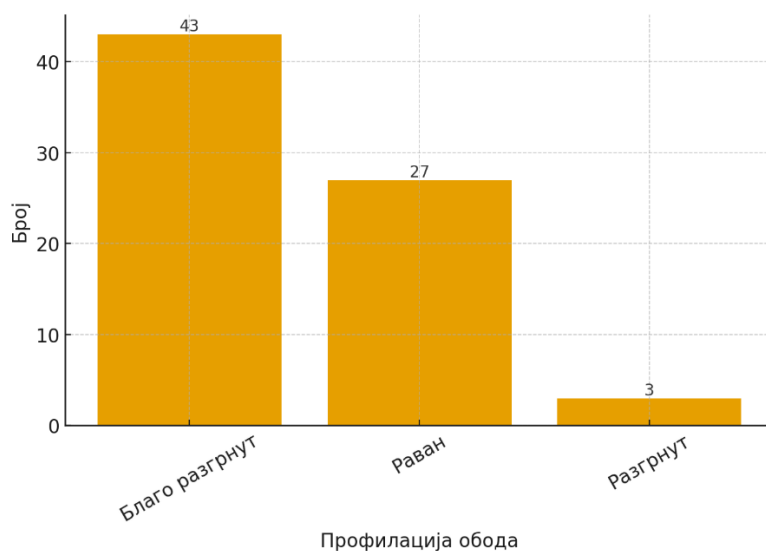

Слика 42: Пехари – заступљеност фактура.

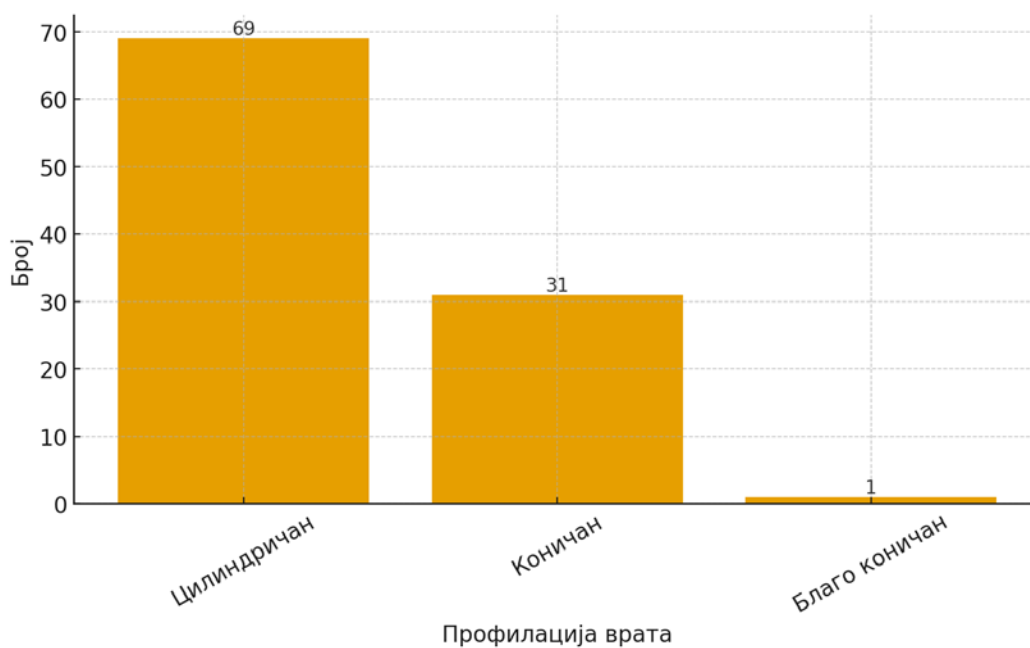
Слика 43: Пехари – заступљеност обраде површине.

Међу 74 примерка са очуваним ободом, 44 је благо разгрнуто (59.46%) а 3 су разгрнута (4.05%), док су остало равни ободи (27 – 36.49%) (Слика 44).

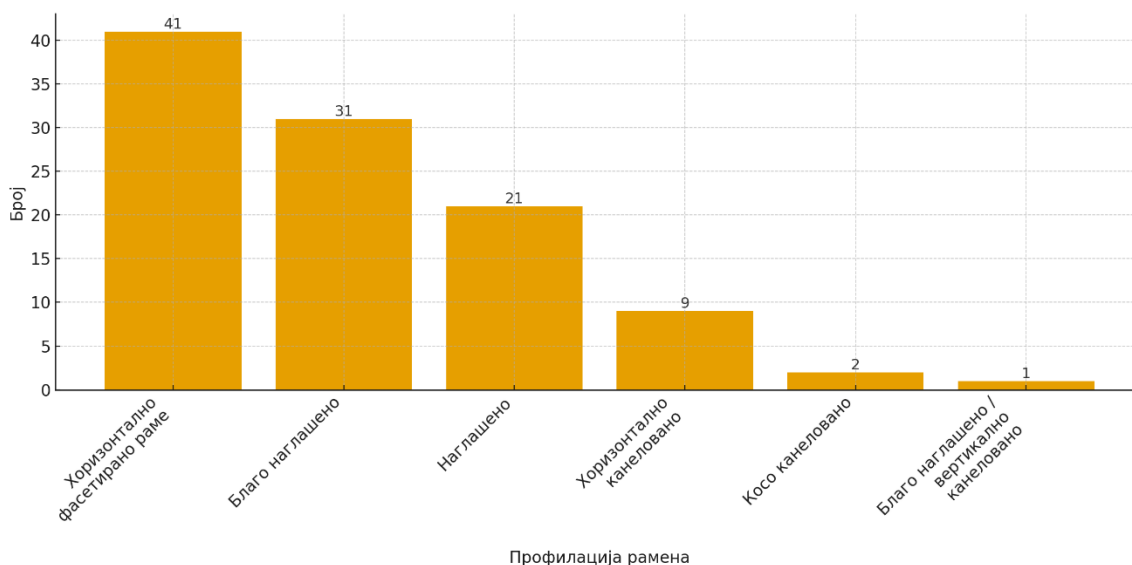
Слика 44: Пехари – профилација обода.

На примерцима са очуваним вратом (101), доминира цилиндричан облик (69 – 68.32%), а знатно мање има вратова коничног (31 – 30.69%) и благо коничног облика (1 – 0.99%) (Слика 45).

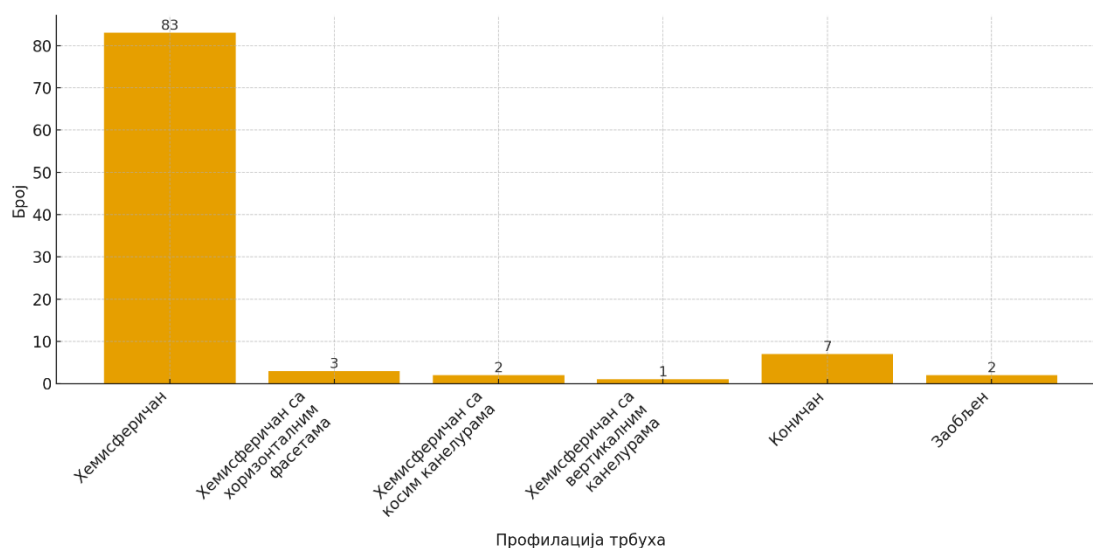
Слика 45: Пехари – профилација врата.

Рапе је очувано на 105 примерака, међу којима доминира хоризонтално фасетирано рапе (41 – 39.05%), затим благо наглашено (31 – 29.52%), наглашено (21 – 20.00%), хоризонтално канеловано (9 – 8.57%), косо канеловано (2 – 1.90%) и благо наглашено/вертикално канеловано (1 – 0.95%) (Слика 46).

Слика 46: Пехари – профилација рамена.

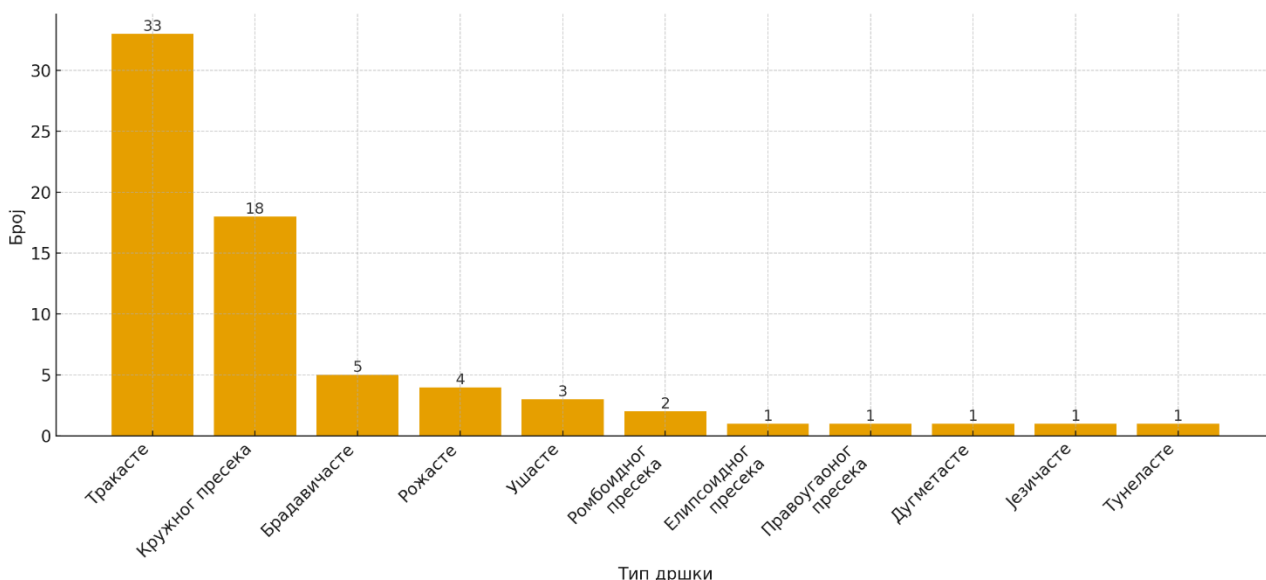
Трбух је очуван на 100 примерака, који су већином хемисферични (83 – 84.7%), а јављају се и у хемисферичним варијантама са хоризонталним фасетама (3 – 3.1%), косим канелурама (2 – 2.0%) или вертикалним канелурама (1 – 1.0%). Могу, такође, у мањем броју бити конични (7 – 7.1%) и заобљени (2 – 2.0%) (Слика 47).

Слика 47: Пехари – профилација трбуха.

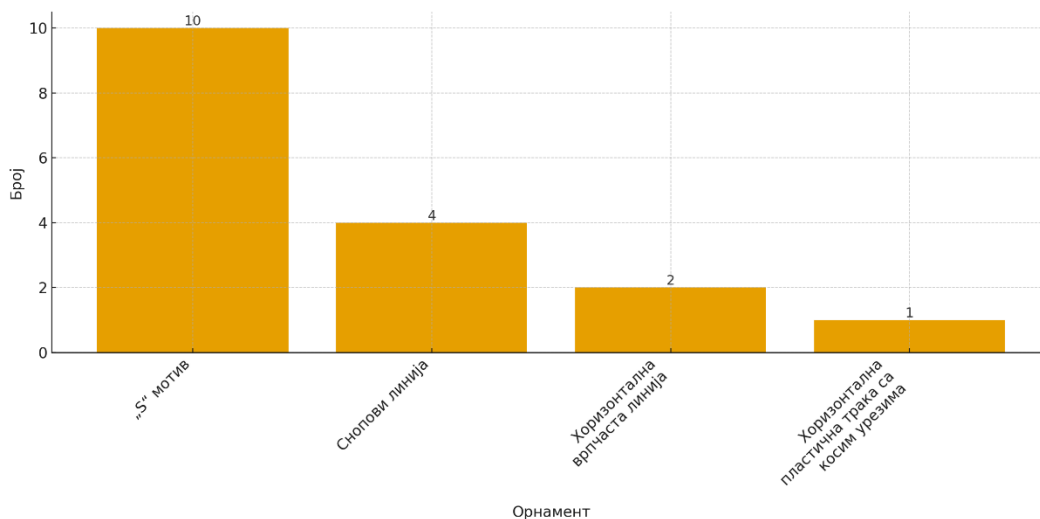
Дно је сачувано на 19 примерака, која су скоро увек равна (16), уз само 3 благо конкавна случаја.

Дршке су забележене на 73 примерка, од којих су половина тракасте (33 – 45.2%), које се пружају од рамена до обода који надвисују. Идентично су постављене и дршке кружног (18 – 24.7%), ромбоидног (2 – 2.7%), елипсоидног (1 – 1.4%) и правоугаоног пресека (1 – 1.4%). Понекад се уз дршке које надвисују обод јављају и додатне мале брадавичасте (5 – 6.8%), рожасте дршке (4 – 5.5%), ушасте (3 – 4.1%), дугметасте (1 – 1.4%), језичасте (1 – 1.4%) и тунеласте (1 – 1.4%) на рамену (Слика 48).

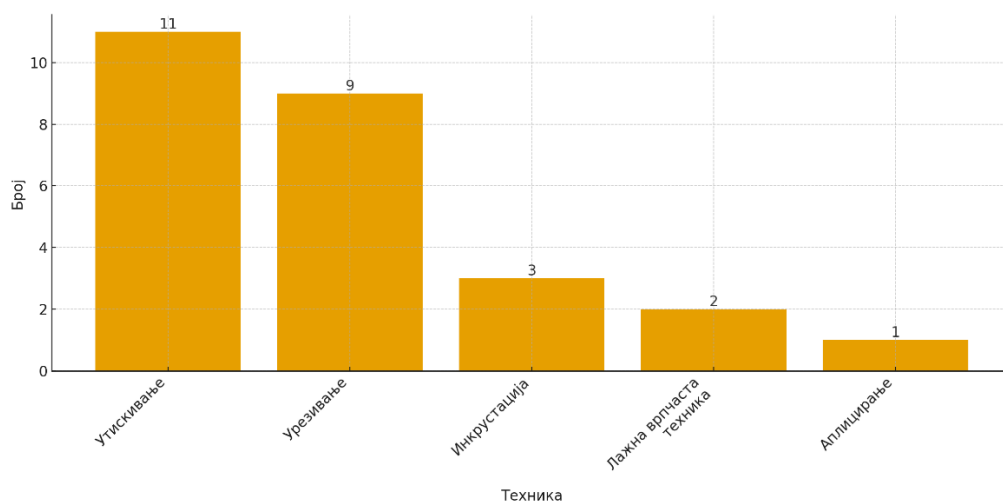

Слика 48: Пехари – типови дршки.

Међу 74 очувана обода пехара, украс има 18 примерака, док је 56 каталожких јединица без украса на ободу (75.7%), што је приближно три четвртине. Најчешће се јављају хоризонтални низови "S" мотива (6) и хоризонталне траке испуњене низом "S" мотива (4), који заједно чине око 55% украшених обода. Повремено су забележени и други орнаменти међу којима су хоризонталне линије изведене лажном врпчастом техником (2) и снопови хоризонталних (2) и цик-цак линија (2) (Слика 49). На једном примерку забележена је хоризонтална пластична трака са косим урезима. На ободу се техника утискивања јавља укупно 11 пута (42.3%), а јављају се и урезивање 9 (34.6%), инкрустација (у комбинацији са урезивањем и утискивањем – 3 – 11.5%), лажна врпчаста техника (2 – 7.7%) и аплицирање (1 – 3.8%) (Слика 50).

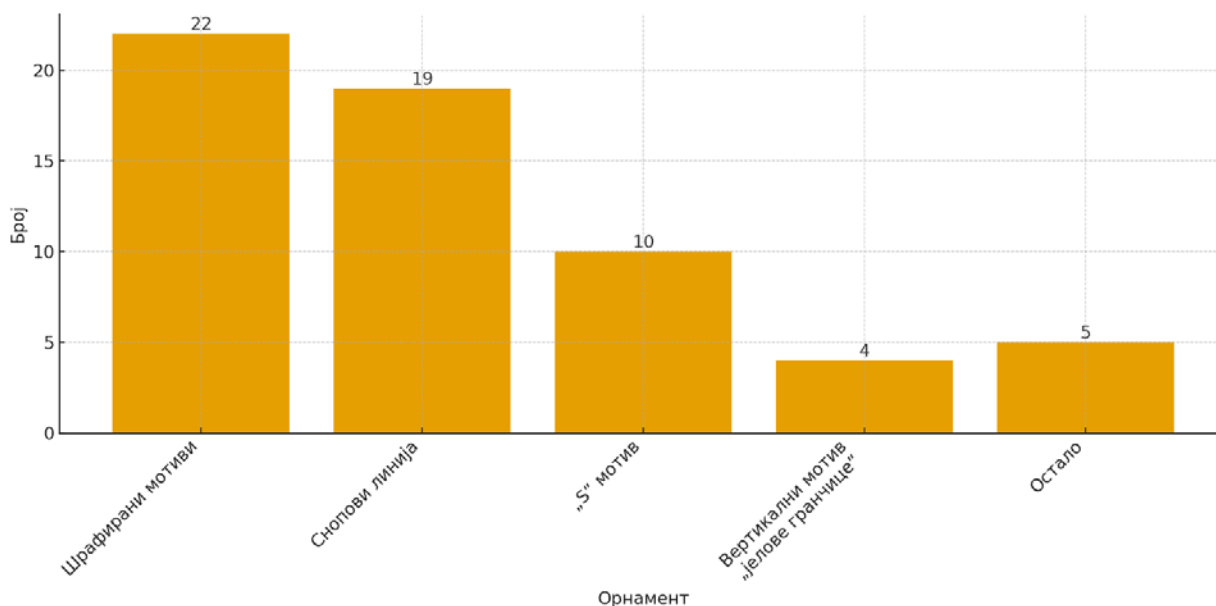

Слика 49: Пехари – орнаменти на ободу.

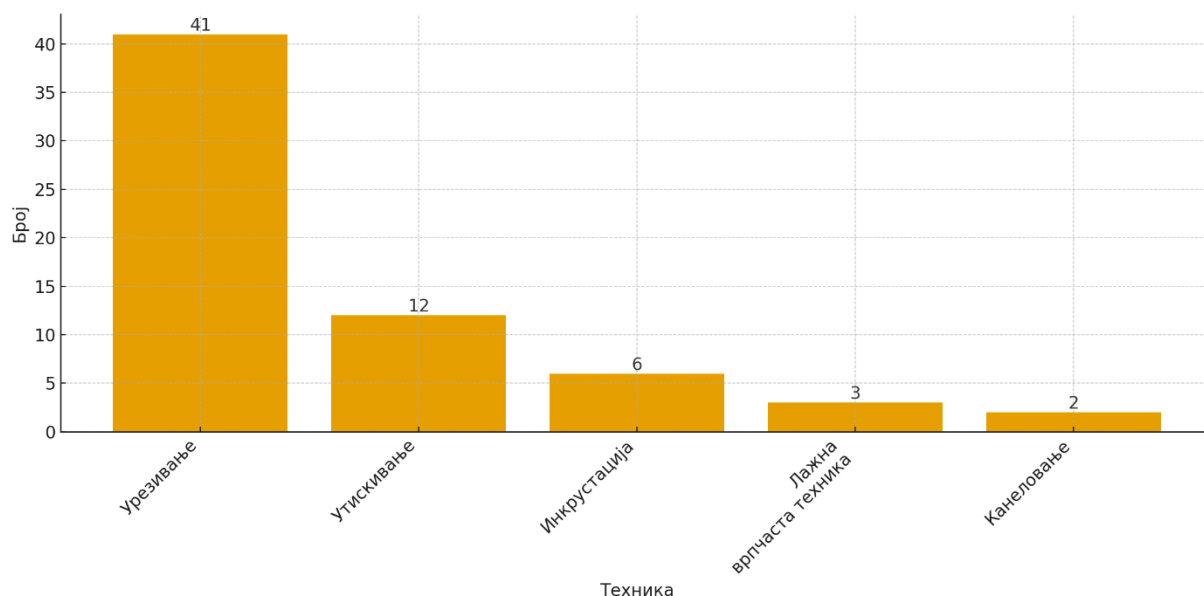

Слика 50: Пехари – технике орнаментисања обода.

Врат је очуван на 101 примерку, међу којима је 51 украшен (приближно 50%). Најбројнији су украси изведени од низова или појединачних косо или зракасто шрафираних троуглова, али и повремених ромбова и трака (поља) (22 – 36.1%). Следећи орнамент по заступљености су снопови урезаних линија, који могу бити хоризонтални, вертикални, цик-цак и таласasti (19 – 31.1%). Затим је ту „S“ мотив, који се јавља у хоризонталним и вертикалним низовима и тракама испуњеним низовима „S“ мотива, који су оивичени урезаним линијама (10 – 16.4%). Урезани вертикални мотив „јелове гранчице“ забележен је на 4 примерка (6.6%), а плитке хоризонталне канелуре на 2 примерка (3.3%). Остали мотиви јављају се појединачно (по 1 – 1.6%): хоризонтални низ косих утиснућа, хоризонтална врпчаста линија, хоризонтална пластична трака са косим урезима и розете (Слика 51). Међу техникама украшавања, убедљиво најзаступљеније је урезивање (41 – 64.1%), а затим следе утискивање (12 – 18.8%), инкрустација (у комбинацији са урезивањем и утискивањем – 6 – 9.4%), лажна врпчаста техника (3 – 4.7%) и канеловање (2 – 3.1%) (Слика 52).

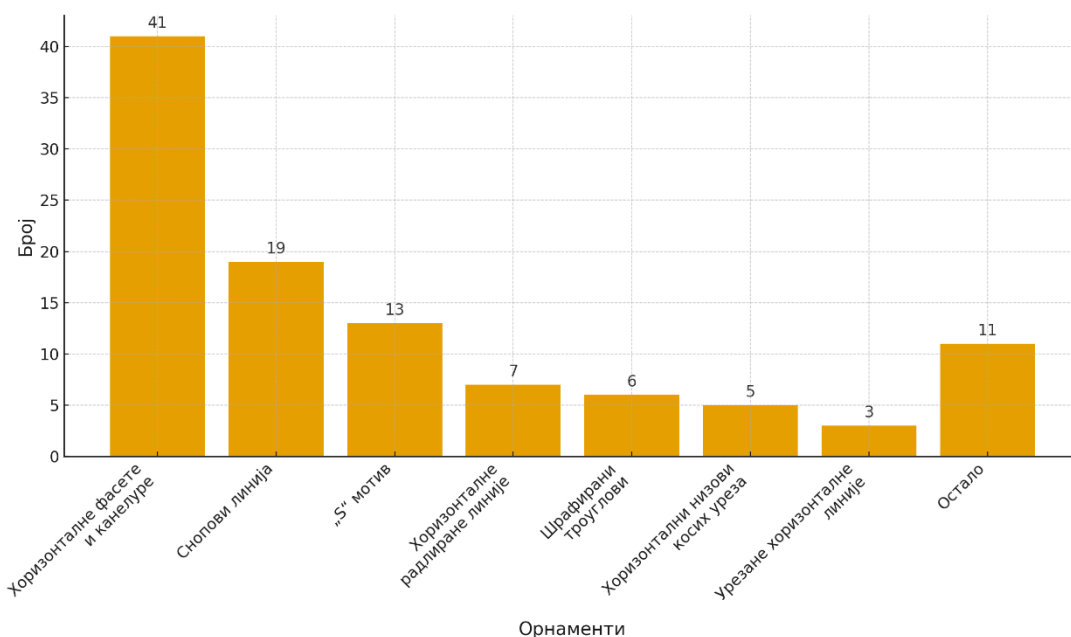

Слика 51: Пехари – орнаменти на врату.

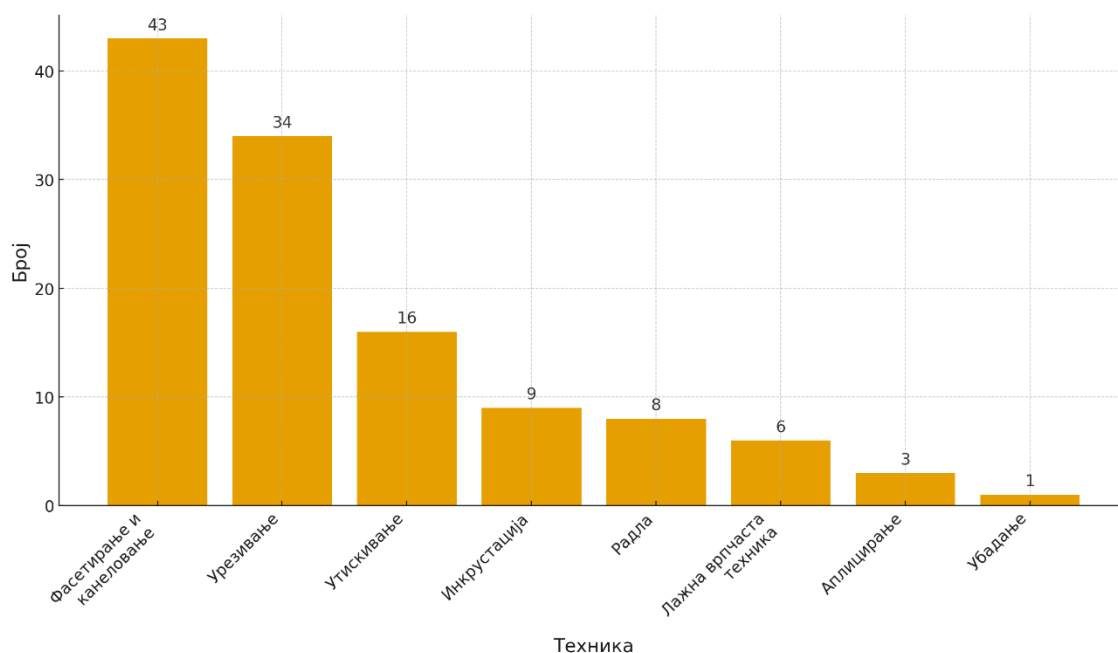

Слика 52: Пехари – технике орнаментисања врата.

Међу налазима пехара има 105 очуваних рамена, од којих је 76 украшено. Најчешћи украс су хоризонталне фасете и канелуре (41 – 43.6%), а затим снопови хоризонталних, косих и цик-цак линија (19 – 20.2%), као и „S“ мотив који се јавља у хоризонталним и вертикалним низовима, као и у тракама испуњеним низовима „S“ мотива, који су оивичени урезаним линијама (13 – 13.8%). У мањем броју јављају се хоризонталне линије изведене радлом (7 – 7.4%), хоризонтални низови косих уреза (5 – 5.3%) и урезане хоризонталне линије (3 – 3.2%), као и косо и вертикално шрафирани троуглови (6 – 6.4%). Ређе се јављају (1–2 пута, односно 1.06%–2.12%): косе канелуре (2), хоризонталне пластичне траке са косим урезима (2), хоризонталне врпчасте линије (2), вертикалне канелуре (1), кратке вертикалне пластичне апликације (1), хоризонтални низови тачкастих убода (1), хоризонтални низ мотива шеврона (1), хоризонтални низови кратких косих линија (1) (Слика 53). Гледано кроз технике украшавања, најчешће се примењује фасетирање (31 – 25.8%) и канеловање (12 – 10.0%), које заједно чини приближно 35.8% свих украса. Затим следи урезивање (34 – 28.3%), утискивање (16 – 13.3%), инкрустација (у комбинацији са урезивањем и утискивањем: 9 – 7.5%), радла (8 – 6.7%), лажна врпчаста техника (6 – 5.0%), аплицирање (3 – 2.5%) и убадање (1 – 0.8%) (Слика 54).

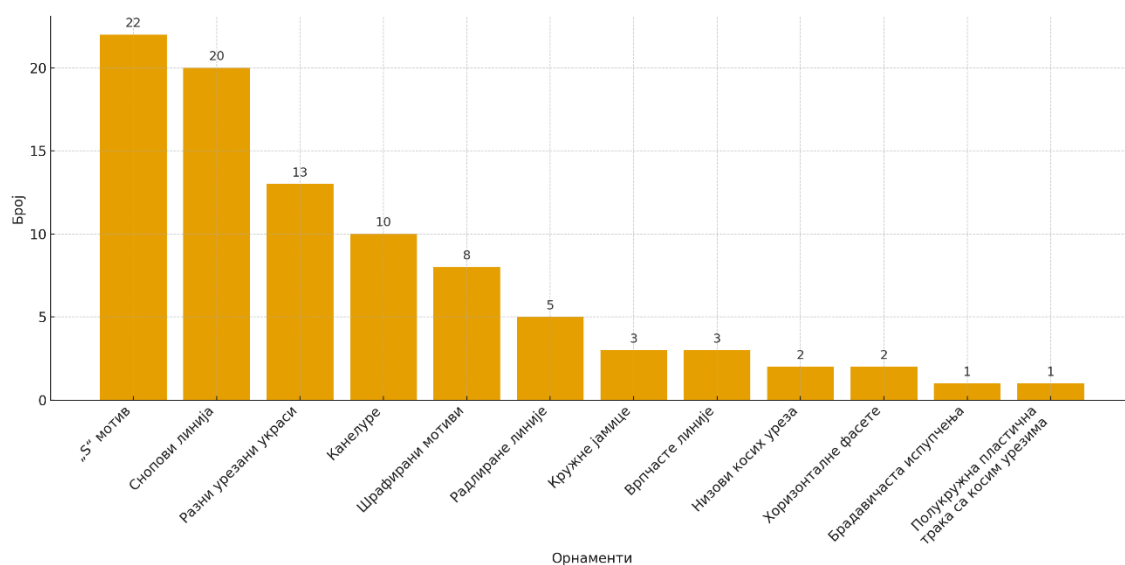
Слика 53: Пехари – орнаменти на рамену.

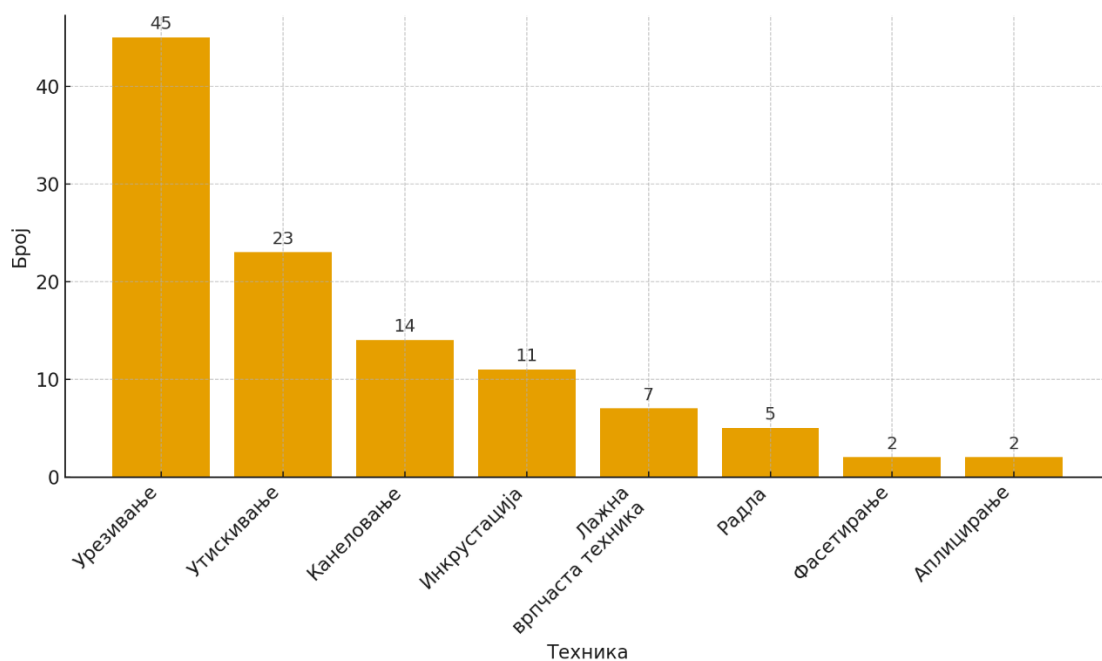
Слика 54: Пехари – технике орнаментисања рамена.

Трбух је очуван на 100 примерака пехара, од чега 72 има украс. Најчешћи украс на трбуху пехара је утиснути „S“ мотив (22 – 24.4%), који се јавља у виду хоризонталних, косих и гирланд нивоа, као и у виду хоризонталних, косих и гирланд трака оивичених урезаним или врпчастим линијама. Следе снопови линија (20 – 22.2%), који могу бити у хоризонталним, косим, цик–цак или гирланд конфигурацијама. Разни урезани украси (13 – 14.4%) укључују појединачне урезане троуглове, косе, хоризонталне, гирланд, цик–цак линије итд. Канелуре (10 – 11.1%) се јављају у косим и вертикалним положајима, понекад у сноповима од неколико канелура. Шрафирани мотиви (8 – 8.9%) укључују косо, зракасто или мрежасто шрафиране троуглове, „малтешки крст“, мрежасто шрафирану „V“ траку и мрежасто шрафирану гирланд траку. Од мање заступљених украса јављају се хоризонталне радлиране линије (5 – 5.6%), кружне јамице (3 – 3.3%), врпчасте линије (3 – 3.3%), нивози косих уреза (2 – 2.2%), хоризонталне фасете (2 – 2.2%), брадавичаста испупчења (1 – 1.1%) и полукружна пластична трака са косим урезима (1 – 1.1%) (Слика 55). Међу техникама украшавања доминира

урезивање (45 – 41.3%), затим, дупло мање има утискивања (23 – 21.1%), а канеловање се јавља на само 14 примерака (14 – 12.8%) се јавља на тек мањем броју примерка. Остаци инкрустације прибележени су на 11 примерака (11 – 10.1%). Знатно ређе јављају се: лажна врпчаста техника (7 – 6.4%), радла (5 – 4.6%), фасетирање (2 – 1.8%) и аплицирање (2 – 1.8%) (Слика 56).

Слика 55: Пехари – орнаменти на трбуху.

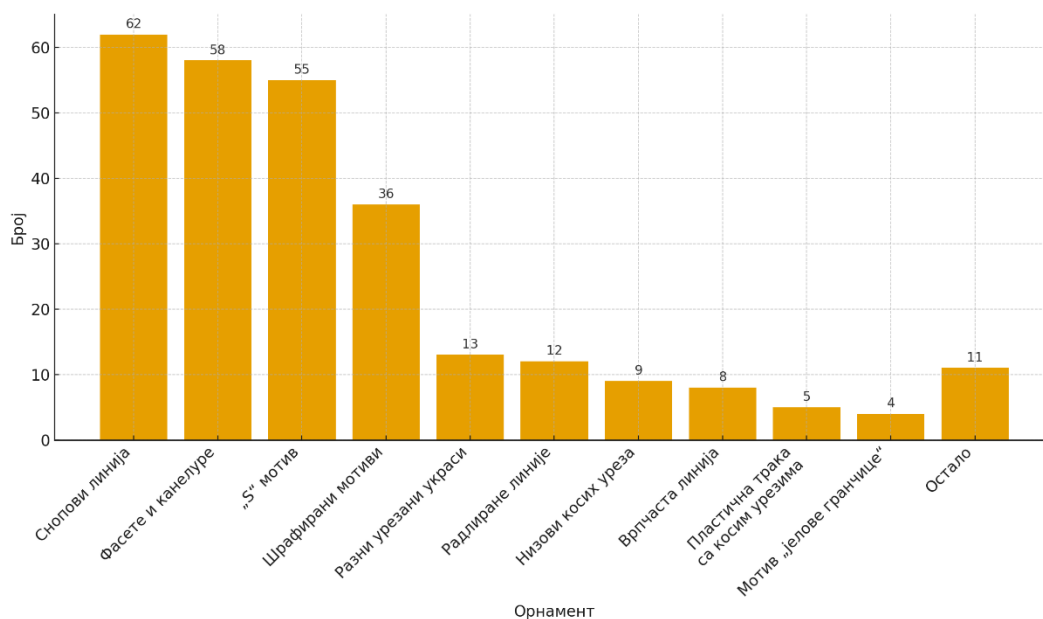

Слика 56: Пехари – технике орнаментисања трбуха.

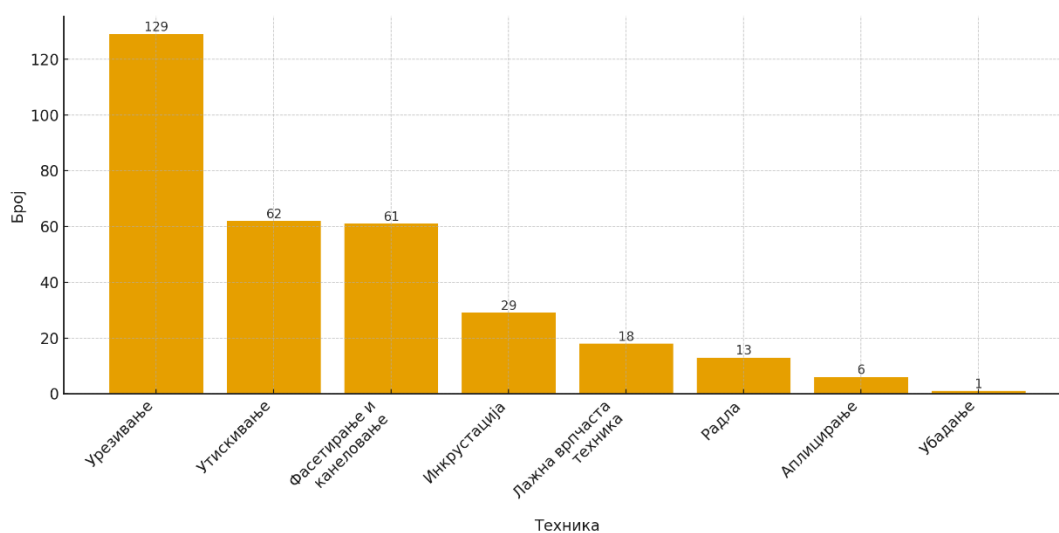
Дно је очувано 47 примерака, међу којима само један има украс, и то траку испуњену низом „S“ мотива која прати пречник дна са спољне стране.

Од 73 примерка који имају очувану дршку, свега 9 дршки има украс. Вертикалне канелуре јављају се 4 пута, од чега једном у комбинацији са вертикалним линијама, а једном у комбинацији са вертикалним низом „S“ мотива. Хоризонталне канелуре јављају се у једном случају. Мрежасто шрафирани троуглови забележени су два пута, од чега једном у комбинацији са вертикалном урезаном линијом. По једном се јављају пластична ребра и дугметаста апликација.

Код пехара, најбројнији украси су снопови урезаних линија (62 – 22.7%), затим фасете и канелуре (58 – 21.2%), утиснути „S“ мотив (55 – 20.1%) и шрафирани мотиви (36 – 13.2%). Од других украса јављају се: разни урезани украси (13 – 4.8%), радлиране линије (12 – 4.4%), низови косих уреза (9 – 3.3%), врпчасте линије (8 – 2.9%), пластична трака са косим урезима (5 – 1.8%), мотив „јелове гранчице“ (4 – 1.5%), урезане хоризонталне линије (3 – 1.1%), кружне јамице (3 – 1.1%), розете (1 – 0.4%), кратке вертикалне пластичне апликације (1 – 0.4%), хоризонтални низови тачкастих убода (1 – 0.4%), хоризонтални низ мотива шеврона (1 – 0.4%) и брадавичаста испупчења (1 – 0.4%) (Слика 57). Набројани украси изведени су техникама урезивања (129 – 40.4%), утискивања (62 – 19.4%), фасетирања и канеловања (61 – 19.1%). Поред њих, јављају се још и инкрустација (29 – 9.1%), лажна врпчаста техника (18 – 5.6%), радла (13 – 4.1%), аплицирање (6 – 1.9%) и убадање (1 – 0.3%) (Слика 58).

Слика 57: Пехари – орнаменти укупно.

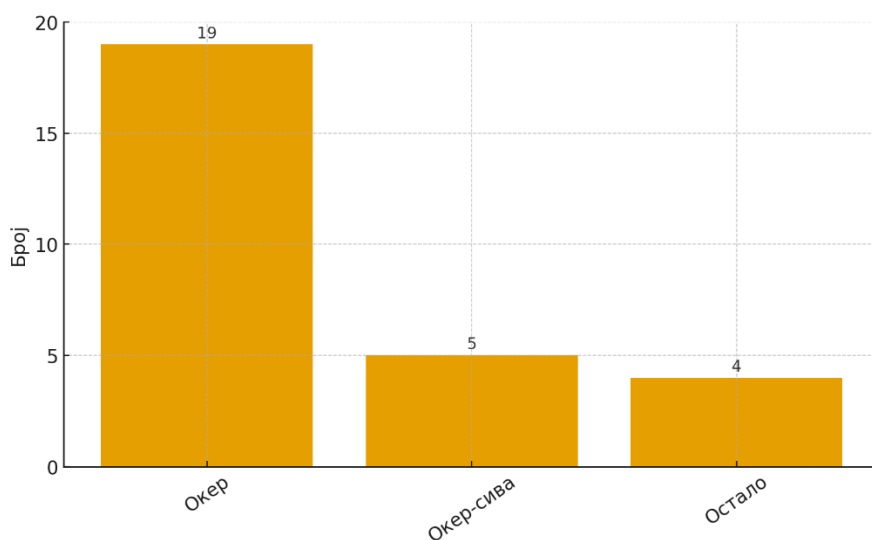
Слика 58: Пехари – технике орнаментисања укупно.

Лонци

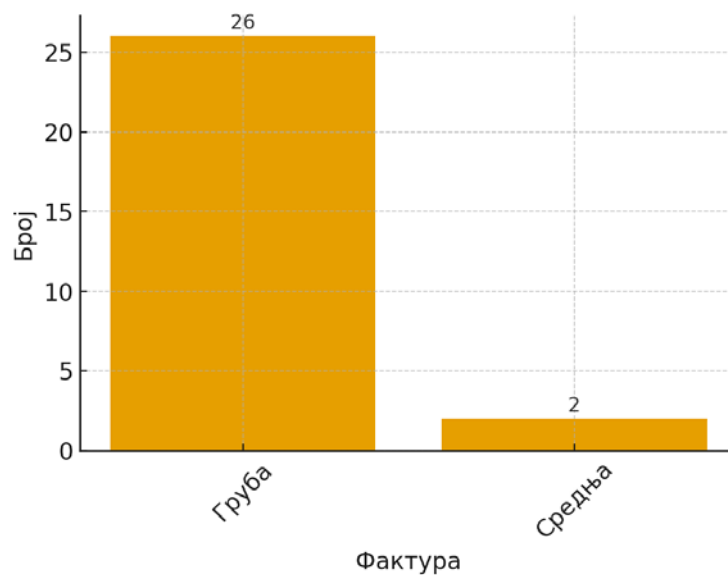

Слика 59: Пример лонца (Г 755).

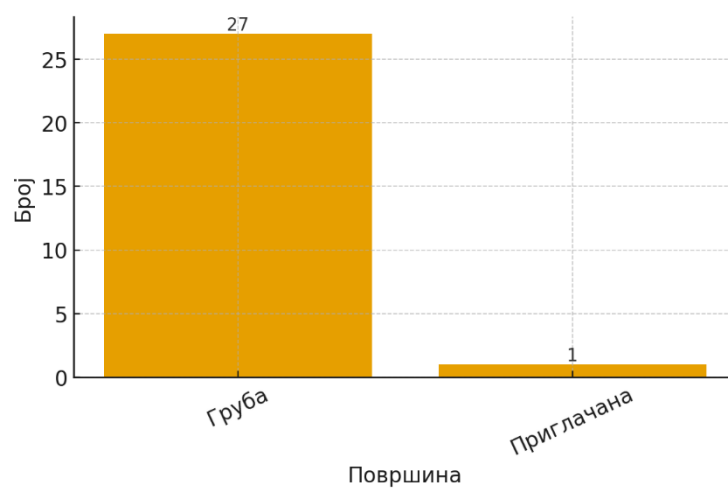
У лонце су сврставане отворене посуде једноставније профилације, грубе фактуре, без наглашених прелаза између обода, врата, рамена и трбуха. У ову категорију укључене су и посуде упоредивих одлика, али великих димензија, чија је функција вероватно ближа питосу – лонци–питоси. Разликују се од форми које се иначе сврставају у питосе у студијама керамика старијег гвозденог доба са разгнутим ободом, цилиндричним вратом и наглашеним раменом, који је и разноврсније украшен (cf. Medović 1988, 383–384; Medović, Medović 2010, 278) (Слика 59). У узорку је издвојено укупно 28 лонаца, код којих је окер (19 – 67.9%) и окер–сиве боје (5 – 17.9%) приближно 80% примерака. Остале боје јављају се по једном (14.3%): црно–окер, браон, црна и окер–браон (Слика 60). Груба фактура је присутна код скоро 92.9% лонаца, односно 26 примерака, док је средња фактура уочена код само два примерка (7.1%) (Слика 61). Површина је, такође, груба код 27 примерака (96.4%) примерака, док је само један примерак са пригачаном површином (Слика 62).

Слика 60: Лонци – заступљеност боја.

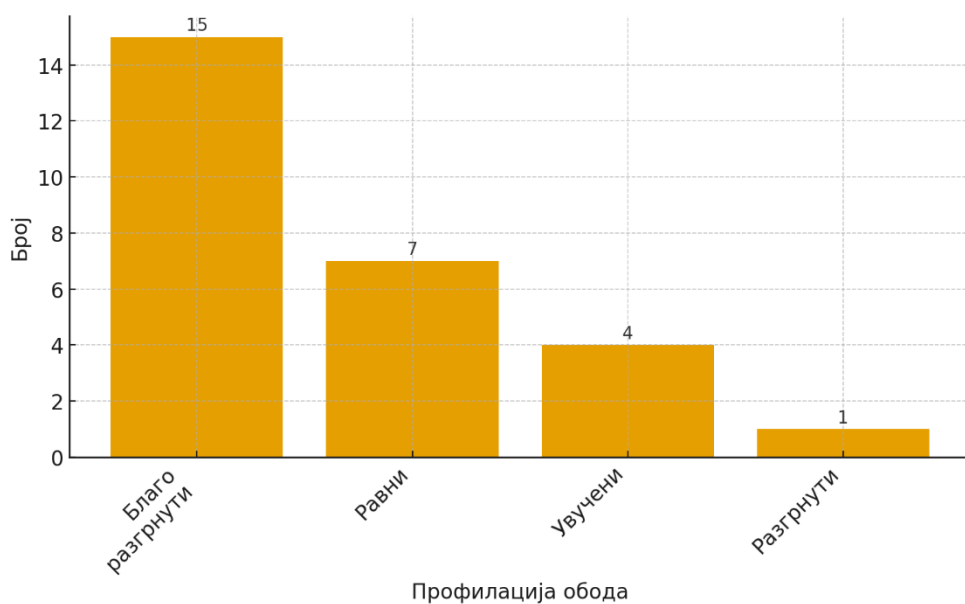

Слика 61: Лонци – заступљеност фактура.

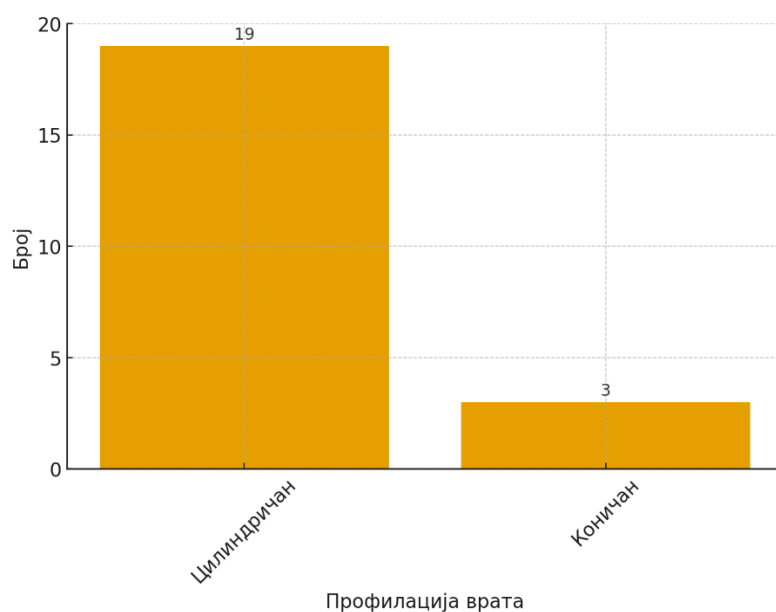
Слика 62: Лонци – заступљеност обраде површине.

Најчешћи су благо разгнута обода (15 – 55.6%), затим равни (7 – 25.9%), уз неколико увучених (4 – 14.8%) и један разгнут (1 – 3.7%) (Слика 63). На једном примерку није очуван обод.

Слика 63: Лонци – профилација обода.

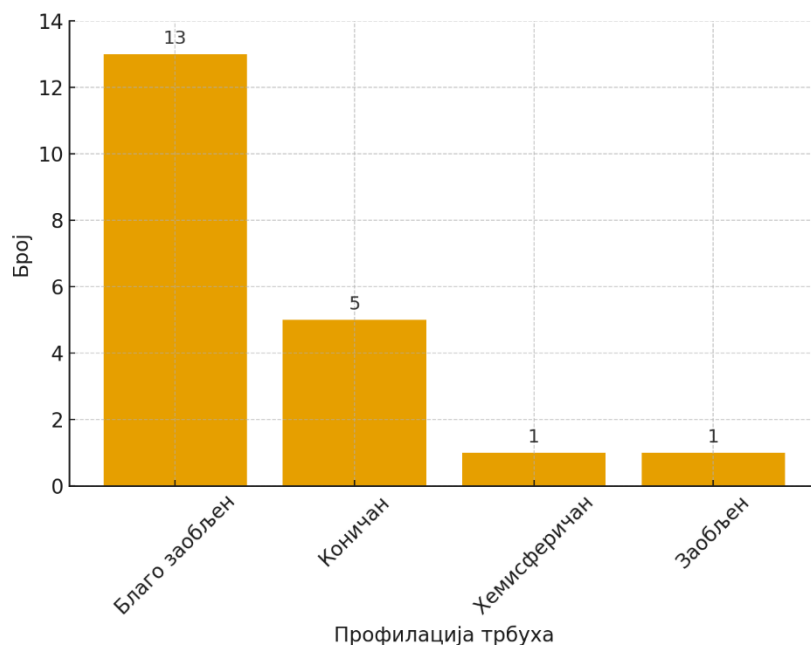
Међу 22 лонца са очуваним вратом, врат је цилиндричан на 19 (86.4%), док је на само три примерка врат коничан (Слика 64).

Слика 64: Лонци – профилација врата.

Сви примерци на којима је очувано раме (17), имају благо наглашено раме (16), док само један има наглашено (1).

Међу 20 примерака са очуваним трбухом, најзаступљенији је благо заобљен трбух (13 – 65.0%), затим коничан (5 – 25.0%), са по једним примерком хемисферичног и заобљеног трбуха (по 5.0%) (Слика 65).

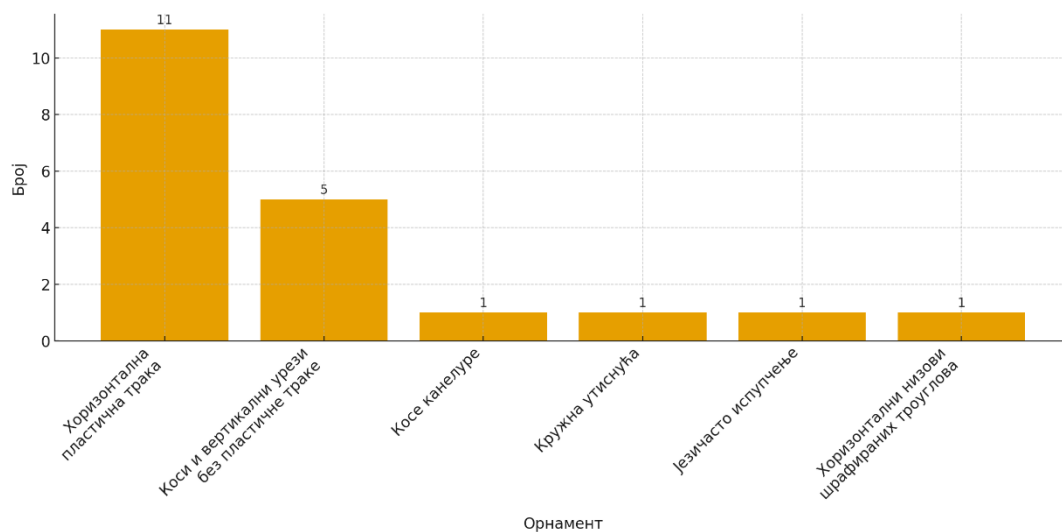

Слика 65: Лонци – профилација трбуха.

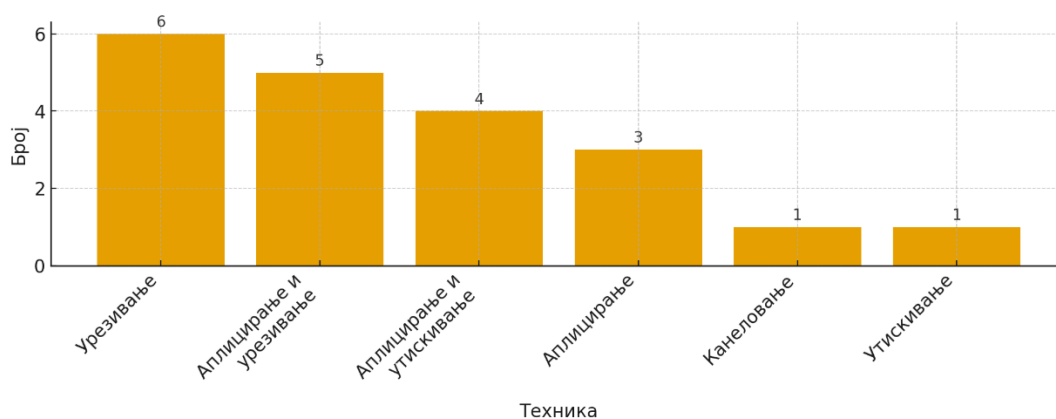
Само три равна дна лонца су очувана, док осталих 23 примерка нема очувано дно.

На примерцима лонаца очувано је 12 дршки. У највећем броју су језичасте дршке (7), затим 2 тунеласте, док се остали типови дршки јављају по једном: брадавичаста, дугметаста, пластична потковичаста и хоризонтална тракаста.

Међу украсим на ободу лонаца најбројнија је хоризонтална пластична трака (11 – 42.3%), која може бити без додатних украса (2), или са косим урезима (3), утиснућима прстом (2), кружним утиснућима, вертикалним урезима (1), или са „Х“ (косим и контракосим) урезима (1). На ободу се јављају и коси и вертикални урези без пластичне траке (5 – 19.2%), а у појединачним случајевима и косе канелуре (1), кружна утиснућа (1), језичасто испупчење (1) и хоризонтални низови шрафираних троуглова (1) (Слика 66). Украси нису присутни на ободу 8 примерака лонца. Међу техникама украшавања јавља се урезивање (6), аплицирање и урезивање (5), аплицирање и утискивање (прстом или алатком) (4), аплицирање (3), канеловање (1) и утискивање (1) (Слика 67).

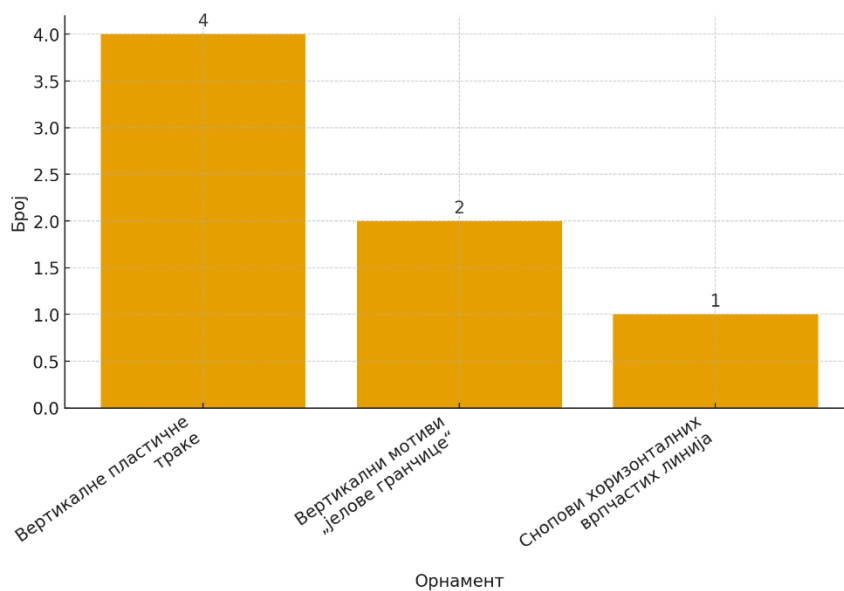

Слика 66: Лонци – орнаменти на ободу.

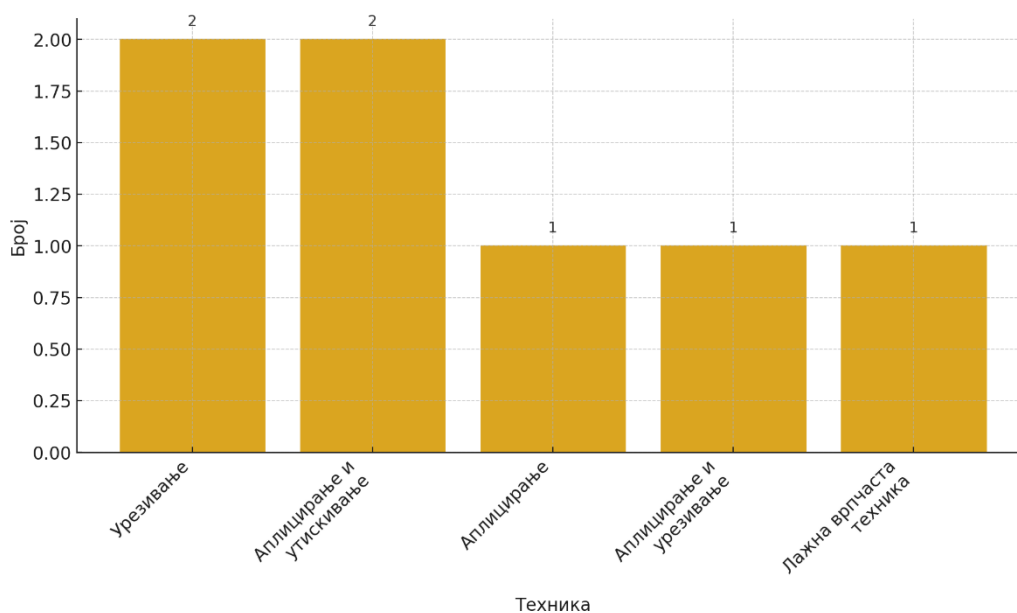

Слика 67: Лонци – технике орнаментисања обода.

Украси на врату лонаца су ређи (7) и најчешће су у виду вертикалних пластичних трака (4), које могу бити без додатних украса (1), или имати кружна утиснућа (2) или косе урезе (1). На врату се, такође, јављају и вертикални мотиви „јелове границе“ (2), као и снопови хоризонталних линија изведени лажном врпчастом техником (1) (Слика 68). Технике украшавања на врату лонаца су урезивање (2), аплицирање (1), аплицирање и утискивање (2), аплицирање и урезивање (1) и лажна врпчаста техника (1) (Слика 69).

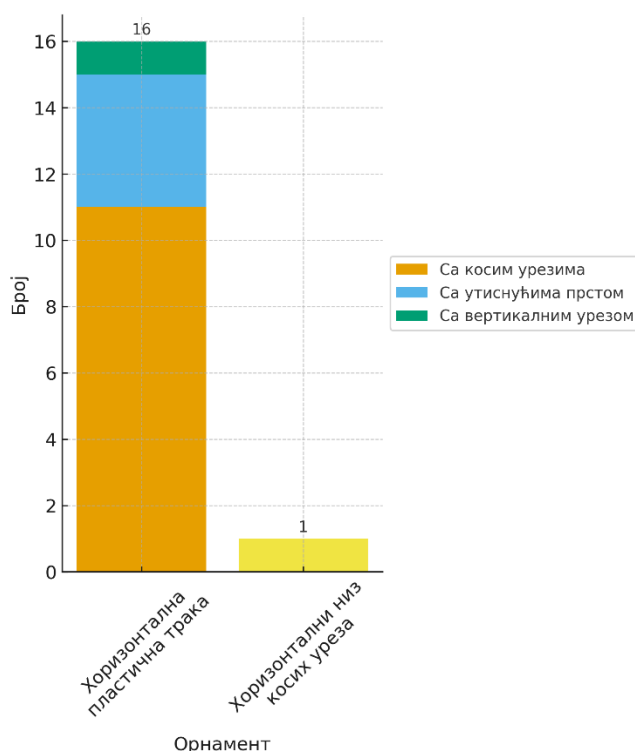

Слика 68: Лонци – орнаменти на врату.

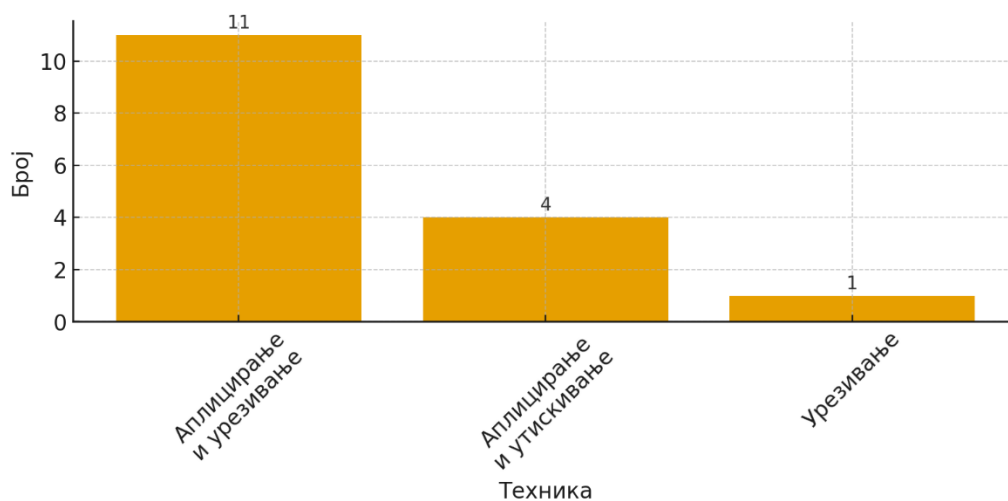

Слика 69: Лонци – технике орнаментисања врата.

Рапе је украшено на свим примерцима који га имају очувано (17). Украси на рамену су искључиво сачињени од хоризонталне пластичне траке (16), која је најчешће украшена косим урезима (11), а јављају се и утиснућа прстом (4), као и вертикални урези (1). У једном случају, рапе је украшено хоризонталним низом косих уреза (1) (Слика 70). Међу техникама коришћеним на украшавању рамена присутне су две комбинације: аплицирање и урезивање (11), као и аплицирање и утискивање (4), и у једном случају само урезивање (1) (Слика 71).

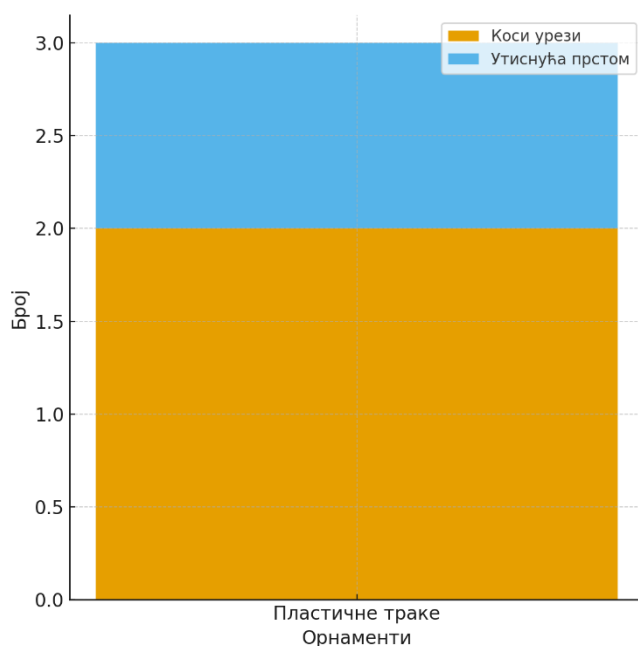

Слика 70: Лонци – орнаменти на рамену.

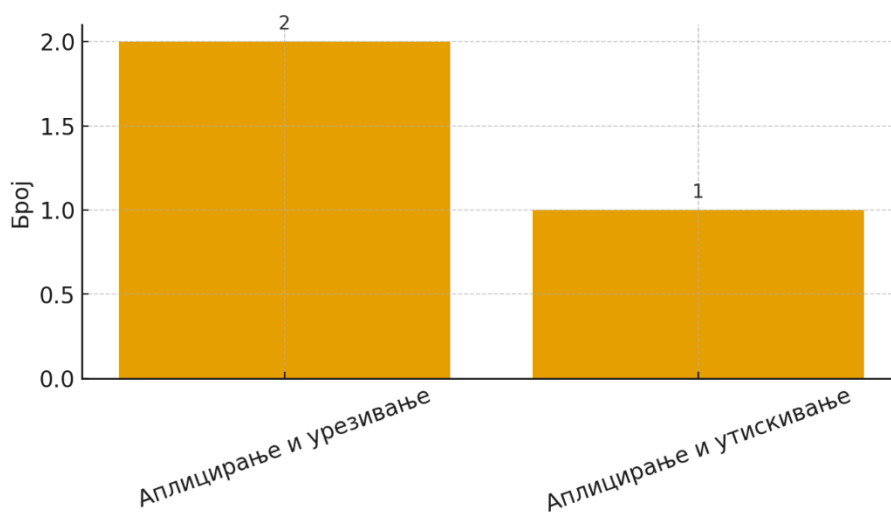

Слика 71: Лонци – технике орнаментисања рамена.

Од 20 очуваних трбуха лонаца, само на три су забележени украси. Трбух је у сва три случаја украшен пластичним тракама, које могу имати косем урезе (2) и утиснућа прстом (1). Саме траке постављене су косо, полукружно или у виду низа полукружних концентрично постављених трака (Слика 72). Посматрано кроз технике, јављају се комбинације аплицирања и урезавања (2) и аплицирања и утискивања (1) (Слика 73).

Слика 72: Лонци – орнаменти на трбуху.

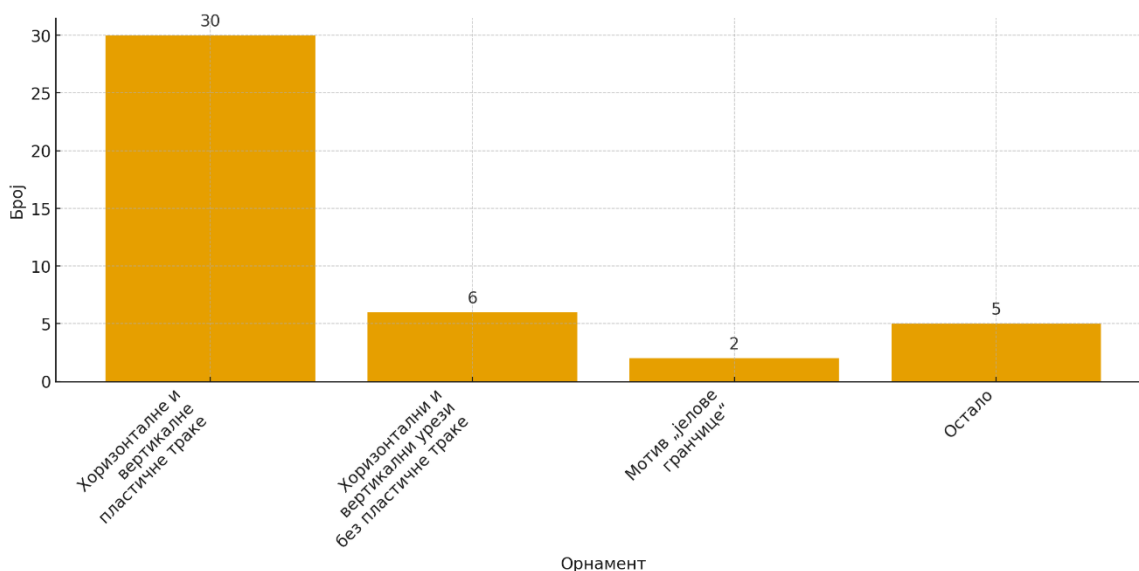

Слика 73: Лонци – технике орнаментисања трбуха.

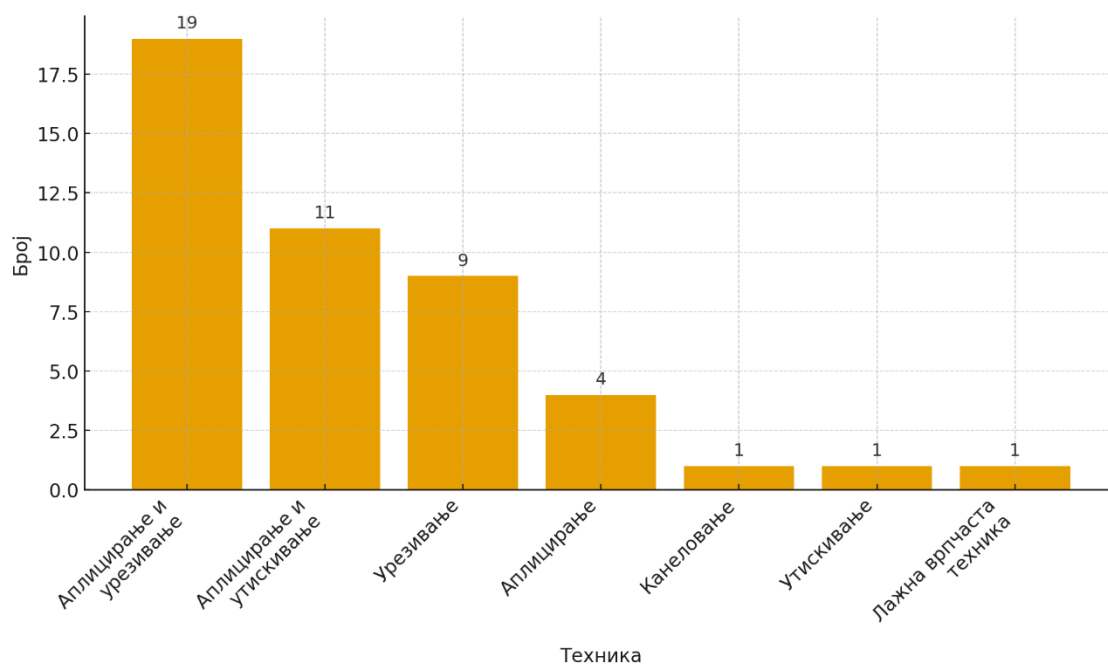
Ниједно од три очувана равна дна није украшено.

Дршке су украшене у два случаја: једна хоризонтална тракаста дршка украшена је хоризонталним канелурама, а једна језичаста дршка украшена је утиснућем прстом.

Лонци су убедљиво најчешће украшени пластичним тракама (30 – 69.8%). У много мањем броју јављају се коси и вертикални урези (6 – 14.0%) без пластичне траке, вертикални мотиви „јелове гранчице“ (2 – 4.7%), косе канелуре (1), кружна утиснућа (1), језичасто испупчење (1), шрафирани троуглови (1) и снопови хоризонталних врпчастих линија (1) (Слика 74). Најзаступљеније технике су комбинације аплицирања и урезивања (19 – 41.3%) и аплицирања и утискивања (11 – 23.9%). Нешто ређе се јављају: урезивање (9 – 19.6%), аплицирање (4 – 8.7%), канеловање (1), утискивање (1), лажна врпчаста техника (1) (Слика 75).

Слика 74: Лонци – орнаменти укупно.

Слика 75: Лонци – технике орнаментисања укупно.

Питоси

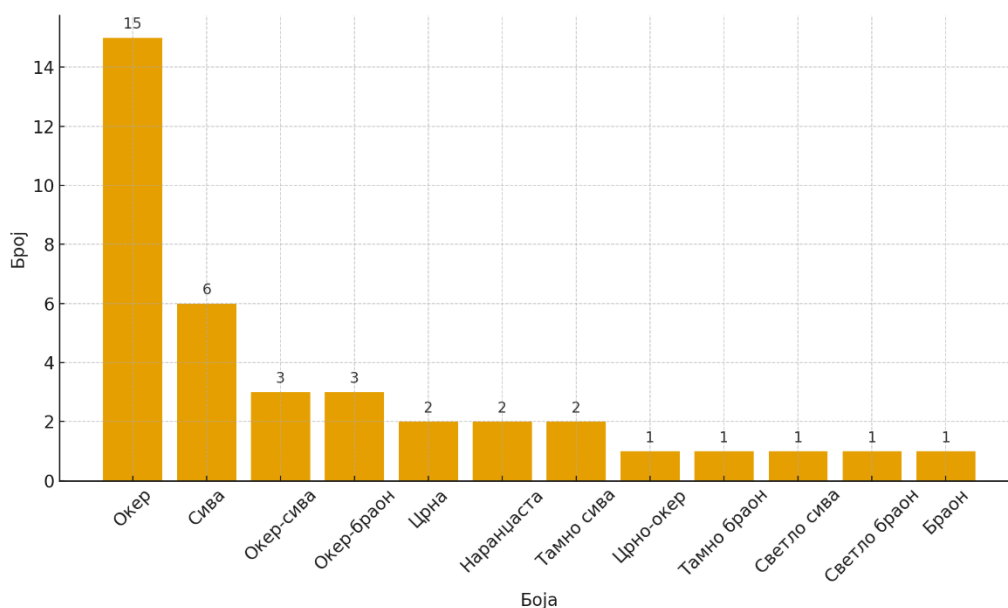

Слика 76: Пример питоса (Г 1800).

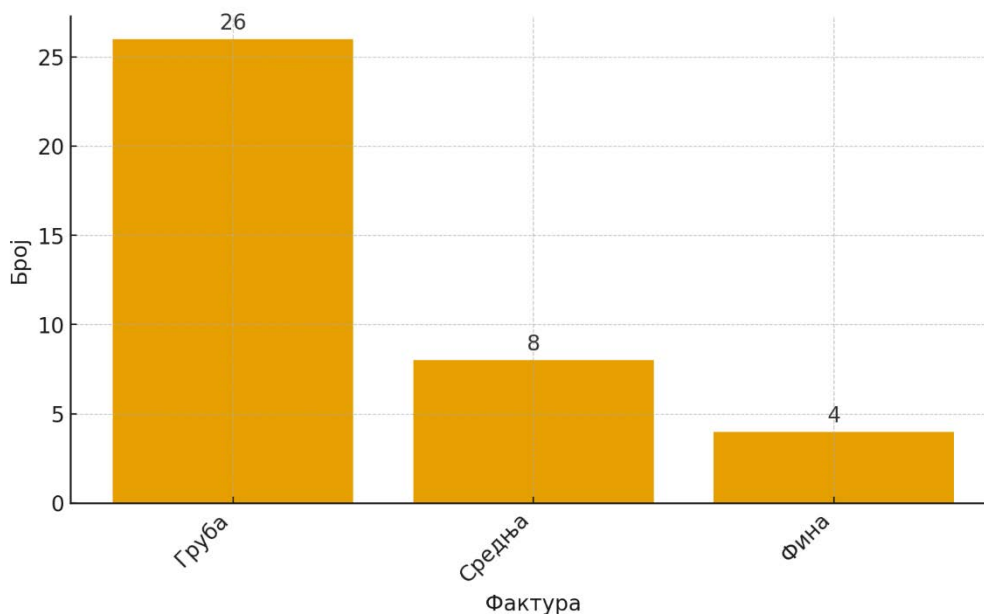
Међу питосе су сврставане складишне посуде великих димензија (Vuković 2017a, 62). Користећи се, такође, типологијом керамичких посуда за период старијег гвозденог доба Предрага Медовића, у ову групу сврставане су посуде сложене профилације, са разгнутим ободом, цилиндричним или коничним вратом, са наглашеним раменом (Medović 1988, 396; 468, Таб. XII; Medović, Medović 2010, 278). Милош Јевтић сличне посуде већих димензија (30–70 cm) сврстава у питосе а идентичне мањих димензија (<30 cm) у амфоре (Јевтић 2011, 48–52). Због морфолошких сродности посуде различитих димензија у овом раду категорисане су као питоси (Слика 76). Истим критеријумом, као што је објашњено у одељку о лонцима, посуде великих димензија које су морфолошки сличне лонцима, али су према димензија могле имати

складишну функцију питоса, анализирани су у категорији лонаца.

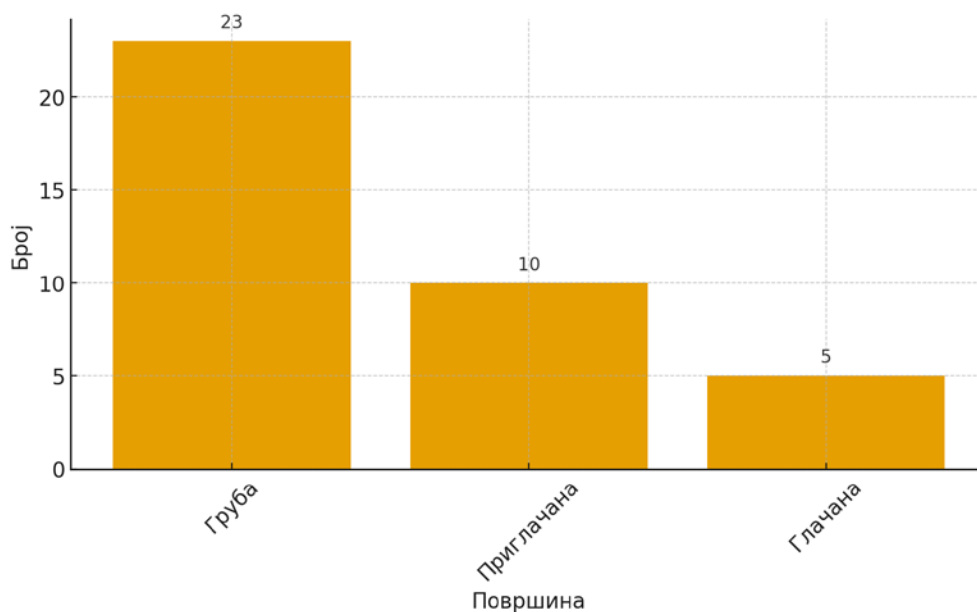
Издвојено је 38 примерка који се могу сврстати у питосе. Преовлађује окер боја (15 – 39.5%), затим ту је сива (6 – 15.8%), комбинација окер–сиве (3 – 7.9%) и окер–браон (3 – 7.9%). Знатно ређе се јављају црна (2 – 5.3%), наранџаста (2 – 5.3%) и тамно сива (2 – 5.3%). По једном су забележене боје: црно–окер, тамно браон, светло сива, светло браон и браон (Слика 77). Фактура је већински груба (26 – 68.4%), док се средња (8 – 21.1%) и фина јављају у знатно мањем броју (4 – 10.5%) (Слика 78). Површина је махом груба (23 – 60.53%), иако су неки примерци пригладани (10 – 26.32%) а за само 5 примерака се може рећи да су гладане површине (5 – 13.16%) (Слика 79).

Слика 77: Питоси – заступљеност боја.

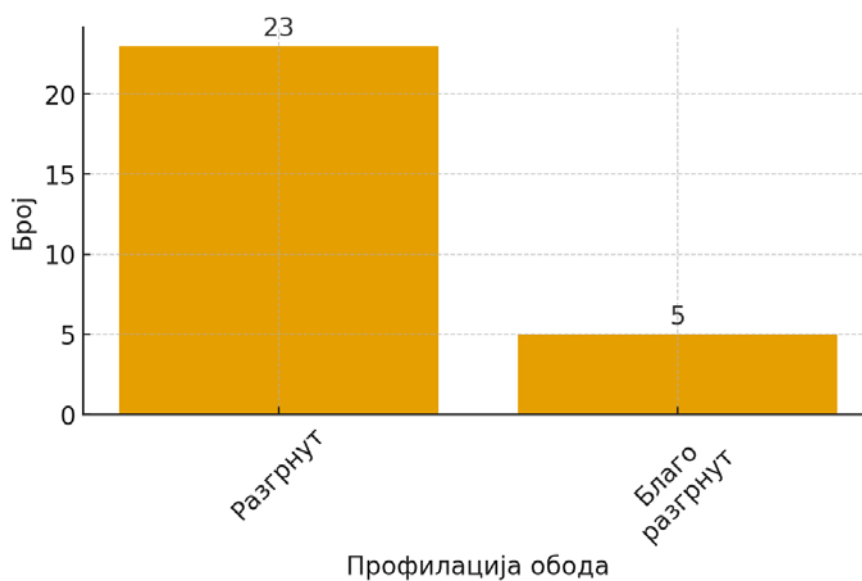

Слика 78: Питоси – заступљеност фактура.

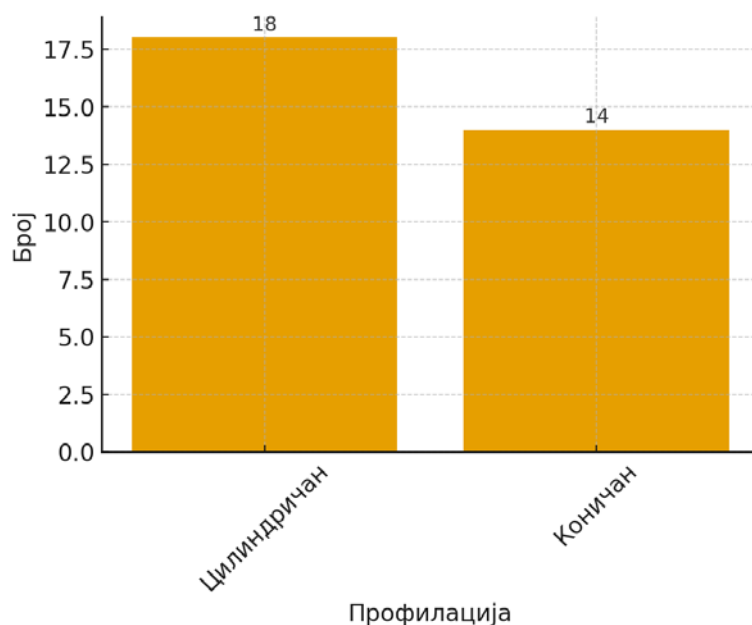
Слика 79: Питоси – заступљеност обраде површине.

Међу 28 очуваних обода има 23 примерка са разгрнутим 23 (82.14%) и 5 примерака са благо разгрнутим ободом (17.86%) (Слика 80).

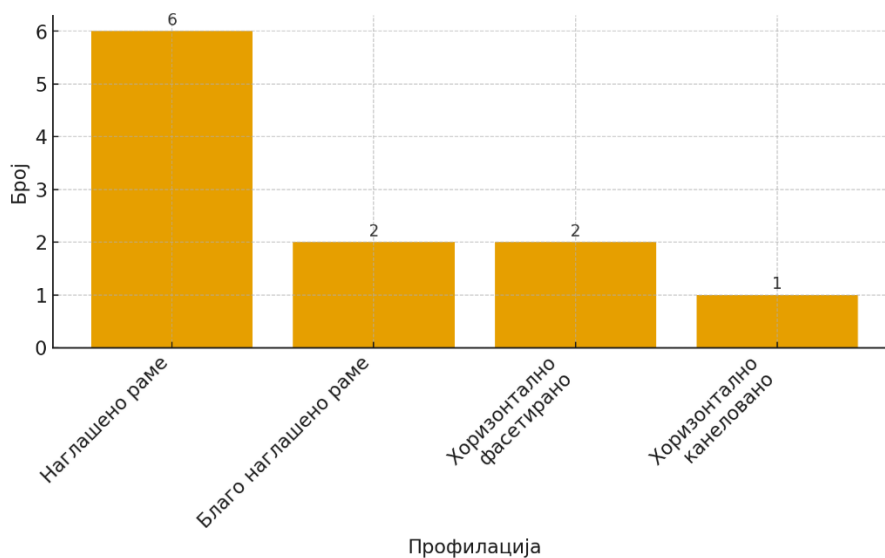
Слика 80: Питоси – профилација обода.

Међу 32 примерака са очуваним вратом, највише има цилиндричних вратова (18 – 56.25%), уз мањи број вратова који су блиски формом, али благо закошени, те се може рећи да су конични (14 – 43.75%) (Слика 81).

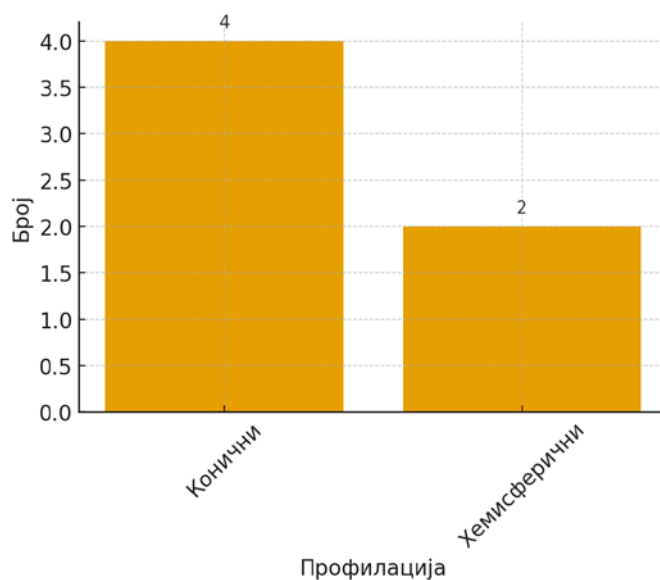
Слика 81: Питоси – профилација врата.

Очувано раме има свега 11 каталожских јединица препознатих као питос, а међу њима је најчешће наглашено (6 – 54.55%) или благо наглашено раме (2 – 18.18%), док се хоризонтално фасетирано јавља свега 2 пута (2 – 18.18%) а хоризонтално канеловано једном (1 – 9.09%) (Слика 82).

Слика 82: Питоси – профилација рамена.

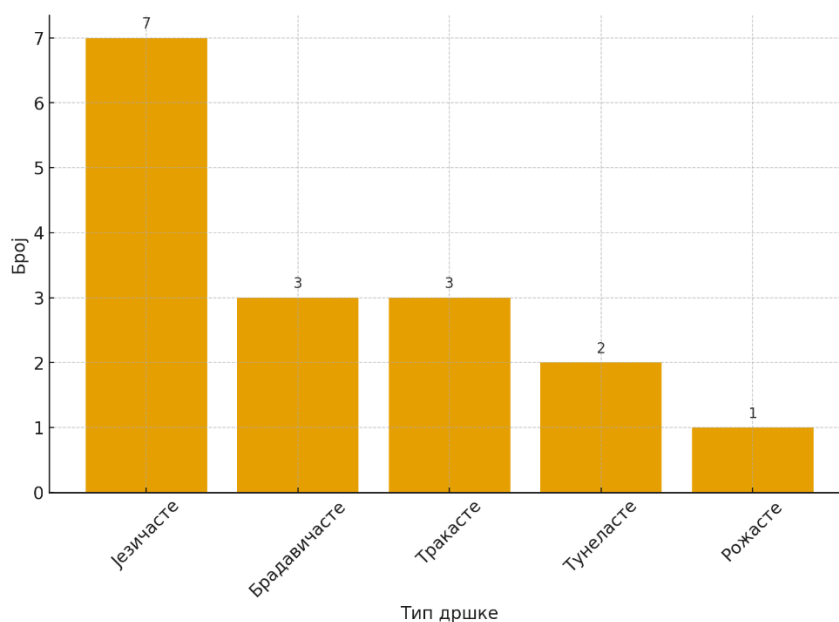
Трбух је очуван на свега 10 примерака, од којих се само на 6 може одредити профилација. Јављају се јако блиске форме коничних (4) и хемисферичних трбуха (2), између којих није увек лако направити јасну дистинкцију (Слика 83).

Слика 83: Питоси – профилација трбуха.

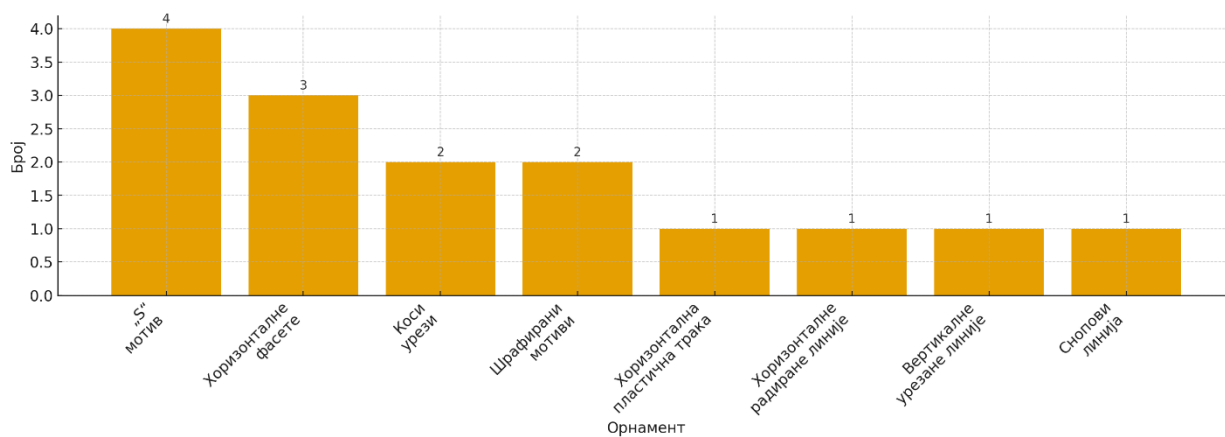
Само на два примерка очувано је равно дно питоса.

Дршке су очуване на 11 примерака питоса. Убедљиво су најбројније језичасте (7 – 43.75%), док се знатно ређе јављају брадавичасте (3 – 18.75%), тракасте (3 – 18.75%), тунеласте (2 – 12.5%) и рожасте (1 – 6.25%) (Слика 84).

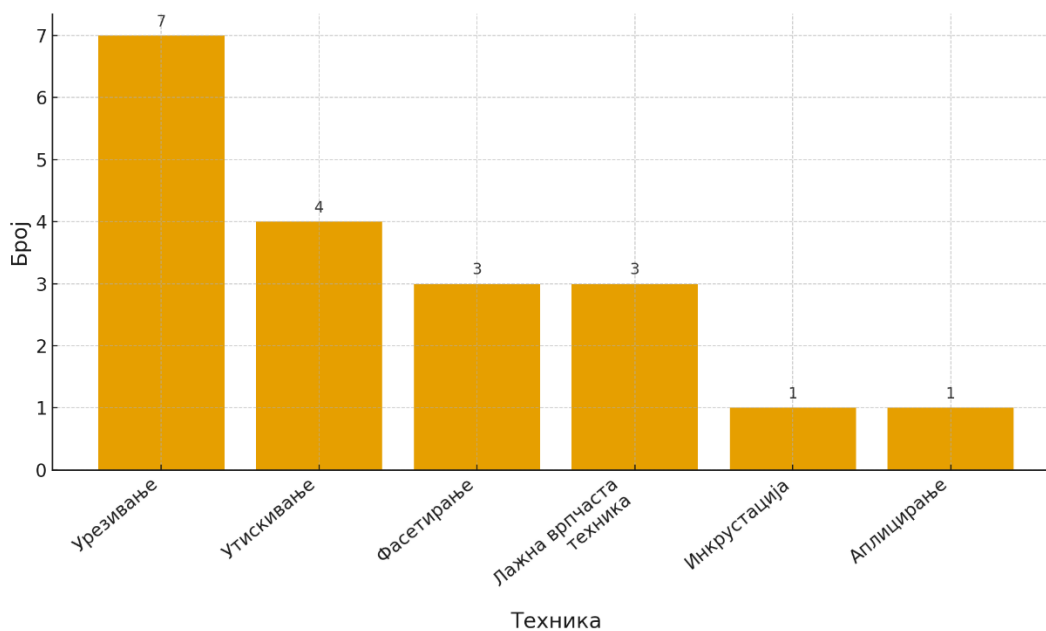

Слика 84: Питоси – типови дршки.

Од 28 очуваних обода питоса, 12 има украс. Јављају се са спољне стране коси урези (2), хоризонтална пластична трака (1), хоризонталне радлиране линије (1) и утиснути „S“ мотив у виду хоризонталне траке испуњене „S“ мотивом оивичене урезаним линијама (1). Са унутрашње стране јављају се хоризонталне фасете (3), хоризонтални низови „S“ мотива и хоризонталне и косе траке испуњене „S“ мотивом оивичене урезаним линијама (3), зракасто и мрежасто шрафирани троуглови (2) и снап вертикалних урезаних линија (1) (Слика 85). У погледу техника примењених у украшавању обода питоса урезивање се јавља најчешће (7), затим утискивање (4), фасетирање (3) и лажна врпчаста техника (3). Трагови инкрустације и аплицирање су забележени само по једном (Слика 86).

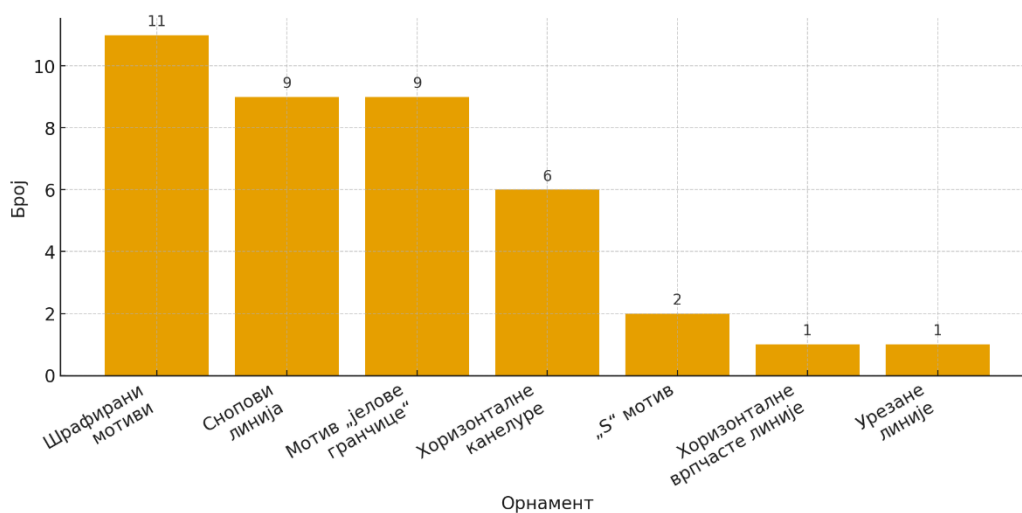

Слика 85: Питоси – орнаменти на ободу.

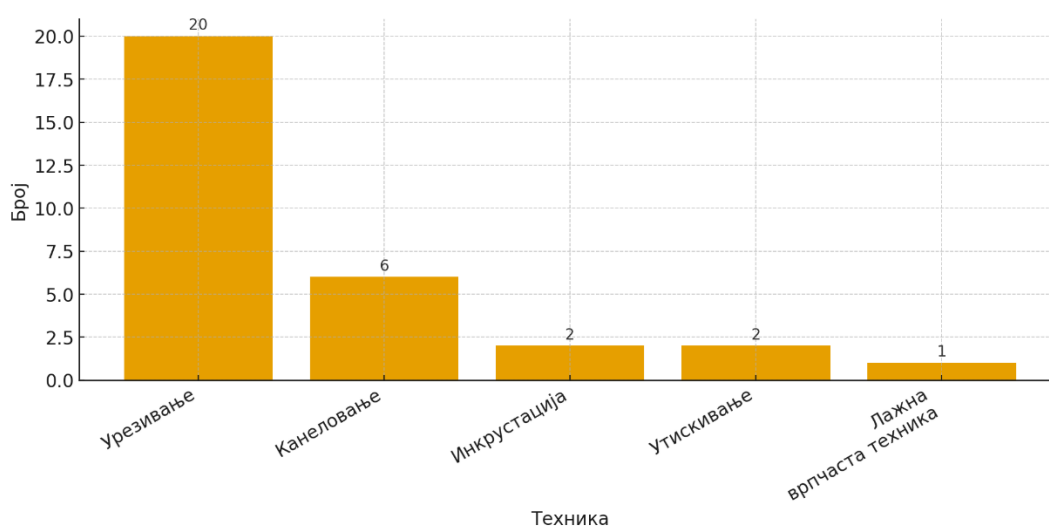

Слика 86: Питоси – технике орнаментисања обода.

Укупно је украшен 26 примерак од 32 питоса са очуваним вратом. Најчешћи украс су шрафирани мотиви (11 – 28.21%), који се јављају у виду хоризонталних или вертикалних низова зракасто, косо или хоризонтално шрафираних троуглова и ромбова, и вертикалних косо шрафираних трака. Затим, ту су снопови урезаних линија (9 – 23.08%), који могу бити хоризонтални, вертикални и таласести. Вертикални мотив „јелове гранчице“ (9 – 23.08%) најчешћи је појединачни украс који се јавља на врату питоса. Хоризонталне канелуре забележене су у 6 случајева (15.38%). У ретким случајевима јављају се хоризонтални низови „S“ мотива (2 – 5.13%), хоризонталне врпчасте линије (1 – 2.56%) и вертикалне урезане линије (1 – 2.56%) (Слика 87). Најчешће је примењивана техника урезивања (20 – 64.52%), а затим, у много мањем броју и канеловање (6 – 19.35%). Ређе се јављају инкрустација (2 – 6.45%), утискивање (2 – 6.45%) и лажна врпчаста техника (1 – 3.23%) (Слика 88).

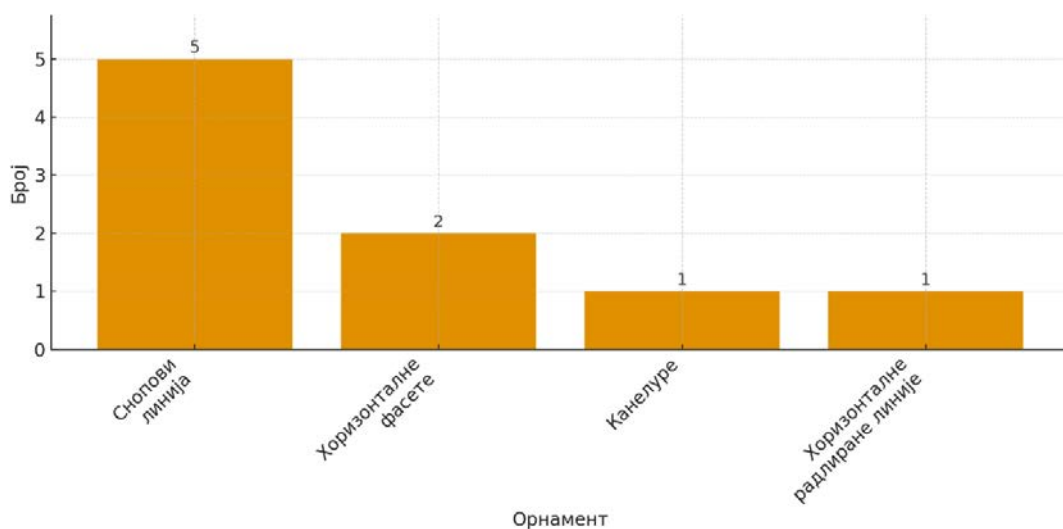

Слика 87: Питоси – орнаменти на врату.

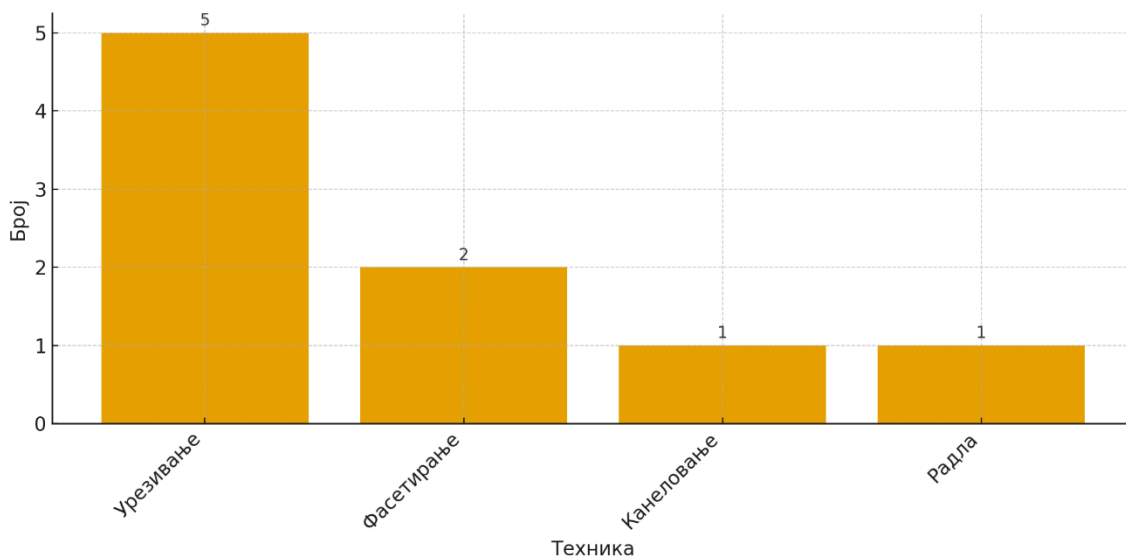

Слика 88: Питоси – технике орнаментисања врата.

Од 11 каталожких јединица питоса на којима је очувано раме, 8 је украшено. Најчешћи су снопови линија (5), који могу бити хоризонтални, вертикални, кратки коси и у виду гирланди. Затим ту хоризонталне фасете (2) и канелуре (1), као и хоризонталне радлиране линије (1) (Слика 89). Посматрано кроз технике, присутно је урезивање (5), фасетирање (2), канеловање (1) и радла (1) (Слика 90).

Слика 89: Питоси – орнаменти на рамену.

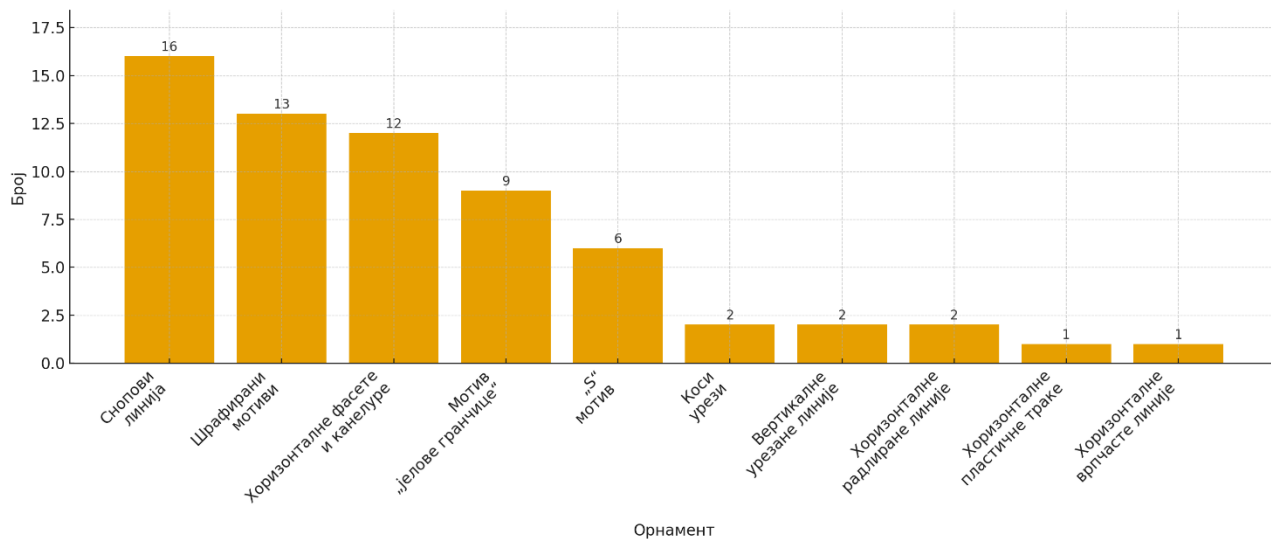
Слика 90: Питоси – технике орнаментисања рамена.

Од 9 очуваних трбуха питоса, само један има украс у виду снопа гирланд линија изведених техником урезивања.

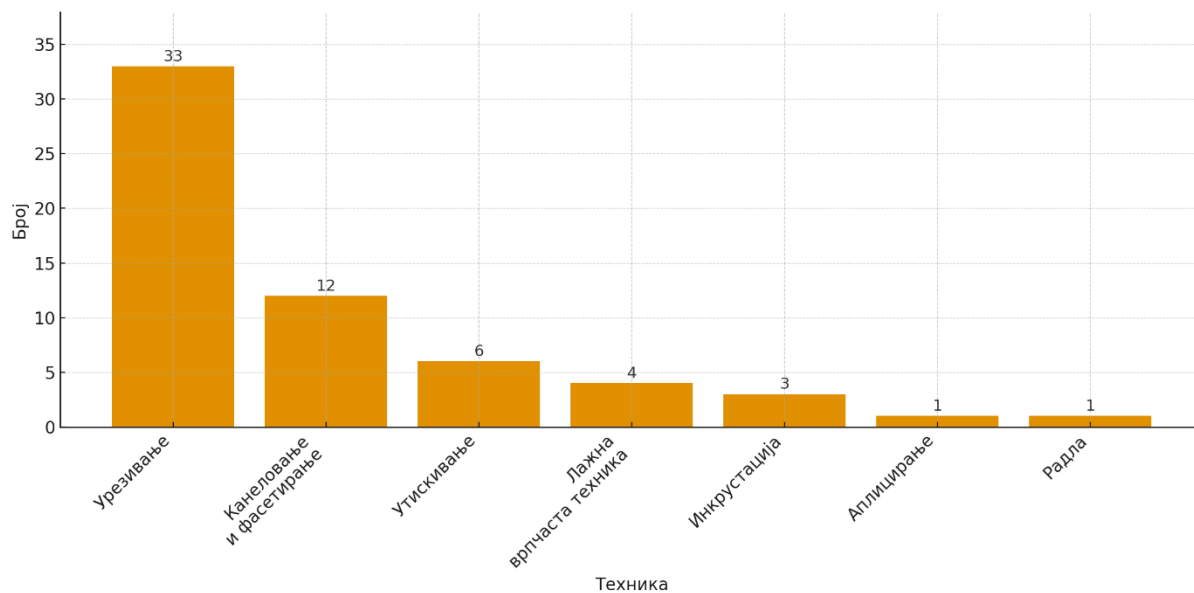
Ниједно од два очувана дна питоса није украшено.

Ниједна дршка није украшена.

Најбројнији орнаменти на питосима су снопови урезаних линија (16 – 25.0%), а затим следе шрафирани мотиви (13 – 20.3%) и хоризонталне фасете и канелуре (12 – 18.8%). Међу украсима су и, вертикални мотив „јелове гранчице“ (9 – 14.1%), утиснути „S“ мотив (6 – 9.4%), вертикалне урезане линије (2 – 3.1%) и коси урези (2 – 3.1%), хоризонталне радлиране линије (2 – 3.1%), хоризонтална пластична трака (1 – 1.6%) и хоризонталне врпчасте линије (1 – 1.6%) (Слика 91). За извођење украса најчешће је примењивано урезивање (33 – 55.0%), а затим канеловање (7) и фасетирање (5) – укупно 12 пута (20.0%). Забележено је и утискивање (6 – 10.0%), лажна врпчаста техника (4 – 6.7%), инкрустација (3 – 5.0%), аплицирање (1 – 1.7%) и радла (1 – 1.7%) (Слика 92).

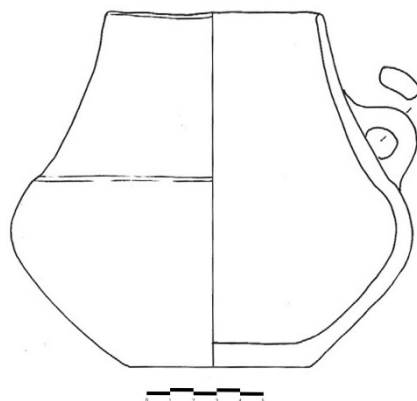

Слика 91: Питоси – орнаменти укупно.

Слика 92: Питоси – технике орнаментисања укупно.

Амфоре

Слика 93: Пример амфоре (АП 4827).

Према општој дефиницији, амфора је посуда сложене профилације, која може али не мора имати дршке. Такође, може бити отворена или затворена, али у оба случаја мора имати јасно дефинисан врат (Vuković 2017a, 61). Предраг Медовић је међу амфоре издвајао посуде складишне функције затворене форме, са суженим вратом и наглашеним раменом, које су се од питоса разликовале по ободу једноставне, најчешће равне профилације, и често присуству кратких тракастих дршки (Medović, Medović 2010, 278). Такође, додавао им је посуде отвореног типа, са благо суженим цилиндричним вратом, по форми ближим лонцима, које су често на рамену имале кратке тракасте дршке (Medović 1988, 469, Tab. XIII/1–2). Медовић примећује да нису честе у старијем гвозденим добу у односу на друге типове посуда (Medović 1988, 385; Medović, Medović 2010, 278). Као што је већ напоменуто, Милош Јевтић је у амфоре сврставао посуде које су формом и украсом идентичне питосима, али су нешто мањих димензија – испод 30 cm висине (Jevtić 2011, 48, Slika 1 (питос); 52, Slika 14 (амфора)), које ће у овом раду ипак бити сврстане у питосе. Према томе, свега две каталожке јединице из анализираног узорка могу се сврстати у амфоре (Слика 93). У оба случаја ради се о посудама окер боје, грубе фактуре и грубе површине .

Једна има сасвим благо разгнут обод, док друга има раван обод. Врат једне цилиндричан а друге коничан. Оба примерка имају благо наглашено раме. На првој је трбух благо заобљен а на другој коничан. Прва нема очувано дно, док је на другој равно. Обе посуде имају тракасте дршке на рамену. Први примерак има косе урезе на ободу и хоризонталну пластичну траку са косим урезима на рамену, док је тракаста дршка украшена вертикалном пластичном траком. Урезивање и аплицирање су једине технике које су примењене на украшавању ове амфоре. Други примерак уопште није украшен.

Шоље

Слика 94: Пример шоље (Г 1064).

Према општој дефиницији, шоље су посуде малих димензија чија је основна функција конзумирање врућих течности, те стога имају једну или понекад, две дршке (Vuković 2017a: 61). У студијама старијег гвозденог доба то су посуде једноставне профилације, најчешће са једном дршком која надвисује обод (Medović 1988, 385; Medović, Medović 2010, 279; Jevtić 2011, 62, Sl. 44–45) (Слика 94). У узорку ове дисертације препознато је 6 примерака шоља. По једном су заступљене боје: црна, светло сива, сива, окер, браон и светло браон. Фактура је у три случаја фина, у два груба и једном средња, док је површина на три примерка гачана, а у три груба.

Ободи шоља су у 3 случаја равни, а по један су увучени и разгнати. Трбух је у два случаја хемисферичан, у два коничан а у једном благо заобљен. Од четири очувана дна, три су равна, а једно благо конкавно. Два примерка имају тракасте дршке, два дршке кружног пресека, један дршку полигоналног пресека, док на једном примерку није очувана дршка.

Један примерак је украшен утиснутим кружним јамицама на трбуху, док једна дршка шоље има урезане косе линије. Друге шоље нису украшене.

Поклопци

Слика 95: Пример поклопца (АП 6474).

Две каталожке јединице одређене су као поклопци (Слика 95). Примерци су браон и окер–браон боје, грубе фактуре и грубе површине. Оба имају раван обод са коничним трбухом. Један примерак је украшен на ободу мрежасто шрафираним тракама, у хоризонталном и вертикалном положају, као и хоризонталним тракама испуњеним низовима утиснутих „S“ мотива. Други је украшен снопом урезаних хоризонталним линија и хоризонталним низом хоризонтално шрафираних троуглова. Од техника јављају се само урезивање и утискивање. Први примерак је на трбуху украшен хоризонталним тракама испуњеним низовима утиснутих „S“ мотива, које су урађене техникама урезивања и утискивања. Други примерак није украшен на трбуху.

Саџаци

Слика 96: Пример фрагмента саџака (Г 1061).

Саџак је посуда великих димензија која има улогу покретног огњишта за загревање просторије, али се могао користити за припремање и загревање хране. Облик ових посуда је специфичан и састоји се од горњег реципијента који је најчешће налик лонцу, док се доњи део, често називан „плашт“, спушта ободом према доле и поседује отвор или „врата“ за ослобађање топлоте (Karuran, Aleksić in print). Захваљујући овом облику, посебно је тешко издвојити саџаке из материјала који је врло фрагментован, уколико се не открије део на којем се „плашт“ одваја од горњег реципијента. Две каталожке јединице из узорка препознате су као саџаци (Слика 96). Један фрагмент дна и један фрагмент плашта саџака су браон, односно окер боје, грубе фактуре и грубе површине. Фрагмент дна је раван са перфорацијом на средини. Фрагмент плашта је благо заобљен. Оба фрагмента нису украшена.

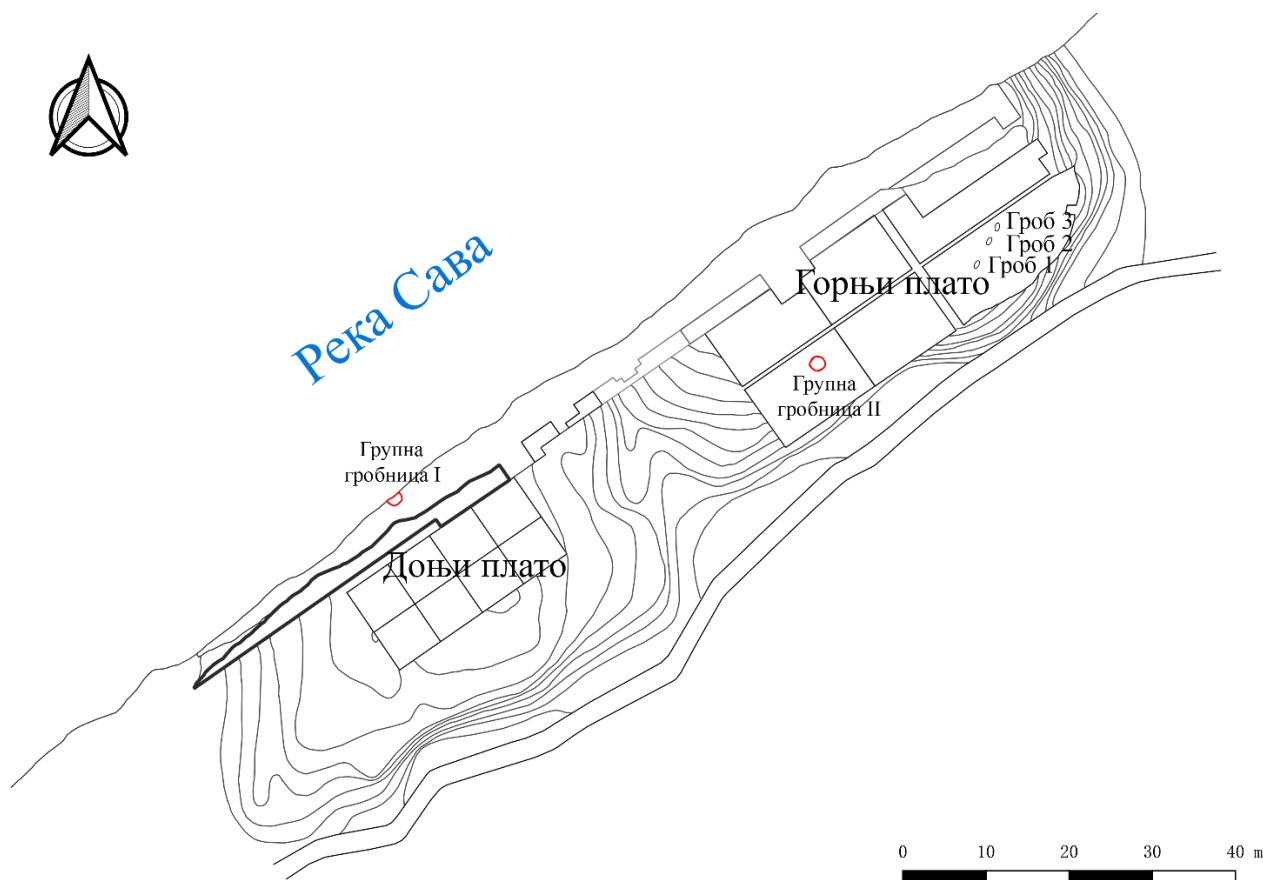
Метални предмети из слоја

Метални предмети на локалитету Гомолава нису бројни, ако се изузму налази из групних гробница I и II и сви су израђени од бронзе. Током обраде материјала из инвентара Музеја издвојено је укупно три фибуле (АП 6120, АП 6755, Г 3884), две игле (АА 630, Г 4120), два привеска (АП 6488, Г 81), један калемасти украсни предмет (Г 2566), једно крстасто дугме (Г 378), једна украсна апликација (Г 518) и један двобриди врх стреле (Г 2424). Сви предмети представљају накит или украсне предмете осим врха стреле. Мали број налаза од метала онемогућава детаљнију статистичку обраду, док ће њихово културно и хронолошко опредељење бити приказано у дискусији.

Гробне целине са пратећим археолошким материјалом

На локалитету Гомолава откривена су три појединачна скелетна гроба (гробови 1–3/1974) и две групне гробнице – I и II.

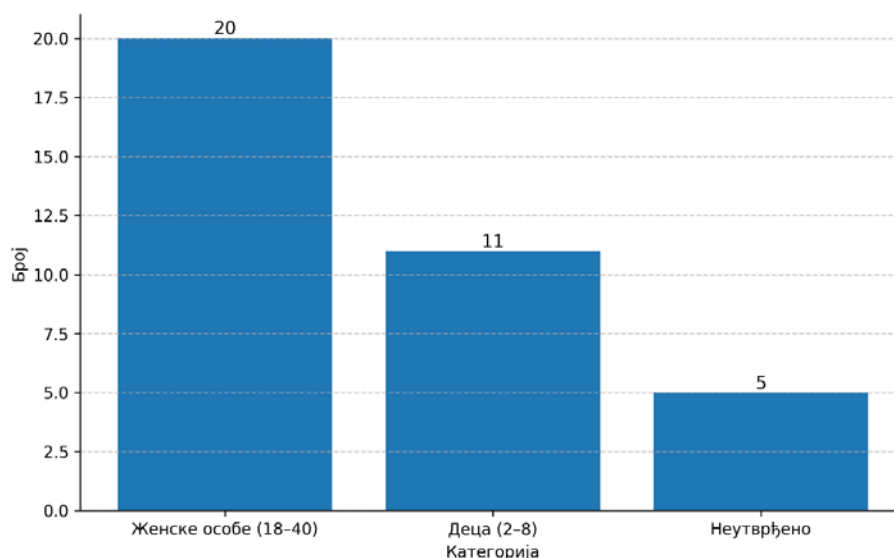
Групна гробница I

Слика 97: Положај групне гробнице I и групне гробнице II, као и појединачних гробова 1–3.

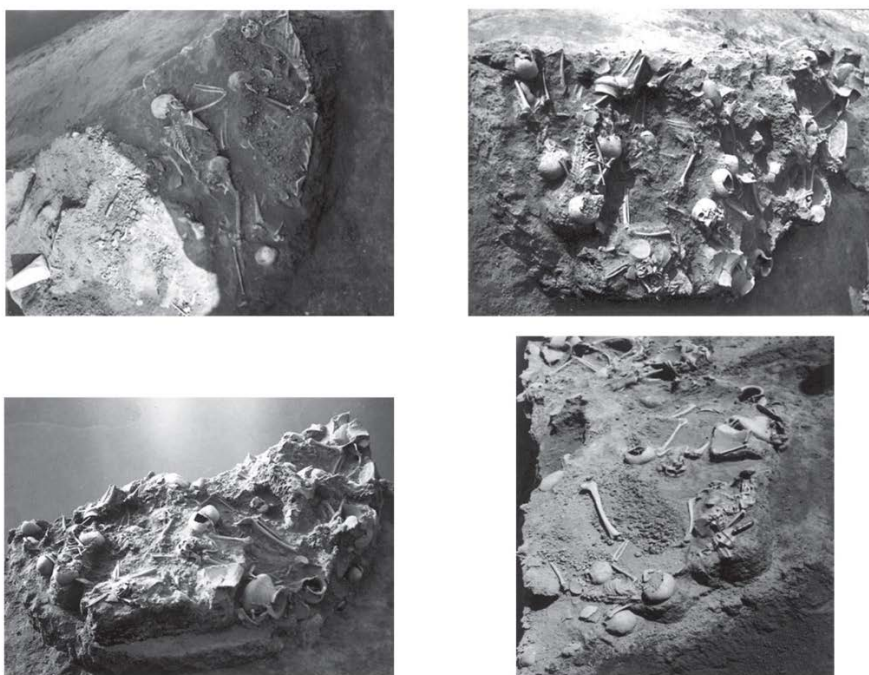
Групна гробница I (Слика 97), откривена је током кампање 1954. године северно од доњег платоа, уз саму ивицу литице према Сави (колоне III–IV, квадрати 29–31), па је делимично девастиран ерозијом и клизиштем. Укоп је приближних димензија 2.4 x 1.3 m, релативне дубине 1.10 m од нивоа уочавања до дна укопа. Стратиграфски је позициониран одмах испод латенског слоја (Tasić 19726, 32).

Укупно је сахрањено 36 индивидуа и то: двадесет женских особа старости између 18 и 40 година; једанаесторо деце старости између 2 и 8 година; као и пет индивидуа чија старост и пол нису могли бити утврђени због лоше очуваности (Слика 98). Димензије укопа, као и стратиграфски положај испод латенског слоја одговарају касније откривеној групној гробници II. Посебно је интересантан начин на који су мртви полагани у гробницу, иако на први поглед може деловати да су покојници насумично бачени у јаму (Слика 99). Први ниво, односно најближи површини, чине три женска скелета у опруженом положају, са раширеним рукама, испод којих су још три нивоа скелета поређана у круг са главама ка центру јаме (Tasić 19726, 32). Јован Коледин наводи, позивајући се на записе теренског дневника из 1954. године, да су скелети из групне гробнице I, након што су забележени релевантни подаци и снимљене фотографије, „сахрањени у Саву“ (Koledin 2016, 130).

Слика 98: Демографска структура сахрањених у групној гробници I.

Заједно са људским остеолошким остацима, регистроване су и кости јелена и пса. Средишњи део укопа насут је зрнима проса и јечма, док прилоге чине керамичке посуде и три жрвња (Tasić 1972б, 32). У старијој литератури гробница је грешком означавана и као „халштатско гумно“ (Тасић 1965б, 202), и никада није у потпуности публикована. Јован Коледин је покушао да са доступним подацима расветли у што већој мери околности у којима је гробница откривена, а затим и парцијално документована и публикована, али и утврди тренутну локацију инвентарисаних предмета из укопа. Запажа да је направљено 11 фотографија током ископавања, али ниједна скица нити гробни записници, те да су посуде у више наврата публиковане под ознаком „халштатског гумна“ или без контекста – посуде АП 4820–483. У дневницима ископавања спомињу се и два бронзана прстена, четири мале наруквице од бронзане жице, као и један гвоздени прстен (Koledin 2016), чија локација није откривена. Никола Тасић је закључио да метални налази групне гробнице I нису хронолошки осетљиви и није се детаљније бавио њима (Tasić 1972б, 32)

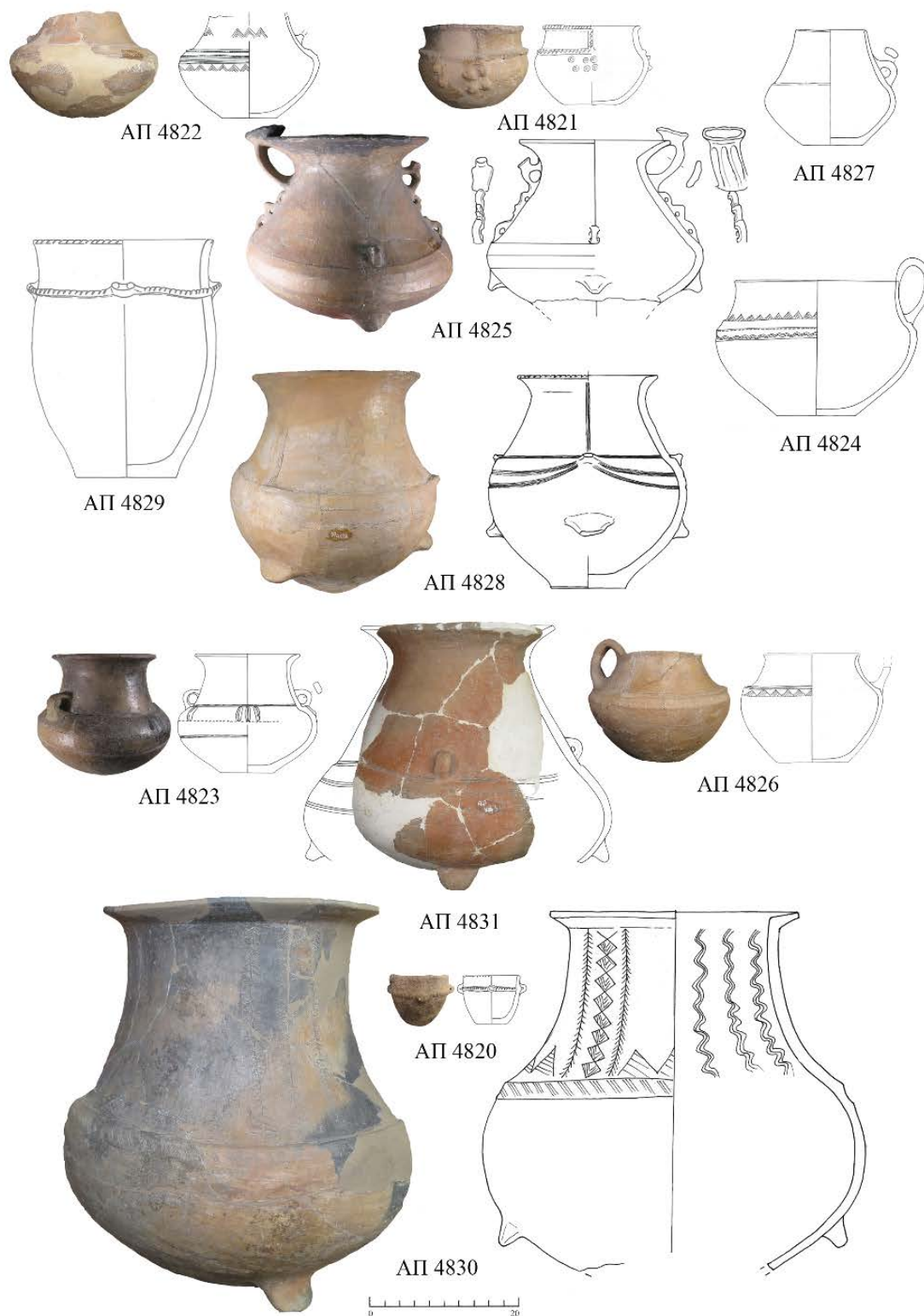

Слика 99: Теренске фотографије групне гробнице I (Koledin 2016, Fig. 1–4).

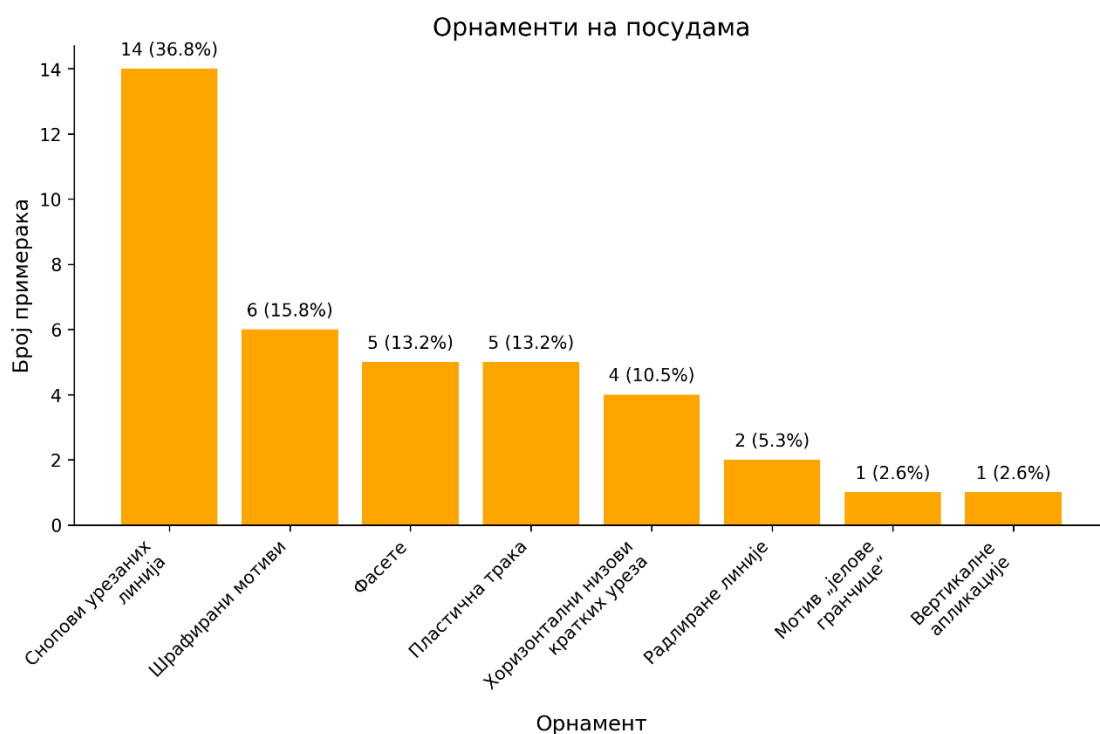
Керамички материјал из гробнице чини 12 очуваних посуда, и то четири питоса, четири пехара, три лонца и једна амфора (Слике 100–102). Сви питоси имају разгрнут обод, коничан или цилиндричан врат, благо наглашено, наглашени или хоризонтално фасетирано раме, коничан или сферичан трбух, а само један има очувано равно дно. Јављају се тунеласте дршке на врату, језичасте на трбуху и рожасте на рамену. На специфичном случају питоса (АП 4825) налази се једна тракаста дршка која спаја врат и обод, док се на споју са ободом налази тањирасти наставак. Боја питоса је окер, окер–сива, окер–браон и наранџаста, фактура је средња или груба, а површина груба, глачана или пригlačана. Обод само једног питоса је украшен и то кратким косим урезима а вратови сноповима урезаних линија (хоризонталних, вертикалних и таласастих), урезаним мотивом јелове гранчице, шрафираним ромбовима и троугловима. На раменима се налазе хоризонталне фасете, снопови урезаних гирланд линија и низови косих кратких снопова линија.

Пехари имају раван, благо разгрнут или разгрнут обод, коничан или цилиндричан обод, хоризонтално фасетирано раме у сва четири случаја и хемисферичан или коничан трбух. Дно је у сва четири случаја равно. Дршке су тракасте и пружају се од рамена до врата или обода. Боја је у три случаја окер, а једном се јавља црно–браон. Фактура је фина а површина глачана или пригlačана. Ободи нису украшени, а на вратовима се јављају снопови урезаних линија (хоризонталних и вертикалних таласастих) и шрафирани троуглови. Рамена су украшена хоризонталним радлираним линијама, сноповима урезаних линија, хоризонталним фасетама, вертикалним ребрастим апликацијама, као и урезаним шрафираним троугловима. На трбуху се јављају снопови урезаних линија, хоризонтални низови кратких уреза и шрафирани труглови. На украсима се местимично уочавају трагови беле инкрустације.

Два лонца из гробнице су малих димензија, док један представља високи лонац–питос. Ободи су равни или благо разгрнути, врат цилиндричан, раме благо наглашено. Трбух је на малим лонцима коничан или хемисферичан, док је на високом лонцу издужен и благо заобљен, сужен према дну. Сва три дна су равна. Један мали лонац има тунеласте и дугметасте дршке на рамену, док други има брадавичасте аплициране дршке на прелазу рамена и трбуха. Високи лонац има језичасту дршку на рамену. Боја лонаца је браон или окер, а фактура и површина су груби. Ободи лонаца су украшени косим урезима или хоризонталном пластичном траком са косим урезима. Украс на врату је забележен само на једном малом лонцу и то у виду вертикалне пластичне траке са косим урезима, док сва три примерка лонца имају хоризонталну пластичну траку са косим или вертикалним урезима на рамену. Један примерак амфоре има раван обод и коничан врат, са наглашеним раменом и коничним трбухом. Дно је равно, а раме и врат спаја једна кратка тракаста дршка. Боја амфоре је окер, са грубом фактуром и обрадом површине. Украси нису присутни.

Слика 100: Керамички материјал групне гробнице I.

Слика 101: Заступљеност орнамената на посудама у гробној гробници I.

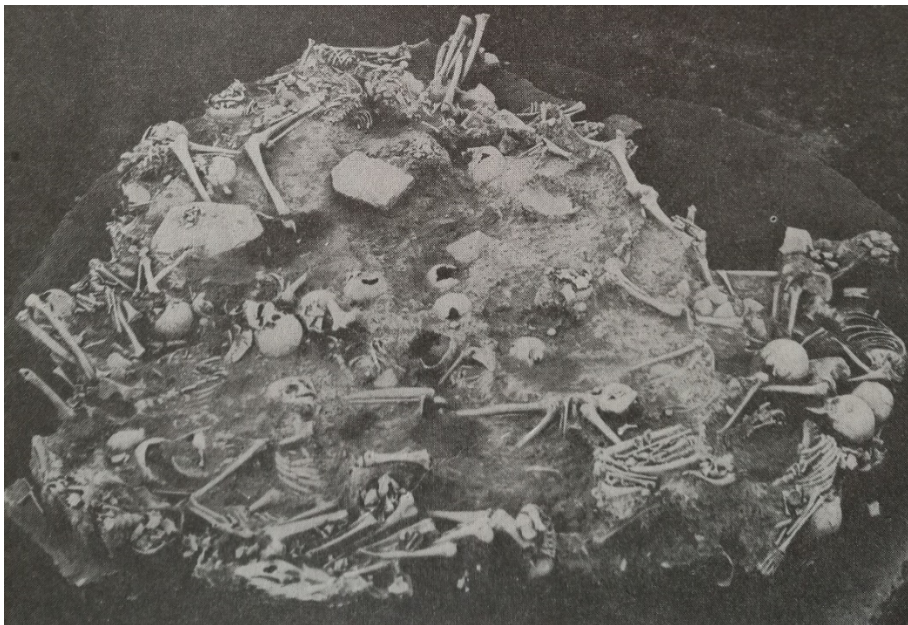

Слика 102: Заступљеност техника орнаментисања на посудама у гробној гробници I.

Групна гробница II

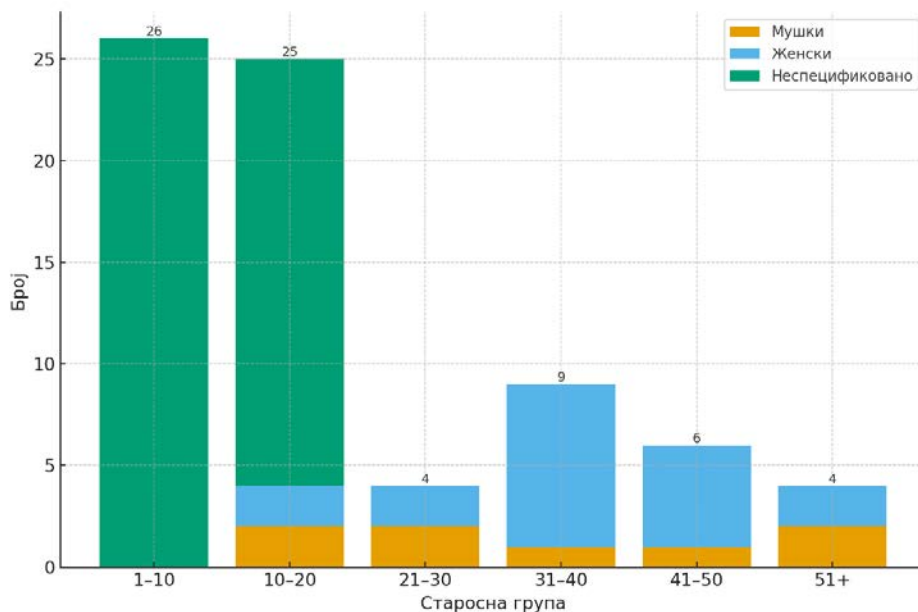
Групна гробница II (Слика 97) откривена је 1971. године на горњем платоу (блок VI, колоне XIII–XIV, квадрати 73–75), као и групна гробница I, одмах испод латенског слоја. Укоп приближно кружног облика пречника 2.9 m, уочен је на релативној дубини од 1.9 m од површине а завршава се на релативној дубини од 2.4 m, што га чини дубоким приближно пола метра (Tasić 1972b, 27–29).

Према запажањима Николе Тасића, скелетни остаци поређани су у три нивоа (Слика 103). У првом нивоу скелети су поређани уз обод јаме, уз неколико лобања, делова скелета крупног сисара (можда вола) и делова жрвњева. Иако је спирањем земљишта раздвајање нивоа укопавања покојника значајно отежано, диференцирани су други ниво са скелетима чије су лобање усмерене према средишту јаме и трећи ниво, у коме су пак главе мртвих усмерене ка ободу јаме, иако ове правилности нису стриктно поштоване. Тасић закључује да, иако је услед постдепозиционих процеса дошло до извесне дислокације скелета, полагање покојника у гробни укуп вршено је пажљиво, по одређеном редоследу. Велики број деце је, ипак, полаган у јаму без заједничког обрасца или оријентације (Tasić 1972b, 29).

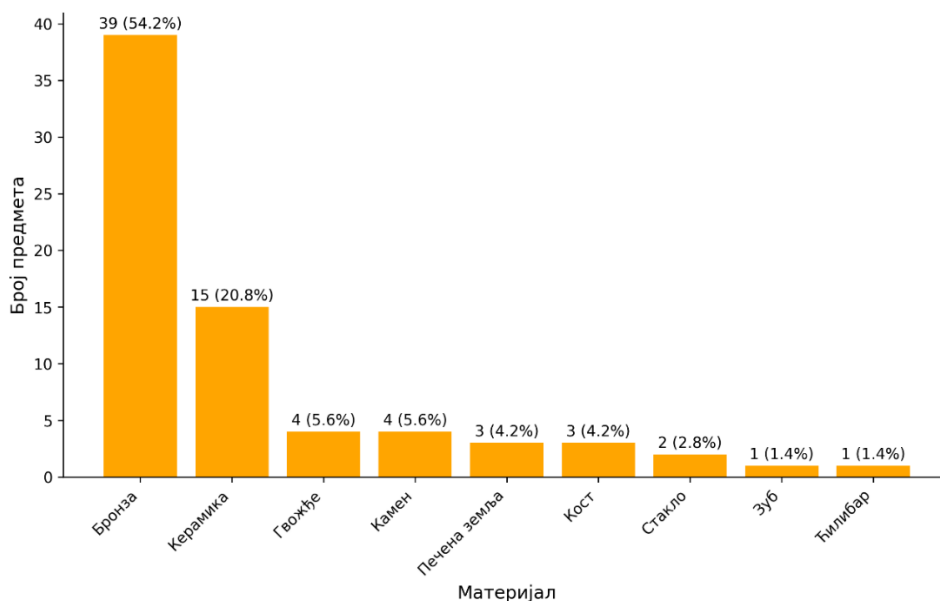
Слика 103: Теренска фотографија групне гробнице 2 (Тасић 1973: Сл. 2).

Антрополошка анализа остеолошког материјала, коју је извршио Ђула Фаркаш, показала је да међу укопанима има 48 деце, 8 мушкараца и 21 жена: 26 у старосној групи 1–10 година; 25 у старосној групи 10–20 година (два мушкарца, две жене, остало је неодређено); 4 у старосној групи 21–30 година (два мушкарца и две жене); 9 у старосној групи 31–40 година (1 мушкарац и 8 жена); 6 у старосној групи 41–50 година (1 мушкарац и 5 жена); 4 у старосној групи изнад 51 године (два мушкарца и две жене) (Слика 104). Према старим резултатима антрополошке анализе, на скелетима нема трагова насилне смрти, већ Ђула Фаркаш закључује да се ради о катастрофалном догађају, као што је епидемију или „акутну кризу“ (Farkaš 1972, 125–129).

Слика 104: Старосна и полна структура у групној гробници II.

Гробни прилози састоје се од хране, керамичких посуда као и украсних предмета од бронзе (39), камена (4), гвожђа (3), печене земље (3), кости (3), стакла (2), зуба (1) и ћилибара (1) (Слика 105). Остаци хране посведочени су коштаном остацима бовида у првом нивоу укопа, као и зрневљем житарица. Очувани керамички материјал чини пет питоса, осам пехара и једна здела (Слика 106–108). Сви питоси имају разгранут обод (осим једног којем није очуван обод), цилиндричан врат или коничан врат, на три је очувано наглашено, а на једном канеловано раме. На само једном је очуван коничан трбух и равно дно. Дршке су језичасте постављене на рамену или трбуху, или брадавичасте на врату. Један примерак има тракасту дршку на рамену. Сви питоси су окер или сиве боје, грубе фактуре са грубом површином. Међу украсима на врату налазе се урезани снопови линија (хоризонталне, вертикалне, цик-цак), низови шрафираних троуглова, вертикална шрафирана трака, као и мотив „јелове гранчице“. Рама је украшено у једном случају хоризонталним канелурама, као и урезаним сноповим хоризонталних линија и хоризонталних линија изведених радлом. Само у једном случају трбух је украшен, и то снопом урезаних гирланд линија.

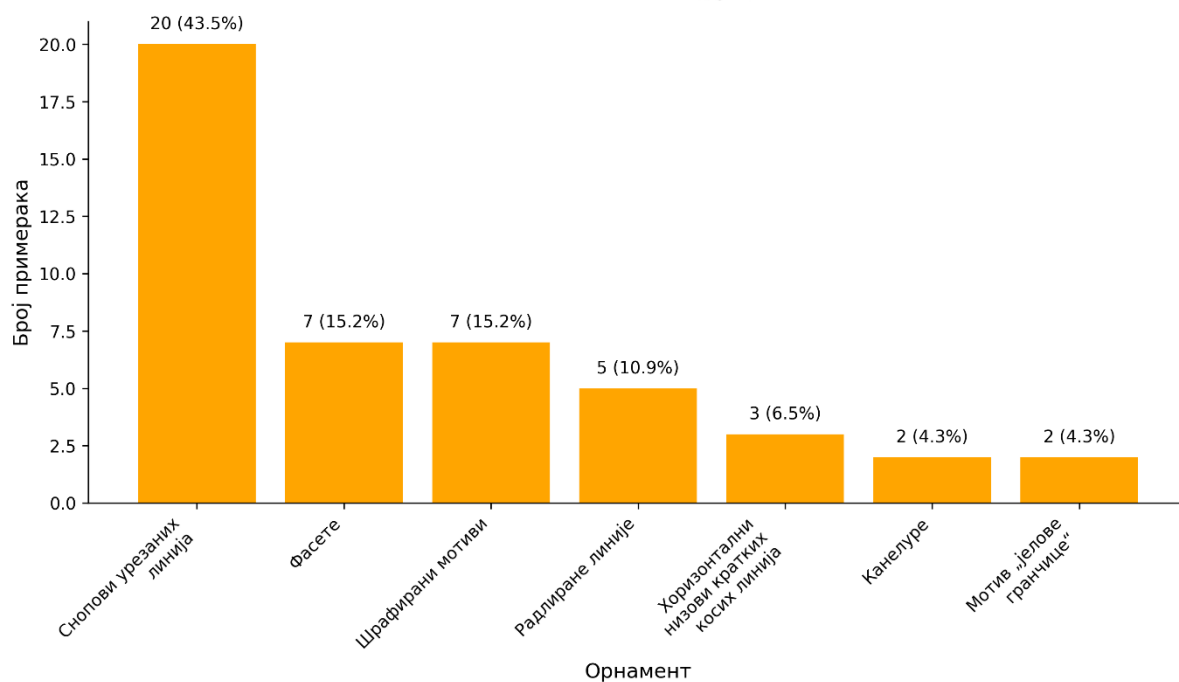

Слика 105: Заступљеност материјала израде међу гробним прилозима групне гробнице II.

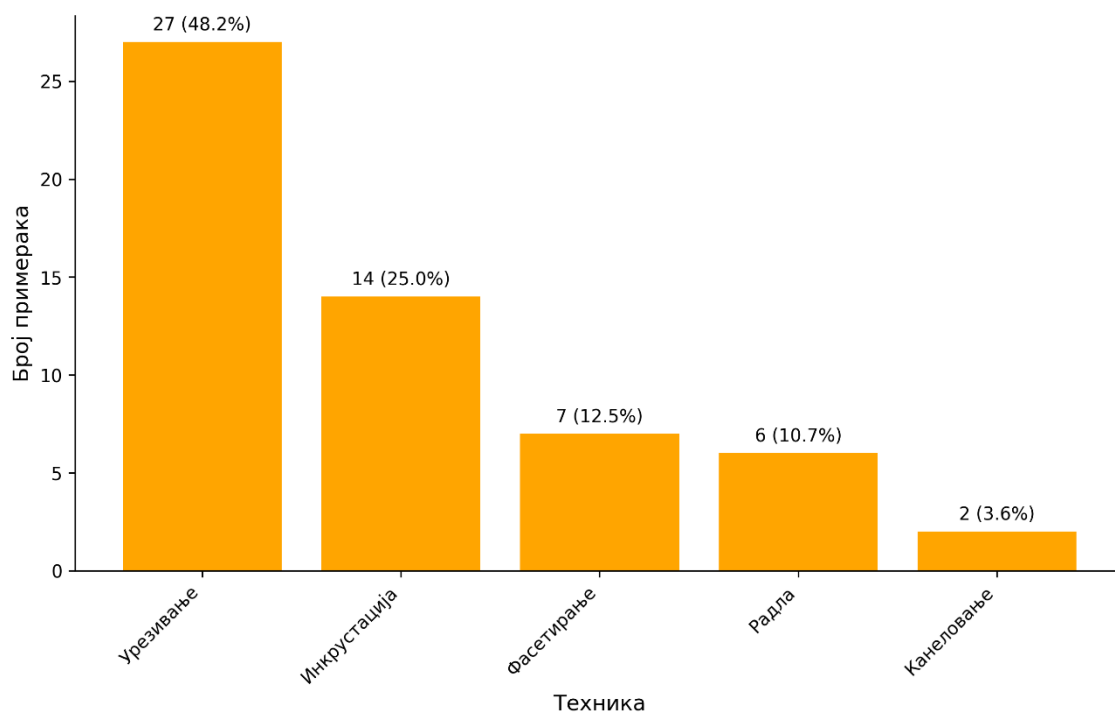
Пехари имају раван обод, цилиндричан или коничан врат, наглашено или хоризонтално фасетирано раме, хемисферичан трбух и равно дно. На неким примерцима су присутне кратке тракасте дршке на рамену или дуге које се пружају од рамена и надвисују обод. Ободи су украшени су сноповима урезаних линија (хоризонтални и цик-цак) а вратови шрафираним троугловима, сноповима урезаних линија и мотивима јелове гранчице. На раменима се могу наћи хоризонталне фасете, снопови урезаних линија, шрафирани троуглови, хоризонтални низови кратких косих уреза, хоризонталне радлиране линије. На трбуху, такође, доминирају снопови урезаних линија, хоризонтални низови кратких косих уреза и хоризонталне радлиране линије. Једини примерак зделе има увучени косо фасетирано обод, конични трбух и равно дно. Испод обода се налазе мале језичасте дршке. Здела је светло окер боје, грубе фактуре и глчане површине. Других орнамената нема.

Слика 106: Керамички материјал групне гробнице II.

Слика 107: Заступљеност орнамената на посудама у гробној гробници II.

Слика 108: Заступљеност техника орнаментисања на посудама у гробној гробници II.

Групна гробница II у Гомолави садржала је међу бројним прилозима и велики број металних предмета, међу којима четири гвоздена, чија се асоцијација са одређеним скелетима не може прецизно утврдити. Бронзани предмети укључују три наочарасте фибуле са спојницом у облику „осмице“ (Г 1739, 1740, 1783), као једну игла која је могла припадати фибули (Г 1777). Затим, ту је масивна фалера (Г 1741), пет калемастих украсних предмета (Г 1742, 1743, 1750, 1781, 1790), двадесет један фрагмент салтелеона (Г 1753), шест наруквица од танке жице (Г 1745, 1746, 1784, 1788, 1789, 1793), велики број ситних сегмената украсне гарнитуре, можда појаса (Г 1748), три звонаста привеска (Г 1764, 1765, 1787), два калотаста дугмета (Г 1766, 1769), два ситна закривљена клина (Г1785), сегмент ланца од прстенастих карика малих димензија (Г 1749), четири бронзане перле (Г 1754–1757), два туљка (Г 1758), пет бронзаних прстенова (Г1771–1773, 1775, 1786), једна кружна апликација (Г 1768) и три комада жице (Г 1744, 1776, 1782) који су могли припадати наруквицама. Међу гвоздене предмете спадају две наруквице (Г 1747 и 1792), троугаона апликација са остацима тканине (Г 1774) и један нож (Г 1779).

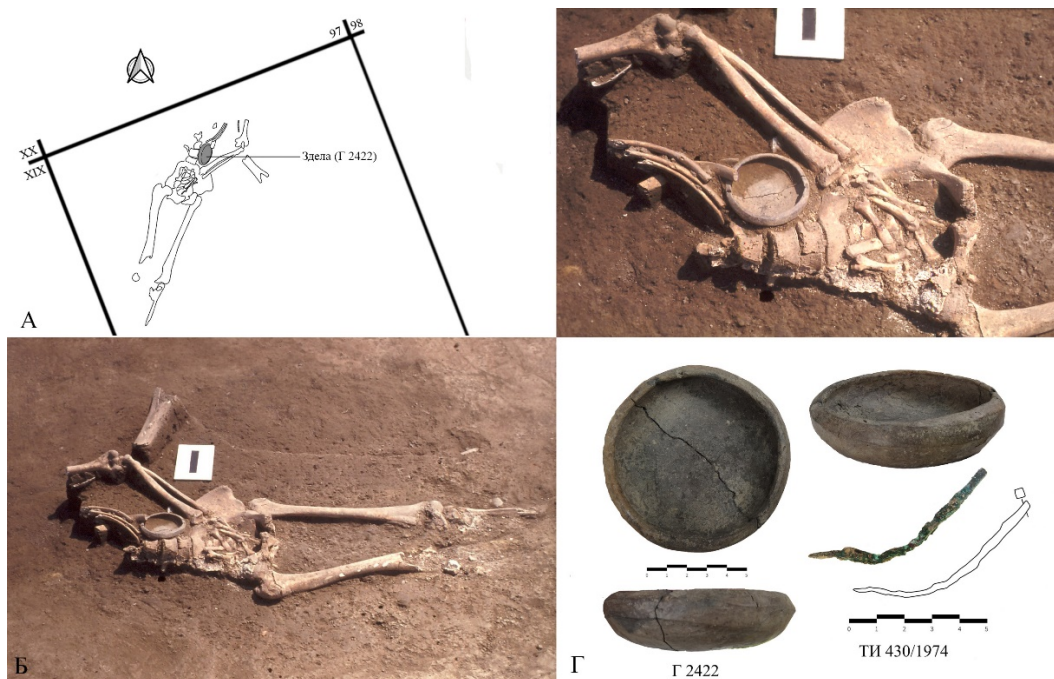
У гробници су откривени и два привеска од камена (Г 1778 и 1795), један привезак од животињске кости (Г 1791) и један од животињског зуба (Г 1752), перле од камена (Г 1762), животињске кости (Г 1780), печене земље (Г 1761, 1763, 1767), стакла (Г 1751 и 1759) и ћилибара (Г 1760). Откривена је и једна коштана алка и једно полукружно камено сечиво ((Г 1794).

Гробови 1–3/1974

Током кампање 1974. откривена су три скелетна гроба (Слика 97) на горњем платоу локалитета у блоку II.

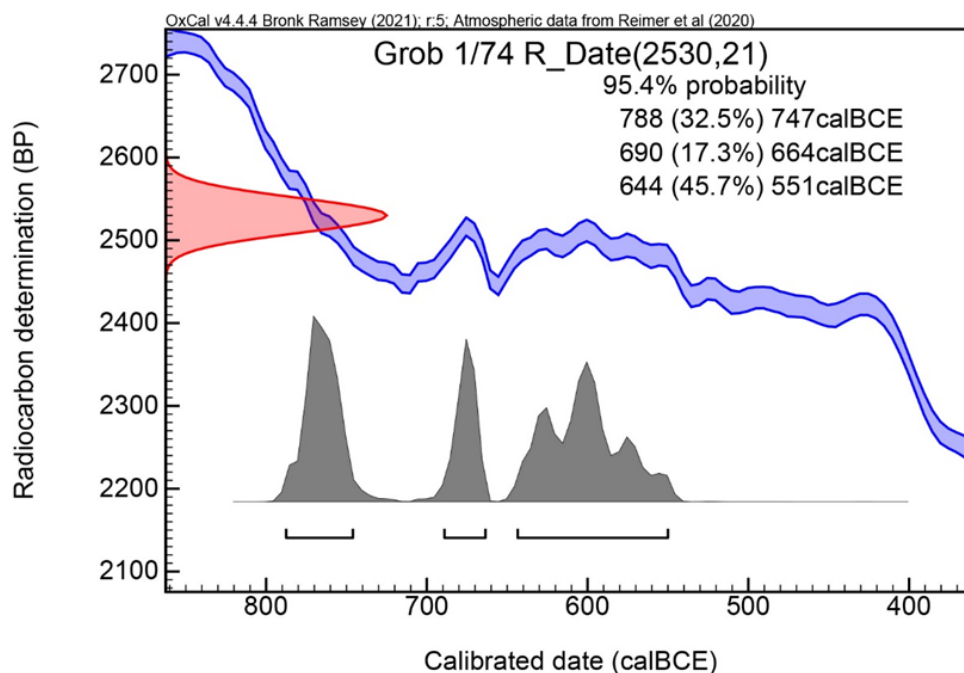
Гроб 1/1974

Гроб 1 откривен је 5.8.1974. у квадратима 97–98/XVIII–XX, у откопном слоју 9. Скелет је у опруженом положају (скелет је означен К8), али је оштећен и недостаје му већи део горњег дела скелета. Остаци скелета горњих екстремитета прекрштени су на карлици. Недалеко је откривен и дислоцирани део мандибуле, који можда припада овом скелету. Према опису у дневнику, скелет је оријентисан приближно правцем север–југ (Теренски дневник 1974: 43), мада је према скици (Слика 109/А; Бр. скице 1597; Фото ИК 1098–1099) вероватније да се код сва три скелета ради о приближној оријентацији североисток–југозапад, са главом на североистоку. На левој страни абдоминалног дела скелета откривена је једна здела са увученим косо фасетираним ободом малих димензија (Г 2422 – Слика 109/Б, В, Г/Г 2422), док се у дневнику наводи да је на месту где би требало да се налазила лобања откривен и један комад накита, иако се не наводи прецизно о ком предмету се ради (Теренски дневник 1974: 43). На основу прегледа књига теренског инвентара за 1974. годину, може се са извесном сигурношћу закључити да се ради о фрагментованој изузетно кородираној бронзаној игли (ТИ 430 – Слика 109/ Г/ТИ 430/1974), откривеној у квадрату 97/XX.

Слика 109: Гроб 1 – А. Положај и оријентација скелета; Б. Теренска фотографија скелета (документација Музеја Војводине); В. Детаљ зделе *in situ* (документација Музеја Војводине); Г. Здела (Г 2422) и бронзана игла (ТИ 430/1974).

Апсолутним датовањем људског остеолошког материјала из гроба 1/1974 AMS методом радиоактивног угљеника C14 добијен је резултат који је, нажалост, захваћен временом тзв. „халштатског платоа“ (Rose et al. 2022), услед чега је распон исцепкан на више интервала.² Распон 2σ ($\approx 95.4\%$ вероватноће) је између 788–550. година пре нове ере, али је распон исцепкан на интервале: 788–747 (33.8% вероватноће), 689–665. (18.3%), 644–562. (45.9%), 559–550. (2.0%) година пре нове ере (Слика 110).

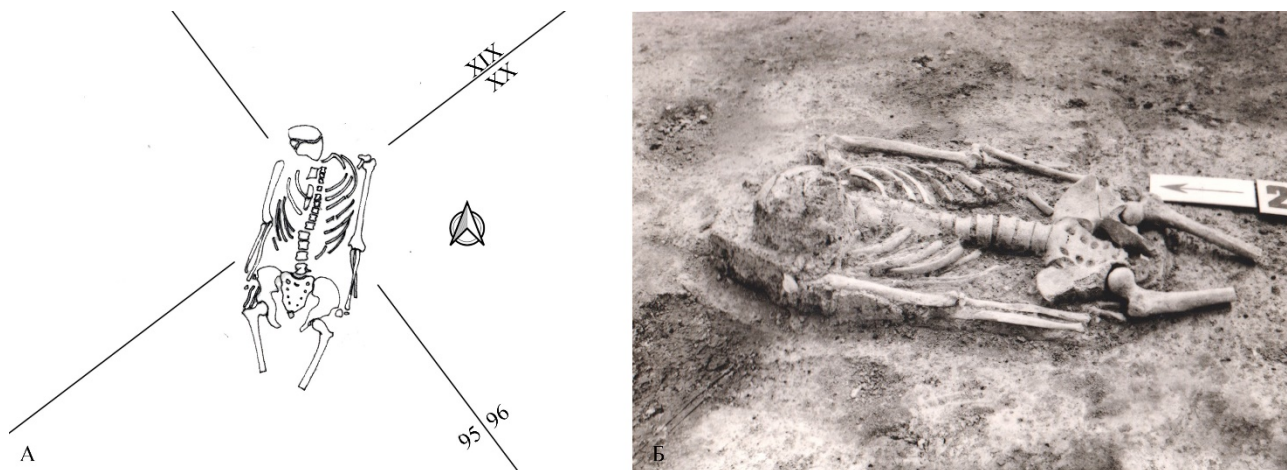

Слика 110: Апсолутно датовање гроба 1/1974 на Гомолави AMS C14 методом.

² Овом приликом још једном се захваљујем на помоћи Александру Булатовићу који је омогућио неопходна средства за датовање гроба.

Гроб 2/1974

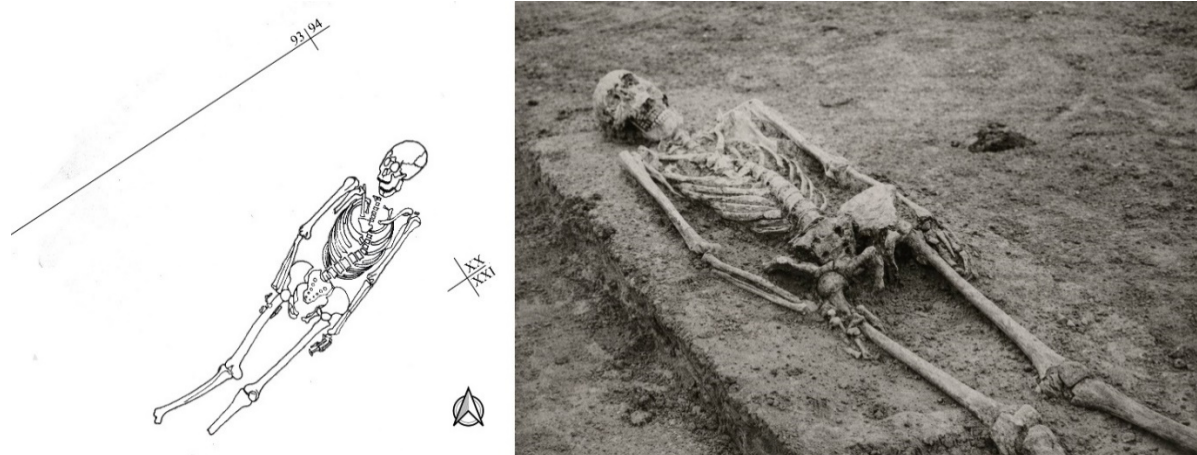
Подаци о гробу 2/1974 су још оскуднији у теренском дневнику, али је највероватније откривен 6.8.1974. године у 95–96/XIX–XX, такође у откопном слоју 9. На основу скице (Слика 111; Бр. инвентара 1598; Фото ИФ 3255) ради се о оштећеном скелету у опреженом положају, са оштећеним доњим екстремитетима и дислоцираном оштећеном лобањом. Оријентација је приближно север–југ, са главом на северу, уз мање одступање према истоку. Нема података о гробним прилозима.

Слика 111: Гроб 2: А. Положај и оријентација скелета; Б. Теренска фотографија скелета (документација Музеја Војводине).

Гроб 3/1974

Околности налаза гроба 3/1974 спомињу се у теренском дневнику само успутно (Теренски дневник 1974: 147). На основу скице (Слика 112; Бр. инвентара 1645; Фото ИФ 3319) гроб је откривен у квадратима 93–94/XX–XXI у откопном слоју 12, највероватније 24.8.1974, или непосредно пре, када је израђена скица. Скелет је у опруженом положају, скоро у целости очуван изузев костију стопала. Руке су опружене уз скелет, а десна шака се, ако је судећи према скици и фотографији, испод десне бутне кости. Оријентација је у складу са гробовима 1 и 2. Нема података о гробним прилозима.

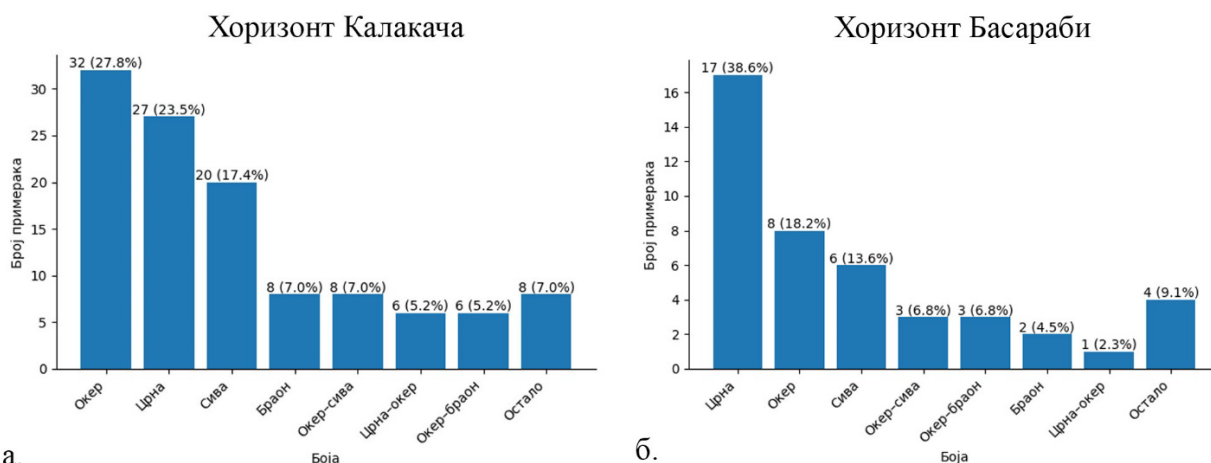

Слика 112: Гроб 3: А. Положај и оријентација скелета; Б. Теренска фотографија скелета (документација Музеја Војводине).

Хронолошко опредељење и порекло стилско типолошких елемената керамике хоризонта старијег гвозденог доба локалитета Гомолава

Облици посуда заступљени у обрађеном узорку (лонци, питоси, амфоре, зделе, пехари, шоље, поклопци и сацаи) представљају типичан асортиман посуда на локалитетима старијег гвозденог доба западних делова српског Подунавља (cf. Тасић 1972; Медовић 1988; Медовић, Медовић 2010). Чињеница да аутор није извршио избор узорка, већ се ради о главном инвентару Музеја Војводине, утицала је на карактер узорка. Већ је наглашено да инвентар Музеја не представља реалну квантитативну слику керамичког диверзитета, те да велики број пехара и здела (73.38%) одражава селективност на основу препознатљивости, репрезентативности и богатства украса. На знатно мањи проценат издвојених питоса (12.97%), лонаца (9.56%), шоља (2.05%) и амфора (0.68%) могла је утицати монотонија облика и украса. У случају сацака (0.68%), мали број примерака може се приписати отежаној диференцијацији типа уколико се не пронађе део суда где се „плашт“ одваја од рецепијента.

Најчешће боје посуда су црна (28.33%) и окер (26.62%), које заједно чине више од половине од узорка (54.95%). Црна боја керамике, поготово када се јавља у комбинацији са глачаном површином (20.82% узорка), указује на традиције из времена хоризонта канеловане керамике касног бронзаног доба коју одликује црноглачана површина. Овакав третман посуда популаран је до почетка Калакача хоризонта, када постепено излази из моде (Тасић 1974, 242–244; Garašanin 1983, 679–680; Тасић 2002, 177–183). На локалитету Калакача забележена је слична ситуација, те је црноглачана керамика украшена канеловањем откривана у мањем броју у најстаријем хоризонту насеља, да би је касније потпуно заменила „смеђа“ керамика са урезаним и утискиваним украсима, која одликује развијену и касну фазу Калакача хоризонта (Медовић 1988, 386). На локалитету Градина на Босуту у основама I и II керамика је највише смеђе и светло и тамно сиве боје (Медовић, Медовић 2010, 37–40, 56). Слично, на узроку са Гомолаве, следећа најзаступљенија боја је окер, која се може подвести под дијапазон нијанси боја које Предраг Медовић назива „смеђа“. Остале забележене нијансе у узорку су сива, и различите комбинације сиве и црне са нијансама окер, браон и наранцасте. На локалитету Градина на Босуту, керамика основе IV (Басараби хоризонт) је претежно сиве и тамно сиве боје, а најфинија и најбогатије украшена керамика је црне боје (Медовић, Медовић 2010, 117), што је карактеристика Басараби керамике на целој територији распрострањености (Vulpe A. 2001, 336). Укупно гледано, може се приметити тенденција промене популарности боје од „смеђих“ или окер нијанси према сивим и црним, од времена хоризонта Калакача ка времену Басараби хоризонта. Након што су из узорка издвојени примерци који се могу релативно поуздано датовати у хоризонте Калакача и Басараби, на основу најближих аналогја са локалитета Калакача и Градина на Босуту, примећен је упоредив тренд, па је у хоризонту Калакача најзаступљенија боја окер, а затим црне и сиве нијансе. У Басараби хоризонту опада популарност окер боје а расте заступљеност црне боје.

Слика 113: Заступљеност боја у керамичком узорку: а. Хоризонт Калакача; б. Хоризонт Басараби.

Приближно 60% посуда је израђено од fino пречишћене глине, што је одлика финих и богато украшених посуда као што су зделе и пехари, а које су биране у главни инвентар Музеја управо због тих квалитета. Груба фактура се јавља углавном код карактеристичних лонаца, питоса и амфора (29.35%), док се средња фактура јавља свега код 11.6% посуда.

Фактура је у највећем броју случајева фина (173 – 59.04%), скоро упола мање има примерака са грубом фактуром (86 – 29.35%) а најмање је заступљена средња фактура (34 – 11.6%). Глачање се наставља, извесно као традиција из хоризонта канеловане керамика касног бронзаног доба, али не нужно на посудама црне боје, те је присутно на 41.64% узорка, док је сличан проценат посуда грубе површине (42.66%), уз јако мали проценат примерака са пригачаном површином – 15.7%. Присуство овако великог процента глачаних посуда опет се може приписати избору репрезентативних примерака за главни инвентар Музеја. Квалитативно, овај податак показује наставак традиције обраде површине посуда који се наставља од касног бронзаног доба. На локалитету је откривен и један примерак керамичке глачанице за посуде (Г 1304).

Међу украсима за целокупан керамички узорак најчешће су бележене фасете и канелуре (26.6%), које се јављају као чест украс обода здела, врата питоса и рамена пехара и питоса, било у хоризонталном или косом положају. Карактеристичне су зделе са увученим ободом, украшеним косим или хоризонталним фасетама, или косим канелурама, које су типичне за огромну територију од јужног дела Средње Европе и целокупног Балканског острва почев од фазе Вг D. Током фаза На В–С овакве зделе су препознатљив и уобичајен керамички тип (Булатовић 2010, 91, 104). Мањи број здела са разгнутим ободом у узорку има хоризонталне, косе или вертикалне канелуре на трбуху (4), а у једном случају је то здела са увученим ободом и косим канелурама које се пружају од обода до очуваног дела трбуха. Овако украшене зделе на локалитету Градина на Босуту припадају хоризонту са канелованом керамиком босутске групе (Medović, Medović 2010, Sl. 153/4; Sl. 183/11; Sl. 207/1; Sl. 230/11; Sl. 245/5). Хоризонталне канелуре јављају се и на цилиндричним или коничним вратовима питоса, што је карактеристично за питосе који се на Градини на Босуту јављају од основе V, која припада завршној фази Басараби хоризонта, а најзаступљенији су током хоризонта са канелованом керамиком босутске групе (Medović, Medović 2010, 142, Sl. 130/2–5; Sl. 152/3, 9, 13; Sl. 180/1, 6, 7; Sl. 204/1–5, 7, 11; Sl. 226/1, 4, 5, 6; Sl. 244/1). Канелуре и фасете се јављају и на рамену питоса и пехара, јасно разграничавајући врат од трбуха, што је честа орнаментална техника у неколико варијанти током сва три хоризонта босутске групе (Medović 1988, Sl. 310; Medović, Medović 2010, Sl. 30/7, 10–11; Sl. 50/8, 12; Sl. 81/13, 14; Sl. 83/5; Sl. 108/17; Sl. 110/10, 12; Sl. 133/2, 3, 6; Sl. 154/11, 12, 16; Sl. 155/3, 5; Sl. 185/6, 8, 10; Sl. 204/6; Sl. 208/1, 2, 4, 13, 21; Sl. 231/1, 2). У узорку су забележени и пехари који на трбуху имају косе, вертикалне и хоризонталне канелуре, као и снопове косих канелура, које су на Градини на Босуту уобичајене од основе II,

која припада завршним фазама Калакача хоризонта (Medović, Medović 2010, Sl. 54/6; Sl. 88/3; Sl. 110/5; Sl. 133/7; Sl. 154/2–4, 11; Sl. 155/2; Sl. 185/3, 5, 9, 14; Sl. 208/1, 5–6, 9, 10; Sl. 231/4). Да је канеловање и фасетирање керамичких посуда у потпуности у духу времена на ширем простору Подунавља и југоисточних делова Карпатског басена показује присуство ове праксе у касним фазама групе Гава у Трансилванији и горњем Потисју (Przybyła 2009, 102–105; Szabo, Váci 2023, 195; Gogaltan 2021, 405, 414), као и локалитетима група српског и румунског Подунавља Горнеа–Кауница де Сус и Горнеа–Цармури I и II (Guma 1979), Инсула Банулуи (Morintz, Roman 1969, 411) и Бабадаг (Ailincăi 2016b, 323), али и даљске групе на западу (Vinski–Gasparini 1983, 614–615).

Следећи најзаступљенији мотив су снопови урезаних линија (20.6%), које могу бити хоризонталне, вертикалне, таласасте, цик–цак итд. Урезивање снопова линија је једна од најучесталијих и репрезентативнијих декоративних пракси током Калакача хоризонта босутске групе (Medović 1988: 386, Sl. 314; 316, 318–320, 322; Medović Medović 2010: Sl. 27b), али се јавља, у мањој мери, и у основама III (Medović, Medović 2010, Sl. 81/1, 4; Sl. 82/8, 10, 18) и IV (Medović, Medović 2010, Sl. Sl. 108/6; 109/3, 4, 14, 15, 17) Градине на Босуту, које се датују у рани и развијени ступањ Басараби хоризонта, након чега се више не користи. Снопови урезаних линија намећу се као украсни мотив специфичан за Калакача хоризонт, који нестаје током Басараби хоризонта, додуше, постепено. Јавља се, у мање упадљивој мери, у хоризонту канеловане керамике касног бронзаног доба, који претходи Калакачи (Bukvić 2000, 69–81), али је зато популаран у украшавању урни старије фазе белегишке групе (Белегиш I) (Todorović 1977, 143–144; Тасић 2002, 177–180), указујући да се не ради о потпуно новој пракси, већ порасту популарности током старијег гвозденог доба. Снопови урезаних линија популарни су и на локалитетима Горнеа–Кауница де Сус и Горнеа–Цармури I и II (Guma 1979, 117–125), Инсула Банулуи (Morintz, Roman 1969, 411) и Бабадаг (Ailincăi 2016b, 323), али и на простору Гава групе (Szabo 2023, 195). На територији даљске групе малобројно присуство керамичких посуда украшених урезаним линијама се везује за утицаје суседне босутске групе (Ložnjak Dizdār 2004a, 19, 21–22, 25).

Утиснути „S“ мотиви у низовима или тракама оивиченим двома урезаним линијама присутни су у 13.8% случајева. Овај мотив се често сматра репрезентативним и дијагностичким мотивом Басараби хоризонта (Tasić 1971a, 63–69; Vasić 1987a, 540–541; Медовић 1990, 28–29; Ninčić 2024, 307–310), иако материјални докази указују да је на територији босутске групе присутан и у позним фазама Калакача хоризонта локалитета Калакача и Градина на Босуту (Medović 1988, 386–389; Medović, Medović 2010, 72), као и у предбасараби хоризонтима локалитета Подунавља Србије и Румуније. На локалитету Горнеа–Цармури I утиснути „S“ мотив се појављује у млађем од два хоризонта која су временски изједначена са касном фазом Калакача хоризонта (Gumă 1979, 122–123, 131). Слична ситуација је и на локалитету Инсула Банулуи (Morintz, Roman 1969, 411), док се на локалитету Бабадаг појављују уз друге утиснуте мотиве (Ailincăi 2011, 145; Ailincăi 2020, Fig. 3/10). Утиснути „S“ мотиви нису познати на територији Гава групе, где се спорадична појава украшавања утискивањем доводи у везу са утицајима доњег Подунавља (Szabo 2023, 196), док се ретки налази утиснутог „S“ украса на територији даљске групе објашњава контактима са босутском групом на истоку (Ložnjak Dizdār 2004a, 23).

Сличан случај је и са шрафираним мотивима, који укључују у највећем броју троуглове, али повремено и ромбове и траке, и чине 11.9% украса на посудама. Сматрају се, такође, индикаторима керамике Басараби хоризонта (Medović 1978, 29; Vasić 1987a, 540–541; Medović 1990, 28–29; Ninčić 2024, 309–310), међутим, регистровани су и у старијим нивоима насеља. У слојевима ране фазе хоризонта Калакача на локалитету Калакача, појављује се само спорадично (Medović 1988, 421–422, Sl. 45/12; 84/1; 104/3; 108/4), затим и у основама I и II млађег периода Калакача хоризонта Градине на Босуту, након чега постаје све учесталији у основама III и IV, да би постепено губио на популарности доласком времена хоризонта са

канелованом керамиком босутске групе (Medović, Medović 2010, 37–259). Појава шрафираних мотива је истовремена на локалитету Горнеа–Цармури I (Guma 1979, 122–125), који се може изједначити са временом касне фазе Калакача хоризонта. На локалитету Инсула Банулуи, где доминира украшавање утискивањем, урезивање се користи ретко и то најчешће управо за извођење мотива шрафираног троугла (Morintz, Roman 1969, 411), који је присутан, такође, и у украшавању посуда групе Бабадаг (Ailincăi 2016b, 331). Шрафирани мотиви не представљају очекиван украс на керамици Гава групе (Szabo 2023, 195), док се на керамици даљске групе шрафирани троуглови могу јавити на доњем делу врата где се спаја са трбухом (Vinski–Gasparini 1983, 614–615), као и на неким налазима фрагмената здела које се доводе у везу са импортовањем са територије босутске групе (Ložnjak Dizdar 2004a, 21).

Пластичне траке чине 7.2% украса у узорку и јављају се скоро искључиво на лонцима. Присутни су у сва три хоризонта босутске групе (Vasić 1987a, 538–541), док у претходном периоду хоризонта са канелованом керамиком касног бронзаног доба нема оваквих украса на лонцима (cf. Garašanin 1983a, 679–680; Bukvić 2000, Tab. 68). Занимљиво је да је овакав украс, типично на лонцима, карактеристичан за групе старијег гвозденог доба српског и румунског Подунавља, те је забележен на локалитету Горнеа–Кауница де Сус и Горнеа–Цармури I, који су истовремени са касном фазом Калакача хоризонта (Guma 1979, Pl. IV; Pl. XV; Pl. XXIV–XXV), као и на локалитетима Инсула Банулуи (Morintz, Roman 1969, 405) и Бабадаг (Ailincăi 2016b, Fig. 1/57–70; Ailincăi 2020, Fig. 3/146–147). Са друге стране, не појављује се на простору где традиције Гава групе у изради керамике трају све до, и делимично истовремено, са периодом доминације Басараби тренда у Трансилванији, односно до времена развоја Физешабоњ–Мезочат групе у источним деловима Карпатског басена (cf. Przybyła 2009, 104–109; Gogaltan 2021, 405, 414; Szabo, Váci 2023, 195) као ни на простору суседне даљске групе (cf. Vinski–Gasparini 1973, 160–162).

Разни урезани украси, углавном појединачне линије у различитим распоредима, чине 7.1% декорација у узорку, а посебно је популаран вертикални мотив „јелове гранчице“ који чини 2.8% свих украса. На керамици групе Белегиш II овакав украс није познат (cf. Garašanin 1983a, 679–680; Bukvić 2000, 69–81; Тасић 2002, 177–183), те се као новина старијег гвозденог доба јавља на локалитету Калакача у завршним фазама насељавања, типично на вратовима питоса (Medović 1988, 384, 431), док је на Градини на Босуту присутан у основама I–III, који припадају завршној фази Калакача и раној фази Басараби хоризонта (Medović, Medović 2010, Sl. 27b/12–15; Sl. 30/1; Sl. 51/11; Sl. 81/2). Током периода доминације Басараби тренда у изради керамике, на целокупној територији њеног распрострања, вертикални мотив „јелове гранчице“ не представља уобичајен украс (cf. Vulpe A. 1965, 107–114), као ни на Градини на Босуту (cf. Medović, Medović 2010, Sl. 135a–b), а не јавља се ни у предбасараби хоризонту локалитета Горнеа (cf. Guma 1979, 117–123), Бабадаг (cf. Ailincăi 2016b, 2020), као ни на простору групе Гава (cf. Szabo, Váci 2023, 195) и групе Даљ (cf. Vinski–Gasparini 1973, 160–162; 1983, 614–615). Спорадични налази фрагмената са овим украсом откривени су једино на локалитету Инсула Банулуи (Morintz, Roman 1969, 411, Fig. 10/1, 11/3).

У узорку чак 38.6% украса је изведено техником урезивања, карактеристичном за Калакача хоризонт босутске групе, чија се употреба наставља и током Басараби хоризонта уз утискивање. У Басараби хоризонту техника се користи за извођење комплекснијих и раскошнијих орнамената, углавном шрафираних мотива, за разлику од једноставнијих снопова урезаних линија у претходном хоризонту (Medović 1988, 381–389; Medović, Medović 2010, 150–153). У основама V и VI на локалитету Градина на Босуту употреба урезивања постаје ређа и мање је вешто изведена, да би је у основи VII у потпуности заменило канеловање као доминатна техника украшавања (Medović, Medović 2010, 149, 173, 197). Примена урезивања није представљала новину на простору који је раније обухватала група Белегиш II (Bukvić 2000, 69–81; Вранић 2002, 60), али ни специфичност босутске групе, узевши у обзир да је, као што је раније наведено, забележена и на локалитетима других група Подунавља

Србије и Румуније. На простору групе Гава, у југоисточном делу Карпатског басена, као и групе Инсула Банулуи у Ђердапу, појава урезаних геометријских мотива тумачи се као утицај са простора комплекса група Горнеа–Калакача, из Војводине и румунског дела Баната (Guma 1995, 114; Szabo, Váczi 2023, 197).

Сродне технике фасетирања и канеловања примењене су на 24.6% украса. Као што је већ наведено, овај начин украшавања нарочито је популаран крајем бронзаног и током старијег гвозденог доба у јужним деловима Средње Европе и на Балкану. У босутској групи, појављују се типично на ободима здела са увученим ободом, цилиндричним или коничним вратовима питоса, на раменима питоса и пехара и трбусима пехара. Фасетирање и канеловање, истовремено је популарно и у групи Гава у Трансилванији и Потисју, групама предбасараби хоризонта српског и румунског Подунавља, као и у групи Даљ у источним деловима међуречја Саве и Драве. Примена ових техника наставља се и током хоризонта доминације керамике изведене у басараби стилу на целокупној територији распрострањања (Vulpe A. 1965, 111–114). Порекло ове праксе свакако треба тражити у хоризонту канеловане керамике касног бронзаног доба, који је обухватао велики део Карпатског басена током последњих векова другог миленијума пре нове ере (Przybyła 2009, 119–138), у оквиру којег се развија и група Белегиш II, непосредно претходећи босутској групи. Примена технике фасетирања и канеловања у Калакача хоризонту босутске групе могла би представљати наставак традиције украшавања из релативно блиске прошлости.

Утискивање се појављује као техника на 14.7% украса у узорку. Сматра се посебно индикативним за период доминације Басараби керамике, поготово у случају „S“ мотива (Vulpe A. 1965, 111–114), иако се и на територији босутске групе јавља и у позној фази претходног хоризонта, додуше у мањој мери у односу на предоминантну технику урезивања (Medović 1988, 381–389; Medović, Medović 2010, 72), пре него што постане учестао и препознатљив украс Басараби хоризонта (Medović, Medović 2010, 89–90, 117). Упоредива ситуација је и на локалитету Горнеа (Gumă 1979, 122–129). Са друге стране, на локалитету Бабадаг урезивање је присутно истовремено са утискивањем, и не представља хронолошку разлику, већ примену различитих техника на различитим посудама (Ailincăi 2016b, 2020), док је на локалитету Инсула Банулуи утискивање заступљено у значајнијој мери у односу на урезивање (Morintz and Roman 1969, 411; Gumă 1995, 114–115). У том контексту, посебно је занимљив фрагмент Г 776 са утиснутим украсом типичним за ову групу. На територији група Гава и Даљ, присуство утиснутих орнамената није уобичајено, и као што је већ наведено, доводи у везу са утицајима група доњег Подунавља. Вероватноћа да је утискивање украса на керамици босутске групе представљало новину на овим просторима додатно је поткрепљена чињеницом да овакав украс није заступљен у групи Белегиш II, током хоризонта канеловане керамике касног бронзаног доба (cf. Garašanin 1983, 679–680; Bukvić 2000; Тасић 2002, 177–183), те да његова прва појава наилази са касном фазом Калакача хоризонта.

Инкрустација, која подразумева испуњавање белом пастом украса изведених другом техником (најчешће урезивањем и утискивањем), забележена је на 6.5% украса из узорка и једна је од техника карактеристичних за Басараби стил украшавања (Vulpe A. 1965, 111–114). Забележена је у касној фази насељавања на Калакачи, када се појављују и други рани елементи који најављују Басараби хоризонт, пре свега утиснут „S“ мотив (Medović 1988, 389), као и у истовременом хоризонту Градине на Босуту (Medović, Medović 2010, Т. IX/1, Т. X/3). Најраскошнију примену бележи током врхунца Басараби хоризонта босутске групе, након чега постепено излази из моде (Medović, Medović 2010, 124, 149). На локалитету Горнеа–Кауница де Сус, инкрустација се појављује у комбинацији са урезаним сноповима линија већ у најстаријем предбасараби хоризонту, где још увек нема утиснутог „S“ мотива. (Gumă 1979, 117–120). На нешто млађем локалитету Горнеа–Цармури I, у којем су откривени први утиснути „S“ мотиви, урезани украси су често инкрустовани белом пастом. Маријан Гума сматра да керамика из старијих хоризоната Кауница де Сус и Цармури I најближе аналогije има у *групној*

гробници II из Гомолаве, где керамика нема типичне *Басараби* елементе, док наредни хоризонти, Цармури II и Кауница де Жос – „Ћетате“, са комплекснијом употребом урезаних мотива и беле инкрустације, припадају равнијеном Басараби хоризонту (Gumă 1979, 117–129, 131–133). Занимљиво је да на локалитету Инсула Банулуи, на основу доступних података, није забележена употреба инкрустације (cf. Morintz, Roman 1969; Jevtić 1994; Jevtić, Vukmanović 1996; Ailincăi 2020), док је на локалитету Бабадаг она примењивана на већини урезаних и утиснутих мотива (Ailincăi 2016, 323). У ареалу Гава групе, инкрустација не представља очекивану појаву (cf. Szabo, Vácz 2023, 195), док се на простору даљске групе спорадични примери везују за утицај Басараби хоризонта босутске групе, заједно са другим карактеристичним елементима (Ložnjak Dizdar 2004a, 21–23). Такође, важно је истаћи, да инкрустација није позната на украсима керамике групе Белегиш II (cf. Garašanin 1983, 679–680; Vukvić 2000; Тасић 2002, 177–183), па се и њена популаризација крајем Калакача хоризонта може сматрати релативно новим трендом.

Лажна врпчаста техника, која подражава утискивање канапа (*schnur*) специјалном алатком, чини 5.4% украса у узорку. Нарочито је популарна на простору доминације керамике изведене у Басараби стилу (Jevtić 1993b, 118). У оквирима босутске групе, лажна врпчаста техника јавља се и током Калакача хоризонта, али свој врхунац примене доживљава током развијене фазе Басараби хоризонта (Medović 1988, 384; Medović, Medović 2010, 112, 117–123). Ова техника карактеристична је за старије гвоздено доба на ширем простору српског и румунског Подунавља, па је на локалитету Горнеа забележена у предбасараби, као и Басараби хоризонтима насељавања (Gumă 1979, 117–125), док је на локалитету Инсула Банулуи откривена и алатка којом је лажни врпчасти орнамент извођен на посудама (Morintz, Roman 1969, 411). На територији Бабадаг групе, лажна врпчаста техника је документована, такође, заједно са алаткама за постизање овог ефекта (Ailincăi 2016b, 323). Са друге стране, на територији групе Гава, спорадични примери оваквог украса тумаче се као утицаји са простора група где доминира украшавање керамике утискивањем у Подунављу (Szabo, Vácz 2023, 196), а на територији даљске групе, као утицаји из суседне босутске групе (Vinski–Gasparini 1983, 614–615). Лажна врпчаста техника није практикована у групи Белегиш II (cf. Garašanin 1983, 679–680; Vukvić 2000; Тасић 2002, 177–183), па се може закључити да се јавља као релативно нови тренд почетком старијег гвозденог, а врхунац популарности достиже за време Басараби хоризонта, након чега постепено излази из моде, до времена када канелура поново постаје најпопуларнији начин украшавања током трећег хоризонта Босутске групе. О начину на који се изводи ова техника писао је Милош Јевтић, закључивши да се не ради о употреби алатке са точкићем (радла), већ о назубљеној алатки од керамике или кости, какве су често проналажене у контекстима старијег гвозденог доба Подунавља Србије и Румуније (Jevtić 1993b; Jevtić 1994, 130). Упоредива алатка откривена је у слоју старијег гвозденог доба на локалету Гомолава (Г 3867).

Утискивање радлом, које оставља низове ситних јама, чини 2.8% украса у узорку. У ову технику укључени су украси који не подражавају отисак врпце а изведени су алатком која пружа континуирани низ, најчешће четвороугаоних јамица, па се може претпоставити да се ради о некој врсти радле. Као што је раније образложено, радлирање подразумева утискивање алатком – радлом, која се састоји од точка са матрицом који се окреће на осовини и оставља континуиран отисак. Утискивање алатком (као у случају лажне врпчасте технике) и употребу радле није увек лако раздвојити, и често се терминологија меша или подједнако користи (Rice 1987, 140; 145; McKenzie–Clark 2015, 138). За разлику од алатке за утискивање лажног врпчастог орнамента, ниједна радла није откривена у археолошким контекстима, што се донекле може оправдати изразом од дрвета овако комплексне алакте. Ова техника украшавања није карактеристична за класичан Калакача стил украшавања (cf. Medović 1988, 381–389), док је на локалитету Градина на Босуту, у основи I забележена на свега два фрагмента керамике. Предраг Медовић наводи да у основи IV, када Басараби стил украшавања керамике достиже врхунац, радла, уз урезивање и утискивање, представља најзаступљенији начин украшавања

(Medović, Medović 2010, 21, 117), иако није најјасније да ли под термином „радла“ подразумева и украсе изведене лажном врпчастом техником, где се употребљава назубљена алатка за утискивање. Нема података о употреби радле у украшавању керамике на локалитетима Горнеа (cf. Gumă 1979, 122–129), Инсула Банулуи (cf. Morintz, Roman 1969, 400–416), Бабадаг (cf. Morintz 1964; Ailincăi 20166), на територији групе Гава (cf. Szabo, Váczi 2023, 195) и Даљ (cf. Vinski–Gasparini 1973, 160–162; 1983, 614–615), није документовна ни у претходном хоризонту Белегиш II (cf. Garašanin 1983, 679–680; Вранић 2002).

Техника аплицирање (2.2% украса у узорку), заједно са комбинацијама аплицирања и урезивања (3.2%), и аплицирања и утискивања (1.8%), чини укупно 7.2% украса у узорку и типично је заступљена у различитим композицијама скоро искључиво на лонцима. Варијације овог украса јављају се током целокупног трајања босутске групе (Medović 1988, 383; Medović, Medović 2010, 278) и нису нарочито хронолошки осетљиве. На откривеним лонцима из времена хоризонта канеловане керамике касног бронзаног доба пластична трака није позната (Bukvić 2000, 79–82; Tab. 68). На локалитету Горнеа присутна је у предбасараби и Басараби хоризонтима насељавања (Gumă 1979, 122–129), као и на локалитетима Инсула Банулуи (Morintz, Roman 1969: 405, Fig. 20/1–8), Бабадаг (Ailincăi 20166, Fig. 1/57–68) и целокупној територији коју је захватио Басараби хоризонт (Vulpe A. 1965, 107). На простору група Гава и Даљ нису део уобичајеног репертоара украса (cf. Metzner–Nebelsick 2002, 167–179; Szabo, Váczi 2023).

Анализирани керамички материјал са Гомолаве није лако хронолошки и културно одредити због одсуства сигурних затворених целина, те он углавном припада насеобинском слоју прилично нарушеном градњом и укопавањем у наредним латенским стратумима. Материјал је, стога, опредељен ослањајући се на стилско–типолошке одреднице у поређењу са аналогима у основама локалитета Градина на Босуту. Пошто је на Босуту присутна само позна фаза хоризонта Калакача, аналогije за ранију фазу проналажене су на локалитету Калакача. Иако се велики број облика користи током целог трајања старијег гвозденог доба, а неки декоративни елементи јављају током више хоризоната, извесне карактеристике, нарочито у извођењу украшавања могу се диференцирати у одређене фазе босутске групе.

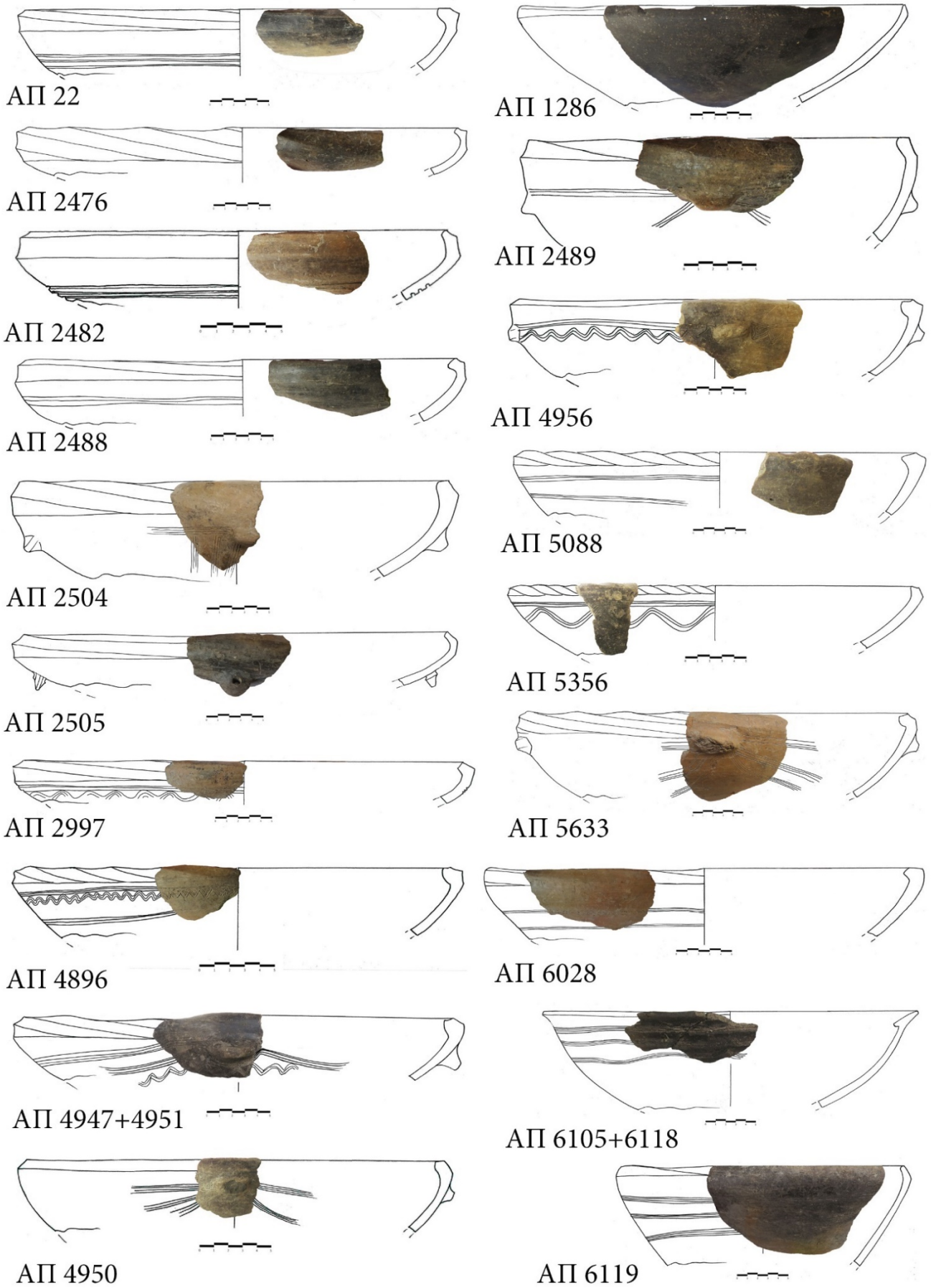
Зделе

Зделе на локалитету Гомолава (Слика 114–118) су у највећем броју случајева црне, окер или у комбинацији ове две боје (65%), fine фактуре (76.3%), и глчане или бар приглане површине (75.3%), што је очекивано код fine трпезаријске керамике. Типичан облике су зделе са увученим ободом, које чине приближно 70% здела, и то највише у варијанти са косо фасетираним ободом, а затим у нешто мањем броју и са косо канелованим и хоризонтално фасетираним ободом. Други важан облик су зделе са разгнутим ободом које чине 16.5% укупног броја здела. Трбух је хемисферичан или коничан, са врло благим разликама између ова два облика. Дна здела у великој већини нису очувана, а међу ретким примерцима су равна или конкавна дна. Дршке су ређе документоване и јављају се најчешће у језичастом и брадавичастом облику.

Међу два основна типа здела, облици са увученим ободима доминирају. Поред карактеристичних фасета и канелура, ободи ових здела су ређе украшени и утиснутим „S“ мотивом, који често иде у комбинацији са шрафираним троуглом. Трбуси су украшени на приближно половини ових здела, и то огромном већином сноповима урезаних линија (77,78 %). Ретки су примери где се на трбусима налазе утиснути „S“ мотиви и урезани шрафирани троуглови, или се фасете и канелуре настављају од обода преко површине трбуха. Зделе са увученим ободом, украшеним косим или хоризонталним фасетама, или косим канелурама, су карактеристичан и уобичајен керамички тип крајем касног бронзаног доба и током старијег гвозденог доба на широком простору јужних делова Средње Европе и Балканског полуострва. Њихово порекло може се тражити у на територији југозападне Словачке и северозападне

Мађарске током фазе Vg D (Булатовић 2010), мада постоје мишљења о њиховом приближно истовременом пореклу са територије групе Белегиш II (Przybyła 2009, 126–127). Посматрајући овај тип здела кроз три фазе босутске групе узорка из Гомолаве, одаје се утисак да су на млађим зделама, поготово канелованог хоризонта, фасете и канелуре уже и гушће распоређене, као и да чешће покривају већу површину обода и дела трбуха.

Зделе са разгнутим ободом су скоро искључиво украшене S“ мотивом и шрафираним троугловима са унутрашње стране обода. Мали број очуваних трбуха углавном није украшен. Посебан значај ових здела огледа се у чињеници да оне представљају једини керамички облик специфичан за период Басараби доминације, док су сви други уобичајени у претходним хоризонтима (Vulpa A 1965, 108, 126). Такође, украшавање које се појављује на овим зделама је специфично за Басараби стил и укључује утиснути „S“ мотив и урезане шрафиране мотиве, често испуњене белом бојом. Током ране и развијене фазе Калакача хоризонта босутске групе овакве зделе се не појављују (cf. Medović 1988, 384), већ су њихови први примерци везани за касну фазу овог хоризонта када су ободи хоризонтални (у основи I Градине на Босуту), након чега добијају косу профилацију обода, да би свој врхунац достигле за време развијеног Басараби хоризонта (основа IV). Почев од хоризонта са канелованом керамиком босутске групе, зделе са разгнутим ободом губе карактеристичан сплет Басараби украса а канеловање постаје основни вид украшавања (Medović, Medović 2010, 56, 88, 124, 279). Узевши у обзир да представља нов тренд у обликовању посуда, као и да је украшена карактеристичном комбинацијом украсних техника и мотива Басараби периода, здела са разгнутим ободом може се сматрати једним од главних носиоца новина изражених у материјалној култури почетка гвозденог доба у западним деловима Подунавља Србије. Насупрот њој је здела са увученим ободом, која морфолошки има корене још у касном бронзаном добу, док је украшавање сноповима урезаних линија традиција претходног хоризонта.

Слика 114: Босут I – зделе.

АП 5099

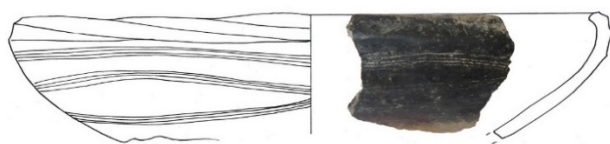
АП 5923

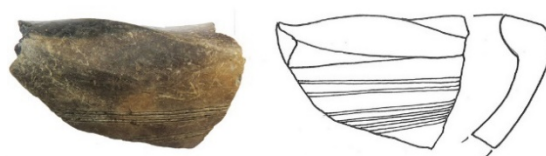
АП 5347

АП 6502

АП 6132

АП 6462

АП 6480

АП 6492

АП 6716+6470

АП 6501

Г 731

Г 773

Слика 115: Босут I – зделе.

Г 708

Г 908

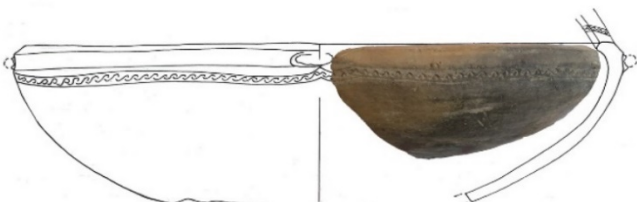
Г 947

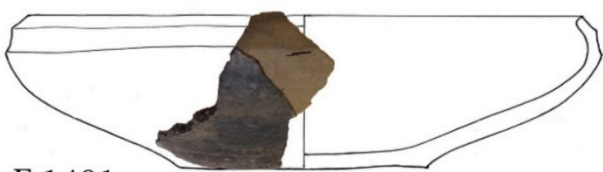
Г 977

Г 1157

Г 1063

Г 1401

Г 1305

Г 2494

Г 2292

Г 4197

Г 1808

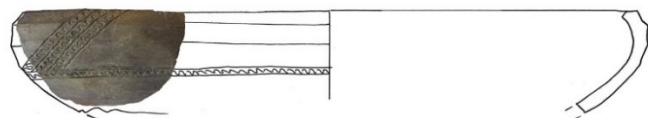

Г 3955

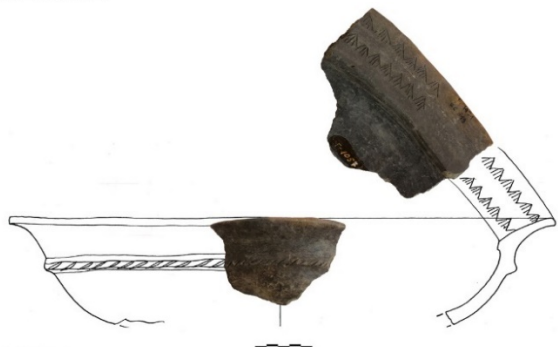
Слика 116: Босут I – зделе.

АП 5104

АП 6102

Г 1057

Г 1167

Г 2005

Г 2342

АП 5107

АП 5885

АП 5917

Г 2290

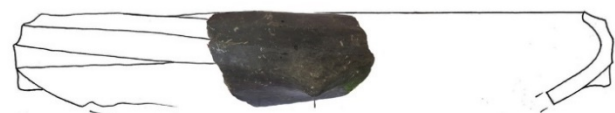

Г 2402

Слика 117: Босут II – зделе.

АП 2357

АП 2371

АП 2454

АП 6104

АП 6491

Г 733

Г 759

АП 6475

Г 719

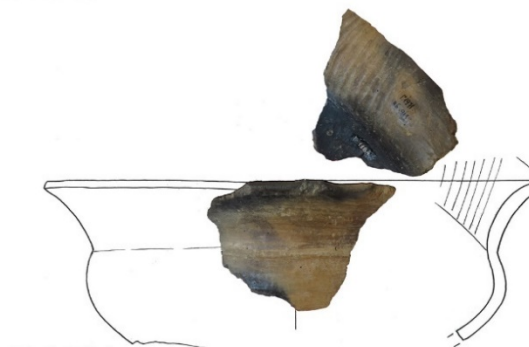
Г 877

Г 934

Г 2369

Г 1184

ТИ 174-79

Слика 118: Босут III – зделе.

Пехари

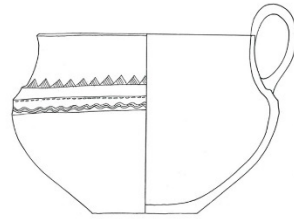
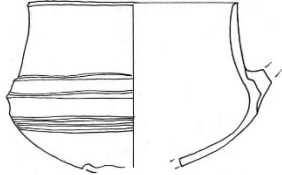
Убедљиво најзаступљенија боја међу пехарима је црна, затим окер и сива. Фактура је углавном фина (77.78%) са површином која је у две трећине случајева гљачана или бар пригљачана. Ободи су равни или благо разгнати, врат је цилиндричан или коничан, док је раме често хоризонтално фасетирано, чиме се добија утисак угаоног облика. Поред фасетираног јавља се и наглашено или благо наглашено раме, као и ређе варијанте са косим или хоризонталним канелурама. Трбуси су великом већином хемисферични (84.7%), који у ретким случајевима могу имати додатно обликовање хоризонталним фасетама, косим канелурама или вертикалним канелурама. Ретка очувана дна пехара су скоро увек равна, уз понеки благо конкаван примерак. Дршке су најчешће тракасте или кружног пресека (~70%) и пружају од рамена до обода који надвисују. Уз ове дршке, понекад се јављају додатне мале брадавичасте, рожасте, ушасте, дугметасте, језичасте и тунеласте дршке на рамену.

Пехари спадају међу најбогатије украшене типове посуда (Слике 119–126), са повременим применом беле инкрустације. Осим обода и дна, други делови посуде су углавном орнаментисани. Уобичајен је утиснути "S" мотив који се јавља у низовима, као и тракама оивиченим урезаним линијама. На врату, рамену и ободу јављају се различити шрафирани мотиви (троуглови, „малтешки крст“, „V“ трака, гирланд трака итд.), снопови урезаних линија у различитим распоредима (хоризонтални, вертикални, цик-цак и таласести). Карактеристичан украс је хоризонтално фасетирано раме, са фасетама оивиченим хоризонталним низовима кратких косих уреза. На трбух се могу видети косе и вертикалне канелуре, као и снопови канелура. Иако је очуван солидан број дна пехара, свега један примерак је украшен траком испуњеном низом „S“ мотива која прати пречник дна са спољне стране. Мали број очуваних дршки пехара је украшен, и то вертикалним и хоризонталним канелурама, вертикалним низом „S“ мотива, мрежасто шрафираним троугловима, пластичним ребрима и дугметастом апликацијом.

За Калакача хоризонт босутске групе карактеристичан је облик пехара са хоризонтално фасетираним раменом, на којем су фасете оивичене хоризонталним низовима кратких косих, хоризонталних или вертикалних уреза (Medović 1988: 469, Tab. XIII/3–5), који се на Градини на Босуту не јављају почев од основе IV, односно времена развијеног Басараби хоризонта (Medović, Medović 2010: 117).

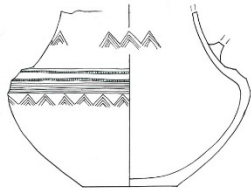
АП 2492

АП 4824

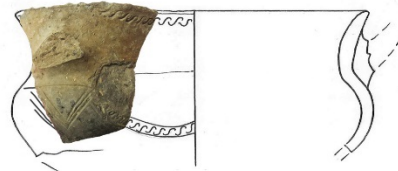
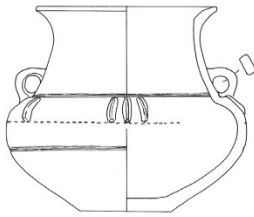
АП 4822

АП 5924

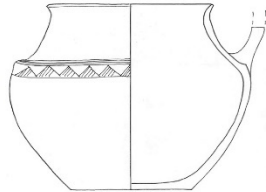
АП 4823

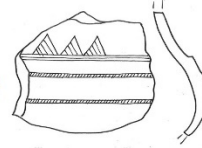
АП 5943

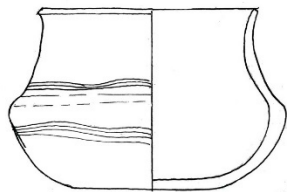
АП 4826

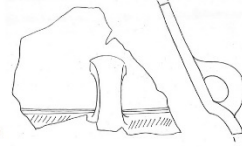
АП 6114

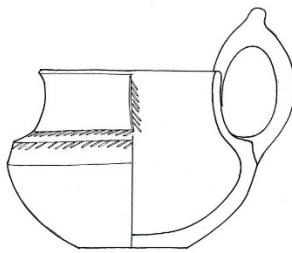
АП 6029

АП 6479

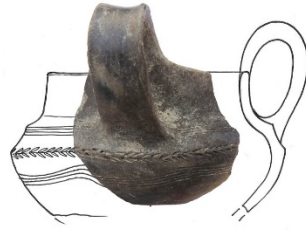
АП 4124

Слика 119: Босут I – пехари.

Г 508

Г 734

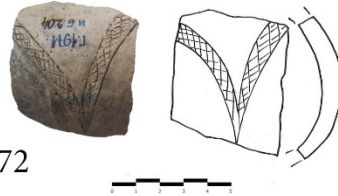
Г 727

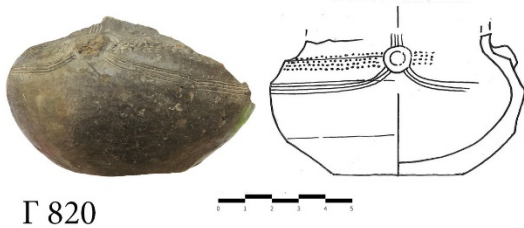
Г 757

Г 732

Г 772

Г 820

Г 819

Г 890

Г 825

Г 891

Г 844

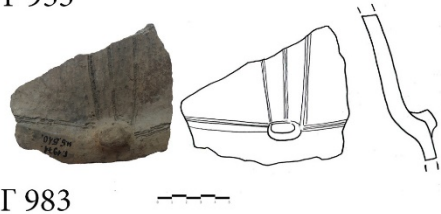
Слика 120: Босут I – пехари.

Г 953

Г 1802

Г 983

Г 1803

Г 1033

Г 1804

Г 1087

Г 1805

Г 1797

Г 1806

Г 1801

Г 1807

Слика 121: Босут I – пехари.

Г 2001

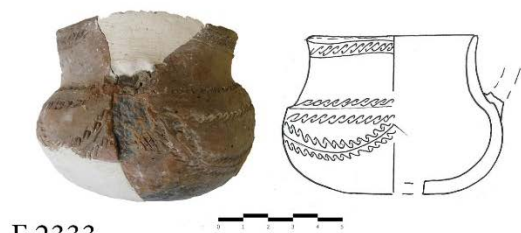
Г 2438

Г 2004

Г 2491

Г 2333

Г 4196

Г 2401

Г 2497

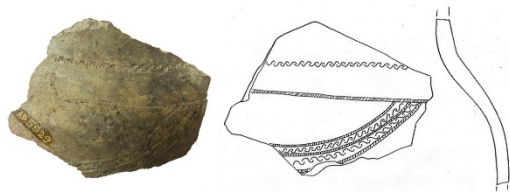
Слика 122: Босут I – пехари.

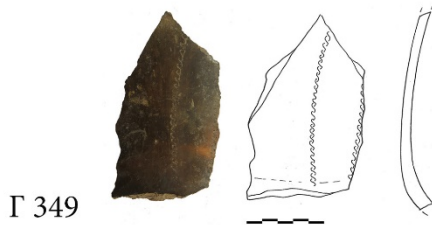
АП 2998

Г 347

АП 5929

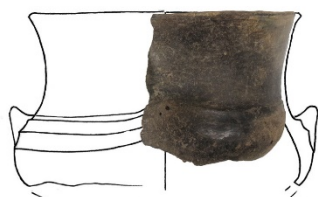
Г 349

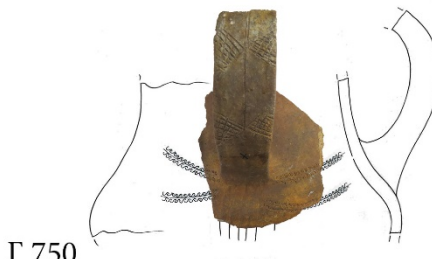
АП 5944+5954

Г 681

АП 6106

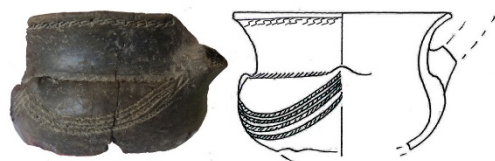
Г 750

АП 6112

Г 761

АП 6481

Г 774

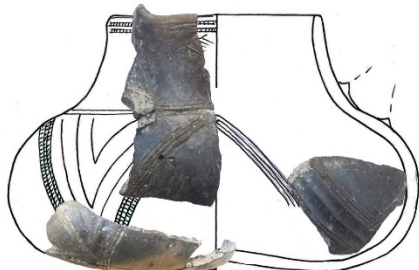
Слика 123: Босут II – пехари.

Г 806

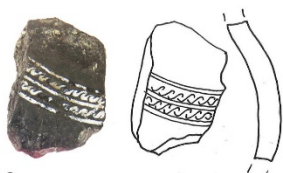
Г 1279

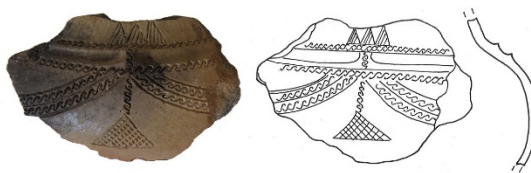
Г 814

Г 1301

Г 889

Г 2405

Г 935

Г 1552

Г 1062

Г 2647

Г 1177

Г 4122

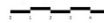
Слика 124: Босут II – пехари.

Г 726

Г 1021

Г 1111

Г 2499

Г 1336

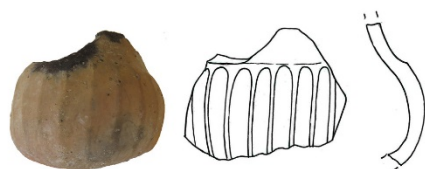
Г 2536

Г 1338

Г 4148

Г 1339

Г 4235

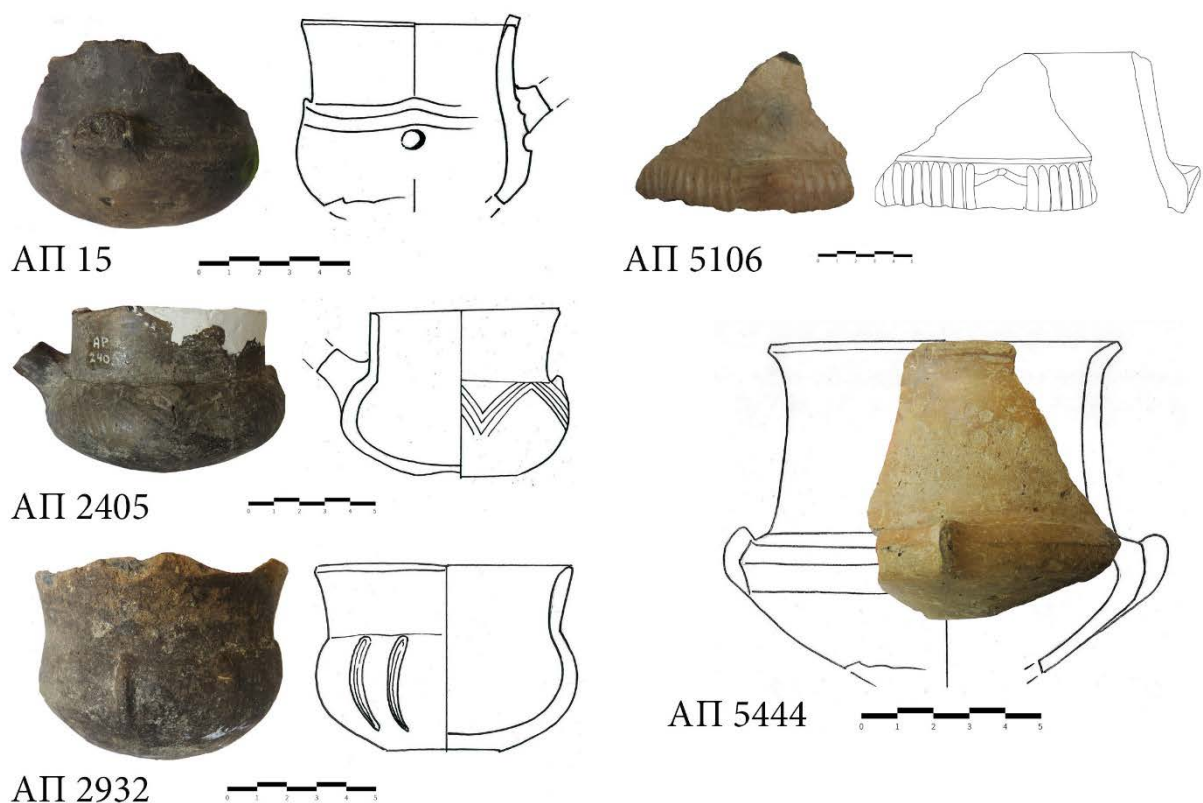
Г 2390

Г 2650

Слика 125: Босут III – пехари.

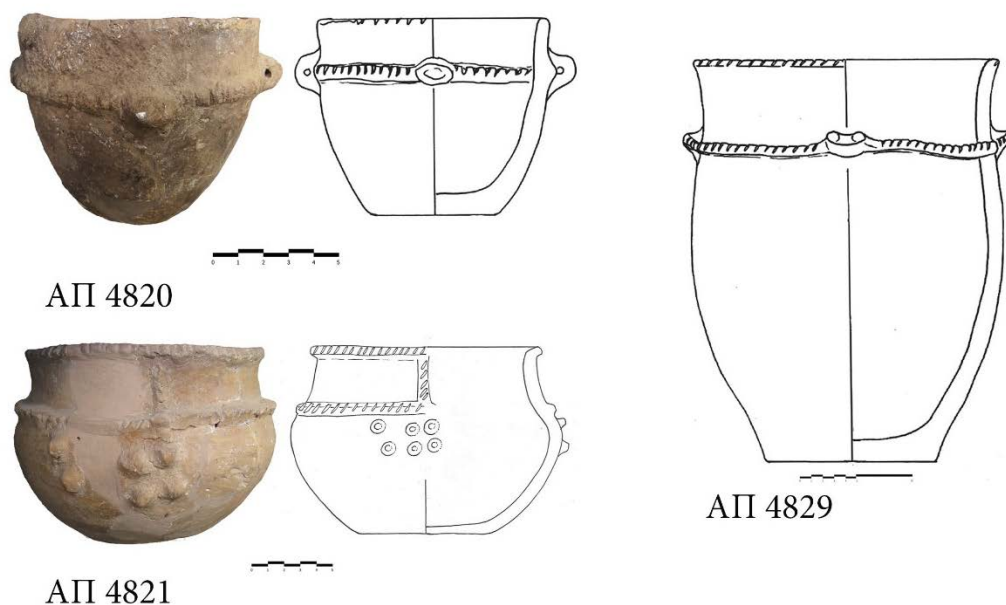
Слика 126: Босут III – пехари.

Лонци

Лонци на локалитету Гомолава (Слика 127) су већином окер или окер–сиве боје, грубе фактуре и грубе површине. Ободи су углавном благо разгрнути или равни, врат цилиндричан, са благо наглашеним раменом и трбухом који је најчешће благо заобљен или коничан. Малобројна очувана дна лонца су равна. Дршке су у највећем броју језичасте, уз ретку појаву тунеластих, брадавичастих и других.

Основни вид украшавања лонаца су аплициране пластичне траке (близу 70%), које могу бити додатно украшене косим урезима, утиснућима прстом, кружним утиснућима, вертикалним урезима „Х“ урезима итд. На ободу се могу јавити и коси и вертикални урези без пластичне траке. На врату су пластичне траке углавном у вертикалном положају, али се осим трака могу јавити и урезани вертикални мотиви „јелове гранчице“. Раме је украшено на свим откривеним примерцима типичном траком са урезима или утиснућима. Трбух је ретко украшен, али када јесте, то је, такође, пластична трака у различитим распоредима.

Укрштање уреза на ободу лонца, као што је забележено на примерку AP 6107 из узорка, на локалитету Градина на Босуту јављају се од основе V (касна фаза Басараби хоризонта), где их је Медовић тумачи као типичан украс локалног порекла за лонце канелованог хоризонта босутске групе (Medović, Medović 2010, 221–225).

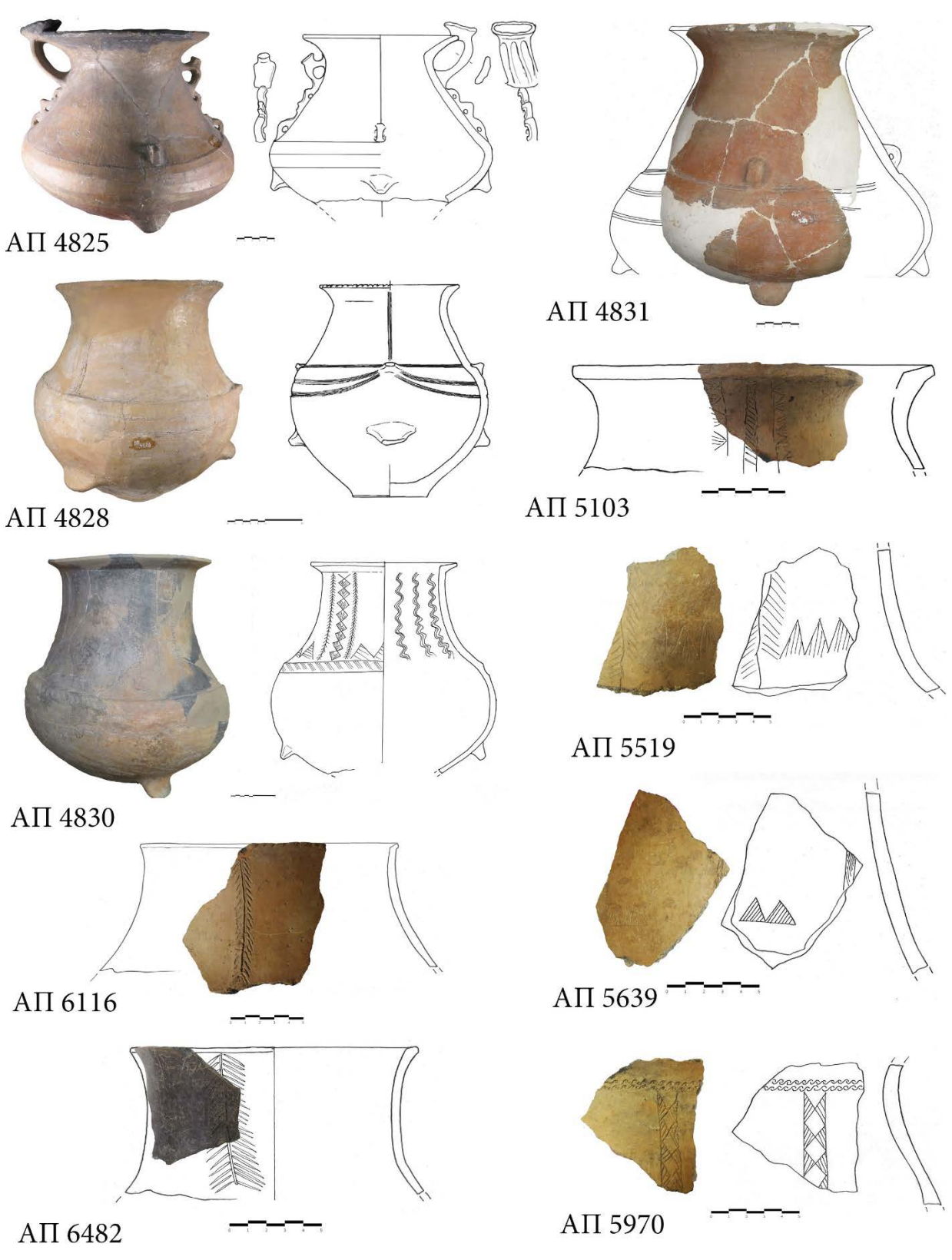
Слика 127: Босут I – лонци.

Питоси

Питоси (Слике 128–131) су углавном окер, сиве, окер–сиве, окер–браон боје или других сличних комбинација боја. Фактура је већински груба, са грубом површином, мада постоје ређи примерци пригладане, па чак и гладане површине. Већина питоса има разгрнут или благо разгрнут обод, са цилиндричним или благо коничним вратом, наглашеним или благо наглашеним раменом. Специфични су примерци из групних гробница I и II који имају хоризонтално фасетирано и хоризонтално канеловано раме (АП 4825, 4830; Г 1798). Ретки очувани трбуси су хемисферични или конични. Само на два примерка очувано је равно дно питоса. Дршке су најчешће језичасте, али има и брадавичастих, тракастих, тунеластих и рожастих примерака.

Ободи могу имати украсе са спољне стране и унутрашње стране. На спољној ивици обода јављају се коси зарези и други различити украси. Унутрашња страна обода може бити украшена хоризонталним фасетама, утиснутим „S“ мотивима у низовима и тракама оивиченим урезаним линијама, шрафираним мотивима итд. Врат је најчешће украшен шрафираним мотивима (троуглови, ромбови, траке), сноповима урезаних линија и хоризонталним канелурама. Посебно је упадљив урезани мотив „јелове гранчице“. На рамену су најчешћи снопови урезаних линија у различитом распореду (хоризонтални, вертикални, кратки коси нозови, гирланде), као и карактеристичне фасете и канелуре, изведене слично као на пехарима, које прелазу са врата на трбух дају угаон утисак. Мали број примерака има очуван трбух, међу којима је само један украшен сноповима урезаних линија у виду гирланди. Ниједно очувано дно или дршка нису украшени.

Општи изглед питоса у узорку има порекло у урнама старијег хоризонта са канелованом керамиком касног бронзаног доба. Налик старијим примерима, питоси босутске групе су разгрнутог обода, цилиндричног или благо коничног врата, са наглашеним или благо наглашеним раменом, хемисферичног или коничног трбуха. Рожасте дршке су, такође, идентично постављене на прелазу врата и рамена, док се на трбуху урни групе Белегиш II налазе пластичне дршке, а на трбуху босутских је углавном језичаста дршка (Гагаџин 1983, 682; Тасић 2002, 177–183). Варијабилност облика питоса током трајања босутске групе не указује на хронолошке правилности, али украшавање прати популарне технике и мотиве Калакача, Басараби и хоризонта са канелованом керамиком, који се углавном примењују на врату посуде.

Слика 128: Босут I – питоси.

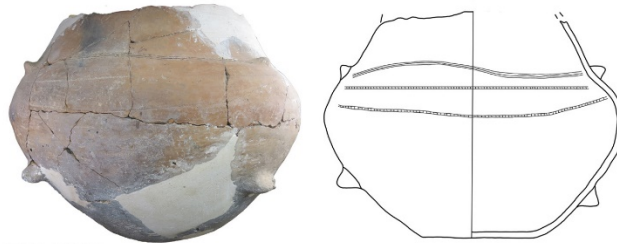
Г 758

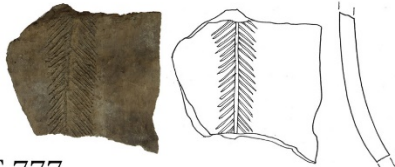
Г 1798

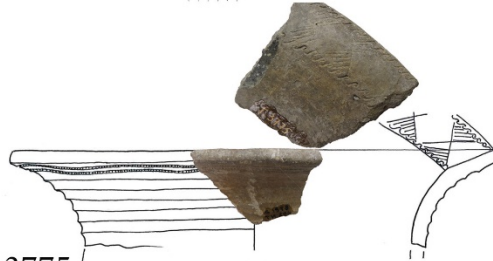
Г 771

Г 1809

Г 777

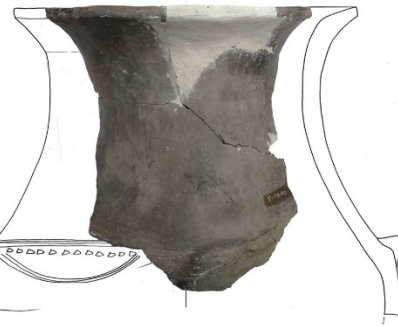
Г 3775

Г 1346

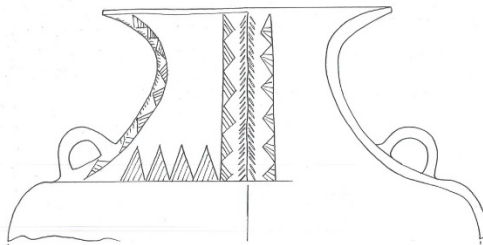
Г 1799

Г 1800

Г 1810

Слика 129: Босут I – питоси.

АП 1297

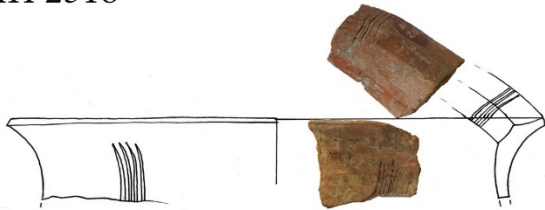
АП 5108

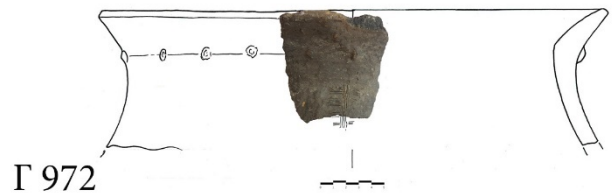
АП 2518

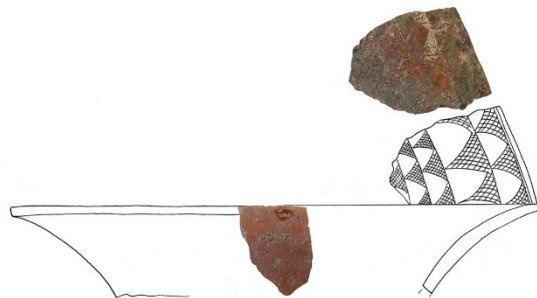
АП 6101

АП 2653

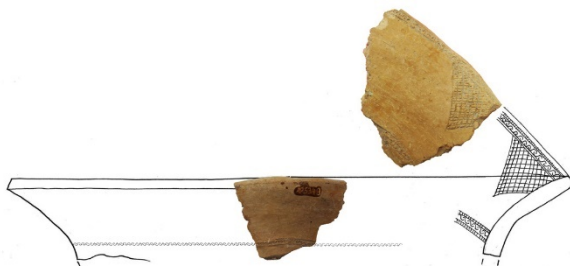
Г 972

АП 2665

Г 2406

АП 5348

Г 2548

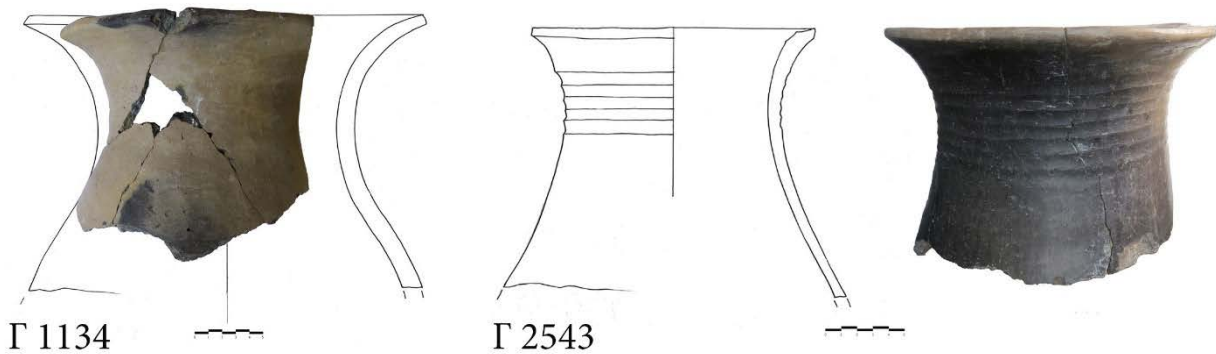

АП 6126

ТИ 175-79

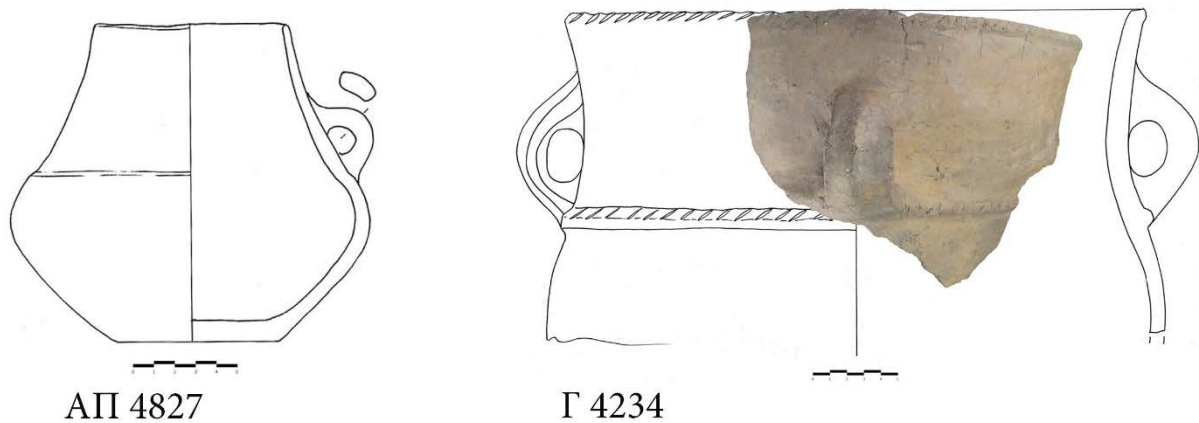
Слика 130: Босут II – питоси.

Слика 131: Босут III – питоси.

Амфоре

Обе Амфоре (Слика 132) су окер боје, грубе фактуре и грубе површине. Једна (Г 4234) има сасвим благо разгнут обод, цилиндричан врат, благо наглашено раме, благо заобљен трбух, док дно није очувано. Две тракасте тршке спајају раме и врат. Украшена је косим урезима на ободу и хоризонталном пластичном траком са косим урезима на рамену, док је тракаста дршка украшена вертикалном пластичном траком. Аналогије за овакву амфору могу се видети на Калакачи и основи I (Калакача хоризонт) Градине на Босуту (Medović 1988, 469, Tab. XIII/2; Medović, Medović 2010, Sl. 30/9). Друга амфора откривена је у групној гробници I, има раван обод, коничан врат, благо наглашено раме, коничан трбух, равно дно, тракасте дршке које спајају раме и врат и уопште није украшена. Медовић сматра да амфора није била нарочито популаран облик у старијем гвозденим добу, што објашњава недостатком потребе за овај тип посуде. Познати примерци су велике посуде без израженог стила (Medović 2010, 278).

Слика 132: Босут I – амфоре.

Шоље

Међу малобројним шољама из узорка (6) заступљене је црна, светло сива, сива, окер, браон и светло браон боја. Три шоље имају фину фактуру и глачану површину а остале три грубу или средњу фактуру и грубу површину. Ободи шоља су најчешће равни, јављају се и увучени и разгнути. Трбух може бити хемисферичан, коничан и заобљен, а дна равна или благо конкавна. Дршке су тракасте, кружног и полигоналног пресека. Шоље углавном нису украшене. На једном примерку јављају се утиснуте кружне јамице на трбуху, док једна дршка шоље има урезане косе линије.

Поклопци

Два примерка поклопца из узорка су браон и окер–браон боје, грубе фактуре и грубе површине, са равним ободом и коничним трбухом. Један примерак је украшен на ободу мрежасто шрафираним тракама, у хоризонталном и вертикалном положају, као и хоризонталним тракама испуњеним низовима утиснутих „S“ мотива. Други је украшен снопом урезаних хоризонталним линија и хоризонталним низом хоризонтално шрафираних троуглова. Само први примерак има украсе на трбуху и то хоризонталне тракама испуњеним низовима утиснутих „S“ мотива,

Саџаци

Две каталожке јединице из узорка препознате су као саџаци. Један фрагмент дна и један фрагмент плашта саџака су браон, односно окер боје, грубе фактуре и грубе површине, без украса. Фрагмент дна је раван са перфорацијом на средини и најближу аналогију има на локалитету Феудвар код Мошорина (Bukvić 1991, Taf. 38/2). Фрагмент плашта је благо заобљен и има аналогије на Калакачи и Феудвару (Medović 1988, 307/6; Bukvić 1991, Taf. 39/1).

Метални налази из насеобинског слоја локалитета Гомолава као показатељи потенцијалних сфера утицаја

Међу малобројним металним налазима из слоја старијег гвозденог доба Гомолаве налазе се три фибуле. Бронзана наочараста фибула са спојницом у облику осмице одговара примерцима одговара примерцима из групне гробнице II, које Растко Васић сврстава у тип Хаслау–Регенсбрун (Haslau–Regelsbrunn). Датују се око почетка 8. века пре нове ере, са узорима у Мађарској (Vasić 1999, 37–40). Двопетљаста лучна фибула са тордираним луком (Г 3884) јављају се на простору Гласиначке групе током 8. века, а нешто позније, у 7. и 6. веку у Бугарској и Румунији. Ипак, највише се везују за време 7. века пре нове ере и то за простор источне Босне, Србије и западне Бугарске (Vasić 1999, 52–53). Трећа фибула је чунастог типа (АП 6755) са једном петљом и без очуване стопе. Најближа аналогија по облику лука и урезаним линијама је чунаста фибула из гроба 2 у Пилатовићима са очуваном правоугаоном стопом коју Растко Васић датује у средину или трећу четвртину 6. века пре нове и везује за утицаје из зоне Гласинца (Vasić 1999, 84–85).

Једна бронзана игра са петљом (Г 4120) откривена је у контексту који је у теренском дневнику 1979. године вођен као босутска јама (Теренски дневник 1979: 8, 31–32), међутим због мешовитог керамичког састава и непоузданог контекста (недостатак прецизне десигнације објекта, скица и фотографија), игла је уврштена у инвентар насеобинског слоја Гомолаве. У контексту са иглом откривен је један пехар (Г 4121), фрагмент увученог хоризонтално канелованог обода зделе (ТИ 174/79) и један фрагмент разгрнутог обода и дела цилиндричног врата питоса, који је са унутрашње стране обода и спољне стране врата украшен хоризонталним низом утиснутог „S“ мотива, оивчених линијама изведеним техником лажног шнура (ТИ 175/79). Уз њих су откривени и један биконични керамички пршљенак грубе израде, као и један брусни камен (Слика 133). Питос украсом указује на завршну фазу Басараби хоризонта босутске групе, са аналогијама у основи V Градине на Босуту (Medović, Medović 2010, Sl. 130/1), док је здела украшена уским канелурама карактеристична за хоризонт канеловане керамике, са аналогијом у основи VII (Medović, Medović 2010, Sl. 182/13), као и пехар са дршком која надвисује обод (Medović, Medović 2010, Sl. 185). Сама игла са петљом или уроланом главом (*Rollenkopfnadeln*) спада у тип који се јавља током дугог временског периода бронзаног и гвозденог доба, на широком пространству Западне, Средње, Северне Европе, у Италији, Егеји и на Централном Балкану без значајних хронолошких разлика а украс је редак (Říhová 1979, 143–145; 1983, 28–32; Novotná 1980, 38–40; Gedl 1983, 10–16, 108–113; Essen 1985, 74–75; Vasić 2003, 20–25). Примерак са Гомолаве специфичан је по урезаним цикац линијама. На основу налаза керамике који су откривени у контексту, иглу би ваљало датовати у крај Басараби хоризонта или почетак хоризонта са канелованом керамиком.

Слика 133: Предмети откривени у контексту са бронзаном иглом са петљом.

У насеобинском слоју локалитета откривена је и једна бронзана омега игла (АА 630), коју Растко Васић сврстава у варијанту III_d двојних игала са задебљаном главом и датује је истовремено са примерцима из Гласинца и Злотске пећине у крај 6. века пре нове ере. Порекло игле је извесно из Гласинца, одакле се у ово време шири према Славонији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Централној Србији, Срему и даље према Ђердапу (Vasić 2003, 122–123).

Ажурирани привезак од бронзе у облику „кавеза за птице“ (*bird cage*) (Г 81), учестао је налаз у источним деловима Средње Европе у 8. веку пре нове ере. Најпре је његово порекло тражено на Кавказу (Bouzek 1971, 84–94) а затим и у радионицама Луристана у Ирану, одакле се карактеристична техника и стил израде пренела на Кавказ, у Грчку, Македонију и Балкан (Kilian–Dirlmeier 1979, 261). Примерак из Гомолаве најсличнији је типу I према подели Кароле Мецнер–Небелзик, који чине једноставни сферични облици, најгушће заступљени у Швајцарској висоравни, где се датују у На D1, са старијим узорима у Ирану 8. века пре нове ере (Metzner–Nebelsick 2002, 447). Географски ближи аналогни налази могу се наћи у гробовима Гласинца крајем 8. и током 7. века пре нове ере (Čović 1987, 609–611, Sl. 35/26–27), под тумулом 2 у гробу 4 локалитета Широко код Призрена (Vasić 1977, Plate 17) и у Даљу (Vinski–Gasparini 1973, Таб. 119/6).

Привезак у облику птичје протоме (АП 6488) откривен је у слоју са керамиком украшеном утиснутим „S“ мотивом (Tasić 1971b, 49), и заједно са другим аналогним налазима дуго је тумачен као један од предмета „трако–кимерског“ порекла који има украсну улогу у сетовима коњске опреме (Гарашанин 1973, 460; Тасић 1983, 112–113). Каснија истраживања, међутим, показала су да се овакви привесци јављају и у старијим контекстима старије и средње фазе културе поља са урнама, те да се ради о налазу карактеристичном за халштат Подунавља и Карпатског басена (Metzner–Nebelsick 2002, 301–302).

Један калемасти украсни предмет (Г 2566) упоредивог облика као примерци из групне гробнице II, али без украса, пронађен је у стамбеном хоризонту. На основу аналогнија и апсолутног датовања гробнице може се релативно поуздано датовати у крај 9. и почетак 8. века пре нове ере. Могуће је да се ради о локалној варијанти облика чији узорци долазе са истока, мада супротан смер утицаја, такође, није искључен. О пореклу и датовању ових облика биће више речи у одељку о групној гробници II.

Међу металним налазима је и једно крстасто дугме (Г 378), које се може сврстати у тип С, варијанту Пс дугмади за провлачење, укрштање и украшавање ремења, према подели Мецнер–Небелзик. Тип С/Пс има једну ушицу или прстенасту стопу и распрострањен је у средњем Подунављу, Карпатском басену и на Балкану почев од прве половине 8. века пре нове ере. Занимљиво је да овај тип настаје управо на овим просторима, те да су упоредиви примерци у Кубању и на Кавказу млађи и настали по узору на овдашње (Metzner–Nebelsick 2002, 328–330).

Редак налаз оружја је бронзани врх двобриде стреле са усадним тулцем (Г 2424) у јако кородираном стању. Двобриди врхови стрела везују се за старију фазу понтско–кавказских узора у изради оружја крајем 7. и почетком 6. века пре нове ере (Нинчић 2022, 51–54), иако изузетно лоше стање очуваности овог примерка онемогућава поузданије закључивање.

Метални налази са насеља старијег гвозденог доба Гомолаве нису хомогени у смислу хронологије и провенијенције. Иако малобројни, покривају временски период од најмање три века, односно од краја 9. до краја 6. века пре нове ере. Порекло указује на припадност облицима Карпатског басена, и шире Средње Европе, у случају наочарастих фибула и привезака са птичјом протомом, док би неки млађи облици као што су двопетљасти лучна фибула са тордираним луком, чунаста фибула и омега игла могли потицати из зоне Гласинца. Привесци

облика кавеза за птице, калемасти украсни предмети и крстаста дугмад указују на контакте са удаљеним областима. Специфична ила са петљом, иако широко географски и хронолошки распрострањен облик, нема блиску морфолошку аналогију у ширем окружењу, поготово ако се узме у обзир урезани „цик–цак“ украс, па се може сматрати локалним производом.

Порекло погребних пракси и припадајуће материјалне културе из гробних целина локалитета Гомолава

На локалитету Гомолава, поред две групе гробнице, откривена су још три скелетна гроба, тако да је једини забележен третман покојника инхумација. Почетак старијег гвозденог доба на територији западних делова српског Подунавља карактерише појава скелетног сахрањивања у оквиру босутске групе, представљајући новину у односу на касно бронзано доба. Група Белегиш II, која је обележила исти простор током претходног хоризонта са канелованом керамиком, изразито је практиковала кремацију, што је потврђено великим некрополама (Todorović 1977; Вранић 2002; Петровић 2006).

На прелазу из 2. у 1. миленијум пре нове ере и појавом босутске групе, житељи овог простора прихватају скелетно сахрањивање као нови погребни ритуал. Генерални закључак о погребној пракси у босутској групи, ипак, није лак због мале количине података. Некропола у са значајнијим бројем добро очуваних гробова није откривена, а сазнања о третману покојника пружају спорадични налази гробова, који указују на појаву инхумације као и кремације. Јован Коледин покушао је да утврди опште заједничке карактеристике погребног ритуала кроз три фазе босутске групе, на основу доступних открића, те је приметио да се у током хоризонта Калакача јавља биритуално сахрањивање, са кремираним покојницима у смештаним у урне и скелетним остацима полаганим у згрченом положају на боку. Током хоризонта са Басараби керамиком, покојници су полагани на леђа са рукама уз тело, док су у хоризонту канеловане керамике руке прекрштаване преко груди (Koledin 2020).

Један од локалитета који говоре о биритуалности током најраније фазе босутске групе је Ветеринарски завод у Земуну, са петнаест спаљених и два девастирана скелетна гроба. Драгана Стојић уочава одлике керамичког материјала у аналогним налазима Градине на Босуту, у слоју IVa, односно фази Калакача, као и у нешто мањој мери у некрополи са спаљеним покојницима у Ђепфелду. Истиче, такође, сличност погребног ритуала са некрополом даљске групе. Доњу хронолошку границу некрополе ауторка је одредила налазом бронзаног туљка из гроба 8, односно купасто савијеног лима, какав се среће у оставама На А1 (Нови Бечеј, Подцркавље код Славонског Брода, Футог итд.) (Нађ 1955, Таб. VIII, 12–17; Vinski–Gasparini 1973, ТАВ. 67, 19–21; Borić 1997, Т. XI, 212–214;), у 12. век пре нове ере (Стојић 2013, 43–69). Међутим, слични примерци бронзаних туљака откривени су и у шаренградској остави датованој у 8. век пре нове ере (Vinski–Gasparini 1973, ТАВ. 130B, 4–7), као и у групној гробници II на Гомолави (Г 1758). Поред туљка, на некрополи су откривени и један фрагментовани гвоздени нож, као и једна фрагментована гвоздена наруквица. Узевши у обзир и присуство два гвоздена предмета на налазишту код Ветеринарског завода, уколико се сви гробови могу сматрати истовременим, датовање некрополе пре 9. века делује неуверљиво. Иако спаљени гробови упућују на утицаје даљске групе са запада, два скелетна гроба откривена су у превише лошем стању очуваности да би омогућили прецизније закључке о типу ритуала као и хронолошкој опредељености. Кремација је забележена и на примеру деветнаест гробова на локалитету Бешка–Петља код Бешке на аутопуту Београд–Нови Сад, односно у ареалу босутске групе, уз керамички материјал који је датован у хоризонт Калакача (Анђелић 2016; Koledin 2020, 156). Усамљен случајни налаз скелетног гроба откривен је случајно и на Петроварадинској тврђави заједно са лонцем који припада, такође, раној фази босутске групе (Koledin 2020, 154).

На локалитету Асфалтна база у Земуну откривена су два скелетна гроба са покојницима положеним на бок у згрченом положају, оријентације приближно запад–исток. Керамички материјал је бројан и укључује питосе, пехаре и лонце са аплицираним пластичним тракама. Украшавање укључује урезане снопове линија, фасетирана рамена пехара са нивовима кратких

косих уреза, шрафиране троуглове, али нема утиснутог „S“ мотива (Петровић 1991), што указује на касну фазу Калакача хоризонта (cf. Medović 1988, 381–389; Medović, Medović 2010, 68–73, 37–49, 56–62). Керамика упоредивих облика и начина украшавања откривена је и у групним гробницама I и II на Гомолави.

Појединачни налази скелетних гробова из најстарије фазе босутске групе откривени су и на локалитетима Пећине–Врдник и Јаша Томић–Ваган, где су покојници положени на бок у полузгргеном положају, приближне оријентације исток–запад, са главом на истоку. У случају Врдника глава је окренута према северу а у Јаши Томићу према југу (Medović 1985; Medović 1998). Налазима овог хоризонта треба додати и групну гробницу откривену унутар насеља у Клиси која садржала најмање 12 индивидуа, као и парцијалне сахране посведечене на основу некомплетних делова људских скелета. Скелети се налазе у испруженим и згргеним положајима, а керамички материјал одговара Калакача фази босутске групе (Анђелић 2017).

Занимљиво је да се у гробовима Асфалтне базе и у гробу из Јаше Томића као прилози осим керамичких посуда јављају и животињске кости и фрагменти жрвњева (Петровић 1991, 13; Medović 1998, 42). Фрагменти жрвњева откривени су и међу покојницима групне гробнице у Клиси (Анђелић 2017, 34), као што је и случај са групним гробницама са Гомолаве, где је поред жрвњева и животињских костију присутно и зрнење жита. Док посуде и животињске кости указују на прилоге мртвима у виду хране, жрвњеви и зрна жита би могли указивати на постојање неког облика култа агрикултуре.

Подаци о сахрањивању током Басараби хоризонта босутске групе су још оскуднији. Ако се изузму скелетни гробови датовани у овај хоризонт, али присутни у ареалу Даљске групе (Вуковар–Лијева бара и Шаренград), као и у Ђердапу (Вајуга песак) (Koledin 2020, 156–157), не располажено другим подацима о овој фази босутске групе.

Током доминације Басараби феномена, на њеној матичној територији, у данашњој Румунији, као што је описано у уводном поглављу, забележено је сахрањивање инхумацијом али и кремацијом. Већину гробних открића чине мање групе гробова, док су праве некрополе откривене само у југозападном делу *Басараби* ареала, дуж Дунава, између места Молдова Нова (Moldova Nouă) у округу Караш–Северин (Caraș–Severin) и места Калафат (Calafat) у округу Долж (Dolj), где је и епонимна некропола Басараби. На великом простору откривене су значајне некрополе са хумкама и инхумираним покојницима Островул–Маре (Ostrovul–Mare), Балта Верде (Balta Verde) у округу Мехединци (Mehedinți) на румунској обали Дунава, као и Вајуга–Песак на српској обали. Гробне налазе чини керамика, оружје (искључиво гвоздени: копља, бојни ножеви са „Г“ дршком, мачеви), бронзане и гвоздене фибуле (специфичне су гвоздене фибуле са луком пресвученим бронзом), кружни привесци, гривне, огрлице итд. Занимљиво је да су ножеви са „Г“ дршком откривени у великом броју у Подунављу, као и на Гласинцу, Словенији, Штајерској и у Италији (Vulpe A. 2001, 333–336). Најближа некропола овог периода области нашег интересовања је Вајуга–Песак у Ђердапу, са двадесет два скелетна гроба у опруженом положају, оријентације претежно исток–запад (са главом на истоку). Прилоге у гробовима чини накит од метала, као и бројне керамичке посуде које су украшене типичним богато изведеним Басараби украсима (утиснути „S“ мотив, шрафирани мотиви, лажна врпчаста техника итд.) (Poročić, Vukmanović 1998).

За просторе група Горнеа и Инсула Банулуи нема података о сахрањивању (Guma 1995, 113–115), тако да није могуће ни искључити ни потврдити практиковање скелетног сахрањивања. Група Бабадаг, са друге стране има документоване инхумиране, као и кремиране гробове, при чему је инхумација ипак доминантнија. Гробови су богати керамичким и металним прилозима и често имају камене конструкције или хумке (Ailincăi 2020, 454). Интересантно је да на простору групе Гава у Потисју и Трансилванији постоји упоредив проблем у проучавању сахрањивања – број откривених некропола је несразмерно мали у односу на истражена насеља. Ипак, кремација доминира, док су спорадичне појаве инхумације

несигурних археолошких контекста. Посебно је интересантна појава „сахрањивања“ људских остатака у насељима, односно у различитим јамама, бунарима и рововима. У њима се јављају целовити али и некомплетни скелети, често и више индивидуа, и то најчешће у неанатомском положају и без гробних прилога (Király 2012; Gogaltan 2021). Према западу, у даљској групи, наставља се традиција културе поља са урнама, те је кремација стандардан погребни ритуал, док се спорадични примери инхумације приписују контактима са босутском групом (Ložnjak Dizdar et al. 2023).

Трагајући за пореклом инхумације као погребног ритуала који се у источном делу Карпатског басена и Подунављу Србије и Румуније јавља почетком гвозденог доба, морамо се осврнути на развој Мезочат групе у Великој мађарској низији у 9–8. веку пре нове ере. Појавом ове групе, коју карактеришу скелетни гробови са сетом гробних прилога, прави се драстична разлика у односу на традицију кремирања у Гава и Кијатице (Kujatice) групама које јој претходе, као и у односу на групе културе поља са урнама у Трансданубији, северној Хрватској, Аустрији и Чешкој. Генеза групе тумачи се контактима са групама северно од Црног Мора, као што је Черногоровка, где се инхумација већ дуго практиковала (Kemenczei 2003, 178; Metzner–Nebelsick 2010, 126–127). Имајући у виду да се постепено крај Гава групе у Потисју и источном делу Карпатског басена одиграва крајем 10. и током 9. века, када се јавља и Мезочат група, а у Банату одвија развој групе Горнеа (Gogaltan 2021, 414–415; Szabo, Váci 2023, 201–202), сродне Калакача хоризонту босутске групе, узор за нови погребни ритуал из ове зоне делује могуће.

Ваљало би споменути и други потенцијални узор скелетног сахрањивања заједницама румунског Подунавља у групи Зимнића–Новград (Zimnicea–Novgrad), која се развијала у јужној Мунтенији и северној Бугарској између друге половине 12. и 10. века пре нове ере. Наиме, пракса инхумације у овој групи потпуно је издваја из ширег географског и хронолошког контекста који карактерише спаљивање покојника. Крај постојања ове групе током друге половине 10. века означено је појавом групе Инсула Банулуи (Gumă 1995, 109–110), тако да наставак традиције скелетног сахрањивања не би био неочекиван. Недостатак података о погребном ритуалу у овој групи, међутим, спречава поузданије закључке.

Групе сахране и сахране унутар насеља

Открићем групне гробнице I (1954.) и II (1971.) на Гомолави документована су два специфична примера сахрањивања за период са слабо истраженим питањем погребног ритуала. Дуго су групне гробнице сматране ретким феноменом који нема паралеле у Средњој и Југоисточној Европи (Tasić 1988: 53) пре него што је растући степен истражености и публикованих података показао да се не ради о тако ретком феномену. На територији Србије забележен је већ споменути налаз групне гробнице са 12 индивидуа укопане у стамбени објект у Клиси, која се датује у Калакача хоризонт (Анђелић 2017). У случају сахране на Клиси ради се уједно и о групној сахрани али и сахрани унутар истовременог насеља а не издвојене некрополе. Други пример сахране унутар насеља су гробови из Асфалтне базе у Земуну, такође, из времена хоризонта Калакача (Петровић 2010). Скупу гробова унутар граница насеља могу се додати и гробови 1–3/1974 са Гомолаве.

Доказ да сличних примера има и на ширем географском простору пружају нам истраживања из Мађарске и Румуније. На локалитету Пустаташкоњ–Леденце 1 (Pusztataskony–Ledence 1) у средњем Потисју откривене су три јаме секундарно употребљене за депоновање људских остатака, у артикулисаној или дислоцираној положају. Прилози су ретки и чине их бронзане наруквице, прстенови и фрагменти керамике, међу којима и фрагмент посуде Калакача типа који је омогућио датовање у распон На В2/В3–С1. Није уочена селекција у полу и узрасту покојника, те Агнеш Кираљ претпоставља да се ради о некој врсти секундарне сахране тела која су пре тога била инхумирана на другом месту (Király et al. 2013). Занимљиво је сада вратити се на већ поменути праксу која се на истом географском простору Потисја јавља у ранијем периоду, за време трајања Гава групе. Иста ауторка је бавећи се појавом људских

остатака у јамама, бунарима и рововима унутар насеља, без дискриминације на основу пола и узраста, предложила неколико могућих мотива који стоје иза ове праксе. Једно објашњење заснива се на постојању алтернативног погребног ритуала дела заједнице који није употребљавао некрополе. Други сценарији би укључивали социјалну селекцију над маргинализованим члановима друштва, ритуално депоновање, али и кризне и насилне догађаје (Király 2012, 120).

Појавом сахрана у оквирима насеља старијег гвозденог доба на простору између Старе Планине, Тисе и Дњестра бавио се Сорин–Кристијан Аилинкај (Sorin–Cristian Ailincăi), који уочава постојање заједничке праксе на великој територији, упоредо са сахрањивањем на некрополама. На основу 512 анализираних индивидуа из 226 различитих контекста, са укупно 53 локалитета, уочио је сличности са погребном праксом у некрополама, без правилности у избору индивидуа на основу деформација, болести, старости и пола. Секундарно су коришћене јаме, напуштена станишта, ровови и други објекти, у које је у највећем броју случајева смештан један покојник, мада се јављају и случајеви са више индивидуа. Прилози су ретки и често јако фрагментовани. Временски оквир је велик, 12–8. века пре нове ере, и подразумева географски и хронолошки простор група Гава, Бабадаг, Инсула Банулуи, комплекса Горнеа–Калакача, као и феномена Басараби (Ailincăi 2016a).

Поређећи групне гробнице I и II са Гомолаве са сличним појавама у ширем географском контексту ипак се уочавају извесне разлике. Гробови са територије Мађарске и Румуније не указују на селекцију индивидуа према полу и старости, док је у случају обе гробнице са Гомолаве упадљиво одсуство мушкараца, поготово младих индивидуа, већ доминирају жене и деца. Такође, насупрот старим антрополошким анализама скелета из групне гробнице II, која одбацују могућност насилне смрти, новија истраживања, која ће тек бити публикована, указују на *peri-mortem* трауме на лобањи које би могле указати на узрок смрти особа из гробнице. Трећа разлика односила би се гробне прилоге, који су ретки у аналогним примерима Мађарске и Румуније. Покојници из обе гробнице са Гомолаве сахрањени су са великим бројем пажљиво полаганих керамичких посуда, а у случају гробнице II и са великим бројем металних украсних предмета.

Керамика групних гробница I и II

Керамички материјал из групних гробница чине питоси, пехари, лонци, зделе и амфоре украшени доминантно урезаним сноповима линија и фасетама (приближно 50% украса), типичним за Калакача хоризонт босутске групе. Појављује се, такође, карактеристично украшено раме питоса и пехара комбинацијом хоризонталних фасета и хоризонталних низова кратких уреза (косих, вертикалних и хоризонталних). Овакав украс специфичан је за Калакача хоризонт. На локалитету Градина на Босуту од основе IV (развијени Басараби хоризонт) се више не појављује (Medović, Medović 2010, 117). Међутим, појављују се и урезани шрафирани мотиви и инкрустација, који су ретки током класичне фазе Калакача хоризонта, али им учесталост расте крајем хоризонта, док врхунац популарности достижу током Басараби хоризонта. Стил украшавања материјала из гробнице стога, разликује се од типичног скромнијег украса са локалитета Калакача. С друге стране, не јављају се типични утиснути „S“ мотиви, као ни укупан раскошнији стил украшавања. Зделе са богато украшеним разгнутим ободом, као једини нов керамички облик Басараби хоризонта, такође, нису откривене у гробници. Укупно гледано, керамички материјал одговара касним фазама насеља на Калакачи, и основама I и II Градине на Босуту, односно касној фази Калакача хоризонта босутске групе.

Метални налази из групне гробнице II

Три наочарасте фибуле са спојницом у облику „осмице“ откривене у групној гробници II спадају у тип Хаслау–Регенсбрун (Haslau–Regelsbrunn) према Растку Васићу, које се најчешће проналазе у гробним контекстима. Највероватније се потичу из средњег Подунавља,

где су најстарији примерци са краја касног бронзаног доба, а затим се популаризују на великом простору Средње Европе, Италије и Балкана. Васић сматра да примерке из групне гробнице II ваља датovati око почетка 8. века пре нове ере, те да заједно са другим примерцима из Војводине и северних делова Србије имају узор у моделима из Мађарске (Vasić 1999, 37–40).

У гробници је присутан и један масиван бронзани кружни украсни предмет, тзв. „фалера“, која подразумева украсни део коњске опреме. Фалере се, међутим, могу наћи и у контекстима који нису директно везани за коњску опрему, па није искључено да су коришћене као украси за одећу. Заједно са другим функционалним и украсним предметима коњске опреме везују за утицаје са истока и време тзв. „трако–кимерског хоризонта“, али не као прости импорти, већ локалне изведбе по страном узору (Нинчић 2019, 63, 86). Примерак из гробнице је украшен урезаним низовима шрафираних троуглова који прате обод фалере, и још једним унутрашњим низом шрафираних ромбова, који су стилски у складу са украсним мотивима на керамици где су урезани шрафирани троуглови и ромбови популаран мотив. Фалера је дакле украсни облик по страном узору, највероватније локалне израде са украсом изведеним у маниру локалне моде.

Занимљиви су налази пет калемастих украсних предмета, који су тумачени и као украси за косу (перчин), захваљујући којима је Никола Тасић групну гробницу II датовао у време фазе На В3, на основу аналогија у остави из Шаренграда (Тасић 1983, 121–123). Два златна примерка упоредиво обликованих, али знатно мањих (пречника 3–4 cm), комада накита откривена су у остави из Њитранске Блатњице II (*Nitrianska Blatnica*) у западној Словачкој, датоване у распон 800–725. године пре нове ере. Чешки археолог Филип Ондркал (Filip Ondrkál) их тумачи као наушнице и паралеле проналази у предметима из оставе Шаренград и групне гробнице II, чак их називајући „цилиндричним наушницама типа Шаренград“. Посебно су интересантни аналогни примерци са локалитета северно од Црног Мора, који су по величини ближњи налазима из Словачке него Шаренграда и Гомолаве (Ondrkál 2020). Иако је мала вероватноћа да су примерци из групне гробнице, као аналогни из Шаренграда представљали наушнице, просто због своје масивности, блискост облика и прилично уско заједничко датовање (сам крај 9. и прва половина 8. века), могу указивати на сродност украса. Калемасти украси са Гомолаве украшени су урезаним сноповим линија, што је још један популаран украсни мотив на истовременој керамици, па је могуће да се, као у случају фалере, ради о локалној изведби модификованих украсних облика страног порекла, са украсима изведеним у локалном маниру.

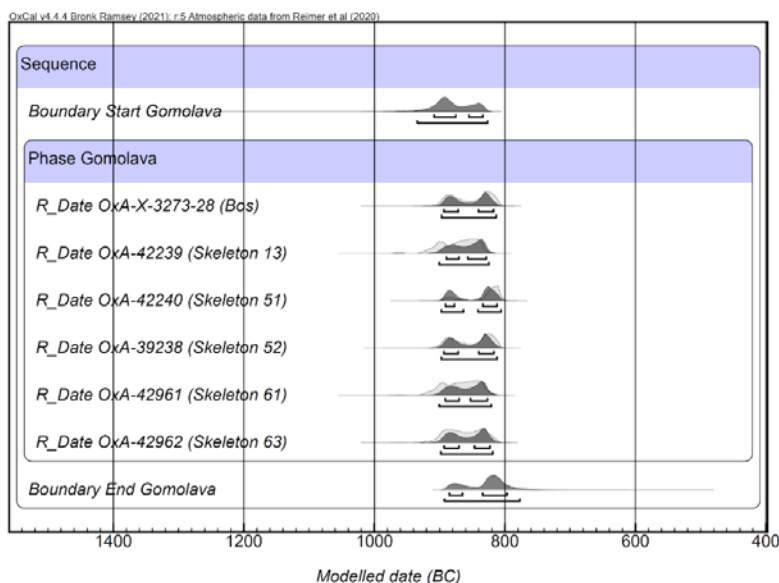
Три звонаста привеска из гробнице имају бројне аналогије у северним деловима Србије, мада им је зона заступљености нешто шира, па обухвата простор између Североисточне Мађарске, Босне и Олтеније (Васић 1988: 9, Сл. 6). Јављају се у оставама у Синошевићу, Рудовцу, Будишићу и Рожанцима где су вероватно имали функцију украсног дела ношње или дела накита (Нинчић 2019, 72). О локалној производњи ових украса сведочи налаз калупа за изливање пронађен у Карловчићу у Срему (Јевтић 1975), који формом одговара једном од примерака из гробнице (Г 1764).

Налаз једне бронзане кружне или прстенасте апликације са четири испупчења са једне стране (Г 1768), према наводима из књиге теренског инвентара имала је коштану перлу која није очувана. Предмет би могао представљати доњи прстенасти део дугмета за укрштање ремења, којем недостаје горња калота дугмета (Нинчић 2019, 69).

Међу важне налазе из гробнице спадају свакако и гвоздени предмети: спадају две нарукнице, троугаона апликација са остацима тканине и један нож. Иако нису хронолошки и типолошки осетљиви, само присуство гвоздених предмета пуно говори о распрострањенијој употреби гвожђа у време сахрањивања покојника.

Датовање групних гробница I и II

На основу керамичког материјала из обе гробнице, који одговара основама I и II градине на Босуту (850–750. године пре нове ере), као и хронолошки осетљивом металном материјалу из гробнице II, датовање обе целине може се релативно поуздано сместити у крај 9. и почетак 8. века пре нове ере. Прецизније апсолутно датовање добијено методом радиоактивног угљеника C^{14} на људском и животињском остеолошком материјалу показује 825. годину пре нове ере као највероватније време укопавања гробнице II, уз могућност да се одиграло и око 880. године. Распон између 935–778. године пре нове приказан је са 95.4% тачности, уз напомену да ниједан узорак није резултирао датумом познијим од 806. године пре нове ере (Слика 134) (Fibiger et al. in print).³

Слика 134: Апсолутно датовање групне гробнице II на Гомолави (Fibiger et al. in print).

Појединачни гробови 1–3/1974

Сва три гроба су скелетна у опруженом положају, приближне оријентације север–југ, са главом на северу и благим одступањем према истоку. Гроб 1 има очуване делове руку прекрштених на карлици, док су у случају гробова 2 и 3 оне опружене поред тела, а код гроба 3 десна шака је испод бутне кости. Узевши у обзир положаје скелета, гробови не указују на сличности са познатим сахранама Калакача хоризонта са полугрченим скелетима на боку, радије на познији период. На некрополи Басараби периода у Вајуги–Песак скелетни су постављени на идентичан начин, али је оријентација претежно исток–запад, са главом на истоку. На епонимној некрополи Басараби у Олтенији скелетни гробови су опружени на леђима, руке могу бити опружене уз тело или положене на абдомен, док оријентација варира (Dumitrescu 1968).

Гроб 1 једини има прилоге, и то једну зделу увученог фасетираног обода постављену на абдоминални део скелета, необично малих димензија (пречник приближно 7 cm) и једну изузетно кородирану фрагментовану бронзану иглу. Иако нема подударних примера на некрополи Вајуга–Песак, асортиман гробних прилога на овој некрополи састоји се у великој мери од здела и бронзаног накита, као што су фибуле и игле. Занимљиво је да се на некрополи Басараби у Олтенији скоро по правилу, уз друге прилоге у виду металних предмета, поред

³ Овом приликом захваљујем се Барију Молоју (Barry Molloy) на љубазно уступљеним подацима о датовању групне гробнице II из публикације која је у штампи.

стопала покојника смешта здела (Dumitrescu 1968).

Апсолутно датовање гроба 1/1974 указује на временски распон који одговара Басараби хоризонту босутске групе. Може се претпоставити да и друга два гроба, с обзиром на третман скелета и стратиграфске релације, припадају овом хоризонту, одосно да су сва три гроба млађа од сахрана у групним гробницама. Такође, нема богатог и карактеристичног инвентара налаза који би указивали на позније гробове тзв. „сремске групе“.

Улога аутохтоног развоја у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба западних делова српског Подунавља

У овом одељку позабавићемо се елементима аутохтоног развоја који су допринели формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба западних делова српског Подунавља. Утврђивање аутохтоног порекла одређених појава није лак задатак без прецизног апсолутног датовања, па је основни критеријум за потребе ове тезе континуитет израде који се може пратити у прошлости, односно присуство у Калакача и хоризонту са канелованом керамиком касног бронзаног доба, који чине основу развоја старијег гвозденог доба на овом простору.

Одлике аутохтоности уочене су код неколико појава на анализираном керамичком узорку, као и код металних налаза са локалитета Гомолава. Најупадљивија је употреба фасета и канелура а ове орнаменталне технике могу се сматрати елементом аутохтоног развоја керамичког стила у старијем гвозденом добу западних делова српског Подунавља захваљујући томе што су на овом простору присутне као украс питоса и обода здела најмање од хоризонта са канелованом керамиком касног бронзаног доба, иако се порекло њихове првобитне појаве не може прецизно утврдити унутар шире зоне примене који укључује велики део Карпатског басена, средњег и доњег Подунавља и Трансилваније. Карактеристична употреба овог украса је на зделама са увученим ободом, који може бити хоризонтално или косо фасетиран или канелован, а као форма имају порекло у старијем хоризонту са канелованом керамиком касног бронзаног доба. Током трајања босутске групе, најчешће су украшене урезаним мотивима, претежно сноповима линија, док се иновативни мотиви утиснутог „S“ украса и шрафираних мотива чешће јављају на зделама са разгрнутим ободом, те постоји могућност да су традиционални облици здела асоцирани са традиционалним техникама и мотивима украшавања.

Снопови урезаних линија су карактеристични за Калакача хоризонт босутске групе и сродну групу са керамиком украшеном урезивањем – Горнеа. Аутохтони развој овог украсног мотива имплициран је присуством у мањој мери и током групе Белегиш II хоризонта са канелованом керамиком касног бронзаног доба. Присутни су и на простору група са керамиком украшеном утискивањем (Инсула Банулуи и Бабадаг), на простору Гава групе, док се ретки примери на простору даљске групе сматрају утицајима босутске групе. Њихова популарност постепено опада током Басараби хоризонта, а затим и потпуно излазе из моде.

Техника урезивања карактеристична је за Калакача хоризонт босутске групе, нарочито у извођену украса као што су снопови линија. Овај мотив постепено излази из моде током Басараби хоризонта, када се урезивање користи за извођење комплекснијих мотива као што су различити шрафирани мотиви (троуглови, ромбови, траке итд.) и то често у комбинацији са инкрустацијом и утискиваним „S“ мотивом. Урезивање није новина у старијем гвозденом добу, забележено је током групе Белегиш II, а заступљено је и у другим групама предбасараби хоризонта српског и румунског Подунавља.

Посебно се истиче урезани мотив „јелове гранчице“ који није познат на керамици групе Белегиш II, а јавља се као новина у касним фазама Калакача хоризонта, типично на вратовима питоса. Не представља типичан украс на матичној Басараби територији, као ни у Басараби хоризонту босутске групе, док се у предбасараби хоризонту окружења спорадично јавља само на територији групе Инсула Банулуи. Хронолошка и географска дистрибуција овог украса указује да се ради о појави карактеристичној за касну фазу Калакача хоризонта босутске групе.

Облици питоса могу се сматрати дериватима облика из претходног хоризонта са канелованом керамиком, где се у оквиру групе Белегиш II јављају урне упоредивог изгледа. Иако је форма наслеђена из прошлости, декоративни обрасци су се мењали сходно трендовима

у Калакача, Басараби и хоризонту са канелованом керамиком босутске групе.

Пластичне траке јављају као типичан украс лонаца целокупног трајања босутске групе, а карактеристичне су и за друге групе старијег гвозденог доба српског и румунског Подунавља. С обзиром да нису забележене током старијег хоризонта са канелованом керамиком, као ни на просторима група Гава и Даљ, могу се сматрати украсом грубих посуда који је типичан за предбасараби хоризонт група са керамиком украшеном урезивањем и група са керамиком украшеном утискивањем у српском и румунском Подунављу, али и наступајућег Басараби хоризонта који обухвата исти простор.

Металне налазе са аутохтоном развојем чине звонасти привесци откривени у групној гробници II, као и привесци у облику птичје протоме који су некада довођени у везу са „трако–кимерским“ налазима. Накнадна истраживања показала су да ови налази имају узор у старијим хоризонтима касног бронзаног доба Карпатског басена, те да представљају еволуцију ових облика. Локални развој додатно је потврђен у случају звонастих привезака проналаском калупа за израду овог украса. Металним налазима из скупа аутохтоних појава треба додати и једну бронзану иглу са петљом, откривену у контексту са керамиком касне фазе Басараби хоризонта. Игла је украшена урезаним цик–цак линијама и нема блиских аналогија у ширем географском окружењу, па се може сматрати локалним продуктом. Касно датовање игле, међутим, смањује њен значај за временски оквир ове дисертације.

Трагањем за пореклом аутохтоних елемената долазимо до запажања да они често не упућују на просто локално порекло, већ, на основу њихове широке географске дистрибуције, често на интеракцију и културне трансфере у претходним периодима, дакле још даљој прошлости. За тему ове дисертације важно је да су појаве које су опредељене као аутохтоне већ познате у време иницијалних хоризоната старијег гвозденог доба, односно да тада нису новине већ дуго време локално адоптиране појаве. У случају области нашег интересовања и Гомолаве као студије случаја то су описани елементи Калакача керамике и одређени метални облици који порекло имају у времену хоризонта канеловане керамике касног бронзаног доба. Заједно са елементима насталим под утицајем спољних импулса учествовали су у обликовању духовне и материјалне културе зачетка гвозденог доба.

Улога мобилности и комуникације у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба западних делова српског Подунавља

Мобилност људских популација мањих размера вероватно је представљала примарни механизам преношења знања, идеја и робе на прелазу из бронзаног у гвоздено доба. Овакав механизам трансфера одвијао се као дуготрајан процес, а не као појединачни догађај. Старије претпоставке о миграцијама као основном покретачу промена које се дешавају током иницијалних фаза гвозденог доба (Tasić 1971a, 63–69; Medović 1978, 58; Vasić 1987a, 545–554) до данас нису потврђене археолошким подацима и историјским изворима, док се из перспективе теоријских оквира археологије сматрају превазиђеним (Anthony 1997; Chapman, Namerow 1997). Савремена тумачења мобилности људи у прошлости обухватају комплексније моделе циркулације људи на одређеној територији, који укључују двосмерну комуникацију мањих размера (трговина, индивидуална пресељења, егзогамни бракови, сезонска кретања сточара итд), насупрот традиционалном схватању миграција као једнократног, једносмерног пресељења квантитативно значајније групе људе (cf. Metzner–Nebelsick 2010; Hoffman 2020). Кроз овакав модел кретања људи у прошлости, промене у материјалном одразу објашњавају се изложеношћу стилско–технолошким и идејним новинама из суседних или удаљених области, које се затим усвајају у локалној адаптираној изведби (Spataro, Furholt 2020, 15) а не доласком популације људи које их доносе са собом.

Једна од две основне хипотезе дисертације односи се на знатну улогу мобилности и комуникације у формирању старијег гвозденог доба на простору западног српског Подунавља, те да се одрази ових процеса могу препознати у материјалном трагу хоризонта кроз иновације стране за овај простор у претходним периодима. Најупечатљивије промене забележене су у најзаступљенијем археолошком материјалу – керамици. Појава елемената израде и украшавања посуда у Басараби стилу израз је далекосежнијег тренда који захватио целокупно српско и румунско Подунавље. Детаљна анализа одлика керамичког узорка са локалитета Гомолава извршена је у покушају да се трагањем за аналогијама што прецизније утврди порекло неких појава и да се оне приближно поделе на аутохтоно развијене и елементе развијене под спољним утицајем кроз механизам мобилности и комуникације. Критеријум којим би се нека појава сврстала у страну појаву је пре свега њено одсуство у претходним хоризонтима, али и постојање одговарајућих аналогних, пожељно старијих, појава у окружењу. Иако је врло тешко тврдити да је нека појава аутохтоно развијена, односно које је њено прецизно извориште, за потребе рада, локално развијеним сматраће се појаве које имају присуство, порекло или корен у ранијим хоризонтима.

Посматрајући керамички узорак из Гомолаве у контексту босутске групе, и њеног непосредног окружења, уочено је више иновативних појава чије се порекло може тражити у контактима са заједницама других археолошких група. У делу узорка који је могао релативно поуздано да се датије у Басараби хоризонт босутске групе, забележен је пораст заступљености црне боје у односу на претходни хоризонт Калакача, када је најпопуларнија окер боја. Овакава тренд забележен је у истом хоризонту Градине на Босуту а може се тумачити растућим утицајем Басараби феномена са истока у чијем керамичком инвентару преовлађује црна боја.

Украсни мотиви и технике показале су се као најверодостојнији дијагностички елементи. Утиснути „S“ мотив и урезани шрафирани мотиви нису познати током хоризонта са канелованом керамиком касног бронзаног доба, већ се јављају током касне фазе Калакача хоризонта, као и у истовременој млађој фази сродне групе Горнеа, а присутни су и у предбасараби хоризонтима група Инсула Банулуи и Бабадаг. Појава овог украсног мотива може се тумачити контактима са заједницама група са керамиком украшеном утискивањем, док се врхунац његове популарности везује за Басараби хоризонт, када постају карактеристичан и

препознатљив манир украшавања луксузног посуђа. С друге стране, на територији групе Даљ не добијају на популарности, већ се везују за утицаје са истока.

Укупно гледано, техника утискивања на простору западних делова српског подунавља у старијем гвозденом добу представља новину. Наиме, није забележена током хоризонта са канелованом керамиком, а први ретки примери потичу из касне фазе Калакача хоризонта босутске групе, када се јавља утиснути „S“ мотив, истовремено са са предбасараби хоризонтом групе Горнеа. У обе групе, међутим, керамика је и даље претежно украшена урезивањем, што није случај у групама Инсула Банулуи и Бабадаг где је утискивање популарније или бар приближно једнако затупљено. Даље према северу и западу, у групама Гава и Даљ, примери технике утискивања на посудама су ретки и тумаче се утицајима са југа и истока. Појава утискивања на простору нашег интересовања, дакле, може се тумачити контактима са заједницама група са керамиком украшеном утискивањем, већ у периоду пре експанзије Басараби феномена.

Инкрустација се, такође, може сматрати новином у старијем гвозденом добу овог простора, узимајући у обзир да примери инкрустације на керамици групе Белегиш II нису забележени. Јавља се уз шрафиране мотиве и утиснути „S“ мотив током касне фазе Калакача хоризонта, а затим, такође, процват доживљава током Басараби хоризонта. Најстарији пример инкрустације у окружењу је на локалитету Горнеа–Кауница де Сус, у старијем хоризонту пре појаве утиснутог „S“ мотива, где се јавља у комбинацији са урезаним сноповима линија. Занимљиво је да је на нема података о употреби инкрустације у групи Инсула Банулуи, док је на локалитету Бабадаг је присутна на већини урезаних и утиснутих мотива. Инкрустација у старијем гвозденом добу може се сматрати појавом везаном за српско и румунско Подунавље, узевши у обзир да за ареал група Гава и Даљ није карактеристична.

Лажна врпчаста техника се јавља као нови тренд украшавања керамика током старијег гвозденог доба на овом простору, већ током Калакача хоризонта, мада свој врхунац достиже за време Басараби хоризонта. Присутна је и у групама Горнеа и Инсула Банулуи, а нарочито је карактеристична у групи Бабадаг.

У смислу облика посуда старијег гвозденог западних делова српског Подунавља, промене које су бележене током трајања босутске групе могу се сматрати варијацијама на постојеће типове, без значајних хронолошки осетљивих правилности, док украсни мотиви и технике, прате трендове Калакача, Басараби и хоризонта са канелованом керамиком. Пошто се усвајање Басараби стила у украшавању посуда примењује на већ познатим облицима посуда на почетку старијег гвозденог доба, може се сматрати феноменом хибридизације који подразумева усвајање иновација у прилагођеном облику, често мешаних са локалним традицијама израде/поступања (cf. Vuković 2017b, 249–250; Vuković 2020, 136–137, 144–145; Spataro, Furholt 2020, 15). Изузетак чине зделе са разгнутим ободом јер представљају једини тип који је специфичан за време Басараби хоризонта, без аналогја у претходним фазама. Потврда за овакву тврдњу је у чињеница да на локалитету Калакача није забележен ниједан примерак овакве зделе. Зделе са разгнутим ободом скоро искључиво су украшене S“ мотивом и шрафираним троугловима са унутрашње стране обода, дакле, декоративним мотивима и техникама које се, такође, могу сматрати новим и страним елементима на простору западних делова српског Подунавља. Укупно гледано, овај тип посуде са карактеристичним обрасцем украшавања представља најрепрезентативнији појединачни налаз који се може сматрати иновативном појавом страног порекла на територији нашег интересовања. Насупрот њима, карактеристични Басараби облик здела на високим стопама није уобичајен на територији наше земље (Јевтић 1993а), као ни у узорку са Гомолаве.

Контакти са суседним регијама могу се пратити и на металним налазима локалитета Гомолава. Три наочарасте фибуле са спојницом у облику осмице типа Хаслау–Регенсбрун, које су откривене унутар групне гробнице II, као и још један примерак из насеобинског слоја,

популарне су на великом пространству Средње Европе, Италије и Балкана око почетка 8. века пре нове ере, али су најближи узорни примерцима из Србије откривени у Мађарској. Двопетљаста лучна фибула са тордираним луком и специфичном задебљаном и набораном стопом, нема блиске аналогије у погледу моделовања стопе. Најприближнији су модели са две петље и тордираним луком које се везују за зону гласиначке групе у источној Босни, а јављају се и у Србији и западној Бугарској почев од 8. и током 7. века пре нове ере. Слично порекло има и један примерак знатно млађе чунасте фибуле из друге половине 6. века. Утицај гласиначке зоне у асортиману металног накита Гомолаве крајем 6. века приметан је и у налазу бронзане омега игле из насеобинског слоја.

Гвоздени налази на локалитету Гомолава још су малобројнији него бронзани, типично за ране хоризонте гвозденог доба, што нас наводи да појаву гвоздених предмета посматрамо у ширем географском контексту. У насеобинском слоју откривено је неколико хронолошки и типолошки неосетљивих предмета као што су игла, длето и нож (Tasić 1988, 55), док је унутар групне гробнице I откривено неколико изузетно кородираних гвоздених алки (Tasić 1972b, 32). Групна гробница II садржи две наруквице, троугаону апликацију са остацима тканине и један нож. Иако је дијагностичка вредност ових предмета у стилско–типолошком и типолошко–хронолошком смислу незнатна, само присуство гвоздених предмета пуно говори о распрострањенијој употреби гвожђа у време сахрањивања покојника обе гробнице. Гвоздени налази из гробница, такође, спадају међу најстарије примере гвоздених налаза на територији Србије, поред налаза из некрополе у Мојсињу код Чачка, некрополе Сигнал код Сврљига и Хисара код Лесковца (Pare 2025, 179). У Мојсињу је откривено више фрагмената гвоздене наруквице испод хумке V, у гробу 3, који је апсолутно датован у распон од 990–830. година пре нове ере. Посебно је значајан налаз лучна двопетљаста фибула са троугаоном стопом откривене под истом хумком, унутар гроба 4, апсолутно датованог у распон од 820–770. година пре нове ере (Dmitrović 2024). Унутар гробова датованих на основу керамичког материјала у 9–8. век пре нове ере, на некрополи Сигнал откривено је један гвоздени предмет непознате намене, као и један гвоздени комад накита, можда украс за косу (Filipović, Bulatović 2011). Посебно је занимљив налаз гвоздене секире са ручицама из Хисара код Лесковца, уз коју је откривен и тип келта који се везује за хоризонт остава IV (Ha B1) и делимично V на територији Србије, Мађарске и Румуније. Секира са ручицама има аналогије у Егеји и може се датовати у другу половину 10. века пре нове ере. Делује вероватно да у време интензивних контаката заједница долине Нишаве и Јужне Мораве са заједницама Бугарске на истоку, што се одражава у керамици украшеној утискивањем у маниру групе Пшеничево из Јужне Бугарске, секире са ручицама пристижу на овај простор из зоне где је њихово присуство забележено (Bulatović 2007; Filipović, Bulatović 2011; Pare 2025, 181). За простор нашег интересовања значајна је једна гвоздена секира са ручицама откривена у основи II (касна фаза Калакача хоризонта) Градине на Босуту, коју је Предраг Медовић датовао истовремено са групном гробницом II (Медовић 1987, 95), а који данас захваљујући апсолутном датовању гробнице можемо поуздано да сместимо у последње деценије 9. века пре нове ере.

Појава раних гвоздених секира са ручицама уско је повезана са појавом остава хоризонта VI на територији Србије. Наиме, након периода хоризонта остава II и III фазе Ha A, у Србији је приметно одсуство депоновања, поготово у поређењу са територијама данашње Румуније и Бугарске (Pare 1998, 359–368). Учесталија открића остава везују се тек за хоризонт VI (Ha B3/C1) окарактерисан похрањивањем предмета тзв. „трако–кимерског“ стила и честим налазима секира са ручицама (Garašanin 1983b; Pare 1998, 359–376). Могућу везу између остава хоризонта VI и ареала утицаја Басараби групе са истока уочио је М. Јевтић у распростирању остава и групних налаза у североисточној Србији, укључујући локалитете Рујиште, Аљудово и Шетоње. Највећи број гвоздених секира са ручицама откривен је управо на територији којом се распростире Басараби феномен: у Рујишту на Ртњу и Криводолу у северозападној Бугарској. Јевтић претпоставља југоисток као правац одакле су први примерци гвоздених предмета, заједно са Басараби керамиком, стигли у Срем и подручје босутске групе (Jevtić 2016, 10–11).

Кристофер Пер, такође, истиче улогу Бугарске, и преко ње Егеје, у развоју металургије гвожђа у целокупној Средњој Европи, те да налази фибула, мачева и секира из Хрватске, Србије, Трансилваније и Чешке имају бројне аналогije управо у овим областима. Релативно рани локални развој металургије гвожђа (око 1000. године пре нове ере) у Тракији ширио се Подунављем према Банату, Срему и даље према западу (Pare 2021, 69; 2025, 113–125). Исти аутор је групу остава богатих гвозденим налазима, између осталог и гвозденим секирама са ручицама, Балванешти–Винц (*Bălvănești–Vinț*) повезао хронолошки и територијално са простором доминације Басараби феномена. Ова група укључује оставе од Шаренграда на западу (Хрватска), преко Рудовца и Мироча (Србија), и Балванешти (Олтенија) и Винцу де Жос (*Vințu de Jos*) (Трансилванија) на истоку. Ако се узме у обзир да је апсолутно датовање показало да се почетак Басараби феномена може везати за средину или другу половину 9. века пре нове ере, те да је једна велика остава овог типа –Тартарија (*Tărtăria*) у југозападној Трансилванији апсолутно датована у крај 9. и почетак 8. века, Пер сматра да се Басараби хоризонт може сматрати временом када је гвожђе прихваћено као примарни метал за израду утилитарних предмета (Pare 2025, 183). Апсолутно датовање групне гробнице II одговара временски експанзији ових остава, опет доводећи појаву гвоздених предмета у западним деловима српског Подунавља са Басараби феноменом са истока.

У студијама порекла неких иновација, као што је металургија гвожђа, раздвајање узрока и последица иновације показало се посебно проблематичним. У старијим истраживања геолошко богатство, јефтиноћа и потенцијал за побољшања наглашавани су као водећи мотиватори за развој металургије гвожђа. Аутори који су проучавали рано усвајање металургије гвожђа истицали су рано откриће карбуризације и каљења као основног разлога супериорности у односу на бронзу, па тиме и водећег фактора широке експанзије употребе гвожђа (Maddin et al. 1977). Каснијим истраживањима доказано је да је карбуризација и каљење гвожђа развијено доста касније, као „каскадна“ иновација која је пратила широку адопцију металургије гвожђа (Yahalom–Mack, Eliyahu–Behar 2015; Erb–Satullo 2020). С друге стране, анализе археоматеријала указале су на велику улогу боје и естетике у ширењу ове технолошке новине (Roberts et al. 2009; Radivojević 2015), те да боју треба третирати са истом пажњом као тврдоћу материјала (Erb–Satullo 2020, 46). Друштвени утицај је друга последица које иновације носе са собом. Археолошке студије иновација често долазе у ризик мешања узрока и последица иновација, односно да ретроспективно пројектују позитивне последице иновације у категорију мотивације за усвајање. Карактеристичан пример је истицање друштвеног утицаја широко доступног гвожђа Гордона Чајлда (Gordon Childe) (Childe 1951, 180), иако је покретачки фактор за адопцију металургије гвожђа вероватније био њен декоративни и престижни карактер а не потреба за јефтиним и квалитетним оруђем (Yahalom–Mack, Eliyahu–Behar 2015; Erb–Satullo 2020), што се може приметити и у раним примерима гвозденог накита, као што су налази гвоздених наруквица у групној гробници II.

У погребном ритусу старијег гвозденог доба западних делова српског Подунавља иновације су изражене кроз појаву скелетног сахрањивања, али и необичних сахрана унутар насеља и групног сахрањивања покојника. У односу на претходни хоризонт са канелованом керамиком касног бронзаног доба, када је кремација једини начин сахрањивања преминулих, током хоризонта Калакача појављују се прве скелетне сахране. Скелети положени на бок у полузгрченом положају откривени су на локалитетима Ветеринарски завод у Земуну, Петроварадинска тврђава, Асфалтна база, Пећине–Врдник и Јаша Томић–Ваган. Једна од потенцијалних сфера утицаја која је могла допринети адопцији скелетног сахрањивања у босутској групи је претскитска Мезочат група Велике мађарске низије (Metzner–Nebelsick 2012; Pare 2025, 180), где се у 9. веку усвајају бројне одлике духовне и материјалне одлике културе понско–кавказких археолошких група, између осталог и инхумација, и то у опруженом и згрченом положају, слично као у Калакача хоризонту. Други потенцијални извор ове праксе могла би бити група Зимнића–Новград, јужне Мунтеније и северне Бугарске, у оквиру које инхумација представљала основни погребни ритус током последња два века 2.

миленијума пре нове ере, када на ширем географску простору преовладава спаљивање покојника. Почев од друге половине 10. века на истом простору развијала се група Инсула Банулуи, која би могла представљати носиоца ове традиције, међутим, потпуни недостатак података о сахрањивању ове групе онемогућава даље закључке. Занимљиву нову перспективу пружају и подаци о апсолутном датовању скелетних сахрана испод хумки у Мојсињу код Чачка. Гроб 1 испод хумке I датован је у распон 1050–900. чинећи га једним од раних примера адопције инхумације (Dmitrović 2024).

У оквиру истог хоризонта ране фазе босутске групе јавља се и кремација и то на примеру деветнаест гробова код Бешке, као и биритуалном гробљу Ветеринарски завод у Земуну. Практиковање кремације истовремено се појавом скелетног сахрањивања може се тумачити, поготово у раној фази Калакача хоризонта, очувањем традиције из времена групе Белегиш II хоризонта са канелованом керамиком касног бронзаног доба, али и утицајима из ареала даљске групе у оквиру које је кремација основни погребни ритуал као наслеђе културе поља са урнама.

Расветљавању скоро потпуног одсуства сазнања о сахрањивању током Басараби хоризонта босутске групе у западним деловима српског Подунавља значајно доприносе налази три скелетна гроба на локалитету Гомолава. Апсолутним датовањем гроб 1, упркос ефекту „халштатског платоа“, може се сместити у период Басараби хоризонта, а на основу блиских стратиграфских релација и укупног третмана скелета, идентично се могу датовати и гробови 2 и 3. Најближе аналогије гробови 1–3 са Гомолаве имају на некрополи Басараби хоризонта Вајуга–Песак, где су скелети у опруженом положају и често имају прилоге у виду металног накита и керамичких посуда. На епонимној некрополи Басараби у Олтенији, скелети су опружени на леђима, варирајуће оријентације, са рукама које су опружене поред тела или положене на абдомен. Поред других прилога који најчешће чини метални накит али и оружје, скоро по правилу полаже се једна здела уз стопала покојника. Здела малих димензија, додуше постављена на абдоминални део скелета, откривена је и у гробу 1. Подаци о сахрањивању током овог хоризонта свакако су превише оскудни за чвршће закључивање, али може се приметити да скелетни гробови са Гомолаве указују на сличности у погребном ритуалу са сахранама на матичној територији Басараби феномена.

Друга иновативна појава је сахрањивање унутар насеља али и групно укопавање покојника. Иако се дуго сматрало да групне гробнице I и II немају аналогије у ширем географском окружењу, истраживања спроведена последњих деценија у нашој земљи, али и окружењу показала су да се не ради о усамљеном случају. Гробови унутар граница насеља регистровани су на Клиси, Асфалтној бази, а могу им се додати и гробови 1–3/1974 са Гомолаве. У случају Клисе ради се, такође, о сахрани више индивидуа унутар једне гробнице. У ширем географском контексту појаве великог броја сахрана унутар насеља, које повремено могу укључивати и групне сахране, констатују се на великом простору између Старе Планине, Тисе и Дњестра а карактеристично је одсуство образаца у избору индивидуа на основу деформитета, болести, старости и пола. Занимљиво је, такође, да су гробни прилози јако ретки и фрагментовани. Датују се између 12. и 8. века пре нове ере и обухватају ареале група Гава, Бабадаг, Инсула Банулуи, комплекса Горнеа–Калакача, као и феномена Басараби. У поређењу са овим појавама, групне гробнице I и II сведоче о врло пажљивом полагању покојника са богатим гробним прилозима у виду металног накита и керамичких посуда, док старосна и полна структура указују на извесну селекцију млађих индивидуа и жена, док су одрасли мушкарци најслабије заступљени. Уз све наведене разлике, присуство других примера групних сахрана унутар насеља имплицира да ова пракса није била непозната у јужним деловима Карпатског басена и српском и румунском Подунављу старијег гвозденог доба, те да се можда ради о сведочанствима заједничког култа или веровања већег броја заједница на овом простору.

Једна од најзначајнијих одлика материјалне културе почетних хоризоната старијег

гвозденог доба на територији западног српског Подунавља свакако је присуство тзв. „трако–кимерских“ предмета, односно производа понтско–кавказских одлика, који су традиционално довођени у везу са номадским народима северно од Црног Мора, а који пре свега укључују функционалне и украсне делове коњске опреме (Гарашанин 1973: 456–464; Тасић 1983: 109). На локалитету Гомолава најупечатљиви налаз ове врсте је бронзана кружна украсна плочица – „фалера“ из групне гробнице II. Слични кружни плочасти предмети често се тумаче као украси коњске опреме, међутим, извесно је да је примерак из гробнице представљао део накита или ношње. Јављају се на целокупном простору Панонске низије у оставама хоризоната V и VI, а традиционално су везиване за далеке источне утицаје и „трако–кимерску“ групу налаза. Међутим, касније истраживања су показала да се ради највероватније о локалним производима са узорима у понтско–кавказским моделима. У прилог овом тумачењу иде и чињеница да постоји и „српска“ варијанта калотастих фалера са четвртастом ушицом, које се везују искључиво за територију Србије (Metzner–Nebelsick 2002, 350; Нинчић 2019, 80). Моруће је да су првобитни узорци за ове облике пристигли посредством трговине, након чега је само присуство пожељних страних производа стимулисало иновацију у локалним технологијама производње. Управо је разликовање импорта и локалних имитација показатељ потенцијалних спољних подстицаја за иновације (Erb–Satullo 2020, 45). Примерак из гробнице је посебно занимљив захваљујући урезаном украсу шрафираних троуглова и ромбова, који асоцирају на украс који се појављује на керамици касне фазе Калакача хоризонта а нарочито је популаран током Басараби хоризонта.

Међу металним налазима сврставаним у скуп „трако–кимерских“ предмета је и једно крстасто дугме (Г 378) (Тасић 1972а, 100), које се може сврстати у тип С, варијанту IIc дугмади за провлачење, укрштање и украшавање ремења, према подели Кароле Мецнер–Небелзик. Тип С/IIc има једну ушицу или прстенасту стопу и распрострањен је у средњем Подунављу, Карпатском басену и на Балкану почев од прве половине 8. века пре нове ере. Занимљиво је да овај тип настаје управо на овим просторима, те да су упоредиви примерци у Кубању и на Кавказу млађи и настали по узору на овдашње (Metzner–Nebelsick 2002, 328–330), што показује двосмерност утицаја у изради металних предмета.

Украсна улога у сетовима коњске опреме приписивана и је различитим врстама привезака, међу које спада и један ажурирани привезак од бронзе у облику „кавеза за птице“ откривен у насеобинском слоју Гомолаве (Г 81). Бронзани привесци у улози прапораца на коњској опреми асоцирани су са „трако–кимерским“ налазима (Гарашанин 1973, 460), но, каснија истраживања показала су још удаљенију провенијенцију ових налаза. Ажурирани привезак у облику „кавеза за птице“, познат и као *bird cage*, најстарије аналогне налазе има чак у Ирану, одакле се проширио на Кавказ, у Грчку, Македонију и Балкан, да би у 8. веку пре нове ере представљао учестали налаз источних делова Средње Европе. Примерак из Гомолаве је, према морфолошки најближим и најбројнијим аналогијама, порекло могао имати на простору Швајцарске висоравни, али и у зони гласиначке групе.

Показатељима посредне комуникације са удаљеним заједницама на истоку могу се сматрати и три налаза бронзаних калемастих украсних предмета откривених у групној гробници II, као и још један примерак који је откривен у насеобинском слоју локалитета Гомолава, због њихове улоге у датовању гробнице на основу аналогних предмета у шаренградској остави. Налази упоредивих облика, но знатно мањих димензија и израђени од злата, откривени су у остави Њитранске Блатњице II Словачкој, где се тумаче као наушнице. Занимљиво је да блиске аналогije по облику, димензијама и материјалу израде имају северно од Црног Мора. Примерци из Словачке датовани су у распон 800–725. године пре нове ере, што одговара традиционалном датовању гробнице II (Pare 1998, 373), међутим, захваљујући новим апсолутним датумима, њено настајање може се сместити и нешто раније: у последње деценије 9. века. Незахвално је тврдити да су примерци са Гомолаве старији без постајања упоредивих апсолутних датума из оставе у Словачкој, али се свакако може говорити о морфолошки

сродним украсима чија се изведба и украсна примена раликују. Налази из Гомолаве су масивније израде од бронзе и тешко су могли служити као наушнице. Занимљиво је да су украшени сноповима урезаних линија који представљају популаран украсни мотив керамике Калакача хоризонта, а ређе се јављају у Басараби хоризонту. У контексту гробова северозападног Кавказа налази овог типа тумаче се као утицаји Средње Европе и датују се позније (касни 8. век пре нове ере) (Эрлих 2019), доста позније од примерака из Гомолаве, што указује на размену у супротном смеру. Двосмерност преношења техника и стила већ је забележена на примеру крстасте дугмади типа С/Пс, чији је облик потекао средњем Подунављу, Карпатском басену и на Балкану, а затим се проширио на области Кубања и Кавказа.

Укупно посматрајући феномен „трако–кимерских“ налаза на територији Србије, налази псалија и фалера указују на највећи степен оправданости асоцијације са источним популацијама. Принцип изведбе је моделован према источним узорима, иако су у питању локалне варијанте, пре него импорти и директне копије. Дугмад за провлачење ремења показују велики ниво аутономности, мада је њихова улога у урезању коња мало вероватна узевши у обзир контексте налаза са другим комадима накита. Привесци са протомама птица и звонасти привесци имају узор у хоризонтима касног бронзаног доба Карпатског басена, те се могу сматрати локалним традиционалним формама (Нинчић 2019, 82). У случају налаза који ипак указују на прилив нових техника и стила из удаљених зона, ради се предметима специфичним за Карпатску котлину, а простор заступљености једне форме фалера везује искључиво за границе данашње Србије (Metzner–Nebelsick 2002, 214–350). Источни импулси, међутим, на простор наше земље стигли су извесно посредством групе претскитског периода Велике мађарске низије – Физешабоњ–Мезочат (*Füzesabony–Mezőcsát*), коју током 9. и 8. века пре нове ере одликују изразити елементи духовне и материјалне културе настали под утицајем номадских култура истока (Patek 1993; Kemenczei 2003). Узевши у обзир да је траг деловања у супротном смеру у виду присуства керамике Калакача стила у долини реке Мориш (Metzner–Nebelsick 2010, 137), није тешко замислити да су се мобилношћу и комуникацијом заједница дуж тока Тисе преносиле популарне технике и стилови у изради бронзаних предмета. Двосмерност трансфера новина приметна је и на примеру популарности типа крстасте дугмади која се из наших крајева ширила према истоку, али и у случају калемастих украса.

Улога спољних утицаја остварених кроз мобилност и комуникацију у развоју иницијалних хоризоната гвозденог доба западних делова српског Подунавља, након свега описаног, може се сматрати знатном. Утицаји зоне са Басараби керамиком на истоку, или у неким случајевима група српског и румунског Подунавља које непосредно претходе Басараби хоризонту (Инсула Банулуи и Бабадаг), препознатљиви су на анализираном керамичком узорку са Гомолаве и чине их: пораст популарности црне боје, техника утискивања, пре свега препознатљивог „S“ мотива, урезани шрафирани мотиви (троуглови, ромбови и др.), примена технике инкрустације на урезаним и утискиваним мотивима, као и лажна врпчаста техника. Посебно значајне су зделе са разгнутим ободом, скоро искључиво су украшене S“ мотивом и шрафираним троугловима. Поред керамике, спољни утицаји приметни су и на металним налазима Гомолаве, који додуше, нису бројни, али се у налазима три наочарасте фибуле типа Хаслау–Регенсбрун у групној гробници II и једном у насеобинском слоју, може приметити утицај из Мађарске на моду накита. Примерак двопетљасте лучне фибуле са тордираним луком и једне чунасте фибуле указује на прилив металних производа са територије Гласинца, али у време 7. и 6. века пре нове ере које није од нарочитог значаја за ову дисертацију. Само присуство гвоздених налаза на Гомолави, с друге стране, значајно је у раним хоризонтима гвозденог доба, а њихово порекло је хронолошки и географски паралелно са експанзијом Басараби феномена са истока. Улога комуникације и мобилности приметна је и у одликама духовне културе, односно у појави скелетних гробова током Калакаче фазе, који се могу тумачити контактима са заједницама Велике мађарске низије, слично као у случају „трако–кимерских“ налаза. Неуобичајена појава сахрањивања унутар насеља и групних сахрана,

такође, сведочанство је заједничких веровања и културних пракси заједница јужних делова Карпатског басена и дела српског и румунског Подунавља, али и показатељ интензивне комуникације у овој области. Ширење обичаја при третману тела након смрти имплицира да се ове заједнице нису развијале изоловане од својих суседа, те да је кроз неки облик мобилности вршен узајамни трансфер културних атрибута. Сви наведени елементи указују на две главне сфере утицаја и интеракције које са територијом западних делова српског Подунавља повезују токови великих река: према истоку долином Дунава и према северу долином Дунава и Тисе.

Новине забележене у иницијалним хоризонтима старијег гвозденог доба западних делова српског Подунавља, а присутне и у студији случаја локалитета Гомолава, представљају иновације, односно новине које имају јасан ефекат на људске животе кроз рутине и технологије које се примењују (cf. Renfrew 1978, 90; Schumpeter 2010; Spataro, Furholt 2020, 11–12), што је видљиво кроз примере усвојених трендова у изради керамике, металургије гвожђа и погребног ритуса. Ове иновације могле су се ширити из суседних и удаљених области процесом дифузије, кроз мреже друштвене комуникације. Иако је дифузионистички теоријски модел трансмисије знања, идеја и технологије (cf. Valente 2005) погодан за тумачење порекла иновација на овом простору, мањкавости овог модела огледају се у „проиновативној пристрасности“ и релативно брзој природи деловања дифузије (Rogers 2003, 106–107), „хипердифузионистичким“ тврдњама о широко распрострањеним утицајима у времену и простору (Storey, Jones 2011, 7–8), као и због концептуализације иновације као непромењивог пакета који се шири међукултурном трансмисијом, не узимајући у обзир комплексне процесе прихватања новине, њеног локалног прилагођавања и реинвенције у извесној мери (Rice, Rogers 1980; Erb–Satullo 2020, 40). Многи случајеви одступају од експлицитних примера потпуно ендеогеног или потпуно егзогеног развоја, због чега се у археолошкој литератури јавља разликовање феномена „потпуног“ или „концептуалног“ трансфера. У процесу концептуалног трансфера, идеја за технологију је егзогена, али је имплементација идеје локална (Frankel 2012), односно новина се може посматрати као културни еквивалент гена у биологији – „мим“ (*mime*) који се не копира савршено, већ постоје грешке, варијације и трансформације (Pogčić 2023, 29–56), што се може приметити на примеру адоптираног Басараби стила украшавања керамике на традиционалним облицима посуда, као и на налазима „трако–кимерског“ порекла који представљају локалне адаптације на основу понтско–кавказких узора. Приметна је и извесна селективност у прихватању нових облика посуда, па су зделе са разгнутим ободом усвојене, док карактеристични Басараби тип здела на високој стопи није забележен на територији босутске групе. Становиште социјалних конструктивиста је да је у процесу адопције и дифузије неопходно разумевање утицаја технолошких традиција унутар друштвеног контекста неке заједнице (Erb–Satullo 2020, 39), те да се иновације усвајају у одговарајућем друштвеном, економском и културном окружењу, па је спора адопција или чак потпуно одбијање нових идеја и технологија могуће у неким срединама (Pfaffenberger 1990, 363; Van der Veen 2010, 9–10). Може се претпоставити да су локалне околности биле погодне за усвајање иновација под спољним утицајем, те да је стапањем локалних традиционалних и спољних иновативних елемената процесом хибридизације настао нови културни идентитет (cf. Stockhammer 2012; Beaudoin 2013; Frieman 2013; Deagan 2013; Vuković 20176) оличен у археолошком запису босутске групе старијег гвозденог доба.

Сфере утицаја и комуникационе руте

У време када Рајнеке објављује нацрт своје хронологије бронзаног и гвозденог доба Средње Еворопе (1902), сазнања о старијем гвозденом западног српског Подунавља била су на скромном нивоу. Нешто боље стање истражености било је западније, на подручју даљске групе захваљујући првим открићима некропола културе поља са урнама крајем 19. и почетком 20. века (Vinski–Gasparini 1973, 15–20), па су све до средине прошлог века аутори били склони да овај простор укључују у ареал комплекса културе поља са урнама (Тасић 1962; Vinski, Vinski Gasparini 1956; 1962), а нешто касније и Басараби феномена (cf. Vulpe A. 1965). У Војводини I (1939) Миодраг Грбић у своје прво железно доба, које датује од 1000. до 500. пре нове ере, смешта дубовачку и даљску културу, које се простиру у источном, односно западном Подунављу. Иако је Грбић сматрао да се ове две археолошке појаве развијају упоредо, према опису материјалне културе (Грбић 1939, 58–59) приметно је да у оквиру „дубовачке културе“ обухватио елементе групе касног бронзаног доба Дубовац–Жуто Брдо (cf. Гарашанин 1973, 336–358) и босутске групе, што се може приписати ниском нивоу истражености. Слично, у налазе своје „даљске културе“ уврстио је материјал белегишке групе (cf. Тасић 1983, 99–107), те видимо тенденцију Грбића да повезује шире временске појаве у своје дефиниције култура, што је сасвим извесно последица оскудних података за тумачење.

Слика се нагло мења шездесетих година када су опсежним истраживањима локалитета у Срему, као и осталим деловима Војводине, прикупљени богати подаци о старијем гвозденом добу. Следећу деценију обележило је издвајање босутске групе, као специфичне целине старијег гвозденог доба Подунавља дефинисане на основу дистинктивних одлика материјалне културе и образаца насељавања. Склапању слике о босутској групи допринела су истраживања више локалитета, где предњачи епонимно насеље Градина на Босуту, затим Гомолава, Калакача, Жидовар, Попов Салаш и др. Великани српске и југословенске археологије, међу којима су Никола Тасић, Милутин Гарашанин, Растко Васић, Милош Јевтић, Предраг Медовић и многи други, својим писањем чинили су кораке према прецизнијим одговорима на питања генезе, хронологије, образаца насељавања и одлика материјалне културе групе о чему ће бити више речи у једном од наредних поглавља.

Истовремено, средином века акумулирана је велика количина података о даљској групи у хрватском делу Срема која је омогућила да се она јасније временски и географски дефинише. Истраживања локалитета Вуковар–Лијева Бара, Батина и Дорослово (Бачка, Србија) допринела су употпуњавању слике које је резултирало монографијом Ксеније Вински–Гаспарини Култура поља са жарама у сјеверној Хрватској (Vinski–Gasparini 1973) где је обухваћен цео простор хрватског средњег Подунавља у периоду културе поља са урнама. Свега две године раније Никола Тасић је дефинисао босутску групу, тако да се раних седамдесетих година слика старијег гвозденог доба хрватског и западног српског Подунавља драстично променила.

У Подунављу Хрватске и Србије на прелазу из 2. у 1. миленијум пре нове ере развијају групе под различитим сферама утицаја, које се могу грубо поделити на западну и источну. Једна наставља у свом материјалном одразу да указује на окриље културе поља са урнама, а друга усваја надолazeће трендове са истока, из зоне Басараби комплекса. За боље разумевање процеса који су довели до формирање такве културне слике неопходно је вратити се бар неколико векова уназад, у време млађег хоризонта белегишке групе (Белегиш II) у српском Подунављу, током којег су у материјалној култури приметни елементи са аналогјама у суседној старијој фази културе поља са урнама у северној Хрватској – на западу, као и зони хоризонта канеловане керамике на истоку. Смер прилива ових елемената често није лако утврдити, те да би се утврдило где се нека појава најраније појавила било би неопходно врло прецизно апсолутно датовање, зато се радије може говорити о сферама утицаја или интеракције у оквиру којих долази до међусобног културног деловања.

Сфере утицаја касног бронзаног доба западних делова српског Подунавља

Хоризонт канеловане керамике у Војводини, односно млађе фазе белегишке групе (Белегиш II, такође познат и као Белегиш II–Гава хоризонт) почиње приближно у 12. веку пре нове ере и траје до почетка Калакача хоризонта босутске групе и ране фазе даљске групе на прелазу у 1. миленијум пре нове ере, односно истовремен је са периодом културе поља са урнама у Средњој Европи. Одликују га елементи који порекло имају у локалној традицији бронзаног доба, када се развија старија фаза белегишке групе (Белегиш I), али и елементи који се јављају у оквиру шире распрострањених тенденција на простору културе поља са урнама средњег Подунавља и феномена канеловане керамике Карпатског басена. Опште посматрано, приметно је да овај хоризонт карактеришу два распрострањена тренда у оновременој Европи: украшавање посуда канеловањем и сахрањивање кремираних остатака у урнама на равним пољима, које представља примарни третман посмртних остатака у скоро целој Средњој Европи касног бронзаног доба (Sorensen, Rebay 2007, 120). Комплексност интерпретације хоризонта најбоље је илустрована у историјату истраживања, током којег су истраживачи тежили да је јасније културно и хронолошки дефинишу.

Кроз писање Миодрага Грбића видимо да је хоризонт касног бронзаног доба у време између два светска рата био врло слабо познат, те да је био обухваћен под широким и нејасним појмом „вршачке културе“ која је засигурно обухватала и преклапала се са више група и појава (Грбић 1939: 58). Рани покушаји да се јасније дефинише овај период потичу из пера Николе Тасића, који је насеља и некрополе типа Белегиш–Иланца II протумачио као културу поља са урнама Војводине (Тасић 1962). Гарашанин исту појаву назива „војвођанска група прелазног периода“, придодавући јој и Калакача хоризонт, чиме је заокружио распон истовремен са периодом културе поља са урнама у Средњој Европи, односно своје гвоздено доба I. Посебно је издвојио „Гава групу“, као керамички елемент са пореклом у долини реке Кереш (Криш) у Мађарској и Румунији (Гарашанин 1973, 405–454). Ксенија Вински–Гаспарини млађу фазу групе обрађује као источну групу Сурчин–Белегиш у оквиру комплекса поља са урнама (Vinski–Gasparini 1973). Више од деценије након првог тумачења Тасић је издвојио посебну белегишку групу од комплекса Урненфелдер, закључивши да, у свом непрекинутом развоју, она почиње након хоризоната ватинске и трансданубијске инкрустоване керамике све до прелазу у старије гвоздено доба, односно да не обухвата само период културе поља са урнама, већ настаје доста раније (Тасић 1974, 240). Тасић истиче непрекинут континуитет насеља између старије фазе Белегиш I (Белегиш–Иланца I) и млађе Белегиш II (Белегиш–Иланца II) на локалитету Гомолава код Хртковаца, као и међусобно ненарушавајуће присуство гробова оба хоризонта, са сличним металним и керамичким прилозима, на свим некрополама. Керамичка производња задржала је неке постојеће форме и током млађе фазе, уз усвајање нових декоративних техника. Упркос разликама које се могу приписати утицају културе гробних хумки (Hügelgräberkultur) у старијој фази и Урненфелдер комплекса у млађој фази, Тасић сматра да она представља јединствену целину (Тасић 1974, 245–246). Три деценије касније, додатно је диференцирао потфазе групе Ia–с и Ia–с, на основу суптилнијих разлика у форми и украшавању урни анализираних на материјалу са некрополе Стојића гумно у Белегишу (Тасић 2002). Милутин Гарашанин, са друге стране, прву фазу Белегиш–Иланца I опредељује као касноватинску, након које примећује континуитет развоја током периода културе поља са урнама, иако су документоване значајне разлике у материјалној култури. Период је обележила промена у третману метала (одсуство металних предмета у гробовима а похрањивање истих у оставама), појава нових облика посуда и украшавања глачањем и канеловањем, као и појава керамике Гава типа (Garašanin 1983a, 669).

Након свега описаног, остаје нејасно питање Гава компоненте у овом хоризонту. Рани истраживачи појаве канеловане керамике трагали су за пореклом овог тренда који захватио значајан део Панонске низије током последњих векова 1. миленијума пре нове ере. Уочене сличности са урнама групе Виланова (Villanova) из северне Италије, тумачене су као одраз

контакта са Подунављем и Панонском низијом. Након што је утврђено да су овдашњи примерци старији од пандана у Италији, називани су и „протовиланова“ и (Przybyła 2009, 90) и „псевдопротовиланова“, што је приметно и у нашој литератури (Гарашанин 1973: 417, 550; Vinski–Gasparini 1973). Даљи покушаји да се тренду канеловане керамике одреди провенијенција довели су употребе термина „Гава тип“, „Гава група“ и „Гава култура“ у писању румунских, мађарских и словачких археолога (cf. Mozsolics 1958; Jílková 1961; Kemenczei T. 1966).

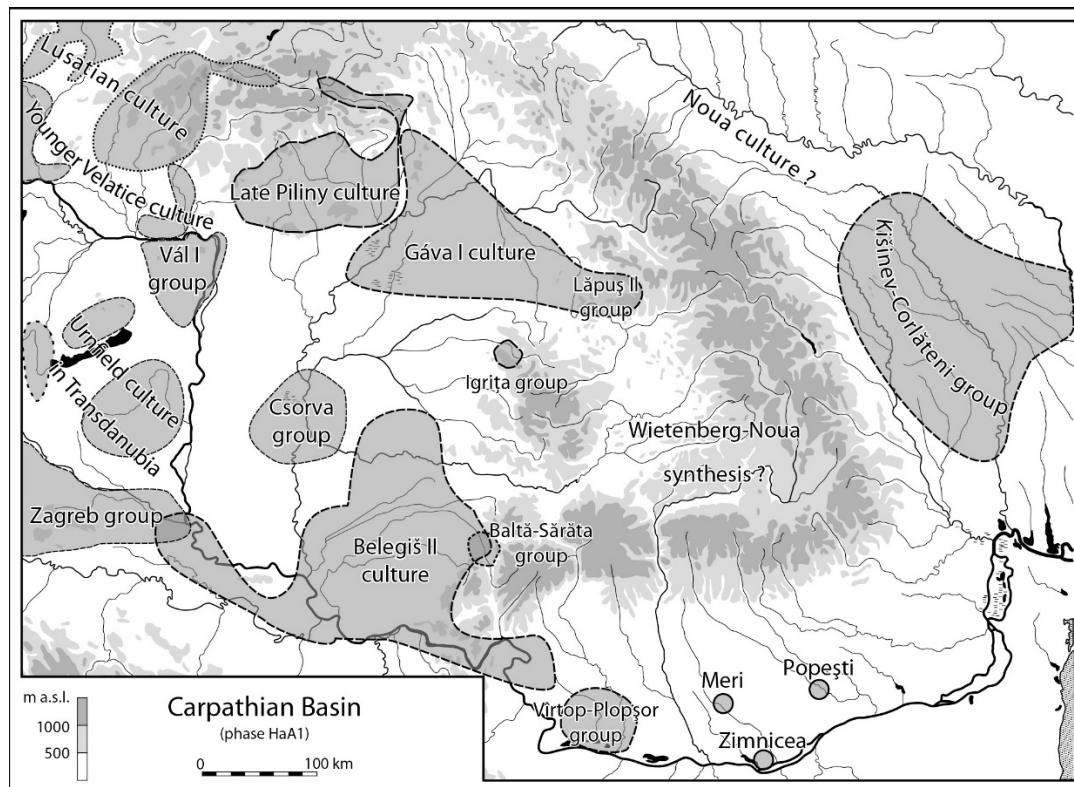
За територију Војводине, Гарашанин најпре издвојио „гава групу“ (Гарашанин 1973, 417–419), а касније „гава тип“, који подразумева само један облик велике посуде (урне) са врло високим вратом, извученим ободом, ниским заобљеним трбухом украшеним косим канелурама и језичастим дршкама на прелазу из врата на трбух, који се јавља током фазе Белегиш II (Белегиш–Иланца II према Гарашаниновој подели) (Garašanin 1983a, 682). Слично, Никола Тасић прихвата термине „Гава културе, групе или типа“, уз образложење да означава специфичну црноглачану керамику са канелурама или букел испупчењима као украсима, која на ширем подручју распрострањења „пре представља збир сличних регионалних појава него јединствену културу“, те да би је требало посматрати као „општу ширу појаву, један стилски, временски и културни комплекс, који се појављује после групе Хигелгребер комплекса, нарочито у источним и југоисточним деловима Карпата и српског Подунавља“ (Тасић 1983, 102–104). У доцнијим радовима Тасић користи једноставнију и неутралнију синтагму – „круг културних група са канелованом керамиком“ (Tasić 1999, 127), где видимо да се акценат ставља на аспект популараног тренда у изради керамике, а мање на идеју хомогене археолошке културе.

Еволуција Тасићевог тумачења део је тренда културно хетерогенијег схватања Гава керамичког феномена који подразумева стилски круг унутар којег долази до уједначавања стила у производњи грнчарије (László 1973; Smirnova 1974; Hansel 1976, 88). Ипак, неки аутори уочили су грубу поделу овог пространог ареала на две зоне: јужну – која обухвата простор млађе фазе белегишке групе (Белегиш II) и сродних група у Влашкој низији и румунској Молдавији; и северну – у коју спада простор групе Гава (Smirnova 1990, 32; Dergachev 1997, 135; Pankau 2004, 33; Przybyła 2009, 91), чиме се указало да се великом пространству које обухвата феномен канеловане керамике не ради о компактној археолошкој појави (Gogaltan 2021, 409). Према мишљењу Габора Сабоа на територији Србије не постоје познати налази Гава типа керамике, те да тако означен материјал представља производ заједница Белегиш II групе (Szabo 1996, 41; Szabo, Vácz 2023, 196).

Рану фазу групе Гава у ужем смислу карактеришу посуде црноглачане површине, најчешће велике посуде са левкастим, цилиндричним или коничним вратом, украшене канелурама на трбуху или рамену, које се јављају у горњем току Тисе и просторима источно од њеног средњег тока око 1200. године пре нове ере. Млађа фаза обухвата скоро цео источни део Карпатског басена, као и суседне области северозападно од Карпата и развија се током фаза На А2–В1, односно до почетка времена тзв. „предскитских“ група Панонске низије (Przybyła 2009, 102–105; Szabo, Vácz 2023, 195). Аутори су подељених ставова о питању порекла групе Гава, те неки сматрају да је њена генеза аутохтоног карактера, ослањајући се на присуство Гава хоризонта заједно са старијим фазама на истим локалитетима (cf. Laszlo 1973, 608; Kacsó 1990, 49). Друга теорија односи се на утицаје Белегиш II групе на формирање ране фазе Гава групе (cf. Kemenczei 1984, 86; Dergachev 1997, 135), чиме је отворена могућност да је правац трансфера новина Белегиш II–Гава могао имати и други смер.

Комуникациони коридор дуж којег су се одвијали контакти популација групе Белегиш II и заједница даље на северу могао је бити ток Тисе (Слика 135). У средњем току Тисе на прелазу фаза Вr D–На А1 развија се хоризонт, у старијој литератури познат као група Чорва (Csorva) (Trogmayer 1963), са препознатљивим елементима групе Белегиш II, као и група

културе поља са урнама средњег Подунавља (Gabor Szabo 1996, 52–56; Váczi 2016, 186–190; Szabo, Váczi 2023, 188), који је могао представљати наговештај керамичког стила познатог као Гава (Przybyła 2005). Целокупно подручје средњег и доњег тока Тисе, Војводине и крајњег истока Хрватске у ово време представљало је зону у којој се развила мрежа размене елемената материјалне културе група Белегиш II и културе поља са урнама средњег Подунавља (Велатице–Чака преко јужне Трансданубије или групе Загреб из северне Хрватске) (Przybyła 2009, 99–100, 132; Ložnjak Dizdar 2023, 69; Przybyła 2010, 94–98). Новија истраживања, пак, говоре и о могућем настанку Гава керамике у североисточном делу Панонске низије (Szabo, Váczi 2023, 195).

Слика 135: Групе Карпатског басена и Подунавља током фазе На А1 (Przybyła 2009: Fig. 20).

Осим према северу, трансфер елемената материјалне културе групе Белегиш II одвијао се и према истоку. Присуство канеловане керамике у Влашкој низији и румунској Молдавији, везује се за контакте са подручјем млађе фазе белегишке групе. Издвајају се групе Вртоп–Плопшор (Vîrtop–Ploșor) у централној Олтенији, као и Кишињев–Корлатени (Kișinev–Corlăteni) у румунској Молдавији, где су утицаји групе Белегиш II приметни не само у керамичкој производњи, већ и у погребном ритусу, док се порекло металних налаза везује за средње Подунавље (Przybyła 2009, 96; 99–100).

Интензивној културној размени која одиграва за време трајања млађе фазе белегишке групе треба додати, поред северног и источног правца, и западни правац. Ксенија Вински–Гаспарини издвојила је присуство карактеристичних керамичких производа групе Бајердорф–Велатице (Baierdorf–Velatice) као главну одлику групе Загреб, која припада старијој фази културе поља са урнама у северној Хрватској. Међу ове облике спадају трбушасте урне цилиндричног врата са извученим и фасетираним ободом, урне са трбухом украшеним косим канелурама и искошеним вратом, биконичне амфоре типа Велатице и плитке зделе увученог обода. Присуство истих посуда на подручју групе Белегиш II објаснила је контактима са групом Загреб (Vinski–Gasparini 1983, 566–568; 580–583; Przybyła 2009, 75). Било да се ради о директним контактима са групом културе поља са урнама средњег Подунавља, или посредством групе Загреб, Дунав делује као природна комуникациона магистрала која је

повезивала зону белегишке групе са заједницама даље према западу. У још ранијој фази развоја културе поља са урнама контакти са групом Вировитица остваривани су долином Драве, према запажању Дарие Ложњак Диздар, па се ток и ове реке може додати мрежи интеракције са западом (Ložnjak Dizdar 2005, 41).

Видимо да је термин „Гава“ типа керамике или групе коришћен, а у извесној мери и даље заступљен, као последица трагања за пореклом канеловане керамике у Војводини последњих векова 2. миленијума. Врло брзо је његово значење прешло из ознаке провенијенције у стилско–описни атрибут који означава један шири тренд у изради керамике. Каснија истраживања не само да су показала да је мало вероватно да је локална канелована керамике рађена по узорима са територије Гава групе у ужем смислу, већ и отворила могућност о ширењу трендова у супротном смеру. Тачно утврђивање порекла одређеног стила и технике производње, које би захтевало, између осталог, врло прецизно апсолутно датовање и минуциозне стилско–типолошке анализе, није чини се значајним колико сами процеси размене технике и стила међу заједницама. Присуство керамике израђене у стилу групе Белегиш II у Влашкој низији и румунској Молдавији, затим средњем и горњем току Тисе, као и приливом керамичких елемената културе поља са урнама из Трансданубије, северне Хрватске и средњег Подунавља у наше крајеве, указује на интензивне контакте популација суседних или удаљених регија. Географска дистрибуција група које су остваривале ове контакте наговештава улогу долина река Дунава и Тисе као магистралних жила којима се одвијала комуникација заједница белегишке групе према западу, северу и истоку, налик процесима који ће се наставити и у наредном периоду старијег гвозденог доба.

Материјални одраз културе поља са урнама у југозападном делу Панонске низије током своје најстарије фазе приметно ослања на традиције културе гробних хумки, а да након тога доминирају елементи карактеристични за Бајердорф–Велатице групу. Занимљива је примедба Марћина Пшибиле према којој на матичној територији ове групе, односно током ране фазе културе поља са урнама средњег Подунавља керамика, такође, значајним делом прати традиције културе гробних хумки, уз керамичке елементе страног порекла из Лужичке групе и група из Потисја, док је само мањи део у духу Бајердорф–Велатице (или Велатице–Чака) групе (Przybyła 2009, 126). Слично као у случају групе Белегиш II, долине великих река – Дунава, Тисе и Драве делују као логичне везе у мрежи интеракције јужног и југозапног дела Панонске низије. Узевши у обзир да се трансфер техника, новина и стилова Бајердорф–Велатице и Белегиш II групе одвијао релативно брзо, можемо говорити о времену интензивне комуникације популација на овом простору. У југозападном делу Панонске низије време културе поља са урнама обележиле су групе Вировитица и Барице Гређани, и Загреб, након чега их замењују током млађе фазе културе поља са урнама групе Велика Горица, у западном делу и група Даљ у источном делу северне Хрватске. Као географски и хронолошки блиска група, за простор западних делова српског Подунавља најзначајнија је група Даљ.

Сфере утицаја старијег гвозденог доба западних делова српског Подунавља

Током старијег гвозденог доба западни делови српског Подунавља представљају место разграничења две сфере утицаја које се грубо могу поделити на источну и западну. Даљска група развија се почев од прелаза у 1. миленијум пре нове у оквиру шире појаве млађе фазе културе поља са урнама средњег Подунавља. Истовремено, на истоку се развија босутска група која припада другачијој сфери интеракције, оријентисаној више према истоку, коју ће током 8. века пре нове ере захватити тренд доминантног украшавања керамичких посуда у Басараби стилу.

Поредивши даљску групу са својим источним суседом у босутској групи, која припада једном другачијем источном кругу културне интеракције, Вински–Гаспарини закључује да осим разлика, постоје и одређене сличности и показатељи контаката, пре свега на керамици и металним налазима. Ови контакт се остварују вероватно тек од 8. века пре нове ере, и осим

неких заједничких појава у репертоару металних налаза, неки елементи украшавања, типични за Басараби период (као што је утиснути „S“ мотив) јављају се у ретким случајевима на даљској керамици (Vinski–Gasparini 1983, 616). Присуство керамике типичне за босутску групу на локалитетима даљске групе документовано је и новијим истраживањима (Dizdar et al. 2019). Метални налази као што су двојне двопетљасте игле, лучне фибуле са четвртастом украшеном ногом и дугметом на крају, шарнирске фибуле са звездастим украсима на луку, ранолатенске фибуле и делови астрагалних појасева, који се датују у 5. и 4. век пре нове ере, указују на сличности са материјалом „сремске групе“, која опет указује на контакте са гласиначком групом западног Балкана (Vasić 1987г, 534).

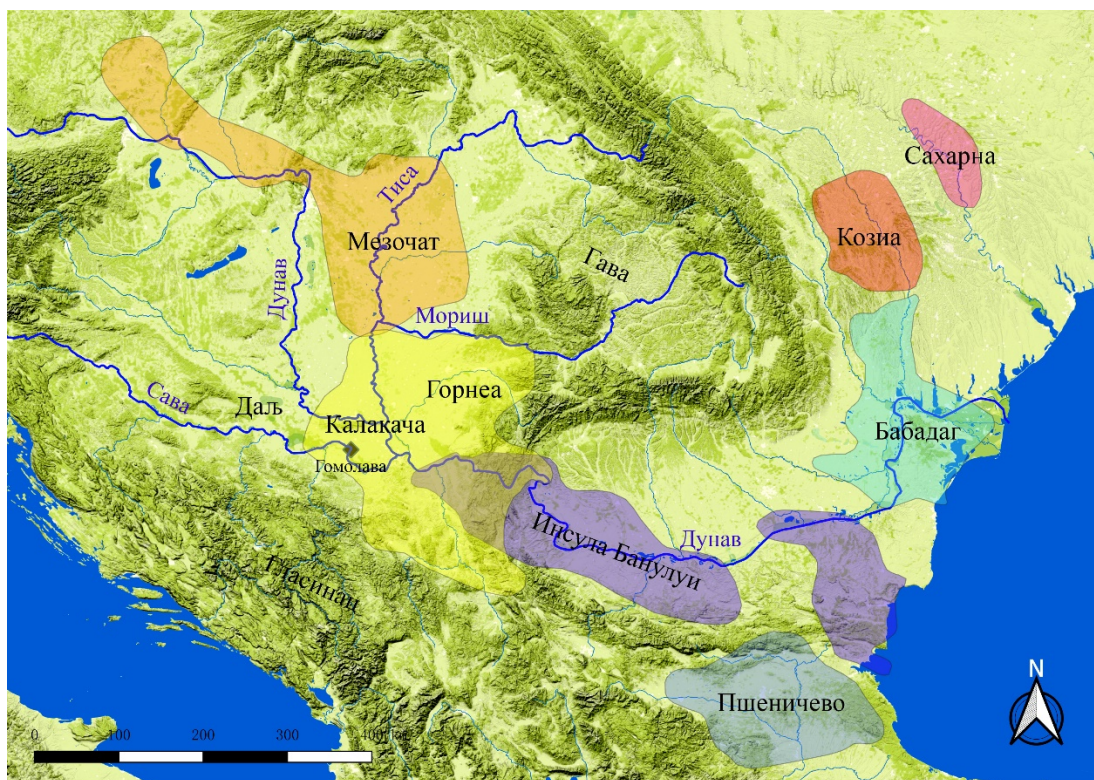
У покушају да утврди линију разграничења између даљске и босутске групе, Ложњак Диздар је настојала што прецизније да дефинише географски оквир даљске групе. Територију распрострања бележи у североисточној Славонији, западној Бачкој, десној и левој обали Дунава до ушћа Драве, као и јужно од Ердутског брда, док су на подручју Даља и јужније све присутније карактеристике босутске групе у изради керамичких посуда и начину сахрањивања, те се тај простор може сматрати зоном мешања утицаја обе групе. Ложњак–Диздар закључује да се граница између две групе може тражити на простору између Вуковара и Илока, за шта су потребна подробна археолошка истраживања терена, чији би исход могао указати на заједнички живот обе заједнице на истом простору (Ložnjak Dizdar 2004а, 25).

Културна размена између две групе постојала је још за време Калакача фазе босутске групе. што је видљиво кроз керамички материјал, док се у Басараби фази размена огледа и кроз присуство скелетних гробова на даљским некрополама. Налази из насеља, делом и из гробова у Батини, указују на мање присуство керамичког материјала са одликама босутске групе. На некрополи Даљ–Бусија, према појединим извештајима, поред спаљених гробова, забележени су и поједини скелетни гробови, као и посуде са елементима украшавања типичним за рану фазу босутске групе, као и Басараби хоризонт. Присуство мањег броја скелетних гробова на некрополи Лијева бара у Вуковару, у старијим радовима Ксеније Вински–Гаспарини тумачених као показатељ досељеника из балканског и источноалпског подручја (Vinski–Gasparini 1973, 169–170), у новије време тумаче се као утицаји суседне босутске групе. Даље, у Сотину су откривени спаљени, као и скелетни гробови, али и фрагменти керамике даљске групе и уломци украшени у Басараби стилу. Слична ситуација је и на локалитету Шаренград–Ремово у оквиру скелетног гроба откривена је једна керамичка посуда украшена у Басараби стилу. У Илоку, на локалитету Софија, откривени су налази керамике Калакача фазе, док је на локалитету на Горњем граду откривен део насеља босутске групе са налазима лонаца даљске групе. Западно од насеља пронађена је и остава делова коњске опреме похрањених у лонцу са одликама даљске керамике. Налази посуда украшених канелурама у даљском стилу откривени у јамама на Калакачи сведоче о билатералној размени утицаја између две групе (Ložnjak Dizdar 2004а, 21–25). С друге стране, спаљени гробови који се током Калакача хоризонта јављају на локалитетима Ветеринарски завод и Бешка можда су показатељ утицаја из Даља, мада се могу сматрати и наставком традиције из хоризонта групе Белегиш II.

Иновација развијене под спољним утицајем које су забележен на анализираном материјалу са локалитета Гомолава указују на две главне сфере утицаја или интеракције. Контактима са заједницама на истоку, одакле се шири Басараби феномен, могу се објаснити промене у трендовима израде керамичких производа (популарност црне боје, утиснути „S“ мотив, шрафирани мотиви, инкрустација, лажна врпчаста техника, зделе са разгнутим ободом). Рани гвоздени налази, такође, могли су стићи са истока, нарочито из Бугарске. Експанзија тренда депоновања остава богатих гвозденим налазима типа Балванешти–Винц одвијала се паралелно са Басараби феноменом. Пракса скелетног сахрањивања, такође, могла је имати један од узора на истоку. Интеракција са зонама на северу може се објаснити присуство карактеристичних металних предмета за овај период, као што су наочарасте фибуле са спојницом у облику осмице типа Хаслау–Регенсбрун. Посебно је значајан контакт са

заједницама групе Физешабоњ–Мезочат, која је имала посредну улогу у преношењу трендова израде предмета у понтско–кавказском маниру („трако–кимерски“ налази), али и један од узора за рано практиковање скелетног сахрањивања. Једна од појава чија географска распрострањеност обухвата широк простор источни и северно од области нашег интересовања је феномен сахрањивања унутар граница насеља али и појава групног сахрањивања, која се везује за зону између Старе Планине, Тисе и Дњестра.

Феномен Басараби на истоку простирао се на огромној територији која је у претходним периодима била испреплетана са неколико археолошких група са разноврсно керамичком продукцијом: Гава, Горнеа–Калакача, Инсула Банулуи, Бабадаг итд. (Слика 136). Тражење одређеног подручја порекла грнчарије Басараби стила показало се као прилично тежак задатак (Ninčić 2024, 305). Облици посуда карактеристични за грнчарију Басараби стила забележени су у претходним групама, са изузетком здела са извученим ободом, које су ретке, и јављају се у културама бронзаног доба Теи (Tei), Грла Маре (Gârla Mare) и посебно Витенберг (Wietenberg), као и у халштату Украјине, док се током халштата Румуније јављају јако ретко. Зделе на стопама, какве се јављају у Олтенији, вероватно потичу од посуда са кратком стопом из групе Вртоп–Плопшор. Карактеристичном пехару са дршком порекло се може тражити у ранохалштатским групама Трансилваније (На В), поготово у виду пехара типа Лекинца де Муреш (Vulpe A. 1965, 126–127). Црноглачана керамика, канеловање, утискивање, урезивање и бела инкрустација, као технике украшавања, такође, не представљају новину на територији Румуније и јављају се у предбасараби хоризонту.

Слика 136: Карпатски басен и Подунавље на прелазу из 2. у 1. миленијум (према Ailincăi 2020, Fig. 1; Gumă 1995, Pl. 18; Metzner–Nebelsick 2010, Fig. 5; Mogyorós 2018, Fig. 4; Parma and Stuchlík 2017, Fig. 1; Pare 2025, Fig. 43).

На прелазу из 2. у 1. миленијум пре нове ере, већи део Румуније обухватао је хоризонт канеловане керамике (Przybyła 2009; Ciugudean 2010; 2012; Gogaltan 2021), а неке археолошке групе Олтеније (Вртоп–Плопшор), Мунтеније (Попешти/Пореști) и румунске Молдавије (Кишињев–Корлатени) материјалном културом указују на контакте са групом Белегиш II. Традиција производње канеловане керамике настављена је у Трансилванији, северозападном Банату и северном делу румунске Молдавије и током фазе На В1, вероватно истовремено са појавом раних облика групе Горнеа–Калакача у јужним деловима Баната и остатка Војводине

(Guma 1995, 111–112). У Трансилванији ова традиција се испољава кроз наставак доминације канеловане керамике групе Гава–Голиград (Gáva–Holigrady) у На В1 фази, док се током фазе На В2 појављује и керамика Горнеа–Калакача хоризонта карактеристичне за већи део Баната. На целокупном простору источног дела Карпатског басена канелована керамика опстаје, донекле истовремено и са керамиком група Мезочат (Mezőcsát) и Басараби све до фазе На С (Ciugudean 2012; Gogaltan 2021, 405, 414).

Тренд црноглачане канеловане керамике на широком простору од Ђердапа до Делте Дунава, у румунској Молдавији и средњем Подњестровљу, заменио је хоризонт керамике украшене урезивањем и утискивањем у временском распону На В1–В3, и чине га разне групе, укључујући Горнеа–Калакача, Инсула Банулуи, Бабадаг итд. (Szabo, Vácz 2023, 196), чије се трајање завршава експанзијом Басараби феномена.

Урезивање са белом инкрустацијом јавља се у оквиру групе Горнеа, сродне Калакача хоризонту босутске групе, која обухвата румунски део Баната и делом југозапад Олтеније. Поред урезивања, на посудама се јавља и украшавање канеловањем, а у завршним фазама и утискивањем, можда као последица контаката са групом Инсула Банулуи. Датује се приближно у прва два века 1. миленијума пре нове ере (Guma 1979; Medović 1988; Hänsel, Medović 1991; Gumă 1995, 112–114; Gogăltan 1996).

Керамика украшена утискивањем (посебно мотивом утиснутог „S“) и белом инкрустацијом јавља се у оквиру групе Инсула Банулуи, која припада шире распрострањеном хоризонту са керамиком украшеном утискивањем. Истом хоризонту, који заузима простор од Родопа до Дњестра (изузев Трансилваније), дуж Дунава од Ђердапа до Делте Дунава, припадају и групе Бабадаг (Молдавија, Добруца и делимично Подунавље), Козиа (Kozia) у међуречју Дњестра и Сирета, Сахарна–Солончени (Saharna–Solonceni) (између Карпата и Дњестра), Пшеничево (Бугарска), са заједничким карактеристикама у обликовању и украшавању посуда (Ailincăi 2020, 447 са даљом литературом). У хронолошком смислу смештена је између групе Вртоп–Плопшор и Басараби периода, односно у време краја 10. века и већег дела 9. века пре нове ере на простору југоисточног Баната, југозападне Олтеније, североисточне Србије и северозападне Бугарске. Керамика је, поред преовлађујућег утискивања, у знатно мањој мери украшена урезивањем и канеловањем, док је за ову групу специфичан утиснут украс низова малих кругова са крстом у средини (Morintz, Roman 1969; Hänsel 1976, 151–164; Gumă 1995, 114–115). У данашње време група Инсула Банулуи слабије је истражена у односу на групу Бабадаг, за коју је прикупљено много више података (Ailincăi 2020, 447).

Утискивање и бела инкрустација, такође, већ су се практиковали у групи Бабадаг која је захватала румунску Молдавију, Добруцу и делимично Подунавље, у времену које претходи Басараби феномену (Ailincăi 2013). Карактеристична за ову групу је употреба хоризонталних трака за украшавање на месту највећег пречника посуде (Ailincăi 2011). Традиционална хронолошка подела групе Бабадаг на основу стратиграфије епонимног локалитета садржала је три сукцесивне етапе подељене на основу декоративне технике примење на керамици, те је најстарију карактерисало урезивање, средњу утискивање а најмлађу канеловање (Morintz 1987). Новија истраживања показала су да се све три технике јављају на посудама у истовременим затвореним археолошким контекстима и да се могу асоцирати са одређеним категоријама посуда, а не хронолошким етапама, а да се у развојном следу једино може учити знатно сиромашније украшавање у познијим етапама групе. Такође, апсолутно датовање показало је да настарији слој са керамиком украшеном утискивањем на локалитету Бабадаг потиче са краја 11. и почетка 10. века пре нове ере, као и да је најстарији хоризонт овако украшене керамике поникао из Источних Родопа крајем 12. века пре нове ере, одакле се затим ширио према северу (Ailincăi 2020, 457, 464).

Уз све речено, право питање је шта разликује Басараби грнчарију од оне прављене у

ранијим периодима. Александру Вулпе је тврдио да мотиви испуњени белом инкрустацијом на тако једнообразан начин на огромној територији немају аналогије у румунском халштатском периоду (Vulpe A. 1965, 127). Басараби стил грнчарије, стога, изгледа да је амалгам облика посуда и техника украшавања и мотива који су усвојени од неколико археолошких група које су му претходиле, а који су приказани на прилично униформан начин. Насупрот великом броју документованих насеља из периода Басараби стила, увид у погребне праксе тог периода још увек није на задовољавајућем нивоу. Откривени су гробови са спаљеним, као и гробови са инхумираним људским остацима (Vulpe A. 2001, 333–335), остављајући питање примарног ритуала без одговора и стога један од кључних културних елемената нерешеним (Ninčić 2024, 302).

Иако је хоризонт био одређен тенденцијама у стилу грнчарије, рани истраживач Басарабија, Александру Вулпе, наглашавајући његову „културну униформност“ на огромној територији, покушао је да дефинише феномен као културу или културни комплекс, додајући јединству облика и украшавања керамике још и претежно сточарски начин живота, као и релативни мањак сталних станишта (Vulpe A. 1965, 105, 126), оставши при свом мишљењу неколико деценија (Vulpe A. 1986, 50–51), при чему је користио још и термин „феномен“ (Vulpe A. 1970, 116).

Вулпе је сматрао да су водећи аргументи за дефинисање Басараби феномена као културе њена широка зона распрострањености и очигледна униформност, због чега је тешко уочити регионалне разлике. Одлучујући фактор за дефиницију културе је јављање различитих керамичких форми, са различитом изведеним украсом, али са релативно мало основних форми, на јасно дефинисаном подручју. Распоред украса на посудама, такође, прати строга правила, што се, опет, може пратити на територији од више стотина километара. Груба, као и недекорисана керамика, које заједно чине већину откривеног материјала, иако мање детаљно анализирани, одговарају својим облицима декорисаној керамици (изузев најгрубљих посуда за складиштење). Вулпе је сматрао да су ови керамички елементи сами по себи довољни да оправдају категоризацију Басараби феномена као културе (Vulpe A. 1986, 50), иако је касније ублажио ово становиште наводећи да је термин „култура“ за феномен Басараби сматран неподесним од старта, усвојивши одреднице „културни комплекс“ и „Басараби феномен“ (Vulpe A. 2001, 331).

Српски археолог Растко Васић одбацио је идеју о Басарабију као културној групи, тумачећи је пре као феномен вишеструких тачака порекла које су временом пренете и прихваћене у различите културне средине (Vasić 1987в, 667), док ју је Георг Косак посматрао као простор заједничких грнчарских производа – круг облика (Kossack 1981, 42). Ако прихватимо једнообразност керамичке производње, пасторални начин живота и привремену природу становања као дефинишуће особине феномена (Vulpe A. 1965, 126), може се тврдити да је кључна и најважнија компонента повезана са грнчарством. Археолошки подаци о погребним обичајима, као што је већ поменуто, превише су оскудни и разноврсни да би омогућили било какав конкретан закључак. С обзиром на то да модерне дефиниције доживљавају археолошку културу као „више пута понављајући скуп карактеристика – грнчарије и облика кућа, погребних пракси – забележених током јасно дефинисаног времена и простора, које се могу, али и не морају односити на људску културу“ (Johnson 2020, 286), Басараби оставља утисак недовољности. Вулпе је, ипак, тврдио да мотиви украшавања грнчарије који се понављају указују на заједничка религијска уверења различитих етничких група на великом подручју (Vulpe A. 2001, 331), у настојању да пронађе духовну димензију у крутом грнчарском изражају. На овај начин, корисници Басараби грнчарије имали би идеолошки повезујући аспект поред заједничког тренда у изради керамике. Међутим, тешко је утврдити колико се систем веровања одражава у украшавању посуде. Модерни теоријски оквири заступају став да археологија може проучавати ритуалне праксе на основу материјалних остатака, али не и религијска веровања у прошлости (Kuzmanović 2020), па се

изједначавање униформности керамичког стила са заједничким системом веровања може сматрати неутемељеним.

Ипак, обједињавање особина материјалне културе изражених кроз Басараби грнчарију на великој територији је фасцинантан феномен (Слика 137). Вулпе је тврдио да су, почев од средњег бронзаног доба, заједнице које су се бавиле пастирским сточарством постајале све мобилније, што је олакшавало интензивније контакте између група у целом карпато–дунавском подручју, омогућавајући пренос културних елемената (Vulpe A. 1965, 128; Vulpe A. 2001, 331). Међутим, традиционални концепт дифузије као једносмерног преноса материјалних особина између културе давалаца и културе примаоца, уводећи промене у културу примаоца (Kristiansen 2005, 56–59), не делује прикладно у овом случају. Као што смо већ видели, елементи грнчарије који чине Басараби стил, укључујући облике и декоративне технике, већ су били присутни у неколико претходних група. Стога би прецизно одређивање подручја његовог порекла могло изгледати сувишно. Повећана мобилност становништва тог времена функционисала је као механизам мултилатералне размене између тих група, излажући их новим идејама и техникама. Чињеница да се већина локалитета са Басараби керамиком налази у великим речним долинама (Дунав и Муреш), могла би указивати на улогу река као комуникационих артерија које су побољшавале проток културне размене. У неком тренутку, цветајућа мрежа преноса кулминирала је јединственим трендом украшавања грнчарије који је постао феномен Басараби, у коме је неколико група допринело његовом коначном облику. Чини се да је овај модел размене укључивао циркулацију идеја и знања између неколико група, а не једносмерну дифузију.

Слика 137: Карпатски басен и Подунавље на прелазу из 2. у 1. миленијум (према Gumă 1995, Pl. 18; Vulpe A. 2001, Fig 62; Metzner–Nebelsick 2010, Fig. 5; Mogyorós 2018, Fig. 4; Parma and Stuchlík 2017, Fig. 1; Ailincăi 2020, Fig. 1; Pare 2025, Fig. 43).

Други правац размене одвијао се између наше зоне интересовања и заједница на северу, односно у Великој мађарској низији, где са почетком старијег гвозденог доба долази до значајних промена у материјалној и духовној култури. Насеља из овог времена су ретка, што се објашњава номадским начином живота са стаништима која не остављају постојане археолошке трагове. Најупадљивија промена догодила се у погребном ритусу када је, за разлику од кремација касног бронзаног доба, започето практиковање инхумације покојника у опруженом и згрченом положају, са прилозима у виду керамичких посуда, комада меса и

бронзаних и гвоздених комада оружја и делова коњске опреме (Patek 1993; Kemenczei 2003). Промене су указивале на бројне сличности са номадским популацијама северно од Црног Мора, те су у старијим радовима углавном тумачене миграцијама (Bouzek 1983; Гарашанин 1973; Chochorowski 1993), али и трговином (Gazdapusztai 1967). Истраживања последњих деценија покушала су да објасне обрт у материјалној култури Панонске низије у 8. веку пре нове ере променама унутар заједнице изазваним еколошким или идејним факторима. У условима животне средине налик степским у Панонској низији, могло је доћи до адаптације локалних заједница у стратегијама преживљавања, које су пратиле и идеолошке промене, за шта је служио узор у номадским популацијама са истока (Metzner–Nebelsick 2010). Као што је већ раније наведено, откриће налаза керамике Калакача типа у долини реке Мориш у зони Мезочат групе сведочи о контактима са заједницама западног српског Подунавља, те није искључен утицај ове зоне у прихватању скелетног сахрањивања у босутској групи. Погребни ритуал у археологији сматра се једним од најинертнијих и споро променљивих аспеката културе (Parker Pearson 1999, 17; Rebay–Salisbury 2012, 15), међутим изложеност иновативном третману тела покојника могла је допринети постепеном усвајању новог ритуала.

Осим утицаја на духовну културу зоне босутске групе, контакти са зоном Мезочат групе одражавају се и у налазима „трако–кимерског“ стила, који су у нашој земљи откривани у највећој мери у оквиру остава хоризонта VI, датованих у 8. век, са свега неколико примера из гробног контекста и културног слоја насеља и великим бројем случајних открића. Најуже везане за феномен источних номадских популација делују псалије и фалере. Модели псалија из Панонске низије својим облицима и принципом изведбе отвора за ремење указују на источне узор. Наведени предмети ипак не представљају директне импорте или копије, већ се за њих може рећи да су локалне варијанте по технолошким и стилским принципима преузетим са истока. Типови I – III, лучно повијених псалија на једном крају, чак представљају потпуно аутохтоне облике Карпатског басена. Фалере, на идентичан начин, развијају локалне моделе, па се током старијег халштата јавља и „српска“ варијанта калотастих фалера са четвртастом ушицом. Кованица која се употребљава за обележавање ових налаза – „трако–кимерски“ предмети корисно је као одредница објеката у функцији упрезања коња, са стилским и технолошким узором који потиче од понтско–кавказских номадских заједница старијег халштата. Епитет има стилско–технолошку, географску и хронолошку вредност, без етничке атрибуције, односно врло мало директне везе са историјским етницитетом Кимераца (Нинчић 2019). Посредну улогу у трансферу техника и стила израде ових металних предмета на простор западних делова српског Подунавља одиграла је свакако Мезочат група, где су контакти са источним популацијама потпуно преобликовали духовне и материјалне аспекте културе, док су утицаји на босутску групу имали значајне, али не тако драстичне ефекте.

Комуникационе руте којима се одвијао трансфер технологије, технике, стила и идеја између западних делова српског Подунавља и заједница на истоку и северу могле су пратити долине великих река. Погледом на карту распрострањености археолошких група предбасараби периода, као и времена доминације Басараби феномена видимо дистрибуцију локалитета у долинама река Дунава, Саве, Тисе и Мориша. Комуникација зоне босутске групе са заједницама на истоку одвијала се свакако долином Дунава где се у предбасараби времену развијају групе Горнеа, Инсула Банулуи и даље на истоку Бабадаг. Као што је раније наведено, долина Дунава могла представљати и везу са групом Пшеничево у Бугарској.

Никола Тасић сматрао је да је Дунав представљао магистрални правац за мобилност људи, остваривање контакта и преношење културних утицаја током енеолита и бронзаног доба, те да се ова комуникација није одвијала толико пловидбом колико копненим путем уз реку, односно да је Дунав представљао копнено–речни комуникациони појас. Кретање овим коридором није подразумевало искључиво путеве у уском приобалном појасу, већ и нешто северније и јужније од саме реке, али увек у зони дунавског пута, што потврђује и дистрибуција налазишта у приобаљу и унутрашњости непосредно везаној за Дунав (Тасић 1983б). Слично,

Бенце Шоош (Vence Soós) у позним фазама старијег гвозденог доба реке Дунав и Саву види као осе система интеракције и шире регионалне комуникације, те да реке у прошлости нису само географски елементи већ и структурни организатори друштвених односа (Soós 2021). У модерна времена, такође, путеви се углавном граде у долинама великих река где постоји најмање природних препрека (Atabeyoğlu 2016). Слична употреба река могла би се очекивати и на почетку старијег гвозденог доба, поготово ако се узме у обзир распоред група у долинама великих река која је очигледна током предбасараби фазе али и у експанзији Басараби феномена чији ефекат слаби удаљавањем од река.

У циљу да се тестира комуникациона рута правцем исток–запад, примењена је анализа најефикасније путање на ГИС софтверу (Слика 138). Изабране су две удаљене тачке, локалитет Бабадаг у Добруци, и локалитет Велика Горица у близини Загреба, које ваздушном линијом дели приближно 1000 km. Након вишесатног процесуирања података у софтверу добијен је модел најефикасније путање између два локалитета. Путања прати долину Дунава целим током кроз Румунију и Ђердапску клисуру, затим слободније користи равнице Баната и Срема да би се праволинијски пружала ка западу. Посебно занимљиво за тему ове дисертације је да путања пролази непосредно уз локалитет Гомолава, приближно 700m од истраженог насеља. Путања затим наставља сремском равницом и долином Саве све до локалитета Велика Горица. Иако се овај модел путање не може сматрати идеалном реконструкцијом рута које су људи користили у прошлости, не узимајући у обзир чврстину тла, густину вегетације, антропогене (као што је промена целокупног пејзажа изградњом бране у Ђердапу) и друге факторе, пружа нам користан увид у селекцију путање која се заснива на нагибу и надморској висини терена као једног од логичних фактора навигације.

Слика 138: Модел најефикасније путање од локалитета Бабадаг до Велике Горице.

Локалитет Гомолава налази се на обали Саве, али припада регији „београдске конфлуенције“, односно ушћа Саве у Дунава, који га повезују са комуникационим мрежом река Дунава и Тисе. На самом почетку гвозденог доба географски положај Гомолаве омогућио је културну размену са блиским и удаљеним областима које спаја ова комуникациона мрежа. Индикативно је да је повољна локација природно довела до формирања насеља, те да су житељи ових крајева препознавали њене предности од неолита до средњег века.

Почетак гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља

Период обухваћен дисертацијом, сам зачетак гвозденог доба, није најјасније дефинисан у археологији Централног Балкана – донекле због стања истраженост, али и због нејасне дефиниције почетка гвозденог доба. Према хронолошкој табели Милутина Гарашанина за територију Србије гвоздено доба подељено је на четири етапе (I–IV), при чему је прва етапа смештена у распон од 13. до 8. пре нове, односно обухвата фазе Br D и Ha A–B по Рајнекеовој подели за Средњу Европу (Reinecke 1902) и истовремена је са периодом или културом поља са урнама – Урненфелдер културом/периодом (Urnenfelderzeit/Urnenfelderkultur). Иако ову етапу бележи као прву фазу гвозденог доба, Гарашанин је образлаже као „прелазни период“ који води од бронзаног доба ка раном гвозденом добу 8. века пре нове (Ha B3 према Милер–Карпеу), када долази до распрострањеније употребе гвожђа, тј. гвозденом добу II, према сопственој подели (Гарашанин 1973, 404–449; Garašanin 1983b, 668). Исти период у Средњој Европи и суседним западним деловима Балкана карактерише се као касно бронзано доба, док се за индикаторе гвозденог доба прихватају учестали налази гвоздених предмета фазе Ha B3–C1 (Müller–Karpe 1959; Kemenczei 1984, 95; Pare 2017, 73; 2021, 61–62; Gavranović 2021). У Србији, слично, најстарији поуздани гвоздени налази датују се у 9. век, док се од 8. века пре нове ере може говорити о ширем прихватању новог материјала (Vasić 1977, 9; Медовић 1987; Pare 2017, 36; Pare 2025, 178–181).

Након свега реченог долазимо до потребе за дефинисањем времена које називамо „гвоздено доба“, да би дошли до конвенције око критеријума његовог несумњивог почетка. У литератури се често сусрећемо са објашњењем да је гвоздено доба време када гвожђе улази у широку употребу, односно постаје примарни материјал за израду алата и оружја, а не тренутак када су произведени први предмети од гвожђа (Wells 2011: 405; Potrebić 2013, 13) или другим речима, време када изум металургије гвожђа постаје иновација. Археолошка теорија прави разлику између изума, који може подразумевати било коју новину или новотарију, и иновације, која представља изум који има јасан ефекат на људске животе, подразумева широку распрострањеност и усваја се уз последице ширег друштвеног утицаја (Renfrew 1978, 90; Killick 2015; Spataro, Furholt 2020, 11–12). Период 8. века пре нове ере у Србији може се сматрати временом ширења иновације у виду изражене заступљености примене гвожђа, те да је технологија обраде гвожђа била позната и пре тога као изум без шире друштвене импликације. Према томе, дефинисање времена када употреба гвожђа прераста из изума у иновацију може се сматрати ваљаним критеријумом за детерминацију почетка гвозденог доба.

Успостављањем овог критеријума поставља се питање: шта је мотивисало Милутина Гарашанина да период од 13. до 8. века пре нове ере означи као прву фазу гвозденог доба? Јасно је да аутор историјске догађаје који су се одиграли око 1200. године пре нове ере видео као важну преломну тачку која је довела до рушења дотадашњег бронзано-допског поретка у Европи. Заиста, немирна времена која су потресла Егејски свет, Египат, Хетите и друге, довела су до распада великих централизованих држава, мрежа трговине и друштвених система који су чинили основу дотадашњег медитеранског света (Drews 1993; Cline 2014; Jung, Kardamaki 2022; Millek 2023). Гарашанин је, последично, овај период на територији наше земље протумачио као кризу постојећег социоекономског система, који ће се поново стабилизovati тек у 8. веку пре нове ере (Гарашанин 1973, 401–405), наводећи да се ознака гвозденог доба мора схватити као конвенција хронолошког опредељења, пошто културне и историјске промене које се тада догађају означавају транзицију према гвозденом добу (Гарашанин 1994, XI). Другим речима, догађаје који су се одиграли око 1200. године пре нове ере видео је као покретаче друштвених и економских процеса, који су одредили почетак краја бронзаног доба и коначно довели до успостављања новог поретка који се огледа у гвозденом добу.

У археолошком запису одраз ових промена Гарашанин види у појави канеловане керамике тзв. Белегиш II–Гава хоризонта и првим хоризонтима остава, те посебно повезује оставе хоризоната II и III (12–11. век пре нове ере) за утицаје са матичне територије Гава групе (Гарашанин 1973, 409; 449). Ова асоцијација посебно је значајна ако се узме у обзир да из ареала ове групе у Трансилванији и северозападној Румунији потичу неки од најстаријих налаза гвоздених предмета у Европи: највероватније је то друга половина 10. века пре нове ере (Pare 2015, 288–289; Pare 2017, 66–69; Hansen 2017), иако неки аутори почетак производње гвоздених предмета смештају већ у 12. век пре нове ере (Boroffka 1991, 2) – датовање које без више поузданих налаза треба узимати са опрезом. Тренд канеловане керамике проширио се огромним простором североисточне Мађарске, северозападне Румуније и украјинског Закарпатја, источне Словаче, Трансилваније, румунског дела Баната, јужне Мађарске, Војводине (Guma 1993, 181), и у нешто мањој мери у остале делове централног Балкана, где се датује у 12. век (Bulatović 2017; Bulatović et al. 2018; Kapuran, Bulatović 2020; Gavranović 2021; Bulatović et al. 2024). У старијој литератури појава канеловане керамике сматрала се индикатором почетка прве фазе гвозденог доба на територији Румуније, смештене у временски распон од 1200. до 800. године пре нове ере (Berciu 1960; 1966; 1967, 108–126), што имплицира да су румунски аутори синхронизовали почетак гвозденог доба са зачетком керамичког тренда за чијег трајања су произведени најстарији документовани гвоздени предмети, иако ће до њихове шире дистрибуције проћи барем један век. Могуће је да је оваква хронолошка табела Румуније додатно утицала на Гарашанина да на сличан начин одреди своје гвоздено доба I.

Подједнако цењена и цитирана је и хронолошка табела коју је поставио Растко Васић, према којој старије гвоздено доба почиње са учесталим јављањем великог броја гвоздених предмета у 8. веку пре нове ере, или током фазе На В3/С1 према Милер–Карпеу. Старије повремене налазе гвоздених производа Васић сматра недовољним доказом распрострањене употребе гвожђа у северним деловима Балкана и Европи уопште (Vasić 1977, 3, 9). У каснијим радовима период од 10–8. века пре нове ере (На В1–3) назвао је *Früh Eisenzeit*, односно рано гвоздено доба, препознајући у овом периоду промену у материјалној култури која се пре свега огледа у појави Калакача хоризонта у керамичкој производњи али и обрасцима похрањивања остава, које постају знатно малобројније и другачије по свом саставу. Период На С–D Васић је, с друге стране, назвао *ältere Eisenzeit*, односно старије гвоздено доба (Васић 1990а, 15; Vasić 1999, 6; 2003, 8; 2015, 3).

Сумирајући ове две хронолошке поставке приметно је да се Растко Васић ослонио на датовање металних налаза и присутност гвоздених предмета при формирању оквира периодизације. Милутин Гарашанин је, са друге стране, посматрао секвенце керамичких хоризоната, као и опште историјске и социоекономске факторе који су допринели стварању одговарајућег амбијента за развој гвозденог доба на ширем простору Јужне Европе. Велику временску дискрепанцију од скоро 400 година проналазимо у различитом виђењу почетка гвозденог доба. Различите перспективе из којих су посматрали исти феномен најсликовитије је објаснио управо Милутин Гарашанин у неформалним Разговорима о археологији (из Бабић, Томовић 1996, 160)

„Дакле, ако хоћете, ја дефинишем гвоздено доба више са једнога историјског аспекта, са моментом почетка процеса настанка гвозденог доба. Супротно мишљење заступа Растко Васић, који гвоздено доба ограничава на време када се гвожђе налази у интензивној употреби за израду оружја и оруђа...Дакле, док ја полазим од почетка процеса, настанка гвозденог доба, Растко Васић полази од краја тога процеса.“

Највеће неслагање аутора настало је управо у тумачењу периода од приближно 400 година од 1200. до 800. године пре нове ере. У новије време Александар Булатовић је за период На А–В предложио термин „прелазни период“ којим би био премошћен управо овај јаз између бронзаног и гвозденог доба (Bulatović 2025, 8). Узевши у обзир описане хронолошке табеле, данашње стање истражености, као и образложени критеријум за детерминацију почетка гвозденог доба, гвозденим добом може се сматрати период након шире адопције гвожђа која

се догодила крајем 9. века пре нове ере, иако се ретки гвоздени предмети могу наћи и нешто раније (cf. Медовић 1987; Harding 1995, 14; Стојић 2011, 12; Pare 2025, 178–188). Хоризонти који претходе, почев од прелаза у 1. миленијум пре нове ере, могу се сматрати временом када се јављају први примери новина (инхумација и гвоздени предмети), али због ослањања на бронзанодопске традиције и слабе распрострањености ових новина не пружају довољно аргумената за опредељење у гвоздено доба.

Анализе спроведене у овој дисертацији могу у значајној мери допринети разумевању почетка гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља, односно на простору где се развија босутска група. Рани докази шире распрострањене употребе гвожђа у виду накита и алата откривени су у групној гробници II локалитета Гомолава, заједно са неколико важних феномена који хронолошки прате ову појаву: инхумација, групно сахрањивање и сахрањивање унутар насеља, керамика са раним Басараби елементима, као и предмети „трако–кимерских“ одлика. У насеобинском слоју локалитета, такође, откривени су материјални трагови ових феномена. Детаљне анализе указују на улогу интензивираних интеракција са зонама на северу и истоку у адаптацији ових феномена. Захваљујући новим апсолутним датумима укопавања групне гробнице II време распрострањене употребе гвожђа на овом простору сада можемо релативно поуздано сместити у последње деценије 9. века (Fibiger et al. in print) и изједначити са појавом раних Басараби елемената на керамици касне фазе Калакача хоризонта, налаза „трако–кимерског“ скупа и континуиране адаптације скелетног сахрањивања започете бар делимично током старије фазе Калакача хоризонта, када се јавља још увек и кремација. Потврду о практиковању инхумације током наступајућег Басараби хоризонта можемо наћи и у случају три непубликована скелетна гроба са Гомолаве, од којих је један апсолутним датовањем смештен у Басараби хоризонт, што их чини ретким подацима о сахрањивању уопште током Басараби хоризонта, првог правог хоризонта гвозденог доба на матичној територији босутске групе у западним деловима српског Подунавља. Почетак и развој иницијалних хоризоната гвозденог доба на овом простору се, стога, мора посматрати у контексту сфера интеракције које су деловале комуникационим коридорима долина великих река са истока и севера, а не као изолован случај ван ширег географског и културног окружења.

Закључак

Почетак гвозденог доба у археологији централног Балкана представља теоријски и методолошки проблем, у одсуству јединственог критеријума за његово дефинисање. Док Милутин Гарашанин почетак гвозденог доба смешта већ у период од 13. до 8. века пре нове ере, као прелазну етапу након слома бронзано-допских друштвених система, Растко Васић гвоздено доба везује за време када гвожђе улази у широку и систематску употребу, односно за 8. век пре нове ере. Ова разлика проистиче из различитих перспектива: Гарашанин гвоздено доба посматра као историјски процес, а Васић као одраз широке адопције технолошке иновације.

У савременој теорији наглашава се разлика између изума и иновације, при чему се гвоздено доба може оправдано дефинисати тек онда када гвожђе престаје да буде ретка новина и постаје друштвено значајна технологија. У том смислу, простор Србије показује да се појединачни гвоздени предмети јављају већ у 9. веку пре нове ере, али да тек од краја 9. и током 8. века долази до њихове шире адопције, што омогућава да се овај период сматра стварним почетком гвозденог доба.

Период од око 1200. до 800. године пре нове ере може се најбоље разумети као прелазна фаза између бронзаног и гвозденог доба. Он је обележен социоекономским кризама, распадом бронзано-допских трговачких мрежа и појавом нових стилских и технолошких трендова, пре свега канеловане керамике Белегиш II хоризонта и првих хоризоната остава. Иако се у овом периоду јављају и најранији гвоздени предмети, они још увек немају карактер иновације са ширим друштвеним утицајем. Упоређивање хронолошких система Србије, Румуније и Средње Европе показује да су раније периодизације често синхронизовале почетак гвозденог доба са појавом канеловане керамике, што је додатно утицало на ширење ранијих датовања. Међутим, новија истраживања јасно указују да се кључна прекретница мора тражити у тренутку када гвожђе постаје опште прихваћен материјал, а не у појави појединачних раних примерака.

Иницијални хоризонти старијег гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља одликују се појавом иновација које прекидају континуитет са каснобронзано-допским традицијама: учесталијом употребом гвожђа, усвајањем Басараби стила у украшавању керамике, појавом скелетног сахрањивања, присуством предмета понтско-кавказких одлика и променама у обрасцима похрањивања остава. Ове појаве, које су у археолошком запису међусобно често асоциране, представљају основне маркере транзиције локалних заједница у гвоздено доба. Иако су раније тумачене као последица миграција, археолошки подаци указују на континуитет насељавања и становништва, што упућује на потребу другачијег интерпретативног оквира заснованог на комуникацији и културној интеракцији.

Мобилност мањих размера и дуготрајна комуникација између заједница представљају основни механизам преношења иновација, при чему су нове идеје и технологије усвајане кроз локалну адаптацију и процес хибридизације. Идентификоване су две главне сфере утицаја – источна, повезана са Басараби феноменом, и северна, повезана са претскитским групама Велике мађарске низије – чији су се утицаји преносили комуникационим мрежама уз Дунав и Тису. Локалитет Гомолава, са својим насеобинским и гробним контекстима, представља кључну студију случаја која показује да почетак гвозденог доба у овом региону није резултат нагле културне смене, већ сложеног процеса континуитета и трансформације материјалне културе унутар источне и северне сфере утицаја.

Старије гвоздено доба у западним деловима српског Подунавља не може се разумети изоловано, већ искључиво у оквиру сложене мреже културних појава које обухватају како

локалне традиције, тако и утицаје из суседних и удаљенијих области Карпатског басена и Подунавља. У том смислу, босутска група представља централни феномен овог простора, али њено тумачење подразумева познавање претходних бронзано-допских хоризоната, суседне даљске групе, као и ширег Басараби феномена.

Посебан значај има хоризонт Белегиш II, који представља кључну аутохтону компоненту у развоју локалних заједница. Управо у оквиру овог хоризонта формирају се основне технолошке и стилске традиције које ће наставити да живе и у старијем гвозденом добу, иако у измењеном и трансформисаном облику. Разумевањем основних тековина овог периода могуће је раздвојити континуитет од иновација на почетку гвозденог доба.

Белегиш II, односно млађа фаза белегишке групе, део је шире распрострањеног хоризонта канеловане керамике касног бронзаног доба, и хронолошки се смешта у период између средине 12. и почетка 10. века пре нове ере. Основна карактеристика овог хоризонта јесте доминација канелура као декоративног елемента, као и постепено увођење црноглачаних површина као основних естетских и технолошких тенденција. Белегишка група обухвата просторно готово читаву Војводину и румунски Банат, са важним локалитетима као што су Гомолава, Жидовар, Феудвар, Батка и бројне некрополе у Срему и Банату. Управо на овим локалитетима документован је јасан стратиграфски континуитет између старије (Белегиш I) и млађе фазе групе (Белегиш II), што омогућава прецизније праћење развојних трендова. Погребни ритуал групе одликује се готово искључивом кремацијом у урнама, са релативно уједначеним обрасцима сахрањивања и скромним прилозима. Некрополе су дуготрајно коришћене, што додатно указује на стабилност и континуитет заједница током више генерација. Керамика старије фазе белегишке групе украшена је пре свега лажним врпчастим орнаментом, док се у млађој фази јављају канелуре и црноглачане површине. Уочљив је постепени прелаз између фаза, без оштрих дисконтинуитета, што сведочи о унутрашњој еволуцији, а не о наглој културној смени.

Истовремено са млађом фазом белегишке групе, западно од њене територије развија се старија фаза културе поља са урнама у северној Хрватској. Ова културна појава није хомогена, већ обухвата више регионалних група, међу којима се издвајају Вировитица, Барице–Гређани и Загреб које повезује заједнички погребни ритуал кремације у урнама, али се разликују по детаљима керамичке продукције и локалним традицијама. Током млађе фазе културе поља са урнама у источним деловима северне Хрватске (Барања и западни Срем) из њих ће се развити даљска група са несумњивим континуитетом у керамичкој производњи и пракси кремације, чиме ће се образовати јасна дистинкција у односу на источне суседе у виду носиоца босутске групе.

Паралелно са овим процесима развија се и Басараби феномен на истоку, који представља један од најзначајнијих хоризоната раног гвозденог доба у југоисточној Европи. Дефинисан је пре свега на основу јединствене керамичке продукције, а не као хомогена археолошка култура у ужем смислу. Керамика се одликује црноглачаним површинама, урезаним, утиснутим и инкрустованим мотивима, као и строго дефинисаним декоративним зонама. Посебно је карактеристичан утиснути „S“ мотив, као један од најпрепознатљивијих симбола керамике овог периода. Комбинација црне подлоге и беле инкрустације ствара снажан визуелни контраст, који је једна од најпрепознатљивијих одлика овог хоризонта. Хронолошки, Басараби хоризонт обухвата период од средине 9. до средине 7. века пре нове ере и временски се поклапа са фазама На В3/С1 у средњоевропској периодизацији. Он представља један од кључних носилаца иновација које ће обликовати старије гвоздено доба у Подунављу Србије и Румуније.

Утицај Басараби феномена, у комбинацији са аутохтоним традицијама групе Белегиш створио је услове за формирање босутске групе као посебне културне целине. Старије гвоздено доба у западним деловима српског Подунавља се, стога, може разумети као резултат

дуготрајног континуираног развоја и трансформације, у којем су локалне заједнице активном селекцијом, адаптацијом и комбиновањем различитих утицаја створиле сопствени културни израз, који ће обележити читав даљи развој овог простора.

Експанзија Басараби феномена оставила је јасан траг на простору западних делова српског Подунавља, где се током старијег гвозденог доба формира комплекс појава који је касније дефинисан као босутска група. Међутим, у првој половини 20. века стање истражености овог региона било је ограничено, што је условило да се археолошки материјал често тумачи у оквирима ширих и већ познатих културних целина. Простор српског Подунавља најпре је сврстан у ареал културе поља са урнама, а касније, са све јаснијом препознатљивошћу Басараби одлика на керамици, и у оквире Басараби комплекса. Упркос свим асоцијацијама са керамичким материјалом Басараби феномена, Никола Тасић нагласио је локалне специфичности као пресудне за издвајање посебне групе, објаснивши појаву ових новина миграторним кретањима „Трако–кимераца“ према западу. Савремена истраживања, међутим, показују да јасни археолошки трагови масовних миграција у овом периоду нису убедљиво потврђени. То не значи да спољни утицаји не постоје, већ да је вероватније да су се они преносили другачијим механизмима: кроз трговину, занатске контакте, егзогамне бракове, индивидуалне миграције и друге облике мобилности који остављају суптилније трагове у материјалној култури. Овакво становиште омогућава да се истовремено уважи присуство егзогених елемената и одсуство недвосмислених доказа за велика демографска померања.

Акумулација сазнања о археологији старијег гвозденог доба омогућила је да се српски део Подунавља и његова непосредна околина по први пут сагледају као јединствена географска целина са сопственим развојним путем у старијем гвозденом добу. На тај начин, босутска група постаје аналитички оквир који дозвољава да се појаве пре и после Басараби хоризонта проучавају као унутрашње фазе регионалног развоја, а не као „периферне“ варијанте већих комплекса. Управо због тога, босутска група убрзо постаје синоним за старије гвоздено доба западног српског Подунавља и основни референтни појам у регионалној периодизацији.

Локалитет Гомолава изабран је као студија случаја дисертације због изузетног потенцијала за проучавање иницијалних хоризоната старијег гвозденог доба у западном српском Подунављу. На њему је документован континуитет насељавања од Белегиш II хоризонта касног бронзаног доба, преко ране фазе (Калакача), и фазе са израженим Басараби стилем босутске групе, до касне фазе са канелованом керамиком, што омогућава праћење непрекинутог развоја локалних заједница.

Керамички материјал са Гомолаве припада типичном репертоару старијег гвозденог доба западног српског Подунавља, али је његова структура условљена селективношћу музејског инвентара, у којем доминирају пехари и зделе као визуелно најрепрезентативнији и најбогатије украшени облици. Мања заступљеност лонаца, питоса, амфора и других типова не одражава реалну слику насеобинске керамике, већ приоритет у сакупљању и очувању декоративно атрактивних примерака. Ипак, узорак омогућава поуздано сагледавање стилских и технолошких тенденција босутске групе.

Боја, фактура и обрада површине показују јасну везу са наслеђем касног бронзаног доба и постепеним променама током старијег гвозденог доба. Доминација црних и окер нијанси, као и висок проценат глачаних површина, указују на континуитет традиције канеловане керамике Белегиш II групе, која се поред технолошких карактеристика печења и третмана површине, огледа и у морфолошким одликама посуда. Истовремено, уочава се постепени помак од „смеђих“ и окер тонова ка сивим и црним бојама током преласка из Калакача у Басараби хоризонт, што је у складу са трендовима забележеним и на Градини на Босуту, и укупном тренду у изради Басараби керамике на целокупној територији њеног распрострањања.

Орнаментални репертоар показује сложену комбинацију традиције и иновације. Фасете

и канелуре представљају најраспрострањенији украсни елемент и имају дугу традицију од касног бронзаног доба, док су снопови урезаних линија карактеристични пре свега за Калакача хоризонт и постепено нестају у време Басараби доминације. Овај мотив, иако присутан и у ширем региону, на Гомлави има јасну хронолошку вредност као показатељ ранијих фаза босутске групе.

Утиснути „S“ мотиви и шрафирани украси представљају кључне индикаторе Басараби стила, али њихова појава у позним фазама Калакача хоризонта показује да прелаз између ова два стила није био нагли, већ постепен. Ови мотиви се шире у оквиру ширег подунавског културног круга, али унутар босутске групе добијају специфичне локалне варијанте, што указује на активну адаптацију, а не пасивно преузимање стилских елемената.

Посебан значај имају пластичне траке на лонцима, као и мотив „јелове гранчице“, који представљају локалне декоративне елементе без блиских аналогја у суседним културним групама. Ови украси сведоче о снажној аутохтоној компоненти у оквиру босутске грнчарске традиције, која се одржава и током прихватања Басараби стила.

Технике украшавања одражавају јасну хронолошку динамику. Урезивање доминира у Калакача хоризонту, док у Басараби хоризонту добија сложеније форме у комбинацији са утискивањем и инкрустацијом. Инкрустација се јавља као релативно нов елемент крајем Калакача хоризонта и достиже врхунац у развијеној фази Басараби стила. Лажна врпчаста техника представља један од најпрепознатљивијих елемената Басараби хоризонта, док радла и аплицирање имају ограниченију и мање хронолошки осетљиву употребу.

Појединачни облици посуда одражавају различите нивое традиционалних и иновативних одлика. Зделе са увученим ободом настављају бронзанодопску традицију, док зделе са разгнутим ободом представљају један од најјаснијих морфолошких показатеља Басараби хоризонта. Пехари, као најбогатије украшени тип, носе највећи део стилских промена и најјасније одражавају прелаз из Калакача у Басараби фазу. Лонци и питоси, иако мање декоративни, чувају континуитет основних формалних решења из старијих периода, уз прилагођавање новим орнаменталним техникама. С друге стране, приметна је и селективност у адаптацији иновативних облика посуда, те карактеристични Басараби облик здела на високим стопама није забележен на Гомлави и територији босутске групе.

Укупно гледано, керамика са Гомлаве показује да се развој материјалне културе старијег гвозденог доба не може тумачити као резултат нагле културне смене, већ као постепена трансформација у којој се локалне традиције преплићу са ширим подунавским и балканским утицајима. Традиционални елементи керамичког производа указују на континуитет са носиоцима групе Белегиш II, док иновативна компонента упућује на комуникацију са суседним и удаљеним заједницама. Гомлава се на тај начин показала као локалитет важан за разумевање динамике настанка и развоја босутске групе и њеног уклапања у културни мозаик раног гвозденог доба у ширем географском контексту.

Метални налази из насеобинског слоја старијег гвозденог доба на Гомлави су малобројни, али хронолошки и културно веома разнолики. Иако не омогућавају статистичку анализу, они пружају значајне показатеље о контактима, утицајима и локалној продукцији у периоду од краја 9. до краја 6. века пре нове ере. Укупно посматрано, материјал не представља јединствену целину, већ збир појединачних налаза различитог порекла и времена.

Метални налази сугеришу контакте са севером и истоком на почетку старијег гвозденог доба, док се у наредним вековима смер размене стилских и технолошких трендова у изради металног накита премешта према централнобалканском подручју. Наочараста фибула типа Хаслау–Регенсбрун указује на везе са Мађарском и средњеподунавским простором почетком 8. века. Двопетљасти лучна фибула са тордираним луком и чунаста фибула сведоче о јачим контактима са гласиначким културним кругом током 7. и 6. века пре нове ере, указујући на

промену у смеру интеракције, бар кроз трендове металног накита, у вековима развијеног старијег гвозденог доба. Игле представљају посебно сложену категорију. Игла са петљом, иако припада типу са широком географском и хронолошком распрострањеношћу, издваја се специфичним орнаментом у виду урезаних цик–цак линија и може се тумачити као производ локалне радионице. Контекст њеног налаза, у комбинацији са керамиком позне Басараби фазе и ране фазе канеловане керамике, омогућава њено релативно поуздано датовање у прелаз између ова два хоризонта. Омега игла, са друге стране, јасно указује на утицаје гласиначког подручја крајем 6. века пре нове ере.

Неки предмети који су у прошлости тумачени утицајима номадских народа понтско–кавказке зоне данас се везују за средњоевропске и подунавске традиције, па чак и утицаје из удаљених области југозападне Азије. Привезак у облику „кавеза за птице“ сведочи о усвајању трендова из Ирана, који на простор наше земље стижу посредно, преко Средње Европе. Привезак у облику птичје протоме, иако раније тумачен као „трако–кимерски“, данас је поузданије везан за локалну халштатску традицију Подунавља и Карпатског басена.

Одређени налази сведоче о локалним адаптацијама по узору на стране моделе, па чак и двосмерности утицаја. Калемасти украсни предмети и крстаста дугмад представљају облике који повезују Гомолаву са ширим карпатским и подунавским простором. Калемасти украс највероватније припада најранијој фази старијег гвозденог доба и указује на могућност локалне изведбе према источним узорима, али и могућност да су овдашњи примерци послужили као инспирација удаљеним популацијама, поготово ако се узме у обзир раније датовање познатих налаза. Крстасто дугме, као тип који настаје управо у овом региону, сведочи о аутономном развоју појединих облика у средњем Подунављу, који су касније утицали и на удаљеније области северно од Црног Мора које се традиционално сматрају извориштем ових облика. Уз калемасте украсне предмете, ова дугмад сведоче о размени у супротном смеру, односно о ширењу овдашњих стилских и технолошких трендова упоредо са примањем спољних утицаја.

Комбинација локалне традиције и разноликих утицаја представља основну карактеристику металних налаза старијег гвозденог доба са Гомолаве, који показују да Гомолава није била периферно и изоловано насеље, већ активан део мреже контаката који су повезивали Карпатски басен, средњи Дунав, гласиначку област и источни Балкан. Поједини предмети, као што је игла са цик–цак орнаментом, указују на постојање локалне продукције и креативне адаптације спољних узора.

Погребна пракса на локалитету Гомолава показује да је током старијег гвозденог доба инхумација била једини сигурно документован начин сахрањивања, што представља значајну новину у односу на претходни бронзанодопски хоризонт Белегиш II, у коме доминира кремација. Ипак, у ширем ареалу босутске групе подаци о сахрањивању су изузетно оскудни, што онемогућава формулисање јединственог модела погребног ритууса и указује на велику варијабилност у смислу третмана тела, положаја тела у скелетним гробовима, инвентара гробних прилога итд.

За најранију фазу босутске групе, Калакача хоризонт, карактеристично је постојање биритуалности, односно паралелна појава инхумације и кремације. О томе сведоче налази са локалитета Ветеринарски завод у Земуну, Бешка–Петља, Петроварадинска тврђава, Асфалтна база у Земуну, као и појединачни гробови из Врдника, Јаше Томића и Клисе. Скелетни гробови најчешће показују положај тела на боку у полузгргченом ставу, док су кремирани покојници смештани у урне. Присуство жрвњева и зрневља пшенице у гробовима указује на могуће постојање култа земљорадње у оквиру погребне праксе.

Датовањем једног од три непубликована скелетна гроба са Гомолаве добијен је значајан увид у праксу сахрањивања током Басараби хоризонта босутске групе, за који су подаци још

оскуднији него за Калакача хоризонт. Вредност ова три гроба огледа се у чињеници да са матичне територије босутске групе у западним деловима српског Подунавља нису познати гробови овог хоризонта, те се најближе аналогije морају тражити у некрополама румунског Подунавља и Тердапа, где доминира инхумација у опруженом положају, уз богате керамичке и металне прилоге. Поређење са групама Горнеа, Инсула Банулуи, Бабадаг, Гава и Даљ показује да се у ширем региону јавља велики распон погребних пракси, од доминације кремације до постепеног прихватања инхумације, што потврђује да босутска група није изолован феномен већ део ширих културних процеса.

Порекло инхумације у овом простору највероватније треба тражити у утицајима Мезочат групе у Великој мађарској низији где је скелетно сахрањивање прихваћено већ у 9. веку. Контакти са овом групом потврђени присуством Калакача керамике на локалитетима у долини реке Мориш, те је изложеност популација босутске групе иновативном погребном ритусу била могућа већ током настаријег хоризонта.

Посебно место у расправи заузимају групне гробнице I и II са Гомолаве, као и појединачни гробови унутар насеља. Иако групне сахране нису јединствен феномен у региону, гробнице са Гомолаве се издвајају по старосној и полној структури сахрањених – доминацији жена и деце – као и по богатству гробних прилога. За разлику од аналогних налаза у Мађарској и Румунији, где су прилози ретки, на Гомолави су покојници сахрањени са бројним пажљиво полаганим керамичким посудама и, у гробници II, са значајном количином металних предмета. Нова антрополошка истраживања додатно отварају могућност насилне смрти код појединих индивидуа.

Керамика из групних гробница стилски припада касној фази Калакача хоризонта, са доминацијом урезаних снопова линија, фасета и карактеристичних комбинација украса на раменима посуда. Истовремено се јављају шрафирани мотиви и инкрустација, што указује на прелазни карактер овог материјала према Басараби стилу, али без појаве типичних „S“ мотива и нових облика здела са разгнутим ободом.

Метални налази из групне гробнице II додатно потврђују хронолошко позиционирање у крај 9. и почетак 8. века пре нове ере. Наочарасте фибуле типа Haslau–Regelsbrunn, фалера, калемасти украси, звонасти привесци и други бронзани предмети показују комбинацију локалне производње и утицаја источних и средњеподунавских модела. Посебно је значајно што су украси често декорисани мотивима идентичним онима на керамици, што указује на јединствени визуелни и симболички систем заједнице.

Апсолутно датовање C14 анализом потврдило је да је групна гробница II највероватније настала током последњих деценија 9. века пре нове ере. Појединачни гробови 1–3/1974 показују другачији третман тела и вероватно припадају млађем, Басараби хоризонту босутске групе, што је потврђено апсолутним датовањем гроба 1.

Аутохтона компонента у формирању иницијалних хоризоната старијег гвозденог доба западних делова српског Подунавља може се пратити кроз појаве које имају јасан континуитет од касног бронзаног доба, пре свега од хоризонта са канелованом керамиком и Калакача фазе. Основни критеријум за њихово издвајање јесте дуготрајна присутност у локалној материјалној култури, што показује да у почетном хоризонту гвозденог доба не представљају новину, већ део укореване традиције.

Фасете и канелуре представљају најизразитији пример таквог континуитета. Њихова употреба на зделама са увученим ободом и на питосима може се пратити од касног бронзаног доба, а током босутске групе ови облици задржавају традиционалну орнаментику, док се иновативни мотиви Басараби стила чешће везују за нове форме здела са разгнутим ободом. Ова подела указује на постојање симболичке везе између традиционалних форми и традиционалних украса.

Снопови урезаних линија и техника урезивања такође припадају корпусу аутохтоних појава. Иако су присутни и у ширем регионалном контексту, у босутској групи достижу највећу учесталост у Калакача хоризонту, након чега постепено губе значај у корист сложенијих шрафираних мотива и комбинација са инкрустацијом и утискивањем. Посебан локални карактер има мотив „јелове гранчице“, који се јавља искључиво у касној фази Калакача хоризонта и може се сматрати једним од најпоузданијих показатеља локалне декоративне традиције.

Форме питоса, такође, показују снажан континуитет са претходним хоризонтима. Иако су декоративни обрасци мењани у складу са новим стилским трендовима, основни морфолошки принципи остају исти. Пластичне траке, као украс грубих посуда, представљају регионално специфичан елемент који повезује предбасараби и Басараби хоризонт српског и румунског Подунавља.

Аутохтони развој потврђен је и код појединих металних налаза, пре свега звонастих привезака и привезака у облику птичје протоме, који су раније погрешно довођени у везу са „трако–кимерским“ утицајима. Новија истраживања показују да ови облици имају корене у каснобронзано-допским традицијама Карпатског басена и да представљају локалну еволуцију старијих форми. Локална продукција је додатно потврђена открићем калуца за израду звонастих привезака из Карловчића и јединственом бронзаном иглом са цик–цак орнаментом.

У целини, аутохтони елементи у материјалној култури босутске групе не представљају изолован локални феномен, већ резултат дуготрајних културних трансфера у претходним периодима који су временом постали саставни део локалне традиције. Управо тај континуитет омогућио је да у тренутку настанка старијег гвозденог доба локалне заједнице не реагују као пасивни примаоци спољних утицаја, већ као активни носиоци традиције који нове елементе интегришу у већ постојећи културни систем, а у неким случајевима делују у супротном смеру.

Динамика развоја културног система на прелазу из бронзаног у гвоздено доба одржавала се трансфером идеја, стила и технологија механизмима мобилности и комуникације мањих размера које су се одвијале као дуготрајни процеси. Схватања о миграцијама као основном начину културног трансфера данас се сматрају превазиђеним. Савремени модели подразумевају сложене, двосмерне процесе циркулације људи, робе и знања кроз трговину, индивидуална кретања, брачне везе и сезонске миграције, при чему се иновације не преносе као готови пакети, већ се селективно усвајају, локално прилагођавају и трансформишу. Управо такав модел омогућава објашњење промена у материјалној култури без прекида локалног развоја.

Најјаснији одрази ових процеса препознати су у керамици. У Басараби хоризонту уочава се пораст заступљености црне боје, што се доводи у везу са источним утицајима, док се у декоративном репертоару јављају новине као што су утиснути „S“ мотив, шрафирани украси, инкрустација и лажна врпчаста техника. Ови елементи нису присутни у претходним хоризонтима, али имају блиске аналогije у групама Горнеа, Инсула Банулуи и Бабадаг, што указује на постепено ширење стилских иновација кроз комуникационе мреже пре пуне експанзије Басараби феномена. Нови украси се, ипак, не примењују на потпуно новим облицима, већ на традиционалним формама посуда, што указује на процес хибридизације. Изузетак представљају зделе са разгнутим ободом, које су специфичне за Басараби хоризонт и украшене искључиво новим мотивима, те се могу сматрати најјаснијим примером иновативне појаве страног порекла у овом простору. Новине у керамичком стилу ипак нису усвајане неселективно у целовитим „пакетима“, па се може приметити да популације босутске групе нису показале склоност да прихвате популаран Басараби облик здела на високој стопи. У целини, облици посуда показују континуитет, док украси и технике одражавају динамику културних контаката.

Метални налази додатно потврђују разноврсност комуникационих праваца. Фибуле показују везе са Мађарском, а током познијих фаза старијег гвозденог доба са гласиначким подручјем, док појава раних гвоздених предмета указује на ширење металургије гвожђа из Тракије преко Подунавља ка Карпатском басену. Гвоздени налази са Гомолаве припадају најстаријим примерима у Србији и временски се поклапају са експанзијом Басараби феномена, што указује на улогу источних комуникационих праваца у прихватању ове технолошке иновације.

Погребни ритуал представља још један аспект локалне културе у којем се препознају утицаји мобилности и комуникације. Појава скелетног сахрањивања у Калакача хоризонту, уз истовремено очување кремације, сведочи о биритуалности и о контакту са заједницама Велике мађарске низије и источних делова Подунавља. Управо ови контакти омогућили су излагање популација западног српског Подунавља алтернативним погребним ритуалима, временом утичући на промену у фунерарном аспекту духовне културе који је често најмање склон променама. Појединачни скелетни гробови са Гомолаве, датовани у Басараби хоризонт, показују блиске паралеле са некрополама матичног Басараби ареала по опруженом положају скелета и гробном прилогу у виду једне зделе.

Посебно су значајне групне гробнице и сахране унутар насеља, које се више не могу сматрати изолованим појавама. Аналогије у ширем простору јужног Карпатског басена и Подунавља показују да се ради о ширем културном феномену, вероватно повезаном са заједничким културним и верским активностима. Ипак, гробнице са Гомолаве издвајају се по пажљивој организацији и богатству прилога, што указује на локалну специфичну варијацију заједничког ритуалног модела. Занимљиво је, такође, одсуство одраслих мушкараца у гробницама, као и могућност насилне смрти покопаних, на шта указују новија истраживања.

Простор босутске групе, ипак није био периферија, већ активан чинилац у културним мрежама раног гвозденог доба. Одређени елементи материјалне културе указују на двосмерност културне размене, односно да су извесна локална стилска и техничка решења прихваћена у суседним или удаљеним областима. Неке форме фалера, крстасте дугмади и калемастих украса пристижу са истока, али се истовремено облици настали у средњем Подунављу шире ка Кавказу и северу Црног мора. Такозвани „трако–кимерски“ предмети показују да су многи облици који су раније тумачени као импорти у ствари локалне варијанте настале по источним узорима.

Материјални израз босутске групе настао је као јединствен културни идентитет формиран стапањем аутохтоних и спољних елемената. У теоријском смислу, ове појаве најбоље се тумаче моделом концептуалног трансфера, у којем је идеја егзогена, а њена реализација локална. Иновације се не копирају механички, већ се прилагођавају постојећим традицијама, што доводи до варијација, трансформација и хибридних облика.

Западни делови српског Подунавља крајем 2. и почетком 1. миленијума пре нове ере представљали су контактну зону између источних и западних културних сфера. У касном бронзаном добу, овде се граниче култура поља са урнама средњег Подунавља са запада и хоризонт канеловане керамике са истока, испољен кроз касну фазу белегишке групе (Белегиш II). Контакти групе Белегиш II одвијали су се у више праваца. Према северу, дуж долине Тисе, успостављене су везе са заједницама средњег тока реке и раним хоризонтима који ће касније бити повезани са Гава феноменом. Према истоку, канелована керамика се шири у Влашку низију и румунску Молдавију, где утиче на формирање група Вртоп–Плопшор и Кишињев–Корлатени. Према западу, контакти са групама Бајердорф–Велатице и Загреб у северној Хрватској показују да је Дунав функционисао као главна комуникациона артерија културне размене већ током последњих векова 2. миленијума пре нове ере.

На прелазу у старије гвоздено доба источна и западна културна сфера оличене су у

даљској групи и традицији културе поља са урнама, и босутској групи и каснији Басараби феномен. Иако раздвојене, ове две сфере нису биле изоловане. Контакти су потврђени керамичким налазима, металним предметима и погребним обичајима, а зона између Вуковара и Илока може се сматрати простором интензивног мешања утицаја.

Посебно значајан утицај на босутску групу долази са истока, из зоне група Горнеа, Инсула Банулуи и Бабадаг, одакле се шире декоративне технике и облици који ће кулминирати у Басараби стилу. Истовремено, са севера, из зоне Мезочат групе, пристижу утицаји повезани са раним облицима инхумације и „трако–кимерским“ стилем металних предмета, који у Подунављу добијају локалне варијанте.

Утицаји са истока достижу врхунац појавом Басараби керамичког стила, који се манифестује као синтеза више претходних традиција, а не као производ једног центра. Његова униформност на великој територији резултат је интензивне циркулације идеја, техника и мотива, а не једносмерне дифузије. Иако су облици и технике већ постојали у ранијим групама, њихово јединствено комбиновање створило је препознатљив визуелни идентитет који се проширио великим делом српског и румунског Подунавља и југоисточног дела Карпатског басена.

Комуникационе руте које су омогућиле ову размену највероватније су пратиле долине великих река – Дунава, Саве, Тисе и Мориша. ГИС анализа најефикасније путање између Бабадага и Велике Горице показује да природна траса води управо долином Дунава и Саве и пролази непосредно поред Гомолаве, што додатно потврђује њен значај као тачке у мрежи комуникација. Реке су, стога, функционисале не само као природне границе, већ као структурни организатори културних контаката.

Резултати ове дисертације показују да се управо на простору западног српског Подунавља могу пратити први јасни резултати процеса општег прихватања гвожђа као новог материјала од друштвеног значаја. У групној гробници II са Гомолаве регистрована је шире распрострањена употреба гвоздених предмета, заједно са појавама које прате почетак гвозденог доба: инхумацијом, групним сахрањивањем, сахрањивањем унутар насеља, керамиком са раним Басараби елементима и налазима „трако–кимерског“ стила. Апсолутна C14 датовања омогућила су да се ови феномени поуздано сместе у последње деценије 9. века пре нове ере. Истовремено, и у насеобинском слоју Гомолаве три гроба из Басараби хоризонта представљају ретке, али изузетно важне доказе да је инхумација постала распрострањен облик сахрањивања управо у првом правом хоризонту гвозденог доба на територији босутске групе.

Укупно гледано, почетак гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља може се поуздано везати за крај 9. века пре нове ере и за хоризонт који обухвата ране Басараби елементе, „трако–кимерске“ налазе, шире прихватање гвожђа и популаризацију инхумације као погребног ритуала. Ове промене не представљају изолован локални процес, већ резултат интензивних мултилатералних интеракција са северним и источним областима, које су деловале комуникационим коридорима великих река. Стога се почетак гвозденог доба на овом простору мора посматрати као део ширег културног процеса јужних делова Карпатског басена и Подунавља Србије и Румуније, а не као самостална и локално ограничена појава. Босутска група, као и Басараби феномен, представља производ управо те динамичне мреже контаката у којој су локалне традиције и спољни утицаји интегрисани у јединствен хетероген културни израз.

Библиографија

Agre, A. 2008. Quelques remarques sur la période VIII–VI siècles av. J.–C. en Bulgarie du Nord–Ouest. *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos XXIV*: 125–147.

Агре, А. 2013. Принос към проучването на керамиката с украса от тип „Басараби“ в днешните български земи, у *Сборник в памет на академик Д. П. Димитров*, ур. К. Рабаджиев, 68–74. София.

Ailincăi, S. C. 2011. Ceramica culturii Babadag. Cu privire specială asupra descoperirilor din Dobrogea. *Peuce*, Serie Nouă 9: 55–178.

Ailincăi, S. C. 2013. Începuturile epocii fierului în Dobrogea. *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 64(3–4): 223–292.

Ailincăi, S. C. 2016a. Living with the dead: burials in Early Iron Age settlements between the Balkans, Tisza and Dneestr, in *Funerary Practices during the Bronze and Iron Ages in Central and Southeast Europe*, eds. V. Sîrbu, M. Jevtić, K. Dmitrović and M. Ljuština, 135–164. Čačak: National Museum; Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Philosophy.

Ailincăi, S. C. 2016b. Analysis and interpretation of the Babadag culture pottery decorating style, in *Man, Culture, and Society from the Copper Age until the Early Iron Age in Northern Eurasia. Contributions in Honour of the 60th Anniversary of Eugen Sava*, eds. A. Zanoci, E. Kaiser, M. Kashuba, E. Izbitser and M. Băț, 319–336. Chișinău.

Ailincăi, S. C. 2020. Early Iron Age stamped pottery in Southeastern Europe: analysis, chronology and interpretation, in *Objects, Ideas and Travelers. Contacts between the Balkans, the Aegean and Western Anatolia during the Bronze and Early Iron Age*, eds. J. Maran, R. Băjenaru, S. C. Ailincăi, A. D. Popescu and S. Hansen, 447–472. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 350. Bonn.

András, J. 1965. Bronzkori halmazleletek (Kemenczei Tibor értékelésével). Depotfunde aus der Bronzezeit (mit Bewertung von T. Kemenczei). *Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve VI–VII (1963–1964)*: 19–44.

Анђелић, Д. 2016. Некропола старијег гвозденог доба код Бешке. *Грађа за проучавање споменика културе Војводине XXIX*: 31–46.

Анђелић, Д. 2017. Налази старијег гвозденог доба у околини Новог Сада. *Грађа за проучавање споменика културе Војводине XXX*: 32–47.

Anthony, D. 1997. Prehistoric migration as social process, in *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation*, eds. J. Chapman and H. Hamerow, 21–32. Oxford: Oxbow Books.

Арсенић, М. 1966. *Херодотова историја I*. Нови Сад: Матица српска.

Atabeyoğlu, Ö. 2016. The correlation of water with settlement and transportation network: a case study of Turkey. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management* 24(3): 200–209.

Beaudoin, M. A. 2013. A hybrid identity in a pluralistic nineteenth-century colonial context. *Historical Archaeology* 47(2): 46–64.

Benac, A. and Čović, B. 1957. *Glasinac. Dio II. Željezno doba*. Katalog prehistorijske zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu 2. Sarajevo: Zemaljski muzej u Sarajevu.

Berciu, D. 1960. Prima epocă a fierului, in *Istoria României (tratat) I*, eds. C. Daicoviciu, E.

- Condurachi, I. Nestor, G. Ștefan and M. D. Matei, 137–160. București.
- Berciu, D. 1966. *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*. București.
- Berciu, D. 1967. *Romania*. Ancient Peoples and Places 57. New York.
- Bojčić, Z. 1977. Gradac, Batina – prehistorijsko nalazište. *Arheološki pregled* 19: 41–43.
- Bojčić, Z., Ložnjak Dizdar, D. and Hršak, T. 2018. Nove spoznaje o kronologiji groblja Batina–Sredno na početku starijega željeznoga doba. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 35: 159–192.
- Borić, D. 1997. Ostava kasnog bronzanog doba iz Futoga. *Rad Muzeja Vojvodine* 39: 41–92.
- Boroffka, N. 1991. *Die Verwendung von Eisen in Rumänien von den Anfängen bis in das 8. Jahrhundert v. Chr.* Berlin.
- Bouzek, J. 1983. Caucasus and Europe and the Cimmerian problem. *Sborník Národního muzea v Praze* 37(4): 177–231.
- Bouzek, J. 1971. Openwork “bird-cage” bronzes, in *The European Community in Later Prehistory. Studies in Honor of C. F. C. Hawkes*, eds. J. Boardman, M. A. Smith and T. G. E. Powell, 79–96. London: Routledge.
- Бошковић, Ђ. (ed.) 1984. *Старинар* NS XXXIII–XXXIV.
- Брукнер, О. 1959. Халштатска некропола код Дорослова. *Грађа за проучавање споменика културе Војводине* III: 5–17.
- Брукнер, Б. 1965а. Неолитски и рано–енеолитски слој на Гомолави. *Рад војвођанских музеја* 14: 137–176.
- Брукнер, Б. 1965б. Керамика млађег гвозденог доба на Гомолави. *Рад војвођанских музеја* 14: 237–246.
- Брукнер, В. 1967. Gomolava, Hrtkovci – praistorijsko višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 9: 45–47.
- Брукнер, В. 1968. Gomolava, Hrtkovci, Ruma – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 10: 18–19.
- Брукнер, В. 1972. Gomolava, Hrtkovci, Ruma – višeslojno nalazište. Izveštaj o radovima u 1971–1972. godini. *Arheološki pregled* 13–14: 25–31.
- Брукнер, В. 1973. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 15: 14–15.
- Брукнер, В. 1974. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 16: 24–27.
- Брукнер, В. 1975. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 17: 11–13.
- Брукнер, В. 1976. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 18: 12–14.
- Брукнер, В. 1977. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 19: 24–27.
- Брукнер, О. 1971. Римски слој на Гомолави. *Рад војвођанских музеја* 20: 103–122.
- Брукнер, В. 1972. Gomolava, Hrtkovci, Ruma – višeslojno nalazište. Izveštaj o radovima u 1971–1972. godini. *Arheološki pregled* 14: 25–31.
- Брукнер, В. 1974. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 16: 24–27.
- Brunšmid, J. 1900. Prehistorijski predmeti željeznoga doba iz Šarengrada u Srijemskoj županiji.

Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva IV(1): 59–70.

Brunšmid, J. 1902. Prehistorijski predmeti iz Srijemske županije. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 6(1): 68–86.

Bulat, M. 1970. Gradac, Batina skela – naselje od srednjobrončanog do željeznog doba i rimski logor. *Arheološki pregled* 12: 42–43.

Bulatović, A. 2007. South Morava Basin in the transitional period from the Bronze to the Iron Age. *Starinar* LVII: 57–82.

Булатовић, А. 2010. Порекло и дистрибуција благобиконичних здела фасетираног или канелованог обода са краја бронзаног и почетка гвозденог доба на Балканском полуострву. *Старинар* LIX: 89–108.

Булатовић, А. and Јовић, С. 2010. *Лесковац: културна стратиграфија праисторијских локалитета у Лесковачкој регији*. Археолошка грађа Србије 5. Београд–Лесковац.

Bulatović, A. 2025. *The Early and Middle Bronze Age in the Central Balkans*. Oxford: Oxbow Books.

Bukvić, Lj. 1991. Pyraunoi der Bronze– und Eisenzeit, in *Vorbericht über die jugoslawisch–deutschen Ausgrabungen in der Siedlung von Feudvar bei Mošorin (Vojvodina) von 1986–1990. Bronzezeit – vorrömische Eisenzeit*, eds. B. Hänsel and P. Medović, 137–140. Mainz: Bericht der Römisch–Germanischen Kommission 72.

Bukvić, Lj. 2000. *Kanelovana keramika Gava kompleksa u Banatu*. Novi Sad: Srpska akademija nauka i umetnosti, Ogranak Novi Sad.

Bulatović, A. and Filipović, V. 2017. The Morava Valley in the Late Bronze and Early Iron Age – changes in topography and material culture, in *Fortifications: The Rise and Fall of Defended Sites in the Late Bronze and Early Iron Age of South–East Europe*, eds. B. S. Heeb, A. Szentmiklosi, R. M. Krause and M. Wemhoff, 149–159. *Berliner Beiträge zur Vor– und Frühgeschichte* 21. Berlin.

Bulatović, A., Gavranović, M. and Kapuran, A. 2024. New absolute dates for the Middle and Late Bronze Ages in the Central Balkans and some indications of the local bronze metallurgy and workshops, in *Searching for Gold Resources and Networks in the Bronze Age of the Eastern Balkans*, eds. J. Reinhard and H. Popov, 325–344. *Oriental and European Archaeology* 31. Vienna: Austrian Academy of Sciences.

Bulatović, A., Gori, M. and Vander Linden, M. 2018. New absolute dates as a contribution to the study of the Late Bronze Age chronology in the Central Balkans. *Journal of the Serbian Archaeological Society* 34: 121–132.

Valente, T. 2005. Network models and methods for studying the diffusion of innovations, in *Models and Methods in Social Network Analysis*, eds. P. J. Carrington, J. Scott and S. Wasserman, 98–116. Cambridge: Cambridge University Press.

Van der Veen, M. 2010. Agricultural innovation: invention and adoption or change and adaptation? *World Archaeology* 42: 1–12.

Van Dommelen, P. 2014. Moving on: archaeological perspectives on mobility and migration. *World Archaeology* 46(4): 477–483.

Васиљевић, М. 1976. Налази старијег гвозденог доба у Шапцу. *Старинар* NS XXVII: 167–174.

Vasić, R. 1977. *The Chronology of the Early Iron Age in Serbia*. *British Archaeological Reports* 245

31, Supplementary Series. Oxford.

Vasić, R. 1987a. Srednjopodunavska regija. Bosutska grupa, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja V: Željezno doba*, ur. A. Benac, 536–554. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.

Vasić, R. 1987b. Srednjopodunavska regija. Trakokimerski, skitski i trakogetski uticaji u jugoslovenskom Podunavlju. Trakokimerski ili „preskitski“ elementi, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja V: Željezno doba*, ur. A. Benac, 559–570. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.

Vasić, R. 1987c. Centralnobalkanska regija. Moravsko–timočka oblast, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja V: Željezno doba*, ur. A. Benac, 651–672. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.

Vasić, R. 1987d. Srednjopodunavska regija. Daljska grupa, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja V: Željezno doba*, ur. A. Benac, 533–536. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.

Vasić, R. 1987e. Sremska grupa zapadnobalkanskog kompleksa, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja V: Željezno doba*, ur. A. Benac, 555–558. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.

Васић, Р. 1988. Нове белешке о старијем гвозденом добу у Србији. *Старинар* NS XXXIX: 1–13.

Васић, Р. 1990а. Гвоздено доба у Србији, у *Господари сребра. Гвоздено доба на тлу Србије*, ур. Ј. Јевтовић, 15–22. Београд: Народни музеј.

Васић, Р. 1990б. Бронзе из околине Салаковца у Музеју града Београда. *Годишњак града Београда* XXXVII: 19–23.

Vasić, R. 1999. *Die Fibeln im Zentralbalkan*. Prähistorische Bronzefunde XIV, Band 12. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Vasić, R. 2003. *Die Nadeln im Zentralbalkan*. Prähistorische Bronzefunde XIII, Band 11. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Vasić, R. 2008. Doroslovo. In *Đepfeld – Early Iron Age Necropolis at Doroslovo*, ed. D. Trajković, 337–354. Sombor: City Museum of Sombor.

Vasić, R. 2015. *Die Lanzen- und Pfeilspitzen im Zentralbalkan*. Prähistorische Bronzefunde V, Band 8. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Vácz, G. 2016. Deponált díszedények Tiszabura késő bronzkori településén. *Tisicum. A Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Múzeum Évkönyve* 25: 185–192.

Веселиновић, Р. 1957. Келтске и старосрпске пећи на Гомолави код Хртковаца у Срему. *Раđ војвођанских музеја* 6: 27–38.

Вински, З. 1955. „Трачко–кимерски“ налаз Адашевци у Сријему. *Раđ војвођанских музеја* 4: 27–42.

Vinski, Z. 1960. Povodom izložbe „Iliri i Grci“ u Narodnom muzeju u Beogradu. *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* IX(2): 57–61.

Vinski, Z. and Vinski–Gasparini, K. 1956. Prolegomena k statistici i kronologiji prehistorijskih ostava u Hrvatskoj i u vojvođanskom području Srijema. *Opuscula archaeologica* 1: 57–109.

- Vinski, Z. and Vinski–Gasparini, K. 1962. O utjecajima istočnoalpske halštatske kulture i balkanske ilirske kulture na slavonsko–sremsko Podunavlje. *Arheološki radovi i rasprave* II: 265–288.
- Vinski–Gasparini, K. 1973. *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*. Monografije, svezak 1. Zadar: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet – Zadar.
- Vinski–Gasparini, K. 1983. Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV: Bronzano doba*, ur. A. Benac, 547–646. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.
- Vohalski, M. 1898. Mato Vohalski u Hrtkovcima. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Nova serija III: 243.
- Вранић, С. 2002. *Белегии Стојућа Гумно – некропола спаљених покојника*. Београд: Музеј града Београда.
- Вукмановић, М. 1990. Старије гвоздено доба у источној Србији, у *Господари сребра. Гвоздено доба на тлу Србије*, ур. Ј. Јевтовић, 43–49. Београд: Народни музеј.
- Vuković, J. 2017a. *Studije keramike. Teorija i metodologija u analizama грнčarije u arheologiji*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Vuković, J. 2017b. Erasing boundaries or changing identities? The transition from Early/Middle to Late Neolithic, new evidence from Southern Serbia, in *Balkan Dialogues: Negotiating Identity between Prehistory and the Present*, eds. M. Gori and M. Ivanova, 240–253. London: Routledge.
- Vuković, J. 2020. Technological innovation and social change: Early vs. late Neolithic pottery production of the Central Balkans, in *Detecting and Explaining Technological Innovation in Prehistory*, eds. M. Spataro and M. Furholt, 135–150. Leiden: Sidestone Press.
- Vulpe, A. 1965. Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (die Basarabi–Kultur). *Dacia*, Nouvelle Série IX: 105–109.
- Vulpe, A. 1970. Archäologische Forschungen und historische Betrachtungen über das 7. bis 5. Jh. im Donau–Karpatenraum. *Memoria Antiquitatis* II: 115–214.
- Vulpe, A. 1986. Zur Entstehung der geto–dakischen Zivilisation. Die Basarabi–Kultur. *Dacia*, Nouvelle Série XXX: 49–90.
- Vulpe, A. 2001. Prima epocă a fierului. Perioada mijlocie (cca 850/800–650 a. Chr.), in *Istoria Românilor*, Vol. I: *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, eds. A. Vulpe and M. Petrescu–Dîmbovița, 327–339. București: Editura Enciclopedică.
- Vulpe, R. 1952. Șantierul Poiana. *Studii și cercetări de istorie veche* 3: 191–230.
- Vulpe, R. 1957. Șantierul arheologic Popești (reg. București, r. Mihăilești). *Materiale și cercetări arheologice* 3: 227–246.
- Gabrovec, S. 1970. Dvozankaste ločne fibule. Doprinis k problematici začetka železne dobe na Balkanu. *Godišnjak*, knjiga VIII: 5–66.
- Гавела, Б. 1952. Келтски опидум Жидовар. *Рад војвођанских музеја* 1: 48–59.
- Gavela, B. 1964. Židovar, Jasenovo – višeslojno naselje. *Arheološki pregled* 6: 39–45.
- Gavela, B. 1965. Židovar, Jasenovo – višeslojno bronzanodobno i latensko naselje. *Arheološki pregled* 7: 59–60.
- Gavela, B. 1966. Židovar. *Arheološki pregled* 8: 38–40.

- Gavranović, M. 2011. *Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 195. Bonn.
- Gavranović, M. 2021. Trouble in transition: The end of the Late Bronze and the beginning of the Early Iron Age in the western and central Balkans, in *Time and Materiality: Periodization and Regional Chronologies in the Transition from Bronze to Iron Age in Eurasia (1200–600 BC)*, eds. E. Kaiser and W. Shier, 383–403. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa (PAS)* 31. Berlin: Verlag Marie Leidorf GmbH.
- Gallus, S. and Horvat, T. 1939. *Un peuple cavalier préscythique en Hongrie. Trouvailles archéologiques du premier âge du fer et leurs relations avec l’Eurasie*. Budapest.
- Гарашанин, Д. 1954. *Праисторија I: Каталог метала*. Београд: Народни музеј.
- Гарашанин, Д. 1956. Студије из металног доба Србије. *Старинар* НС V–VI: 335–347.
- Гарашанин, М. 1973. *Праисторија на тлу СР Србије II*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Garašanin, M. 1983a. Period polja sa urnama Vojvodine, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV: Bronzano doba*, ur. A. Benac, 668–684. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.
- Garašanin, M. 1983b. Ostave perioda polja sa urnama u jugoistočnoj Panoniji i severnoj Srbiji, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV: Bronzano doba*, ur. A. Benac, 685–699. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.
- Гарашанин, М. 1994. Предговор, у *Праисторијске оставе у Србији и Војводини II*, ур. М. Гарашанин. Археолошка грађа Србије 2. Београд.
- Gazdapusztai, G. 1967. Caucasian relations of the Danubian Basin in the Early Iron Age. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* XIX: 307–334.
- Gedl, M. 1983. *Die Nadeln in Polen I*. *Prähistorische Bronzefunde XIII*, Band 7. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Gogâltan, F. 2021. The transition from the Late Bronze Age to the Early Iron Age in the Eastern Carpathian Basin: a chronological perspective, in *Time and Materiality: Periodization and Regional Chronologies in the Transition from Bronze to Iron Age in Eurasia (1200–600 BC)*, eds. E. Kaiser and W. Shier, 403–430. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa (PAS)* 31. Berlin: Verlag Marie Leidorf GmbH.
- Гирећ, М. 1960. Ископавање на Гомолави 1957. Баден–Вучедол–Костолац. *Раđ војвођанских музеја* 9: 130–150.
- Гирећ, М. 1965. Историјат досадашњих ископавања на Гомолави. *Раđ војвођанских музеја* 14: 109–111.
- Girić, M. 1988. Geschichte der archäologischen Ausgrabungen auf Gomolava, in *Gomolava – hronologija i stratigrafija u praistoriji i antici Podunavlja i Jugoistočne Evrope*, eds. N. Tasić and J. Petrović, 13–17. Novi Sad: Vojvođanski muzej.
- Грбић, М. 1928. Из преисторије Војводине: сребрна остава из Чуруга на Тиси. *Гласник Историјског друштва у Новом Саду* I(1): 10–22.
- Грбић, М. 1939. Преисториско доба Војводине, у *Војводина I*, ур. Душан Ј. Поповић, 47–60. Нови Сад: Историско друштво у Новом Саду.
- Gumă, M. 1979. Date noi privind descoperirile hallstattiene de la Gornea. *Banatica* 5: 115–180.

- Gumă, M. 1993. *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*. Bibliotheca Thracologica 4. București: Institutul Român de Tracologie.
- Gumă, M. 1995. The end of the Bronze Age and the beginning of the Early Iron Age in south-western Romania, western Serbia and north-western Bulgaria: a short review. *Thraco-Dacica* 16: 99–137.
- Gyucha, A. 1996. Kora vaskori leletek Sarkad határában. *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 16: 67–128.
- Dautova Ruševljan, V. 1986. Hrtkovci/Gomolava: kasnoantička nekropola – Late Roman cemetery. *Arheološki pregled* 1985: 145.
- Dautova Ruševljan, V. 1987. Hrtkovci/Gomolava: kasnoantička nekropola – Late Roman cemetery. *Arheološki pregled* 1986: 90.
- Dautova Ruševljan, V. 1992. Sondažno–zaštitno iskopavanje rimske nekropole u Hrtkovcima. *Rad vojvođanskih muzeja* 34: 91–105.
- Dautova Ruševljan, V. 2016. *Rimski period u Hrtkovcima*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture.
- Deagan, K. 2013. Hybridity, identity and archaeological practice, in *The Archaeology of Hybrid Material Culture*, ed. J. J. Card, 260–276. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Dergachev, V. A. 1997. Piese de metal – referințe la problema genezi culturilor hallstattului timpuriu din regiunea carpato–danubiano–nord–pontiță. *Thraco-Dacica* 18: 135–205.
- Dietrich, O. 2012. Travelling or not? Tracing individual mobility patterns of Late Bronze Age metalworkers in the Carpathian Basin, in *The Gáva Culture in the Tisa Plain and Transylvania*, ed. M. Liviu, 211–320. Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.
- Димитријевић, С. 1956. Претхисторијски налази са Гомолаве у Хртковцима. *Зборник за друштвене науке Матице српске* 15: 5–49.
- Dizdar, M., Hršak, T. and Ložnjak Dizdar, D. 2019. Batina (Kiskoszeg) is back in the game: the Basarabi vessel from an Early Iron Age grave in the Batina–Sredno cemetery, in *Hallstatt und Italien. Festschrift für Markus Egg*, eds. H. Baitinger and M. Schönfelder, 95–115. Monographien des Römisch–Germanischen Zentralmuseums 154. Mainz: Verlag des Römisch–Germanischen Zentralmuseums.
- Dizdar, M. and Tonc, A. 2018. Not just a belt: astragal belts as part of Late Iron Age female costume in the south-eastern Carpathian Basin. *Starinar* LXVIII: 47–63.
- Dmitrović, K. 2024. Chronological and cultural attribution of the Early Iron Age graves from the mound necropolis in Mojsinje near Čačak. *Starinar* LXXIV: 301–311.
- Drews, R. 1993. *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe ca. 1200 B.C.* Princeton: Princeton University Press.
- Dorn, A. 1976. Iz arheološke zbirke Gradskog muzeja u Vukovaru. *Glasnik slavonskih muzeja* 30: 12–14.
- Dumitrescu, V. 1968. La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (dep. de Dolj, Oltenie). *Dacia*, Nouvelle Série XII: 177–260.
- Dušek, M. 1966. *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

- Erb-Satullo, N. L. 2020. Archaeomaterials, innovation, and technological change. *Advances in Archaeomaterials* 1: 36–50.
- Эрлих, В. Р. 2019. Элитное воинское погребение предскифского времени из окрестностей г. Майкопа. *Археологія і давня історія України* 2(31): 385–397.
- Ерцеговић–Павловић, С. и Костић, Д. 1988. *Археолошки споменици и налазишта лесковачког краја*. Београд: Археолошки институт.
- Essen, R. 1985. *Die Nadeln in Polen II. Prähistorische Bronzefunde XIII, Band 9*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Златковская, Т. Д. 1961. К вопросу об этногенезе фракийских племен. *Советская этнография* 6: 82–94.
- Ильинская, В. А. и Тереножкин, А. И. 1986. Киммерийское время (IX – первая половина VII в. до н. э.), у *Археологія Украинской ССР*, в 3 томах, ур. И. И. Артёменко, 18–43. Киев: Институт археологии АН УССР, Наукова думка.
- Јацановић, Д. 1994. Метални налази у српском Подунављу на прелазу бронзаног у гвоздено доба, у *Културе гвозденог доба југословенског Подунавља*, ур. Н. Тасић, 51–63. Београд: Балканолошки институт Српске академије наука и уметности.
- Јевтић, М. 1975. Калуп за изливање бронзаних предмета из Карловчића. *Старинар* НС XXVI: 151–154.
- Јевтић, М. 1983. *Keramika starijeg гвозденог доба на centralnobalkanskom području*. Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Центар за археолошка истраживања.
- Јевтић, М. 1993а. *Basarabi kultura на teritoriji Србије*. Doktorska disertacija. Београд.
- Јевтић, М. 1993б. On tools for ornamentation of the pottery in the Basarabi culture. *Banatica* 12(1): 113–128.
- Јевтић, М. 1994. Stamped pottery of Insula Banului type and the beginnings of the Basarabi culture in Serbia, у *The Early Hallstatt Period (1200–700 B.C.) in South–Eastern Europe*, ур. Н. Cigugudean and N. Boroffka, 129–142. Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
- Јевтић, М. 1997. Жидовар у старије гвоздено доба, у *Жидовар. Насеље бронзаног и гвозденог доба*, ур. М. Лазић, 38–51. Београд: Филозофски факултет у Београду – Центар за археолошка истраживања; Вршац: Народни музеј.
- Јевтић, М. 2011. *Čuvari žita u praistoriji. Studija o žitnim jamama sa Kalakače kod Beške*. Vršac: Gradski muzej; Београд: Филозофски факултет.
- Јевтић, М. 2016. Basarabi and Ferigile finds on the border between the Carpathian Basin and Central Balkans: contribution to the Early Iron Age chronology, in *Iron Age Chronology in the Carpathian Basin*, ed. S. Berecki, 9–18. Cluj–Napoca: Editura MEGA.
- Јевтић, М. and Vukmanović, М. 1996. Late Bronze and Early Iron Age in the Danube Valley from Veliko Gradište down to Prahovo, in *The Yugoslav Danube Basin and the Neighbouring Regions in the 2nd Millennium BC*, ed. N. Tasić, 283–293. Belgrade–Vršac: Balkanološki institut SANU.
- Jerem, E. 1968. The Late Iron Age cemetery of Szentlőrinc. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* XX: 159–208.
- Jílková, E. 1961. Piliňské pohřebiště Barca II a jeho časové a kulturní horizonty. *Slovenská archeológia* 9: 69–106.

- Јовановић, Б. 1965а. Гомолава. Ископавања 1965–1966: општа стратиграфија. *Раδ војвођанских музеја* 14: 113–135.
- Јовановић, Б. 1965б. Архитектура и метални налази млађег гвозденог доба на Гомолави. *Раδ војвођанских музеја* 14: 229–236.
- Jovanović, B. 1969. Gomolava, Hrtkovci, Srem – višeslojno praistorijsko naselje. *Arheološki pregled* 11: 24–28.
- Jovanović, B. 1970. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno naselje. *Arheološki pregled* 12: 33–36.
- Јовановић, Б. 1971а. Стратиграфија Гомолаве са ископавањима 1967–1971. године. *Раδ војвођанских музеја* 20: 95–102.
- Јовановић, Б. 1971б. Насеље Скордиска на Гомолави. *Раδ војвођанских музеја* 20: 123–146.
- Jovanović, B., Brukner, B. and Tasić, N. 1965. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 7: 16–30.
- Jones, H. L. 1928. *The Geography of Strabo*. With English translation by Horace Leonard Jones. Vol. V. London: William Heinemann Ltd.
- Jones, H. L. 1928а. *The Geography of Strabo*. With English translation by Horace Leonard Jones. Vol. III. London: William Heinemann Ltd.
- Jones, S. 1997. *The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present*. London: Routledge.
- Johnson, M. 2020. *Archaeological Theory: An Introduction*. 3rd ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Jung, R. and Kardamaki, E. (eds.) 2022. *Synchronizing the Destructions of the Mycenaean Palaces*. Mykenische Studien 36. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Kacso, C. 1990. Bronzul târziu în nord–vestul României. *Symposia Thracologica* 8: 41–50.
- Kapuran, A. and Bulatović, A. 2020. Similarities and differences between material culture of the Belegiš II–Gava group from the southern Pannonian Plain and the Morava River Basin, in *Spheres of Interaction: Contacts and Relationships between the Balkans and Adjacent Regions in the Late Bronze / Iron Age (13th–5th Centuries BCE)*, eds. M. Gavranović, D. Heilmann, A. Kapuran and M. Verčik, 37–52. Perspectives on Balkan Archaeology 1. Rahden/Westfalen.
- Kapuran, A. and Aleksić, A. 2026 (in print). *Braljina: An Early and Middle Bronze Age Settlement*. Beograd.
- Kemenczei, T. 1966. A Jászberény–Cserőhalmi késő bronzkori temető. *Archaeologiai Értésítő* 93: 65–97.
- Kemenczei, T. 1984. *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*. Archaeologia Hungarica, Series Nova 51. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kemenczei, T. 2003. The beginning of the Iron Age: the pre–Scythians, in *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium*, ed. Z. Visy, 177–179. Budapest: Ministry of National Cultural Heritage; Teleki László Foundation.
- Killick, D. 2015. Invention and innovation in African iron–smelting technologies. *Cambridge Archaeological Journal* 25(1): 307–319.
- Kilian–Dirlmeier, I. 1979. *Anhänger in Griechenland von der mykenischen bis zur spätgeometrischen Zeit (griechisches Festland, Ionische Inseln, dazu Albanien und jugoslawisch*

Mazedonien). Prähistorische Bronzefunde XI, Band 2. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Király, Á. 2012. A biritual cemetery of the Gava culture in the Middle Tisza Region and some further notes on the burial customs of the LBA–EIA in eastern Hungary, in *The Gava Culture in the Tisa Plain and Transylvania / Die Gava–Kultur in der Theißebene und Siebenbürgen*, ed. L. Marta, 109–132. Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.

Király, Á., Sebök, K., Zoffmann, Z. and Kovács, G. 2013. *Early Iron Age “Mass Graves” in the Middle Tisza Region: Investigation and Interpretation*. Kolloquien zur Vor– und Frühgeschichte 19. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Knappett, C. 2013. *Network Analysis in Archaeology: New Approaches to Regional Interaction*. Oxford: Oxford University Press.

Коледин, Ј. 2003. Остата бронзаних предмета из Хетина. *Раџ Музеја Војводине* 43–45: 29–40.

Коледин, Ј. 2012. О једном новијем налазу из гвозденог доба у Срему. *Старинар* LXII: 107–111.

Koledin, J. 2016. The riddle of Mass Grave I at Gomolava, in *Funerary Practices during the Bronze and Iron Ages in Central and Southeast Europe*, eds. V. Sîrbu, M. Jevtić, K. Dmitrović and M. Ljuština, 127–134. Čačak: National Museum; Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Philosophy.

Koledin, J. 2020. On the funerary rite of the Bosut culture, in *Late Bronze Age Mortuary Practices and Society in the Carpathian Basin*, eds. D. Ložnjak Dizdar and M. Dizdar, 150–163. Zagreb: Institut za arheologiju.

Кондић, В. (ур.) 1984. *Ђерданске свеске II*. Београд: Археолошки институт; Народни музеј; Одељење за археологију Филозофског факултета у Београду.

Кондић, В. (ур.) 1986. *Ђерданске свеске III*. Београд: Археолошки институт; Народни музеј; Одељење за археологију Филозофског факултета у Београду.

Kossack, G. 1981. Gedanken zur Periodisierung der Hallstattzeit, in *Die Hallstattkultur*, eds. C. Eibner and A. Eibner, 35–44. Linz.

Kuzmanović, Z. 2020. Kako je moguća arheologija religije? *Етноантрополошки проблеми*, н. с. 15(3): 643–661.

Лаловић, А. 1975. Праисторијске остата из Народног музеја у Зајечару. *Старинар* НС XXVI: 143–149.

László, A. 1973. Considerații asupra ceramicii de tip Gava din Hallstattul timpuriu. *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 24: 575–609.

Ložnjak Dizdar, D. 2004a. Odnos daljske i bosutske grupe na prostoru hrvatskog Podunavlja početkom starijega željeznog doba. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21: 19–35.

Ložnjak Dizdar, D. 2004b. Carola Metzner–Nebelsick, *Der “Thrako–Kimmerische” Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, I–II. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21: 229–237.

Ložnjak Dizdar, D. 2005. Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama – Die Besiedlung der Podravina in der älteren Phase der Urnenfelderkultur. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 22: 25–58.

Ložnjak Dizdar, D. 2013. Cremation burials in Northern Croatia 1300–750 BC, in

Brandbestattungen von der mittleren Donau bis zur Ägäis zwischen 1300 und 750 v. Chr., eds. M. Lochner and F. Ruppenstein, 99–117. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Ložnjak Dizdar, D. 2014. South–eastern periphery of the Urnfield culture? The Croatian perspective: Northern Croatia at the crossroads at the beginning of the Urnfield culture, in *The Beginning of the Late Bronze Age between the Eastern Alps and the Danube*, eds. D. Ložnjak Dizdar and M. Dizdar, 235–247. Zagreb.

Ložnjak Dizdar, D. 2016. Funerary practices at the end of the Late Bronze Age in the southern Middle Danube region, in *Funerary Practices during the Bronze and Iron Ages in Central and Southeast Europe*, eds. V. Sîrbu, K. Dmitrović and M. Ljuština, 109–126. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet; Čačak: Narodni muzej.

Ložnjak Dizdar, D. 2023. Contacts in the west – Belegiš II and the Urnfield culture in the southern Carpathian Basin, in *Local Traditions, Culture Contact or Migration? The Pottery of Cruceni–Belegiš–Gáva Type as a Cultural Marker in Southeast Europe during the Late Bronze Age*, eds. A. Bălărie, B. Heeb, C. Metzner–Nebelsick and L. Nebelsick, 63–78. Cluj–Napoca: Editura MEGA.

Ložnjak Dizdar, D., Metzner–Nebelsick, C., Rajić Šikanjić, P., Barbir, A. and Fileš Kramberger, J. K. 2023. Two graves from Batina: an indication of the economic role and social status of women near the Danube in the Early Iron Age. *Arheološki vestnik* 74: 161–188.

Ložnjak Dizdar, D., Mihaljević, M. and Dizdar, M. 2009. Rezultati pokusnog istraživanja prapovijesnog groblja Glavičice i Draganje u Dolini. *Godišnjak Instituta za arheologiju* VII: 41–46.

Ložnjak Dizdar, D. and Rajić Šikanjić, P. 2016. Funerary practices at the end of the Late Bronze Age in the southern Middle Danube region, in *Funerary Practices during the Bronze and Iron Ages in Central and Southeast Europe*, eds. V. Sîrbu, M. Jevtić, K. Dmitrović and M. Ljuština, 109–126. Čačak: National Museum; Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Philosophy.

Ložnjak Dizdar, D. and Hutinec, M. 2013. Sotin – arheološka istraživanja 2012. godine. *Godišnjak Instituta za arheologiju* IX: 8–11.

Ložnjak Dizdar, D. and Hutinec, M. 2014. Sotin – rezultati istraživanja 2013. godine. *Godišnjak Instituta za arheologiju* X: 9–13.

Лучић, Б. 2019. Резултати заштитних археолошких истраживања локалитета Гомолава – некропола у Хртковцима 2017–2018. Године, у *Гомолава – прошлост, садашњост и будућност: каталог*, ур. У. Николић, 9–19. Рума: Завичајни музеј Рума.

Ljubić, Š. 1889. *Popis arheološkoga odjela Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu*. Odsjek I, svezak I. Zagreb: Narodni zemaljski muzej Zagreb, 75–77.

Ljuština, M. 2010a. The Late Hallstatt communities in the Serbian part of the Danube Basin, in *Iron Age Communities in the Carpathian Basin*, ed. S. Berecki, 59–78. Cluj–Napoca: Editura MEGA.

Ljuština, M. 2010b. Southern Banat after the disintegration of the Basarabi complex – case study of Židovar, in *The Tracians and Their Neighbours in Antiquity: Studia in Honorem Valerii Sîrbu*, ed. I. Cîndea, 289–303. Brăila: Muzeul Brăilei; Editura Istros.

Ljuština, M. 2020. Remarks on funerary practices of the Late Hallstatt Srem/Syrmia group, northern Serbia, in *Funeralkultur der Thraker und Skythen des 7. bis 5. Jahrhunderts v. Chr. an der unteren Donau*, ed. E. Teleagă, 337–348. Rahden/Westfalen: Verlag Marie Leidorf GmbH.

- Ljuština, M., Radišić, T. and Ninčić, I. 2019. Exotic goods from the Early Iron Age necropolis Stubarlija, Serbia, as indicators of cultural contacts, in *Border Guards of the Passes, from the Fortresses and Graves: The Bronze and Iron Ages*, eds. V. Sîrbu, C. Schuster and D. Hortopan, 139–148. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei “Carol I”.
- Ljuština, M., Ninčić, I. and Radišić, T. 2019. A close watch on the Tisa: the Early Iron Age necropolis Stubarlija, Serbia, in *Border Guards of the Passes, from the Fortresses and Graves: The Bronze and Iron Ages*, eds. V. Sîrbu, C. Schuster and D. Hortopan, 123–137. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei “Carol I”.
- Мајнарић–Панцић, Н. 1968. „Трачко–кимеријска“ остава из Илока. *Рад војвођанских музеја* 15–17: 31–42.
- Medović, P. 1962. Popov Salaš, Kać. *Arheološki pregled* 4: 82–84.
- Medović, P. 1963. Popov Salaš, Kać – praistorijsko naselje bronzanog doba. *Arheološki pregled* 5: 25–26.
- Medović, P. 1971. Kalakača, Beška – naselje starog gvozdenog doba. *Arheološki pregled* 13: 27–29.
- Medović, P. 1972. Beška, Kalakača – naselje sa zemunicama starijeg gvozdenog doba. *Arheološki pregled* 14: 34–35.
- Medović, P. 1973. Beška, Kalakača – naselje starijeg gvozdenog doba. *Arheološki pregled* 15: 33–35.
- Medović, P. 1974. Kalakača, Beška – naselje starijeg gvozdenog doba (period polja sa urnama). *Arheološki pregled* 16: 52–54.
- Medović, P. 1978. *Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslovenskom Podunavlju*. Dissertationes et Monographiae Saveza arheoloških društava Jugoslavije XXII. Beograd: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture SAP Vojvodine; Savez arheoloških društava Jugoslavije.
- Medović, P. 1985. Skeletni grob starijeg gvozdenog doba sa lokaliteta Pećine u Vrdniku. *Rad vojvođanskih muzeja* 29: 5–8.
- Медовић, П. 1987. Налаз гвоздене крстасте секире у насељу „Градина на Босуту“ и почетак употребе гвожђа на простору босутске групе. *Рад војвођанских музеја* 30: 93–96.
- Medović, P. 1988. *Kalakača: naselje ranog gvozdenog doba*. Novi Sad: Vojvođanski muzej.
- Медовић, П. 1990. Старије гвоздено доба у српском Подунављу, у *Господари сребра. Гвоздено доба на тлу Србије*, ур. Ј. Јевтовић, 23–31. Београд: Народни музеј.
- Medović, P. 1998. Skelettgrab der frühen Eisenzeit bei der Siedlung Jaša Tomić (Banat). *Starinar* XLIX: 39–48.
- Medović, P. 2007. *Stubarlija: nekropola naselja Feudvar kod Mošorina (Bačka)*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.
- Medović, P. and Medović, I. 2010. *Gradina na Bosutu – naselje starijeg gvozdenog doba*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture.
- Medović, P. and Hänsel, B. 2006. Die Srem–Gruppe–Nekropolen bei den Siedlungen der Bosut–Gruppe, in *Homage to Milutin Garašanin*, eds. N. Tasić and C. Grozdanov, 489–512. Belgrade.
- Мелюкова, А. И. 1979. *Скифия и фракийский мир*. Москва: Издательство «Наука».
- Merrill, R. 2002. *Homer: The Odyssey*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Merhart von Gero. 1942. Donauländische Beziehungen der früheisenzeitlichen Kulturen Mittelitaliens. *Bonner Jahrbücher* 147: 1–90.
- Metzner–Nebelsick, C. 1998. Abschied von den „Thrako–Kimmeriern“? Neue Aspekte der Interaktion zwischen karpatenländischen Kulturgruppen der späten Bronze– und frühen Eisenzeit mit der osteuropäischen Steppenkoine, in *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000–500 v. Chr.)*, eds. B. Hänsel and J. Machnik, 361–422. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 12. München: Verlag Marie Leidorf.
- Metzner–Nebelsick, C. 2000. Early Iron Age pastoral nomadism in the Great Hungarian Plains: migration or assimilation? The Thraco–Cimmerian problem revisited, in *Kurgans, Ritual Sites and Settlements: Eurasian Bronze and Iron Age*, eds. J. Davis–Kimball, E. Murphy, L. Koryakova and L. Yablonsky, 160–184. *BAR International Series* 890.
- Metzner–Nebelsick, C. 2002. *Der „Thrako–Kimmerische“ Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder– und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*. Rahden/Westfalen: Verlag Marie Leidorf GmbH.
- Metzner–Nebelsick, C. 2010. Aspects of mobility and migration in the eastern Carpathian Basin and adjacent areas in the Early Iron Age (10th–7th centuries BC), in *Migration in Bronze and Early Iron Age Europe*, eds. K. Dzięgielewski, M. Przybyła and A. Gawlik, 121–152. *Prace Archeologiczne* 63. Kraków: Jagiellonian University, Institute of Archaeology.
- Metzner–Nebelsick, C. 2012. Social transition and spatial organisation: the problem of the Early Iron Age occupation of the strongholds in northeast Hungary, in *Archaeological, Cultural and Linguistic Heritage. Festschrift for Erzsébet Jerem in Honour of Her 70th Birthday*, eds. P. Anreiter, E. Bánffy, L. Bartosiewicz, W. Meid and C. Metzner–Nebelsick, 425–448. Budapest: Archaeolingua.
- Milleker, B. 1891. Délmagyarország őskori régiségleletei. *Történelmi és régészeti értesítő* VII(4).
- Millek, J. 2023. *Destruction and Its Impact on Ancient Societies at the End of the Bronze Age*. Columbus: Lockwood Press.
- Милчев, А. 1953. *Тракокимерийски находки в българските земи*. София: Известия.
- Minichreiter, K. 1976. Batina Skela, općina Beli Manastir – prahistorijski i antički lokalitet. *Arheološki pregled* 18: 37–40.
- Minichreiter, K. 1983. Pregled istraživanja nekropola grupe „Gređani“ u Slavoniji. *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku* 2 (1982–1983): 7–122.
- Milošević, P. 1964. Gradina, Vašice–Batrovci – višeslojno praistorijsko naselje. *Arheološki pregled* 6: 18–19.
- Митревски, Д. 1999. Гробот на пајонската свештеничка од Марвинци. *Macedoniae Acta Archaeologica* 15 (1996–1997): 69–88.
- Mogyorós, P. 2018. Pre–Scythian burial in Tizsakürt. *Dissertationes Archaeologicae* 6: 361–370.
- Molloy, B. 2016. Introduction: thinking of scales and modes of interaction in prehistory, in *Of Odysseys and Oddities: Scales and Modes of Interaction between Prehistoric Aegean Societies and Their Neighbours*, ed. B. Molloy, 1–23. Oxford.
- Molloy, B. 2022. Was there a 3.2 ka crisis in Europe? A critical comparison of climatic, environmental, and archaeological evidence for radical change during the Bronze Age–Iron Age transition. *Journal of Archaeological Research* 31 (2023): 331–394.

- Molnár, M., Rinyu, L., Veres, M., Seiler, M., Wacker, L. and Synal, H. A. 2013. EnvironMICADAS: a mini ¹⁴C AMS with enhanced gas ion source interface in the Hertelendi Laboratory of Environmental Studies (HEKAL), Hungary. *Radiocarbon* 55(2–3): 338–344.
- Morintz, S. 1987. Noi date și probleme privind perioadele hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istropontică (cercetările de la Babadag). *Thraco–Dacica* 8(1–2): 39–71.
- Morintz, S. and Roman, P. 1969. Un nou grup hallstattian timpuriu în sud–vestul României – Insula Banului. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 20(3): 393–424.
- Mozsolics, A. 1958. Archäologische Beiträge zur Geschichte der grossen Wanderung. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 8: 119–156.
- McKenzie–Clark, J. 2015. Distinguishing between rouletting and chattering on ancient Mediterranean pottery. *American Journal of Archaeology* 119(1).
- Müller–Karpe, H. 1959. *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. Römisch–Germanische Forschungen 22. Berlin: De Gruyter.
- Нађ, Ш. 1955. Бронзана остава из Новог Бечеја. *Раđ војвођанских музеја* 4: 43–61.
- Нађ, Ш. 1960. Заштитно ископавање на Гомолави код Хртковаца 1955–1956. *Раđ војвођанских музеја* 9: 112–129.
- Нађ, Ш. 1965. Средњевековни налази на Гомолави 1965. *Раđ војвођанских музеја* 14: 247–250.
- Nadj, I. and Nadj, P. 1963. Doroslovo, Sombor – halštatska nekropola. *Arheološki pregled* 5: 53–54.
- Nestor, I. 1932. Späte Bronzezeit und Hallstattzeit bis zu den Skythen. Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien. *Bericht der Römisch–Germanischen Kommission* 22: 104–180.
- Никитовић, Л., Стојић, М. and Васић, Р. 2002. *Мојсиње: некропола под хумкама из бронзаног и гвозденог доба*. Чачак: Народни музеј; Београд: Археолошки институт.
- Нинчић, И. 2019. „Трако–кимерски“ налази: предмети источних одлика у Србији. Мастер рад. Београд.
- Нинчић, И. 2022. Порекло металних предмета понтско–кавказких одлика 6–4. века п. н. е. у Србији. *Етно–културолошки зборник XXV*: 43–63.
- Ninčić, I. 2024. Basarabi decorative style as a material culture trait of the initial stages of the Early Iron Age in the western parts of the Serbian Danube region, in *BECAP 22 Conference: Pots as Media–Decoration, Technology, and Message Transmission*, eds. V. Bikić and J. Vuković, 301–316. Belgrade.
- Ninčić, I. 2026 (in print). Nikola Tasić and the question of the Bosut group. In *Hommage to Academician Nikola Tasić*.
- Novotná, M. 1980. *Die Nadeln in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde XIII, Band 6. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Ondrkál, F. 2020. The Nitrianska Blatnica II hoard: the hoard horizon of Lusatian culture in the Ha C1a period in Slovakia. *Praehistorische Zeitschrift* 95(2): 491–521.
- Палавестра, А. 2011. *Културни контексти археологије*. Београд: Филозофски факултет.
- Pankau, C. 2004. *Die alterhallstattzeitliche Keramik aus Mediaș/Siebenbürgen*.

Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 109. Bonn.

Parducz, M. 1955. Le cimetière hallstattien de Szentes–Vekerzug III. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* VI: 1–19.

Pare, C. F. E. 1998. Beiträge zum Übergang von der Bronze– zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11.–8. Jahrhundert v. Chr.). *Jahrbuch des Römisch–Germanischen Zentralmuseums* 45(1): 293–433.

Pare, C. F. E. 2015. Normative change at the start of the Iron Age: the case of Transylvania, in *Autour du “banquet”: modèles de consommation et usages sociaux*, ed. A. Esposito, 275–312. Dijon: Éditions Universitaires de Dijon, collection *Sociétés*.

Pare, C. F. E. 2017. Frühes Eisen in Südeuropa: die Ausbreitung einer technologischen Innovation am Übergang vom 2. zum 1. Jahrtausend v. Chr, in *Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in früheisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien*, eds. E. Mirošayová, C. F. E. Pare and S. Stegmann–Rajtar, 11–116. Budapest: Archaeolingua Alapítvány.

Pare, C. F. E. 2021. The Bronze/Iron transition in Central Europe: new period, new metal, new values? in *Time and Materiality: Periodization and Regional Chronologies in the Transition from Bronze to Iron Age in Eurasia (1200–600 BC)*, eds. E. Kaiser and W. Shier, 61–81. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa (PAS)* 31. Berlin: Verlag Marie Leidorf GmbH.

Pare, C. F. E. 2025. *Iron and the Iron Age: The Introduction of Iron in Europe and Western Asia*. Bicester: Archaeopress Archaeology.

Parker Pearson, M. 1999. *The Archaeology of Death and Burial*. College Station: Texas A&M University Press.

Parma, D. and Stuchlík, S. 2017. Kostrové hroby z doby popelnicových polí na Moravě. *Slovenská archeológia* 65: 207–236.

Patek, E. 1993. *Westungarn in der Hallstattzeit*. Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provinzialrömischen Archäologie 7. Weinheim: VCH Acta Humaniora.

Пековић, М. 2006. *Калакача – насеље из касног бронзаног и раног гвозденог доба*. Каталог изложбе. Београд: Војни музеј.

Petrescu–Dîmbovița, M. 1977. *Depozitele de bronzuri din România*. București: Biblioteca de Arheologie.

Petrescu–Dîmbovița, M. 1978. *Die Sichel in Rumänien: mit Corpus der jung– und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*. *Prähistorische Bronzefunde* XI/18. München: Beck.

Petrović, J. 1979. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 20: 32–34.

Petrović, J. 1980. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 21: 20–22.

Petrović, J. 1982. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 23: 15–20.

Petrović, J. 1985. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 24: 12–15.

Petrović, J. 1986. Starije gvozdeno doba, u *Gomolava: od praistorije do srednjeg veka*, ur. J. Petrović, M. Jovanović and V. Dautova Ruševljan, 37–41. Novi Sad: Vojvođanski muzej.

Петровић, Б. 1991. Скелетни гробови старијег гвозденог доба са локалитета „Асфалтна база“ у Земуну. *Годишњак града Београда XXXVIII*: 5–15.

Петровић, Б. 2006. *Калуђерске ливаде: некропола бронзаног доба*. Београд: Музеј града

Београда.

Петровић, Б. 2010. *Асфалтна база у Земуну – насеље раног гвозденог доба*. Монографије 15. Београд: Музеј града Београда.

Pop–Lazić, S. 2008. Late Roman necropolis Beljnjača in Šid. *Starinar* LVIII: 163–173.

Popović, D. 1966. Rekognosciranje u Sremu. *Arheološki pregled* 8: 186–190.

Popović, D. 1967. Rekognosciranja u Sremu. *Arheološki pregled* 9: 172–180.

Popović, D. 1968. Rekognosciranje u Sremu. *Arheološki pregled* 10: 215–224.

Popović, D. 1969. Rekognosciranje u Sremu. *Arheološki pregled* 11: 249–259.

Popović, D. 1970. Rekognosciranje u Sremu. *Arheološki pregled* 12: 194–201.

Поповић, Д. and Радојчић, Н. 1996. *Градина на Босуту*. Каталог изложбе. Шид: Галерија „Сава Шумановић“.

Поповић, Д. 1975. Остава из Нове Бингуле, у *Праисторијске оставе у Србији и Војводини* I, ур. М. Гарашанин and Н. Тасић, 34–43. Археолошка грађа Србије, серија I, Праисторија 1. Београд.

Popović, D. 1981a. Über die Ergebnisse der Untersuchungen auf der Siedlung Gradina am Bosut. *Materijali XIX*: 57–62.

Popović, D. 1981b. *Keramika starijeg gvozdenog doba u Sremu*. Fontes Archaeologiae Iugoslaviae IV. Beograd: Savez arheoloških društava Jugoslavije; Sremska Mitrovica: Zavod za zaštitu spomenika kulture.

Поповић, П. 1971. Налази новца из латенског насеља на Гомолави 1970. године. *Радо војвођанских музеја* 20: 147–160.

Porčić, M. 2023. *Patterns in Space and Time: Simulating Cultural Transmission in Archaeology*. Belgrade: Faculty of Philosophy.

Petar, P. and Vukmanović, M. 1998. *Vajuga–Pesak: nekropola starijeg gvozdenog doba*. Beograd: Arheološki institut.

Potrebica, H. 2013. *Kneževi željeznog doba*. Zagreb: Meridijani.

Potrebica, H. and Dizdar, M. 2002. Prilog poznavanju naseljenosti Vinkovaca i okolice u starijem željeznom dobu. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 19: 79–99.

Przybyła, M. 2005. Die spätbronzezeitlichen Inventare mit kannelierter Keramik in westlichem Klempolen und ihre Verbindungen mit dem südlichen Teil des Karpatenbeckens. *Slovenská archeológia* 53(2): 219–236.

Przybyła, M. 2009. *Intercultural Contacts in the Western Carpathian Area at the Turn of the 2nd and 1st Millennia BC*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.

Przybyła, M. 2010. Pottery analyses as the basis for studying migrations: the case of Danubian pottery groups from the end of the 2nd millennium BC, in *Migration in Bronze and Early Iron Age Europe*, eds. K. Dzięgielewski, M. Przybyła and A. Gawlik, 87–104. Prace Archeologiczne 63. Kraków.

Pfaffenberger, B. 1990. The harsh facts of hydraulics: technology and society in Sri Lanka's colonization schemes. *Technology and Culture* 31: 361–397.

Рашајски, Р. 1954. Гомолава код Хртковаца. *Радо војвођанских музеја* 3: 187–218.

- Рашајски, Р. 1971. Оставе Вршачког горја I. *Рад војвођанских музеја* 20: 25–36.
- Rebay–Salisbury, K. 2012. Inhumation and cremation: how burial practices are linked to beliefs, in *Embodied Knowledge: Historical Perspectives on Technology and Belief*, eds. M. L. S. Sørensen and K. Rebay–Salisbury, 15–26. Oxford: Oxbow Books.
- Reinecke, P. 1902. Zur Chronologie der zweiten Hälfte des Bronzealters in Süd– und Norddeutschland. *Korrespondenz–Blatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* 33: 17–22, 27–32.
- Reinecke, P. 1925. Ein neuer Goldfund aus Bulgarien. *Germania* 9: 50–54.
- Renfrew, C. 1978. The anatomy of innovation, in *Social Organisation and Settlement: Contributions from Anthropology, Archaeology and Geography*, eds. D. Green, C. Haselgrove and M. Spriggs, 89–117. British Archaeological Reports. Oxford.
- Říhový, J. 1979. *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet*. Prähistorische Bronzefunde XIII, Band 5. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Říhový, J. 1983. *Die Nadeln in Westungarn I*. Prähistorische Bronzefunde XIII, Band 10. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Rice, P. 1987. *Pottery Analysis: A Sourcebook*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rice, R. and Rogers, E. 1980. Reinvention in the innovation process. *Knowledge* 1: 499–514.
- Rogers, E. 2003. *Diffusion of Innovations*. 5th ed. New York: Free Press.
- Rose, H. A., Müller–Scheeßel, N., Meadows, J. and Hamann, C. 2022. Radiocarbon dating and Hallstatt chronology: a Bayesian chronological model for the burial sequence at Dietfurt an der Altmühl “Tennisplatz”, Bavaria, Germany. *Archaeological and Anthropological Sciences* 14: 1–18.
- Русу, М. 1960. Докиммерийские детали конской сбруи из Трансильвании. *Dacia, Nouvelle Série* IV: 161–181.
- Свешников, И. К. 1957. Поселення ранньоскіфського часу біля с. Сухостав, Тернопільської області. *Археологія* XI. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР.
- Секереш, Л. 1961. Ископавања на Гомолави 1957. *Рад војвођанских музеја* 10: 79–88.
- Сладић, М. 1991. Латенски слој на Жидовару: осврт на археолошка ископавања 1977. године. *Зборник Филозофског факултета* XVII: 137–150.
- Смирнова, Г. И. 1965. Раннеголиградский комплекс Магалы. *Краткие сообщения Института археологии* 105: 109–118.
- Smirnova, G. I. 1974. Complexele de tip Gava–Holihrady: o comunitate cultural–istorică. *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 25: 359–380.
- Smirnova, G. I. 1990. Pamiatniki tipa Kishinev–Korlaten’ v dnestro–siretskom mezhdurech’e i grupa Belegiš II v jugoslavskom Podunav’e. *Arkheologicheskii Sbornik* 30: 20–33.
- Soós, B. 2021. Follow the rivers? Group identity, interactions and the role of rivers in Late Hallstatt southern Pannonia. *Archaeologiai Értésítő* 146: 43–64.
- Sørensen, M. L. and Rebay, K. C. 2007. Changing social practices of death in later European prehistory, in *Interpretierte Eisenzeiten: Fallstudien, Methoden, Theorie. Tagungsbeiträge der 2. Linzer Gespräche zur interpretativen Eisenzeitarchäologie*, eds. R. Karl and J. Leskovar, 119–123. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 19. Linz.

- Спасић, М. и Љуштина, М. 2019. Локалитет Јаково–Економија Сава у екумени II и I миленијума старе ере. *Архаика* 9: 43–57.
- Spataro, M. and Furholt, M. 2020. Detecting and explaining technological innovation in prehistory – an introduction, in *Detecting and Explaining Technological Innovation in Prehistory*, eds. M. Spataro and M. Furholt, 11–22. Leiden: Sidestone Press.
- Storey, A. and Jones, T. 2011. Diffusionism in archaeological theory: the good, the bad and the ugly, in *Polynesians in America: Precolumbian Contacts with the New World*, eds. T. I. Jones, A. A. Storey, E. A. Matisoo–Smith and J. M. Ramirez–Aliaga, 7–24. Plymouth: Altamira Press.
- Schumpeter, J. A. 2010. *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Routledge.
- Сремац, Р. 2016. Заштитна археолошка ископавања локалитета Градина на Босуту. *Грађа за проучавање споменика културе Војводине XXIX*: 47–56.
- Sørensen, M. L. and Thomas, R. 1989. *The Bronze Age–Iron Age Transition in Europe*. Oxford.
- Стојић, Д. 2013. Некропола из раног гвозденог доба на локалитету Ветеринарски завод у Земуну. *Годишњак града Београда LX*: 43–69.
- Стојић, М. 2011. Однос средњег Подунавља и басена Јужне Мораве у гвоздено доба I (приближно 1350–1100. године пре н. е.) на основу металних налаза са локалитета Хисар у Лесковцу. *Лесковачки зборник LI*. Лесковац: Народни музеј, 9–30.
- Stockhammer, P. W. 2012. Conceptualizing cultural hybridization in archaeology, in *Conceptualizing Cultural Hybridization: A Transdisciplinary Approach*, ed. P. W. Stockhammer, 43–58. Heidelberg: Springer.
- Szabó, G. V. 1996. A Csorva–csoport és Gáva–kultúra kutatásának problémái néhány Csongrád megyei leletgyűttes alapján. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica* 2: 9–109.
- Szabó, G. and Váczi, G. 2023. Pre–Gáva, Proto–Gáva, Gáva. The Great Hungarian Plain during the Ha A and Ha B periods (13th–9th centuries BC), in *Local Traditions, Culture Contact or Migration? The Pottery of Cruceni–Belegiš–Gáva Type as a Cultural Marker in Southeast Europe during the Late Bronze Age*, eds. A. Bălărie, B. Heeb, C. Metzner–Nebelsick and L. Nebelsick, 185–233. Cluj–Napoca: Editura MEGA.
- Тасић, Н. 1962. Насеље културе поља са урнама у источном делу Срема. *Рад војвођанских музеја* 11: 127–143.
- Tasić, N. 1965a. Gradina na Bosutu, Vašice, Šid – višeslojno praistorijsko naselje. *Arheološki pregled* 7: 47–50.
- Тасић, Н. 1965б. Позноенеолитски, бронзанодобни и слој старијег гвозденог доба на Гомолави. Ископавања 1965–1966. *Рад војвођанских музеја* 14: 177–228.
- Tasić, N. 1971a. Bosutska grupa – nova kultura starijeg gvozdenog doba na području Vojvodine i uže Srbije. *Materijali Simpozijuma Praistorijske sekcije Arheološkog društva Jugoslavije VII*: 61–71.
- Tasić, N. 1971b. The Bosut Group of the Basarabi complex and “Thraco–Cimmerian” finds in the Yugoslav region along the Danube in the Central Balkans. *Balkanica II*: 27–67.
- Тасић, Н. 1972а. Налази гвозденог доба на Гомолави – истраживања 1969–1971. *Рад војвођанских музеја* 21–22: 99–123.
- Tasić, N. 1972b. An Early Iron Age collective tomb at Gomolava. *Archaeologia Iugoslavica XIII*: 27–37.

- Tasić, N. 1974. Starije gvozdeno doba, u *Praistorija Vojvodine*, ur. B. Brukner, B. Jovanović and N. Tasić, 257–276. Novi Sad: Institut za izučavanje Vojvodine; Savez arheoloških društava Vojvodine.
- Тасић, Н. 1983а. *Југословенско Подунавље од индоевропске сеобе до продора Скита*. Београд: Матица српска.
- Тасић, Н. 1983б. Дунавски пут у енеолиту и бронзаном добу, у *Пловидба на Дунаву и његовим притокама кроз векове*, ур. В. Чубриловић, 53–61. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Tasić, N. 1988. Bronze- und ältere Eisenzeit auf Gomolava, u *Gomolava – hronologija i stratigrafija u praistoriji i antici Podunavlja i Jugoistočne Evrope*, ur. N. Tasić and J. Petrović, 47–58. Novi Sad: Vojvođanski muzej.
- Tasić, N. 1999. Die „Gava“-Kultur im Raum des Eisernen Tores I und II. *Thraco-Dacica* 20: 127–133.
- Тасић, Н. 2002. Некропола у Белегишу и проблем белегишке културе, у *Белегиши Стојућа Гумно – некропола спаљених покојника*, ур. С. Вранић, 168–184. Београд: Музеј града Београда.
- Tasić, N. 2005. Historical picture of development of the Early Iron Age in the Serbian Danube Basin. *Balkanica XXXV*: 7–22.
- Tasić, N., Brukner, B. and Jovanović, B. 1966. Gomolava, Hrtkovci, Ruma – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 8: 13–15.
- Téglás, Gy. 1905. Az oresaci „Sidova” nevű földvár. *Archaeologiai Értésítő* XXV/2.
- Тереножкин, А. И. 1976. *Киммерийцы*. Киев: Наукова думка.
- Teržan, B. 1977. Čertoška fibula. *Arheološki vestnik* XXVII: 317–443.
- Teržan, B. 1987. The Early Iron Age chronology of the Central Balkans: a review from the viewpoint of the southeastern Alpine Hallstatt. *Archaeologia Jugoslavica* 24: 7–27.
- Teržan, B. 1995. Stand und Aufgaben der Forschungen zur Urnenfelderzeit in Jugoslawien, in *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, 323–372. Bonn: Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Monographien 35.
- Teržan, B. 1996. *Hoards and individual metal finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia I–II*. Ljubljana.
- Todorović, J. 1964. Ein Beitrag zur stilistischen und zeitlichen Bestimmung der astragaloiden Gürtel in Jugoslawien. *Archaeologia Jugoslavica* V: 45–48.
- Тодоровић, Ј. 1971. *Каталог праисторијских металних предмета*. Београд: Музеј града Београда.
- Todorović, J. 1977. *Praistorijska Karaburma II: Nekropola bronzanog doba*. Beograd: Muzej grada Beograda; Savez arheoloških društava Jugoslavije.
- Trajković, Č. 1974. Doroslovo, Sombor – halštatska nekropola. *Arheološki pregled* 16: 62–64.
- Trajković, Č. 1975. Doroslovo, Sombor – halštatska nekropola. *Arheološki pregled* 17: 43–45.
- Trajković, D. 2008. *Deffeld – Early Iron Age Necropolis at Doroslovo*. Sombor: City Museum of Sombor.

- Trogmayer, O. 1963. Beiträge zur Spätbronzezeit des südlichen Teils der Ungarischen Tiefebene. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 15: 85–122.
- Tsuda, T. 2011. Modern perspectives on ancient migrations, in *Rethinking Anthropological Perspectives on Migration*, eds. G. Cabana and J. Clark, 313–338. Gainesville: University Press of Florida.
- Falkenstein, F., Hänsel, B. and Medović, P. 2016. Feudvar near Mošorin (Serbia) – excavations and research in a micro–region at the confluence of the Danube and Tisza: a recapitulation after thirty years, in *Die Archäobotanik*, eds. H. Kroll, K. Reed and F. Falkenstein, 3–35. Würzburg: Würzburg University Press (Würzburger Studien zur Vor– und Frühgeschichtlichen Archäologie 1; Feudvar 3).
- Farkaš, Đ. 1972. Izveštaj o ispitivanju antropološkog materijala iz grupne grobnice sa lokaliteta „Gomolava”. *Rad vojšvođanskih muzeja* 21–22: 125–129.
- Fibiger, L., Iraeta–Orbegozo, M., Koledin, J., Ramsey, C. B. and Molloy, B. 2026 (in print). Mass violence, age and gender in the Early Iron Age of the Carpathian Basin. *Nature Human Behaviour*.
- Filipović, V. and Mladenović, O. 2017. Prilog proučavanju članaka astragalnih pojaseva sa teritorije centralne i jugoistočne Evrope. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 34: 143–183.
- Filipović, V. and Bulatović, A. 2011. An Early Iron Age necropolis in Eastern Serbia. *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 26: 73–83.
- Foltiny, S. 1967. Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens. *Apulum* 6: 49–71.
- Frankel, R. 2012. Ancient technologies: complete vs. conceptual transfer. *Tel Aviv* 39: 115–126.
- Frieman, C. 2013. Innovation and identity: the language and reality of prehistoric imitation and technological change, in *The Archaeology of Hybrid Material Culture*, ed. J. J. Card, 318–341. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Hänsel, B. 1976. *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*. Bonn.
- Hänsel, B. and Medović, P. 1991. Vorbericht über die jugoslawisch–deutschen Ausgrabungen in der Siedlung von Feudvar bei Mošorin (Vojvodina) von 1986–1990. *Bericht der Römisch–Germanischen Kommission* 72: 45–204.
- Hänsel, A. and Hänsel, B. 1997. *Gaben an die Götter: Schätze der Bronzezeit Europas*. Berlin.
- Hansen, S. 2019. The hillfort of Teleac and early iron in Southern Europe, in *Bronze Age Fortresses in Europe*, eds. S. Hansen and R. Krause, 201–225. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt (Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 335).
- Harding, A. 1995. *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag (Prähistorische Bronzefunde IV, Band 14).
- Harmatta, J. 1948. Le problème cimmérien. *Archaeologiai Értesítő*, Series III, VII–IX: 79–130.
- Hodder, I. 1982. *Symbols in Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoernes, M. 1901. Funde verschiedener Altersstufen aus dem westlichen Syrmien. *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 1(5): 265–363.
- Hoffiller, V. 1938. *Corpus Vasorum Antiquorum: Yougoslavie*, Fasc. 2. Belgrade.
- Huth, C. 2024. Scrap hoards of the Late Bronze Age, in *Nature and Function of Bronze Deposition*

- between Europe and the Mediterranean: Hoards of the Late Bronze Age*, ed. E. Borgna, 19–40. Trieste: West & East, Monografie 5.
- Hoffman, R. 2020. Neolithic pottery innovation in context: a model case study from the Central and Western Balkans in *Detecting and Explaining Technological Innovation in Prehistory*, eds. M. Spataro and M. Furholt, 107–133. Leiden: Sidestone Press.
- Sørensen, M. L. and Thomas, R. 1989. *The Bronze Age–Iron Age Transition in Europe*. Oxford.
- Hršak, T., Leleković, T. and Dizdar, M. 2015. Rezultati istraživanja nalazišta Batina–Sredno 2014. godine. *Godišnjak Instituta za arheologiju XI*: 18–22.
- Ciugudean, H. 2010. The Late Bronze Age in Transylvania (with primary focus on the central and southern areas). In *Das Ende des 2. Jahrtausendes v. Chr. auf der Theiß–Ebene und Siebenbürgen*, ed. L. Marta, 157–202. Satu Mare: Studii și Comunicări 26/1.
- Ciugudean, H. 2012. The chronology of the Gáva culture in Transylvania, in *Peregrinationes archaeologicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski dedicatae*, ed. W. Blajer, 229–243. Kraków.
- Cline, E. H. 2014. *1177 B.C.: The Year Civilization Collapsed*. Princeton–Oxford: Princeton University Press.
- Collar, A., Coward, F., Brughmans, T. and Mills, B. J. 2015. Networks in archaeology: phenomena, abstraction, representation. *Journal of Archaeological Method and Theory* 22: 1–32.
- Chapman, J. and Hamerow, H. 1997. On the move again: migrations and invasions in archaeological explanation, in *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation*, eds. J. Chapman and H. Hamerow, 1–10. Oxford: Oxbow Books.
- Childe, V. G. 1929. *The Danube in Prehistory*. Oxford.
- Childe, V. G. 1950. *Prehistoric Migrations in Europe*. Oslo: Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning (Forelesninger 20).
- Chochorowski, J. 1993. *Ekspansja kimmeryjska na tereny Europy Środkowej*. Rozprawy Habilitacyjne 260.
- Čović, B. 1987. Glasinačka kultura: rasprostranjenost, nalazišta i istorijat istraživanja, in *Praistorija jugoslavenskih zemalja V: Željezno doba*, ed. A. Benac, 575–644. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.
- Čović, B. 1988. Barice–Gređani – kulturna grupa, in *Arheološki leksikon BiH* 1, 60–61. Sarajevo.
- Šimić, J. 2002. Zaštitno sondiranje na prapovijesnom nalazištu Batina–Gradac. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva XXXIV/3*: 56–59.
- Šimić, J. 2004. Grupa Dalj, in *Ratnici na razmeđu istoka i zapada: Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj*, ed. D. Balen–Letunić, 35–78. Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu.
- Wells, P. 2011. The Iron Age, in *European Prehistory*, ed. S. Milisauskas, 405–460. New York: Springer.
- Wertime, T. H. and Muhly, J. D. 1980. *The Coming of the Age of Iron*. New Haven: Yale University Press.
- Wesse, A. 1990. *Die Ärmchenbeile der Alten Welt: Ein Beitrag zum Beginn der Eisenzeit im östlichen Mitteleuropa*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH (Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 3).

White, D. A. 2015. The basics of least cost analysis for archaeological applications. *Advances in Archaeological Practice* 3(4): 407–414.

Yates, J. 1875. Phalera, in *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, ed. W. Smith, 894. London: John Murray.

Списак слика:

Слика 1: Урне групе Белегиш (модификовано према Вранић 2002: 121, 122, 123 124, 129, 131, 134, 136, 137, 139, 145).

Слика 2: Керамички хоризонти даљске групе 1. Хоризонт I (Metzner–Nebelsick 2002: 168, Abb. 72); 2. Хоризонт II (Metzner–Nebelsick 2002: 170, Abb. 73); 3. Хоризонт IIIa (Metzner–Nebelsick 2002: 171, Abb. 74); 4. Хоризонт IIIb (Metzner–Nebelsick 2002: 173, Abb. 75); 5. Хоризонт IV (Metzner–Nebelsick 2002: 176, Abb. 76); 6. Хоризонт V (Metzner–Nebelsick 2002: 177, Abb. 77).

Слика 3: Распростирање Басараби феномена (према Vulpe A. 2001: Fig 62).

Слика 4: Облици Басараби керамике – 1. (Vulpe 1965: Abb. 5/2); 2–4. (Vulpe 1965: Abb. 5/1, 5, 6); 5–7. (Vulpe 1965: Abb. 1/6; 4/5; 5/4); 8–9. (Vulpe 1965: Abb. 3/1; 4/6); 10–13. (Vulpe 1965: Abb. 1/1–3; 4/4).

Слика 5: Декоративни мотиви Басараби керамике – 1–11 (Vulpe 1965: Abb. 1/7–11, 13–15; 2; 4/3, 7); 12. (Dumitrescu 1968: Fig. 31); 13–16. (Vulpe 1965: Abb. 4/1, 2, 9, 10).

Слика 6: Фибула у облику харфе (седласта фибула) из Калакаче (Тасић 1983: Сл. 85).

Слика 7: Гвоздена секира са ручицама са Градине на Босуту 1. Цртеж налаза; 2. Реконструкција на основу рендгенског снимка (Medović, Medović 2010: Sl. 57/1–1a);

Слика 8: Калуп за ливење бронзаних карика из Калакаче (Медовић 1990: 129, Сл. 23).

Слика 9: Облици керамичких посуда фазе Калакача (Vasić 1987a: 539, Sl. 30).

Слика 10: Облици и декорација керамичких посуда Басараби фазе (Vasić 1987: 543, Sl. 31).

Слика 11: Облици и декорација керамичких посуда фазе са канелованом керамиком (Vasić 1987: 547, Sl. 32).

Слика 12: Карактеристични налази сремске групе – 1. Фибула са четвртастом стопом и дугмастим испупчењем из Кузмина (Brunšmid 1902: 71, Sl. 31); 2. Чертоза фибула из скелетног гроба 4 некрополе у Стубарлији (Medović 2007: 16, Sl. 9/10); 3. Шарнирска фибула (Vasić 1987a: T. LVI/5a); 4. Неколико типова чланака астрагалних појасева (Todorović 1964: T.I. I.); 5. Наруквица са зарвшетком у облику змијске главе (Vasić 1987a: T. LVI/2); 6. Стаклене перле из скелетног гроба 6 у Стубарлији (Medović 2007: 7, Sl. 6/7).

Слика 13: „Трако–кимерски“ предмети – 1. Реконструкција употребе бронзаних делова коњске опреме 1. Псалије; 2. Крстасто дугме за укрштање ремења; 3–5. Украсне плоче – Фалере (Вински 1955: Сл. 28); 6. Фалере прикачене на псалије са жвалама откривене *in situ* у гробу у Доби (Doba) у Мађарској (Gallus, Horvath 1939: pl. LXI/2); 7. „Српска варијанта“ фалера (Metzner–Nebelsick 2002: 349, Abb. 161); 8. Калотасто дугме са „печуркастим“ перфорацијама (Metzner–Nebelsick 2002: 304–307, Abb. 139–142a–b); 9. Типови псалија са лучним повијеним крајем (Metzner–Nebelsick 2002: Abb. 97).

Слика 14: Локалитет Гомолава са зонама ископавања по годинама и блоковима I–VI (горњи плато) и VII (доњи плато).

Слика 15: Зоне ископавања локалитета Гомолава у односу на данашњи ток Саве.

Слика 16: Форме посуда у узорку.

Слика 17: Заступљеност боја у узорку.

Слика 18: Заступљеност фактура посуда у узорку.

Слика 19: Заступљеност обраде површине посуда у узорку.

Слика 20: Заступљеност орнамената у узорку.

Слика 21: Заступљеност техника орнаментисања у узорку.

Слика 22: Пример зделе (Г 708).

Слика 23: Зделе – заступљеност боја.

Слика 24: Зделе – заступљеност фактура.

Слика 25: Зделе – заступљеност обраде површина.

Слика 26: Зделе – профилација обода.

Слика 27: Зделе – профилација трбуха.

Слика 28: Зделе – типови дршки.

Слика 29: Зделе – тип дршке према профилацији обода.

Слика 30: Зделе – орнаменти на ободу.

Слика 31: Зделе – технике орнаментисања обода.

Слика 32: Зделе – орнаменти на ободу према профилацији обода.

Слика 33: Зделе – технике орнаментисања обода према профилацији обода.

Слика 34: Зделе – орнаменти на трбуху.

Слика 35: Зделе – технике орнаментисања трбуха.

Слика 36: Зделе – орнамент на трбуху према профилацији обода.

Слика 37: Зделе – технике орнаментисања трбуха према профилацији обода.

Слика 38: Зделе – орнаменти укупно.

Слика 39: Зделе – технике орнаментисања укупно.

Слика 40: Пример пехара (Г 1805).

Слика 41: Пехари – заступљеност боја.

Слика 42: Пехари – заступљеност фактура.

Слика 43: Пехари – заступљеност обраде површине.

Слика 44: Пехари – профилација обода.

Слика 45: Пехари – профилација врата.

Слика 46: Пехари – профилација рамена.

Слика 47: Пехари – профилација трбуха.

Слика 48: Пехари – типови дршки.

Слика 49: Пехари – орнаменти на ободу.

Слика 50: Пехари – технике орнаментисања обода.

Слика 51: Пехари – орнаменти на врату.
Слика 52: Пехари – технике орнаментисања врата.
Слика 53: Пехари – орнаменти на рамену.
Слика 54: Пехари – технике орнаментисања рамена.
Слика 55: Пехари – орнаменти на трбуху.
Слика 56: Пехари – технике орнаментисања трбуха.
Слика 57: Пехари – орнаменти укупно.
Слика 58: Пехари – технике орнаментисања укупно.
Слика 59: Пример лонца (Г 755).
Слика 60: Лонци – заступљеност боја.
Слика 61: Лонци – заступљеност фактура.
Слика 62: Лонци – заступљеност обраде површине.
Слика 63: Лонци – профилација обода.
Слика 64: Лонци – профилација врата.
Слика 65: Лонци – профилација трбуха.
Слика 66: Лонци – орнаменти на ободу.
Слика 67: Лонци – технике орнаментисања обода.
Слика 68: Лонци – орнаменти на врату.
Слика 69: Лонци – технике орнаментисања врата.
Слика 70: Лонци – орнаменти на рамену.
Слика 71: Лонци – технике орнаментисања рамена.
Слика 72: Лонци – орнаменти на трбуху.
Слика 73: Лонци – технике орнаментисања трбуха.
Слика 74: Лонци – орнаменти укупно.
Слика 75: Лонци – технике орнаментисања укупно.
Слика 76: Пример питоса (Г 1800).
Слика 77: Питоси – заступљеност боја.
Слика 78: Питоси – заступљеност фактура.
Слика 79: Питоси – заступљеност обраде површине.
Слика 80: Питоси – профилација обода.
Слика 81: Питоси – профилација врата.
Слика 82: Питоси – профилација рамена.
Слика 83: Питоси – профилација трбуха.

- Слика 84: Питоси – типови дршки.
- Слика 85: Питоси – орнаменти на ободу.
- Слика 86: Питоси – технике орнаментисања обода.
- Слика 87: Питоси – орнаменти на врату.
- Слика 88: Питоси – технике орнаментисања врата.
- Слика 89: Питоси – орнаменти на рамену.
- Слика 90: Питоси – технике орнаментисања рамена.
- Слика 91: Питоси – орнаменти укупно.
- Слика 92: Питоси – технике орнаментисања укупно.
- Слика 93: Пример амфоре (АП 4827).
- Слика 94: Пример шоље (Г 1064).
- Слика 95: Пример поклопца (АП 6474).
- Слика 96: Пример фрагмента саџака (Г 1061).
- Слика 97: Положај групне гробнице I и групне гробнице II, као и појединачних гробова 1–3.
- Слика 98: Демографска структура сахрањених у групној гробници I.
- Слика 99: Теренске фотографије групне гробнице I (Koledin 2016: Fig. 1–4).
- Слика 100: Керамички материјал групне гробнице I.
- Слика 101: Заступљеност орнамената на посудама у гробној гробници I.
- Слика 102: Заступљеност техника орнаментисања на посудама у гробној гробници I.
- Слика 103: Теренска фотографија групне гробнице 2 (Тасић 1973: Сл. 2).
- Слика 104: Старосна и полна структура у групној гробници II.
- Слика 105: Заступљеност материјала израде међу гробним прилозима групне гробнице II.
- Слика 106: Керамички материјал групне гробнице II.
- Слика 107: Заступљеност орнамената на посудама у гробној гробници II.
- Слика 108: Заступљеност техника орнаментисања на посудама у гробној гробници II.
- Слика 109: Гроб 1 – А. Положај и оријентација скелета; Б. Теренска фотографија скелета; В. Детаљ зделе *in situ*; Г. Здела (Г 2422) и бронзана игла (ТИ 430/1974).
- Слика 110: Апсолутно датовање гроба 1/1974 на Гомолави AMS C14 методом.
- Слика 111: Гроб 2: А. Положај и оријентација скелета; Б. Теренска фотографија скелета.
- Слика 112: Гроб 3: А. Положај и оријентација скелета; Б. Теренска фотографија скелета.
- Слика 113: Заступљеност боја у керамичком узорку: а. Хоризонт Калакача; б. Хоризонт Басараби.
- Слика 114: Босут I – зделе.
- Слика 115: Босут I – зделе.

- Слика 116: Босут I – зделе.
- Слика 117: Босут II – зделе.
- Слика 118: Босут III – зделе.
- Слика 119: Босут I – пехари.
- Слика 120: Босут I – пехари.
- Слика 121: Босут I – пехари.
- Слика 122: Босут I – пехари.
- Слика 123: Босут II – пехари.
- Слика 124: Босут II – пехари.
- Слика 125: Босут III – пехари.
- Слика 126: Босут III – пехари.
- Слика 127: Босут I – лонци.
- Слика 128: Босут I – питоси.
- Слика 129: Босут I – питоси.
- Слика 130: Босут II – питоси.
- Слика 131: Босут III – питоси.
- Слика 132: Босут I – амфоре.
- Слика 133: Предмети откривени у контексту са бронзаном иглом са петљом.
- Слика 134: Апсолутно датовање групне гробнице II на Гомолави (Fibiger et al. 2026: у штампи).
- Слика 135: Групе Карпатског басена и Подунавља током фазе Ha A1 (Przybyła 2009: Fig. 20).
- Слика 136: Карпатски басен и Подунавље на прелазу из 2. у 1. миленијум (према Ailincăi 2020: Fig. 1; Gumă 1995: Pl. 18; Metzner–Nebelsick 2010: Fig. 5; Mogyorós 2018: Fig. 4; Parma and Stuchlík 2017: Fig. 1; Pare 2025: Fig. 43).
- Слика 137: Карпатски басен и Подунавље на прелазу из 2. у 1. миленијум (према Gumă 1995: Pl. 18; Vulpe A. 2001: Fig 62; Metzner–Nebelsick 2010: Fig. 5; Mogyorós 2018: Fig. 4; Parma and Stuchlík 2017: Fig. 1; Ailincăi 2020: Fig. 1; Pare 2025: Fig. 43).
- Слика 138: Модел најефикасније путање од локалитета Бабадаг до Велике Горице.

Биографија

Иван (Душан) Нинчић, рођен је 9.12.1989. године у Београду. На Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду дипломирао је 2015. године са темом *Скитско оружје и коњска опрема у Србији* (ментор доц. др Марија Љуштина), а мастер завршио 2019. године на истом одељењу са темом „*Трако-кимерски*“ *налази: предмети источних одлика у Србији* (ментор доц. др Марија Љуштина). Исте године уписао је докторске студије, а 2021. године одбранио је предлог теме докторске дисертације под насловом *Улога мобилности и комуникације у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља*.

Учествовао је у теренском раду на бројним археолошким истраживањима, где се бавио применом дигиталних технологија у изради археолошке документације (снимања тоталном станицом, GPS Rover уређајем и дроном; израда ситуационих планова и скица на програмима AutoCAD, GIS и AgiSoft), као и коришћењем метода даљинске детекције (магнетометрија, термографија LiDAR). Током 2024. године руководио је SEED Research Grant пројектом HEAT (Honing Expertise in Archaeological Thermography), чији је циљ било стицање знања и искуства у примени термографије у археологији.

У децембру 2019. године изабран је у звање истраживача-приправника на Филозофском факултету у Београду. Полагањем стручног испита у делатности заштите културних добара стекао је звање конзерватора 2021. године. У априлу 2022. изабран је у звање истраживача-сарадника на Археолошком институту у Београду.

У свом научно-истраживачком раду бави се периодом старијег гвозденог доба у српском Подунављу, са акцентом на мобилности и комуникацији са блиским и удаљеним областима. Бави се, такође, научним и методолошким аспектима примена метода даљинске детекције и ГИС софтверских анализа у археологији.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора **Иван Нинчић**

Број индекса **7A/19-0002**

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Улога мобилности и комуникације у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 03. 03. 2026.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора **Иван Нинчић**

Број индекса **7A/19-0002**

Студијски програм **Археологија**

Наслов рада **Улога мобилности и комуникације у формирању иницијалних
хоризоната гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља**

Ментор **проф. др Марија Љуштина**

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 03. 03. 2026.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Улога мобилности и комуникације у формирању иницијалних хоризоната гвозденог доба у западним деловима српског Подунавља

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 03. 03. 2026.

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.